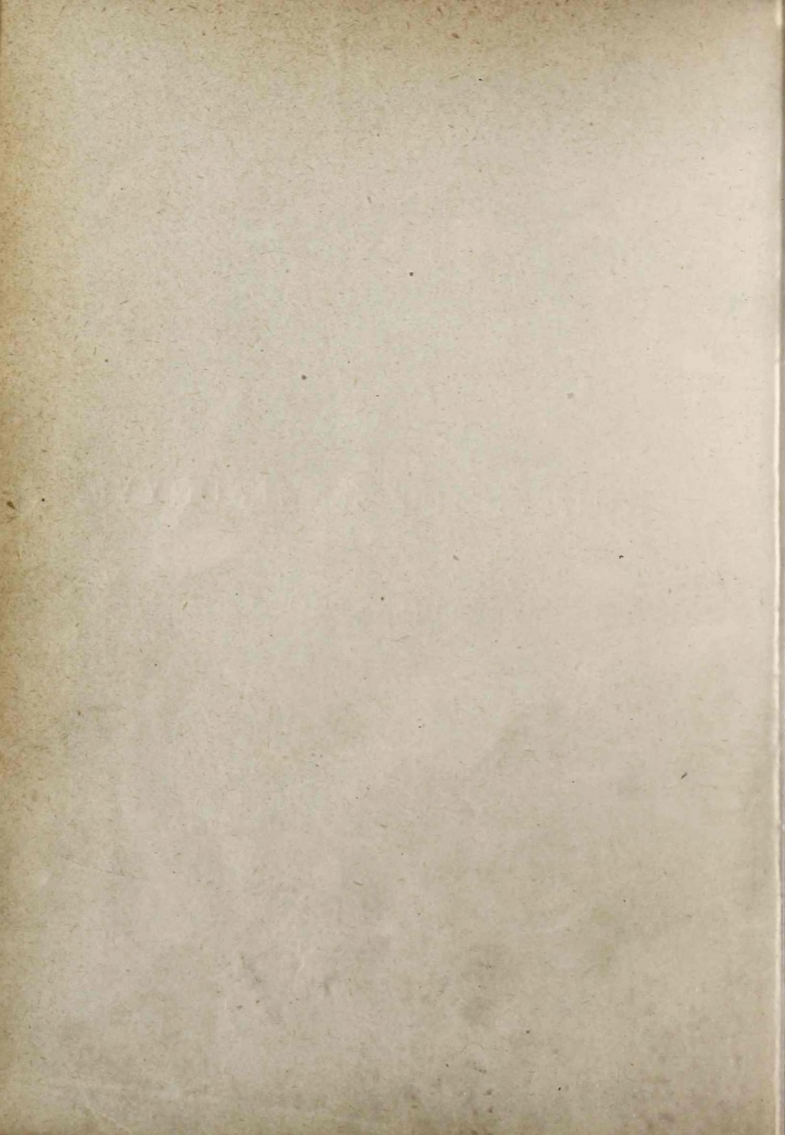

A MAGYAR
KÖLTÉSZET KÉZIKÖNYVE.

MÁSODIK KÖTET.

A MAGYAR
KÖLTÉSNET KÉZIKÖNYVE

A MOHÁCSI VÉSTÖL A JELENKORIG,
VAGYIS
AZ UTÖBBI NÉGYEDFÉL SZÁZAD KITÖNÖBB KÖLTÖI

ÉLETRAJZOKBAN ÉS JELLEMZÖ MUTATVANYOKBAN

FELTÖNTETVE
TOLDY FERENC
ÁLTAL.

MÁSODIK, ÁTDOLGOZOTT, KIADÁS.

MÁSODIK KÖTET.

BUDAPEST, 1876.

FRANKLIN-TÁRSULAT

MAGYAR IROD. INTÉZET ÉS KÖNYVNYOMDA.

230449

M. ACADEMIA'
KÖNYVTÁRA

Franklin-Társulat nyomdája.

TARTALOM.

TIZENNYOLCADIK SZÁZAD

1772 ÓTA.

	Lap
BEVEZETÉS	3
BESSENYEI GYÖRGY. 1744—1811	9
I. Ágis tragédiájából. Expositió és mutatvány	21
II. A Philosophus IV. felvonásából	33
III. Az Embernek Próbájából	41
IV. Barcsay Ábrahámnak	49
B. ORCZY LŐRINC. 1718—1789	50
I. A szegény parasztnéphez beszéd. 1756.	53
II. Nagy urakhoz. A gyönyörűségek változásokról. 1759	59
III. A magyar hazának. 1769	62
IV. A bugaci csárdának tiszteletére	64
V. Horác X. éneke a II. könyvhől	66
VI. Hívságok megvetéséről	67
VII. Világi tekintetek megvetéséről	68
VIII. Nagyság és szeretet egybenvetése. 1760	70
IX. Szerelem és bor	72
X. Generális Belezárnak	73
XI. Bessenyei Györgynek	78
BARCSAY ÁBRAHÁM. 1742—1806.	82
I. Bessenyei Györgyhez. 1772	86
II. A télnek közelgetése	89
III. Báróczy Sándor és Bessenyei György barátimhoz. 1775	90
IV. Egy nagys. asszonynak intésére	91
V. Újlag való ébresztés a versírássra. 1787 körül.	94
VI. Bacchus, s a tokaji bor eredete	96
VII. Elválása után társától vigasztaltatni akar. 1778	100

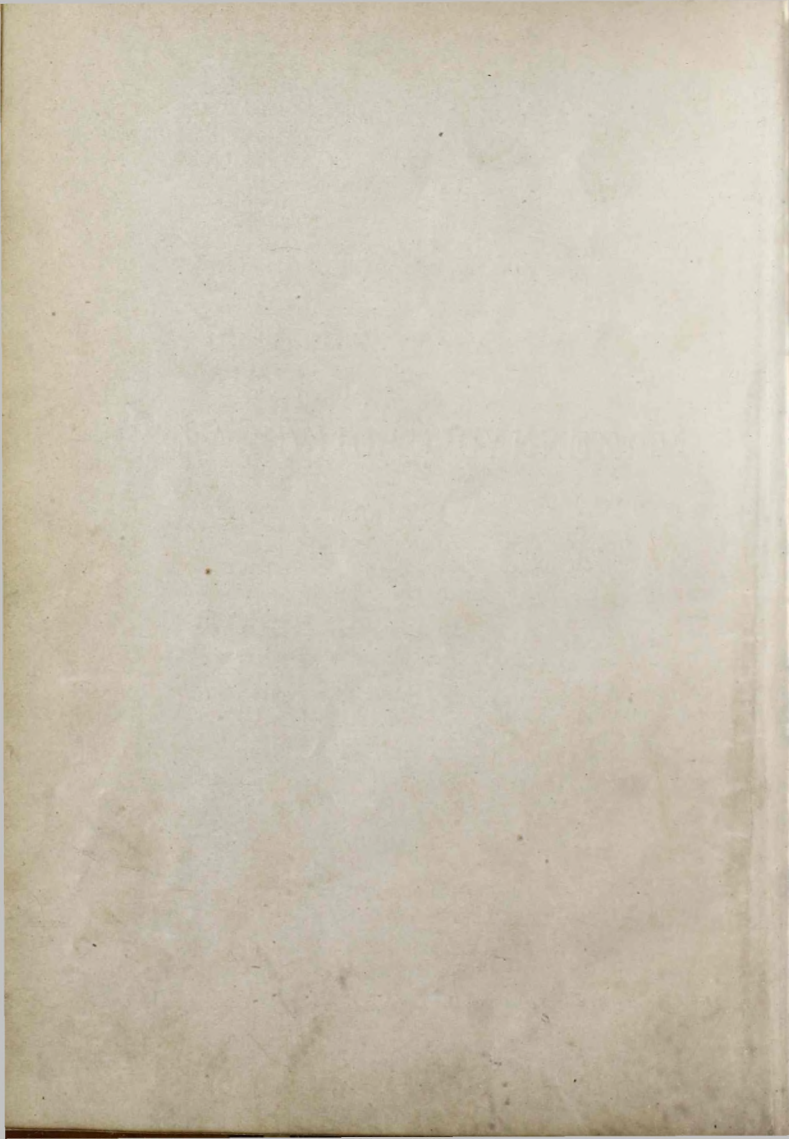
	Lap
ÁNYOS PÁL. 1756—1784	101
I. Egy hív szívnek keserve kedvese sirjánál	105
II. A csalfa szeretőnek megvetése	106
III. Egy boldogtalannak panasza a halavány holdnál	106
IV. Az ifjuság	107
V. A lenyugovó naphoz	108
VI. Tünődés egy terhes álomtalan éjjelemkor	109
VII. Az ifjúságról	110
VIII. A régi magyar viseletről. 1782	113
IX. Barcsay Ábrahám kapitány úrnak. 1777	115
X. Bessenyei György úrnak. 1779	116
XI. Karácson napján	117
GR. TELEKI JÓZSEF. 1738—1796	119
I. Az „Atyafiú Barátság Oszlopából”	124
II. Aranka Györgyhöz	134
PÉCZELI JÓZSEF. 1750—1792	134
A Mesék közül. Négy	139
BARÓTI SZABÓ DÁVID. 1739—1819	144
I. Abaúj vármegye ünnepe napjára. 1790.	148
II. Egy ledőlt diófához. 1791	149
III. Egy némely úrfiról	150
IV. Egy némely kisasszonyról	152
V. Epigrammák. Hat	152
VI. Az Elvesztett Paradicsom II. énekéből	153
RÉVAI MIKLÓS. 1749—1807	155
I. Tibull I. 10. (1773)	166
II. A kikeletről. 1783	168
III. Rózsavirágon megilletődött szeretők	169
IV. Luca szépsége	170
V. A szökevény Cupidó. VI. Szeretővel való összejövés	171
VII. Szerető kívánság	172
VIII. A meghűlt szeretet	173
IX. Sapphóból. Kettő	175
X. Anákreonból. Kettő	176
RÁJNIS JÓZSEF. 1741—1811	177
I. Sannazar verse Velencéről. 1760	182
II. Egy igaz magyar ruhába öltözött leánynak képéről.	183
III. Búcsúvétel. IV. Epigrammák. Négy	184
V. Orpheus és Eurydice, Virgil ut.	185
PÁLÓCI HORVÁTH ÁDAM. 1760—1820	187
I. A Hunniás ötödik könyvéből	191
II. Vidulás	196

	Lap
III. Sári rózsám... Paraszt dal	197
IV. Édes bánat	198
GR. GVADÁNYI JÓZSEF. 1725—1801	199
I. Falusi nótárius Budai Utazása V. részéből	203
II. Az asszony	205
GR. RÁDAY GEDEON. 1713—1792	206
I. Árpád kezdete	210
II. Mápes Gvalter korcsmadalja	211
III. Mápes mentsége.	212
IV. A kereszténynek estvéli maga-megvizsgálása, Gellert ut.	214
V. A Mesék közül. Kettő	215
VI. Az epigrammák közül. Kettő	217
VII. A felettébb szokásba jött orcafestés ellen, Dorilisról	217
VIII. Mezei dal ösztáiban. Szabadon Jacóbi után	218
SZENTJÓBI SZABÓ LÁSZLÓ. 1767—1795	219
I. A Cenci rózsája. Overbeck után. II. A Sírhalom	221
III. Egy megvetettnek keserve	222
IV. Az én szeretőm	223
V. A poeta, Jacóbi után. VI. A csermelyhez	224
VII. Nem szeretek	225
VIII. A megváltozott Dóris. IX. Indúl-dal	226
X. Az együgyű paraszt	228
DAYKA GÁBOR. 1768—1796	230
I. A virtus bece	235
II. Kesergés	236
III. Titkos bú. IV. Esdeklés	237
V. Az esztendő első napján	238
VI. Egy széphez. VII. Vak szerelem	239
VIII. A bosszús szerelem	240
IX. Phyllis. X. Menyekzői dal	241
XI. Aurora. Idyll	242
XII. Vitéz Imréhez	243
XIII. Szabó Dávidhoz	244
BACSÁNYI JÁNOS. 1763—1845	245
I. Serkentő válasz Virág Benedekhez. 1789	251
II. A franciaországi változásokra. 1789.	255
III. Serkentő ének. IV. Tünődés, Kufstein 1795	256
V. Gyötörődés, Kufstein 1795	258
VI. Vigasztalás	259
VII. A bújdosók. VIII. Egy híres verselőre	260
VERSEGHY FERENC. 1757—1822	261
I. Lilla. II. A nefelejtsvirág	271

	Lap
III. Dámon és Rozilis. IV. A válogató	272
V. Klárikához. VI. Szentesiné	274
VIRÁG BENEDEK. 1752—1830	283
I. Egy hajóhoz, 1790	286
II. Változás	287
III. Lantomhoz	288
IV. A királyhoz	289
V. Károly főherceg Osztéraknál 1799	290
VI. Nunkovics Györgynek pécsi nagyprépostnak emlékezete	291
VII. Bátorítás	292
VIII. A kényes szenvedőhez. IX. A bölcsről	293
X. A szent. XI. Auróra	294
XII. A spártai nő. XIII. Phyllishez	295
XIV. Petrarka és Koplegyi	296
XV. Az epigrammák közül. Öt	297
XVI. Lydiához, Horácból	298
CSOKONAI VITÉZ MIHÁLY. 1773	299
I. Konstancinápoly	305
II. „A lélek halhatatlanságá”-ból	308
III. Barátságos búcsúvétel	317
IV. Zsugori uram	318
V. Az Anákreoni Dalok közül. Öt	319
VI. A Reményhez	323
VII. A feléledt pásztor	325
VIII. Parasztdal	326
IX. Szerelem dal a csikóbőrös kulacshoz	327
X. Szegény Zsuzsi táborozáskor	329
XI. Dorottya II. könyvéből	330
XII. „Tempefői” vigjátékból	337

TIZENNYOLCADIK SZÁZAD

1772 óta.

BEVEZETÉS.

A szeretet politikája századok óta először akkor foglalt helyet a magyar thronon, midőn azon Mária Terézia ült. El levén e nagy és nemes királyné halával telt szívében tökéelve, kiengesztelni házával a nemzetet, mely attól, általa is elismerve, annyi sérelmét szenvedte alkotmányának és érdekeinek, oda törekedett, hogy felvirágoztassa a pusztává lett országot természet-nyújtotta erőinek ápolása —, boldogítsa az osztályok érdekeinek igazságos kiegyenlítése —, míveltte tegye a közoktatásnak a népiskolától az egyetemig kifejtése és a tudományok pártolása által, és új fényvel vegye körül a rég elhomályosult magyar királyság hírnevét. A jelenkornak maradt fenntartva mesét költeni a királyné szándékos németesítéséről, mely a nyúgoti szomszéd tartományok és hazánk érintkező kultúrai viszonyaiból, a nemzet és különösen annak nagyjai önfeledésétől támogatva, önkényt keletkezett. Nem levén akkor általában még megszületve a „nemzetiség“ eszméje — maga a bécsi udvar nem annyira német mint francia és olasz volt, mint II. Frigyese és a német feje-

delmeké francia — ; s nem levén a királynét körülvevő nagyjaink közt — kik pedig lelkesen gondoskodtak hogy az fel legyen világosítva a haza politikai jogairól, melyek főleg a nemesség jogai voltak — nem levén egy is, ki neki a nemzet másik, s még főbb, érdekéről, nemzetiségéről, mely a nyelvben van, beszélt volna: Mária Terézia előtt a magyar nyelv „mint féltő nemzeti kincs“ ismeretlen valami volt. S még is századok óta az első fejedelem ő, ki fiaival a magyar nyelvet is megtanultatá¹, ezzel is kétség kívül e faj iránti kegyeletének akarván kifejezést adni. S ki tudja, nem az ő példájára állt-e be a század közepén már azon szerencsés fordulat, melyről az Orczy Lőrinc védence Illei János 1764-ben tanusodik, örömmel constatálván, hogy visszatér ismét „becsületi a magyar nyelvnek egész hazánkban, és már nem tanuljuk — úgy mond — mint ezelőtt nem szinte oly régen, hanem mint nagy emlékezetű eleink

¹ II. Józsefről írja *Bessenyei* 1781-ben: „Az isten oly kegyelmes és böles fejedelemmel áldott meg bennünket, aki Magyarországot maga eljárta, magára magyar köntöst venni, s született nyelvünkön beszélni méltóztatott“ (Jámbor Szándék 20. l.); pedig abban csak nem fog kételkedni senki, hogy Bessenyei, ki annyit forgott az udvarnál, tudhatta s tudta is, beszéll-e József magyarul? („Ez úgy volt akkor!“ veti közbe Révai 1790-ben, mert később József elvből szólt — csak németül. — *Károly József* főhg, korán elhalt második fia a királynénak, 1751-ben azon rendi küldöttségnek, mely a királynét az országgyűlésre meghíván, a királyi gyermekeknél is tisztelgett, szinte magyar beszédben felelt (*Horváth M. Magyarország Történelme*, 1874-ki kiadás VII. köt. 303. l.).

anyánk tejével szopjuk.“ De lassú és szinte észrevétlen volt még e javulás: mert hiányzott a hatalmas izgató, ki világos öntudattal felfogva a nemzeti nyelv életfontosságát s egy nemzeti irodalom műveltségterjesztő horderejét, egy ilyennek megteremtését tűzné ki célul, s e cél megvalósítását kora legjobbjainak életfeladásul.

S ím e vezérférfit is a királyné egyik intéstitiójából került ki, az 1760-ban felállított magyar nemes testőrségből, mely egyszersmind európai-műveltségi iskola lett nemes ifjainkra nézve. *Bessenyei György* volt e férfit, ki maga köré gyűjtven lelkeesebb társait, buzdítva, oktatta, dolgozva, megindította 1772-ben az új irodalmat, melynek folytatására számosan a hazában is fellelkesedtek. A költészet volt azon ág, mely a legtöbb és legszerencseesebb művelőkre talált. Megszületett 1780-ban a magyar hírlapirodalom is, 1787-től fogva keletkeztek irodalmi folyóiratok is, szőnyegre hozatott egy magyar akadémia felállítása, támadtak mindkét hazában magyar irodalmi társaságok, feléledt a magyar színészet, végre a törvényhozás is oltalma alá vevén a nyelvet, e század végén az már minden közép és fő tanodákban taníttatott, s országgyűlésen és megyékben az, száz éves hallgatás után, valahára ismét megzendült.

Az új költészet ez epochális 1772. évtől kezdve 1807-ig, tehát harmincöt éven át azon utat kereste, melyen az újjá születendő, a kor színvonalára emel-

hető volt. Annak művelői, különböző irányaik szerint, különböző iskolákat tüntetnek fel. Idő szerint első a *francia iskola* volt. T. i. *Bessenyei* és társai, a francia irodalom növendékei, a francia classica literatúrát vevén példányúl, általok főleg a dráma s az epos, mindkettő leginkább Voltaire nyomain, ezek mellett a tanköltészet s az epistola műveltetett; benők a reflexió s a rhetorikai elem érvénykedett; a formát tekintve a francia alexandrín, de trochaicus lejtéssel, lépett a divatos négysoros strópha helyébe. Bessenyeihez buzgón csatlakozott az öreg *Orczy*, rég elhagyott lantját ismét elővéve, és *Barcsay Ábrahám*, de mindketten csak magoknak és egymásnak dolgozván, a közönség nem ismerte őket: Bessenyei is csak néhány darabjaikat adhatta, míg Révai 1787 és 1789-ben közzé tette öszves munkáikat. Annál inkább hatottak ki *Ányos Pál*, az iskolának egyetlen lyrai képessége, de főleg az epistola és elegia formájában, *I. Teleki József* és *I. Péczeli József* a tanköltészetben, *Báróczy Sándor* bár fordított, de remeklő prózáival; s nem kevesebb az iskola több műfordítói, kik a francia költészetnek nem kevés drámai, eposi és lyrai (heróid) műveit, a korhoz képest nem szerencse nélkül, ültették által irodalmunkba.

A classica philologia emberei, tehát főleg tanférfiak a hazában, felbuzdúlva Bessenyei példáján, 1773 óta szinte munkához láttak, s műveltségök irányára szerint *classica* iskolát képezve, az antik költészet fajtái közül az epos és tanköltemény mellett, főleg a

lyra, különösen az óda, az anakreoni dal, az elegia, epistola és epigramma körében dolgoztak, s a dictióban és versformában a romaiakat követve, új oldalait fejtették ki a költői előadásnak és nyelvnek, sőt szellemnek is. Alapítói ez iskolának *Baróti Szabó Dávid*, *Révai* és *Rájnisi* voltak; számosan követték a példát eredeti és fordított dolgozásaikkal, senki oly kizárólag nem, mint *Virág Benedek*, kiben az iskola e században tetőzött.

Már 1774-ben jelent meg *Dugonics András*, Gyöngyösi nyomaiba lépve, „Trója Veszedelmével“, később „Ulysses Történeteivel“, s velök egy harmadik, egy *népies iskolát* indított meg. Követte őt egy csapat epicus, kik közül *Horváth Ádám* Hunniásával, és *Etédi Sándor* „Magyar Gyász“-ával —, néhány versesregény írója, kik közül *Poocs* „Sénai Lucretiá“-val, gróf *Gvadányi József* „Peleskei Notárius“-a s „Rontó Pál“-jával, *Szalkai* travestált Éneisével —, a tanköltők közül *Péteri Takács József* vívták ki a köz kedvességet; míg ismét *Horváth Ádám* a népies dalt pendítette meg első, *Dugonics* pedig számos történeti regényei és színdarabjaival mély hatást gyakorolt a nemzeti szellem felköltésére. Innen aztán a *debreceni kör* vált ki, mely jobb tehetségei által (*Földi*, *Fazekas*, *Csokonai*) a forma megnevesítésével átmenetet képezett a negyedikhez:

az újiskolához. Ennek tagjai, határozott szépezzérzéssel, s főleg a modern népek költői példányaik által kimívelve, nemesebb irányt hoztak be költésze-

tünkbe. Itt *gr. Ráday Gedeon* és *Verseghy, Bacsányi* és *Kis* vegyes költeményeikkel, *Kazinczy, Szentjóni, Dayka* és *Csokonai* a műdal megállapításával, *Kazinczy* és *Kármán* szépprózájokkal jeleskedtek, míg ez iskolát a legönállóbb s erősebb lyrai tehetsége, *Kisfaludy Sándor*, a század végén dicsően befejezte.

E külön úton törekvők nem érték még el, de szerencsésen előkészítették, a legmagasbat, mit költészetünk a következő XIX. században elérendő volt. A franciások tartalmasságot kölcsönöztek annak, új fajokat honosítottak meg, s a szépirodalmi prózát teremtettk meg; a classicisták a költői és prózai dictió és nyelv határait állapították meg, amannak fennséget és tömötséget adtak, s a nyelv rhythmicus természetét fejtették ki; a népiesek a nemzeti elemnek, mely társaik által el volt hanyagolva, szereztek ismét érvényt: míg az újiskola, megelőzőinek minden nyereségeit elfogadva, a költészetet új nemekkel és formákkal gazdagítva, a modern lyrát megteremtve, a *szép* elvének elnöklete alatt egy gazdag és nemes műköltészetnek szerencsésen megvetette alapját.

BESSENYEI GYÖRGY.

1744—1811.

Nagy-Bessenyei Bessenyei György, egy hajdan nagy fényű ház ivadéka, Bercelen, Szabolcs vármegyében 1744-ben ¹ született. Atyja, bár megtehetős vagyonú, de sok gyermekkel lévén megterhelve, nem sok gondot vagy költséget fordíthatott György nevelésére; s így történt, hogy a pataki collegiumban a „syntaxis“-ig iskolázott fiút tizenhárom éves korában (1757.) otthon tartotta, hol egy évig még házi oktatást nyert (a predikátor vagy mestertől). Ez is megszűnvén, négy évig hevert, minekutána sem Patakon, hol azon időben a tanítás lényege classicusok recitáltatásából állt, a nélkül hogy a tanuló azok értelmébe és szellemébe beavattatott volna, sem otthon, hol deák gyakorlatoknál egyebet nem csinált, valami életrevaló s elmét gerjesztő ismeretekbe be nem vezettetett vala ². Eképen el volt hanyagolva ismeretekben, s erkölcsiben csínatlan, midőn 1765. jún. 8. a m. kir. testőrseregbe felvétetett. Tizenkilencedik évébe járt, s nem tudott németül, huszonhárom volt, s nem franciául; a deákot rég elfelejtette,

¹ Születési és gárdaszolgálati éveit gr. Haller Ferenc úr, a kir. testőrség jelenlegi kapitánya, szíveskedett velem a testőrségi levéltár actáiból közölni.

² Érdekeseek mind Bessenyei ifjukurára, mind a ref. iskolák akkori állapotjaira nézve a *Holminak* XI., XII. és XIV. cikkelyei, hol azok ad vivum rajzolják.

magyar olvasmányai nem hatottak túl a ponyvairódalmon. De a legkedvezőtlenebb előzmények is a nagyra törő elmét el nem fojthaták, csak parlagon hagyták volt. Bécsben ez új világ, a műveltség művei, a szebb társaságoknak, mikben a magas termetű s feltűnő szépségű ifju, állásánál fogva, bejáratos lón, tanulságos és egyszersmind igénylő hatása elmaradottságának kínos eszméletét költötték fel benne, s így a haladás végtelen sovárgásával tanulásnak állt. Nyelvek, bölcsészet, történet és irodalom, ezek mellett a biblia is, voltak nappali és éjjeli tanulmányainak tizenegy éven át tárgyai; szinte kirekesztő eszköze a francia irodalom. A világos eszű ember hasonlítani kezdett, s világos tudatára jutva nemzete szánandó elmaradásának, ifjui tűzzel s férfias erélylyel társait egy új magyar irodalom megteremtésére, pártolására, éleszteni, hazájabelieit buzdító levelekkel felkeresni, maga, s vele és utána mások, dolgoztatni; míg végre 1772-ben egy egész sor munkával lépett fel. Ezek voltak: 1. „*Agis tragédiája* öt játékban, versekben“ (hozzá járul egy utójáték: *Agiáris keserve*), melynek maga Mária Terézia fogadta el ajánlását, Bécs, k8r.; 2. „*Hunyadi László tragédiája*, három játékban és versekben“, s toldalékul *elegyes versei*, Bécs, k8r. 3. *Az embernek próbája*, philosophiai költemény négy levélben ¹, s toldalékul ismét *elegyes*

¹ Sokan vannak — így ír Bessenyei maga Lucánusa előszavában — kik hiszik, hogy az Embernek Próbáját Popból fordítottam, pedig tudtodra van, hogy ezen mun-

versek s kötetlen darabok, Bécs, n8r. 4. Két leíró költemény: *Az Eszterházi Vigasságok*, s hozzá ragasztva: *Delfén*, Bécs, k8r. Ezeket követték: 5. „*Buda tragédiája* öt játékban“ (s versekben) Pozsony, 1773. 8r. Ez időből való egy eposi költeménye: *Mátyás király*, hat énekben, melynek közzétételét Hunyadi Lászlója végén ígérte, de a censúrától eltiltatván, sem meg nem jelent, sem be nem fejezte (t. i. a hat ének Mátyás tetteit 1468-ig tárgyalja.) Ugyanekkor dolgozott *Homerus* rövidített fordításán is, de mennyire ment benne, nem tudjuk. Az sem világot nem látott, sem kéziratban fenn nem maradt. Ez idő óta Besseneyei költői munkásságát mind inkább a bölcsészet, a theologia, s a történelem, ez is bölcsészeti szempontból, tolták háttérbe. Hittudományi foglalatosságai első jelét egy németből fordított irat: 8. *A szent apostol Tamás*, mint ellene állhatatlan bizonyysága a Jézus Krisztus istenségének, Pozs. 1773, s egy philosophiai novella adta, melyet „*Die Amerikaner*“ cím alatt németül adott ki, Kazinczy Ferenc pedig 1776-ban Kassán magyarul adott ki ily cím alatt: 9. *Az amerikai Podoc és Kazimir keresztyén vallásra való megtérése.*

Ily serény működését félbe szakasztotta 1774-ben súlyos betegsége, a fővenykor, mely különösen ez év második felében gyötörte, de melyből, úgy

kám épen nem fordítás, hanem csak az anglus Pope Sándor gondolatainak magam módja szerint való követése, hol magam gondolatja sokkal több van, mint Poptól vettem.“

látszik, teljesen kigyógyult; ezen túl legalább ilyes szenvedéseinek semmi nyomok. Talán épen e baj, s nagy mérvű hízása, mely miatt a lovaglás terhére esett, már 1773-ra birták volt, hogy a testőrségből kilépjen; de — írja későbbi védenca és asztaltársa Laczka János¹ — „bármely nagy philosophus volt is, nem örömet hagyta volna ott a nagy és fő várost“; mint „fő magyar *cavalier*“² megszokta volt a nagy társaságot, meg-megjelenni az udvari ünnepeken; s így Bécsben maradt, közel a magyar gárdapalotához fogadván a Glacisra néző szállást, hogy régibb társait annyival többször láthassa; előkelő vendégeket fogadott³; s ez időbe (1775) esett olasz útja is, melyről egyik munkájában mellesleg emlékezik⁴. Új lendületet vett ekkor irodalmi működése is; egymást érték a következő dolgozatai s kiadványai: 10. *Lacznus első könyve*, Pozs. 1776. k8r. 11. *A Bessenyei György Társasága*, Bécs, 1777. k8r., egy kis gyűjtélék saját, úgy Orczy, Barcsai és Báróczi verseiből,

¹ Bessenyei Életében, kiadva Ballagi Aladár által: A m. kir. Testőrség története, Pest 1872, Toldalékában 426—436. ll.

² Így nevezi *Kazinczy Ferenc* az Amerikai Podoc febr. 16. 1776. kelt előszavában: tehát ily színben tűnt fel azon időben Bessenyei a hazában is.

³ *Laczka* az id. h. 431. 2. ll.

⁴ Ennek nyomát találjuk a *Holmi* 92—95. ll. álló tájképecskében, melyben így kiált fel: „Neked pedig, kies Veneri, örök emlékezetet szívemben elviszem“; a jegyzésben pedig: „Veneri a sardiniai királynak nyári palotája, melyet *Turinba* létemkor láttam Olaszországba; kieségéről soha el nem felejtkezhetem.“

kik mint költők először itt léptek a közönség elibe. E kötetkéhez járultak 12. „*Futó darabok B. Gy. által*“ philosophiai s tanköltői tartalommal. 13. *Anyai Oktatás*, Bécs, 1777. 8r. (erkölcsi levelei egy anyának, leányához). 14. A mi urunk *Jézus Krisztusnak haláláról* való gondolatok, franciából, Pozs. 1777. 12r. 15. „*A filozofus*“ (vígjáték öt játékb.), Pest, 1777. 8r. 16. „*Die Geschäfte der Einsamkeit*,“ Bécs, 1777. 8r. (bölcészeti tartalommal). 17. *Hunyadi János Élete s viselt dolgai*, Bécs, 1778. 8r. 18. *Magyarság*, hely nélk. 1778. 8r. (szózat a magyar nyelvnek a tudományokban felvétele iránt. Újra lenyomtatva a Tud. Gyűjt. 1826-ki I. kötetében). 19. *A Holmi*, Bécs, 1779, 8. (bölcészeti, irodalmi és költői tartalommal). 20. *A magyar Néző*, hely s évjegy nélk. Bécs, 1779. k8. (bölcészeti). 21. *A Hármas Vitézek*, vagy Triumvirátus (szomorúj. 5 felv.) Voltaire szerint. Bécs, 1779. 8r. 22. *Galant Levelek*, (franciául is: *Lettres Galantes* cím alatt) hely s évjegy nélk. (Jankowich szerint Bécs, 1770—1780.) 8r. Ekkor adta ki (1779. v. 80.) Voltaire Mahometjét is Zechenter fordításában, Pozsony, évjegy nélk. Ez első tizedében a Bessenyei munkásságának készültek még következő munkái: 23. *A magyar nemzetnek szokásairul, erkölcseirül, uralkodásának módjairul, törvényeirül s nevezetesebb viselt dolgairul*. Első könyv (XI. század; s kiegészítéseül: *Egész Európa formája a XI-d. százban*). 24. *A törvénynek Útja* (bölcészeti). 25. *Tudós társaság* (értsd: társalkodás, beszélgetés, az emberi boldogság legbiz-

tosb útjáról). Ezek „Mátyás király“lyal együtt a censúra által eltiltatván, Bessenyei az elsőt, mely első része csak Magyarország philosophiai történetének, nem folytatta, s mind a négy művet 1778-ban elkeseredett lélekkel a pálosok pesti könyvtárában letette ¹. Végre ez időszakból való kétség kívül 26. *Beszéd az ország tárgyáról*, mely azonban „Töredék a magyar nyelv kimíveltetéséről“ cím alatt csak a mi időnkben (Tud. Gyűjt. 1823. I. köt.) jelent meg. Ezekkel záródik be Bessenyei irodalmi működésének első korszaka.

E munkássága közepett nem várt csapás érte Bessenyeit. Tudni kell, hogy özv. báró Gracené, a királyné kamarahölgye, már 1768 körül, neki audien-tiát eszközölvén, melyet a református státus érdekében, többször fogyanatosan, használt fel, gróf Belez-nai Miklós tábornok közbevetése folytán a négy reformált superintendentia által titkos ágensnek ismertetett, s évi kétezer frt díjjal jutalmaztatott volt. Azonban idővel mind kevesebb sikerrel foly-

¹ Ott látta azokat *Bacsányi* 1782 körül, s megismer-tetvén azokat a kassai *Magyar Muzeum* I. köt. 115—133. ll., hol „Mátyás király“-ból mutatványokat is közöl, hozzá teszi, hogy „eloszolván már az említett szerzetes atyák (a pálo-sok), ha csak vagy maga a szerző, vagy *valamely jöltevő eset által* napfényre nem kerülnek, talám örökre elvesztek.“ Ily jöltevő eset nekem engedte a szerencsét azoknak 1839-ben a bencések pápai könyvtárában fölfedeznem, honnan a derék s közlékeny atyák szívességéből kölcsön kinyerteket Pestre hoztam, s az akademia s a magam számára lemá-soltattam.

ván e működése, a reformátusok rendes udvari ágense is ellene dolgozván, kiesett Beleznai kegyéből is ¹, a superintendentiák is, egyik a másik után, elvonván tőle fizetésöket, egyszer csak azon vette magát Bessenyei észre, hogy eddigi fényes jövedelmei megszűntek. „Micsoda contrast! — kiált fel a hű Laczka, életrajzi vázlatában — Bécsben egy úgyszólván udvari embernek, gavallérnak, magyar főnemesnek, és főnemesek barátjának egy szempillantatba pénz nélkül maradni!“ — Lehet, hogy Bessenyei katolikus hajlamai, miket a királyné által francia nyelven szerkesztett, s kifejezett katolikus szellemű munkácska fordítása is (l. ford. a 14. számot) elárult, idegeníték el tőle a hitbuzgó főurat; de eddigi viszonya a ref. egyházzal sem volt többé tartható. Bessenyei vallásbölcseészeti tünődései közül, melyek mily szenvedésekkel látogaták meg, bölcseészeti írásai több helyeiből kitűnik, nem volt más menekvés a katholicismusnál. Így történt, hogy 1779. aug. 15-kén Bécsben, a Borromei sz. Károly egyházában a romai hitvallást a salzburgi herceg-érsek kezeibe csakugyan letette ². Ezzel Mária Teréziának is egy forró óhajta betelt,

¹ *Laczka* az id. h. 431. és 434. — *Kazinczy F.* kevesebbé valószínűen: „a bővebben költő Bessenyei elűnatta magát jóltevőjével, s ez kénytelen vala visszahúzni kegyeit“ (Báróczy Élete 12. lapján, Báróczy M. Munkái VIII. köt.). — Különben épen ekkor, t. i. 1778-ban, elfogadta Beleznai „Hunyadi János Élete“ ajánlását.

² „Ki maga vitte ki a hírt az ezután várakozó császárnéhoz Szépkútra“ mond *Kazinczy F.* az id. h.

neki is kétezer frt kegypénzt engedélyezett, sőt 1780. évi februárban, hogy ranggal is felékesítse, az udvari könyvtár tiszteletbeli örévé nevezte¹. Azonban ugyanez évi nov. 29-kén meghalván az őt pártfogó királyné, s utódja II. József minden ily kegypénzeket eltörölvén, Bessenyei is elvesztette a magáét, mi által Bécsben maradása lehetetlenné vált. 1781. májusban azonban még ott volt², s ekkor írhatta azon névtelen felterjesztést „a Magyar Hazának Főrendeihez“, melyben őket egy magyar akademia felállítására ügyekszik bírni, de mely ekkor még nyomatlan maradt, miután a nyomdász (Lande-

¹ Az udvari könyvtár mostani örétől, *Birk Ernő* úrtól, 1854. oct. 15. vett, a könyvtár hivatalos actáiból kivont, értesítés szerint: „Im Februar 1780 hatte die Kaiserin Maria-Theresia befohlen „dass ein gewisser hungarischer Edelmann N. Bessenyei als titular s. n. Custos (ohne jemals in die Wirklichkeit, oder in eine Besoldung zu rücken) bey der Hof-Bibliothek bloss zur Arbeit angestellet werden solle.“ — Az *ör* udvari tanácsosi ranggal bír, ezt nyerte Bessenyei; tehát nem *alör* volt, mint *Kazinczy* vélte. — Hozzá teszi Birk úr: „Dienste scheint er wohl nie geleistet zu haben.“

² Ugyan Birk úr közli velem az actákból *Van Swieten* (az udv. könyvtár praefectusa) következő sorait 1781. évi májusból: „George Bessenyei a été autrefois dans la garde Hongroise, puis agent des protestans de Hongrie à Vienne, puis il s'est fait catholique, puis il a eu une pension, et enfin en Février 1780 il est devenu *garde titulaire* de la bibl. imp. à condition de n'entrer jamais en activité, ni de recevoir des gages sur l'état de la bibliothèque.“ — „Le seul lien qu'il ait avec la bibliothèque est de pouvoir ajouter à la signature de son nom le titre de garde de la Bibl. imp.“ — „Meddig tartott e viszony, adja hozzá Birk úr, előttem nincsen tudva“ (az id. levélben).

rer), tartván egy nyomdával is bírandó ily intézet versenyétől magyar könyvek nyomtatásában, azt félre tette, s a tán már haza készülő szerző által nem sürgettetett. Így történt, hogy e munka, Révai által a nyomdásznál felfedeztetvén, Bécsben 1790-ben ily cím alatt: 27. *Egy Magyar Társaság iránt való Jám-bor Szándék* kiadatott¹, név nélkül, melyet úgy látszik Révai nem ismert, alig levén hihető hogy több helyt megemlítvén a szerzőt, őt meg ne nevezze. E munka szolgált majdan a *Széchenyi akadémiaja tervének alapúl*, s ez volt egyszersmind *Bessenyei nyilvános irodalmi működésének hattyudala*. Mert elhagyván most Bécs², s hazájába térvén, Biharban, berettyó-kovácsi birtokán anyja mellett megvonulva élt, ki 1789-ben elhalván, úgy látszik ez idő óta maga folytatta gazdaságát, mely főleg juhtenyésztésből állt. Mint megyéjének táblabírája soha el nem mulasztotta annak gyűléseit, s tudománya, szerénysége s mindenek által elismert egyeneslelkűsége által magának köz tiszteletet érdemelt ki.

Élte e második időszakát is buzgó munkásságban töltötte, a nélkül még is, hogy Buda tragédiája második kiadásán: 28. *Attila és Buda tragédiája*, Pozsony és Kassa 1787, és egy alkalmi versezeten

¹ Így beszéli Révai a „Jám-bor Szándék“ 11. 12. ll.

² *Kazinczy* 1784-re teszi hazamenetelét. Én hihetőnek tartom, hogy még 1781 folytán tért haza, aminthogy *Laczká* (435. l.) csakugyan így lesz értelmezendő: „Már most tovább nem lakhatott Bécsben: haza jött Magyarországra“ stb.

kivül (29. *Dicső Árnyékok*, melyek fels. királyi ő hgségének József Antalnak, ezen örömnápnakon, melyen fels. helytartóját a magyar haza . . köszönti, áldoznak, Pest 1795.) többé egy sort is nyomatna, bár újabb munkái kiadásáról, mint látszik, koronként gondolkodott¹. De azon korszakot, melyet ő derített a magyar irodalomra, egy szerencsésb, egy fényesb, már homályba sülyesztette, s ezzel őt magát is. Elpendült, annyira, hogy Révai őt 1791-ben már megholtnak gondolta!² Elvonúltságát 1804-ben maga így festi (a „Bihari Remetében“ II. 106. l.): „Boldogságomra szolgál, hogy az emberi karnak mindenféle bolondságát kinézhettem, és tőlök annál fogva megmenekedhettem. Semmiféle vágyódás nem emészt, sem mértékletlenségre nem vihet. Hiába kényszerít hogy írjak; soha ebéd után más napig egy órára sem vehet. Ebéd előtt nem többet, legfeljebb három óránál. Semmi más rendetlenségbe nem ejt-

¹ Több kiadatlan munkái egyes helyei s némely levelei (l. a Kazinczyhoz 1802. aug. 15. költet is, Új M. Muz. 1853. I. 496. l.) mutatják, hogy ő azokat közvetlen kiadásra szánta. Közlötte is kézíratait egy és más nagy és nem nagy úrral, de sem Maecenása, sem közbenjárója nem akadt: B. pedig sem koldulni, sem elszigeteltségében kiadó után járni nem tudott.

² Különben ki nem hagyta volna őt a felállítandó Magyar Társaságnak maga által ajánlott „Candidátusai“ közül (l. *Candidati erigendae Eruditae Soc. Hung. Jaurini* 1791): őt, kiről Báróczi és Baresaival együtt mondja, hogy „ezek voltak az első szövétnekek, melyek jobb ízlésben világosodtak arra a térebb országútra, ahol most járunk“ (Jámbor Szándék, 9, 10. ll.).

het. Egészségem, kenyerem mértékre vett kívánságotat tökéletes megelégedésben tartják. *Csak az okos emberi társalkodás hibázik lakásomban*; de minden embernek el kell valami nélkül lenni, ha nagyúr is. Kénytelenek vagyunk a sorssal alkura menni. Anyyira megszoktam a magánosságot, hogy az emberek közt való ügyelgés halálos unalmamra lenne. Akinek esze nincs, nem kell: *akiben örömemet találnám, hozzám lakni nem jön*. Jó így is lenni a világnak sok másféle nyavajgásai közt.“ Más helyeken még is fájdalmasan emlegeti rideg nőtelenységét¹: a nagy világ nagy műveltségű fia vagy nem talált oly szellemű és kedélyű nőt, ki a bölcsész és költő igényeinek meg volt felelendő, vagy „hozzá lakni nem jött“; ekkép magára maradt, s élt bölcs felosztással gazdagságának és eszméinek, melyeket számos, részben nagy terjedelmű munkákban rakott le, melyek csak kéziratban maradtak meg, s a következők, és pedig a költőiek: 1. *A méltóság keserve*, első könyv, tanköltemény 12 szakaszban. 1796. 4r. (a szerző önkézirata saját könyvtárámb.) 2. *A természet világa*, vagy a józan okosság, tankölt. három könyvben s 8 kötésb. 1794—1801. (a szerző önkézirata a nemz. muzeum könyvtáráb. s külön az első kötés 1794-ből szinte ott). 3. *Debrecennek siralma*, leíró költ. a debreceni híres égésről 1802. (önkézirata a nemz. muzeumb.).

¹ L. becses összeállításait Závodszy Károlynál: Bessey György, Pest 1872. 61—67. és 68. ll.

4. *Az ember*, poemában, az anglus Pópnak elméje szerint 1803. (önkézirata a nemz. muzeumb.). 5. *Tariménes Utazása*, philosophiai regény 1804. (önkézirata Katona János fűzesgyarmati jegyzőnél; megvan a sárospataki ref. colleg. könyvtárában is; egy mutatványa a Szépirod. Lapok 29. és 30. sz. 1853.). 6. *Láisz*, vagy az erkölcsi makacs, vígj. öt játékb. és versekben (önkézirata Kazinczy Gábor gyűjt., másolata nálam). 7. *Dudásból lett doctor*, vígjáték (?) ¹. 8. Egyéb *színdarabok* ². Következnek a *történelmiek* és *bölcsészeti*ek, ugymint: 9. *Rómának viselt dolgai*, két kötet 1801, 02. (önkézirata a nemz. muz. s egy nyomtatványa az 1820-ki Tud. Gy. III. kötetében). 10. *A társaságnak eredetéről és országlásáról* (a sárospataki könyvt.). 11. *Magyarország törvényes állása*, 1804. (önkézirata a nemz. muz., s a sárospataki könyvtár.). 12. *Toldalék Magyarországnak törvényes állásához*, 1804. (önkézirata a nemz. muzeumban és pataki könyvt.). 13. *A Bihari remete*, vagy *A világ így megyen*, 1804. (önkézirata a nemz. muz.; máskezű eredetie a szerző önkezű ajánlólevelével saját könyvtáramb.; egy más a sárospataki könyvtár.). 14. *Az értelemnek keresése e világnak testében*, és határa annak ismeretiben. A Bihari Remetének második darabja, 1804. (ugyanott). 15. *Bessenyei Gy. levele a ceglédi plébánushoz*, VIII.

¹ L. a *Hazai és Külf. Tud. nekrológját* 1811. I. 46. sz.

² Miket B. egy szabolcsi rokonának ajándékozott, ki vele lakott, s kit B. igen szeretett. *Szőke István* fűzesgyarmati tanító magán tudósítása.

(a pataki könyvt., s legújabbán kiadva Ballagi Aladárnál: A m. kir. Testőrség Története, Pest, 1872. 422—8 ll.). 16. *Sully miniszternek élete* (lappang) ¹.

Így élt, így munkálkodott Bessenyei 1811-ig, midőn rendes lakhelyén, február 24-ke körül ² élete 67-d. évében elhunyt, miután kevés napokkal elébb több rendbeli kézíratait Sági Sámuel ref. papnak a nemzeti muzeum könyvtára számára átadta volt. Akaratához képest minden szertartások nélkül keretében, egy általa e végre kiválasztott fa alatt temettetett el. Most eke vonúl át a jeltelen sír felett ³.

1. Ágis tragédiájából.

Személyek.

Leonidas, lacedaemoni király.

Amphares, nagyvezér, Leonidas titkosa.

Agesilaus, főember, kir. tanácsos; csalárd barát s hája árulója.

Agis, nagyherceg, igaz hazafi.

Agíáris, felesége.

Agistrat, Ágisnak anyja, hercegné.

Kleombrotes, Leonidas veje, Ágisnak barátja.

Telónis, Kleombrotes felesége, Leonidas leánya.

Demokares, főtanácsos.

Palotás vitézek.

A szomorújáték vázlata.

I. ját. (1. jel.): Spártában a Lykurg törvénye, mely a javak egyenlőségét rendeli, az uzsorás nagyok meggazda-

¹ L. a *Hazai és Külf. Tud.* az id. h.

² Miután végintézete február 25-kén hirdettetett ki. L. *Reform* 1872. 341. sz.

³ *György Aladár* tudósítása szerint a *Honban* 1871. (1. Závodszykt az id. h. 68. l.).

godása által el levén avúlva, a hitelezői által veszélyeztetett Agesilaus Agist reá bírja, hogy népnylatkozatot eszközöljön a Lykurg törvénye kieröltetésére. (2.) Amphares gyanút költ Leonidás királyban, hogy Agis uraságra tör, (3.) ki azonban Kleombrotest tüzi ki királynak, s ez (4.) az atyja sorsán töprenkedő hitvesét Telónist nyugtatja meg, ki viszont (5.) Agiárisal egyesül férjeik oltalmazására, ha veszély venné körül. Leonidás (6.) mindkét nőt inti, hogy férjeiket csendességre bírják.

II. ját. (1. jel.): Demokares engedékenységet tanácsol Leonidásnak, mint a pártütők vesztenek legbiztosabb módját. (2.) Agesilaus Amphares előtt kinyilatkoztatja, hogy ő elérvén célját, az adóslevelek eltöröltetésével Agist és Kleombrotest magokra hagyja, s a thrónus hűségére tér. (3.) A két nő észrevétlen tanúi levén a beszélgetésnek, sietnek férjeiket az árulásról tudósítani; (4) Demokares azalatt le igyekszik venni Kleombrotest a fegyveres ellenzésről, midőn Agesilaus (5.) jelentvén, hogy Leonidás kész engedni, mindnyájan, a közbejött Agis és Ampharesse együtt, a királyhoz mennek a kívánt végzés kieszközlésére. (6.) Agistat ezenközben Agiárist figyelmessé tevén a két főember veszélyére, utánok indulnak, ha lehet, őket megmeníteni.

III. ját. (1. jel.): Agis a főemberek gyülekezetében Leonidást a nép nevében felkéri, hogy Lykurg törvényét állítsa vissza. A király megdorgálván a szólót az erőszakoló módért, a kívánt végzést kimondja, s (2.) Agesilaussal levő magánbeszédében ennek kétszínű viseletéért szemrehányásokat tesz, de végre mentségeiben megnyugodván, Agesilaus gyanúsításai következtében kimondja, hogy, ha Agis és Kleombrot vissza nem térnek hűségökre, elvesztésök múlhatatlan. (3.) Agesilaus a király pártolására szánja el magát. (4.) Jö a két nő, kik Leonidás végszavait kilesték, s Telónis feddve Agesilaust kétszínűségeért, bosszúval fenyegeti; kinek elmentével (5.) férje veszedelmének elgondolásában gyilkos szándékot érlel atyja ellen; s bár Agiáris kéréssel inti, hogy az istenektől várjon kedvező fordulatot: mégis a megérkezett Leonidás ellen (6.) titkon tört emel, kit Agiáris a veszély elől elrántván, Telónis elragadtatásából magához tér.

IV. ját. (1. jel.): Agistat tudósítván Agist az őt fenyegető veszélyről, őt távozásra kéri, de ez állandósággal várja sorsát, s (2.) a belépő Kleombrot előtt titkolja a veszélyt; csak (3.) midőn a két nő rohan be, érti meg ez

tőlök a király elhatározását. (4.) Kleombrot elszánással tekint a történők elibe, s biztatja Ágist, kit szívében felébredt szerelme hitvese iránt végkép ellágyított. Ekkor jő a király (5.), a támadás lecsillapodván, a két főembert hűségnyilatkozatra szólítja fel. Ágis a kétszínű Agesilaust vádolja, s midőn Leonidas, nem tudva kiben bízzék, (6.) Amphares új zendülés hírét hoz, mindnyájokat a nép lecsendesítésére küldi.

V. ját. (1. jel.): A támadás lecsillapultával Agesilaus folytatva Leonidásnál gyanúsításait, sürgeti, hogy Ágis és Kleombrot vétkök vallására szoríttassanak, s így ítéltesse nek a király által. Azalatt belép mindkettő (2.), megköszönve a kívánt törvény megadását; Leonidas kész megbocsátani, ha megkövettetik. Ágis és Kleombrot inkább halnak, hogysem hazafiúi tettökért magokat bűnösökké bélyegezzék; mire Leonidas bosszúra gerjed, de Amphares kérélésére időt enged nekik a meggondolásra. A két barát (3.) nem másítja meg tökéletét; (4.) Telónis is fogamatlanul lágyítja férjét s így midőn Amphares (5.) a felső tanácsból érkezve végnyilatkozatra szólítja fel Kleombrotest, s midőn ez joga érzetében a kívánt önvétkelést elutasítja magától, elfogja; (6.) Ágist pedig, ki hasonló módon megtagadta az engedelmet, Demokares átdöfi. (7.) A haldokló Ágis bucsút vesz anyja és hitvesétől, a lépétt király pedig tőle tiszteletet meg nem vonhatva, ily szókkal bucsúzik a holtteemtől:

Ágist örökösen kesergem vesztével:
Mert noha elpártolt, de nagy volt szívével.

NEGYEDIK JÁTÉK.

Első jelenés.

Ágis, Agistrat.

Agistr. Ágis, tudod-e hát, mi lett életedből?
S milyen hasznot vehetsz ma történetedből?
Szólottál-e magad jól Agiáriszal?

Vagy barátkozhatsz-e már Leonidással?

Ag. Agiáriszal még magam nem szólhattam;

A királynál van most, róla azt hallottam.

Mi sorsunkat eddig részemről illeti,

Agistrat vesztemet kevésbé félheti.

Enged Leonidás már kívánságunknak;
 Nem lehet nagy terhe továbbá dolgunknak.
Agistr. Míg láncon van egy vad, mérge addig enged,
 De ha felszabadúl, semmit meg nem szenyved.
 Népünket Spártába majd lecsendesítik,
 Melylyel halálokat (hidd meg) elrendelik.
 Agiariis maga hallá Telónissal,
 Mikor Leonidás Agesilaussal
 Kleombrot s Agisnak vesztekről beszélltek,
 Amelyet magokba erősen feltettek.
 Fussad, Ágis, kérlek, elveszett hazádat;
 Ne fessed véreddel ma áldozatodat.
Ág. E csak olyan hír lesz, melyet tévelygés szült;
 Azért a reménység szívemen meg nem hült.
 Igen hamar retten egy anya szerelme;
 Fia életéért könnyen lesz félelme.
Agistr. (keservesen.) Haláloddal fogod hinni beszédemet;
 S elszagगतod vele örökre szívemet.
 Miért fogantalak kínos ágyékomba,
 Hogy érted elveszszek undok halálomba?
 Kínomat formálta a természet benned;
 Gyötrődöm, s könyvemnek még sém lehet hinned.
Ág. Agistrat, ne esdekj sirva életemen,
 Ne keseregj nagyon igaz gyermekeden.
 Az egeknek szültél: vigasztald magadat,
 Ne nézzed énbennem örökös javadat.
 Tudod, hogy hazádnak adós vagy véremmel;
 Sohajt a szegény nép: ne gondolj éltemmel.
 Fiadnak, meghalva, ha látd dicsőségét,
 Ne kérje a szíved nagyobb nyereségét.
 Természet, igazság, isten kényszerítnek:
 Dicsőség ezekért veszni az életnek.
 Halhatatlanságot senki köztünk nem lél;
 Aki pedig igaz, halálától nem fél.
 Csak ártatlansággal ereszsz koporsómba:
 Vigasztalást lelhetsz árnyék múlásomba.
 Ne rettegj sem poklot, sem halált, sem eget;
 S életedbe soha nem találsz rút véget.
 Ereszd el szívemet érzékenységebe,
 Ne bántsд bátorságom vitézi hevébe.
 Ne rettegj magad is.

Agistr. Mit tegyek szívemmel;
 Hogy bírjak testembe csatázó lelkemmel?
 Akármely nagy legyen képzelt dicsőséged,

Mi örömem benne, ha kiomlik véred?
 Hogy isteneinkhez jutsz hasztalan vélem,
 Mert vesztedet még is szüntelenül félem.
 Bús lelkem az égbe hiába gondolna;
 Ha tehetné, szívem onnan is lehúzna.
 Miért szenvedtetett a természet érted,
 Hogy poklokká tegye örömemet benned?
 Szülésem gyötrelmét ki fizeti nékem,
 Ha nem örvendezhet éltedbe szerelmem?
Ag. Erkölcsöm, s halálom szerzett dicsősége
 Lehet Agistratnak kedves nyeresége.
 Ha tudod hogy bennem józan vért fajzottál,
 Érettem helyesen úgy nem bánkódhattál.
Agistr. Hallgass, valaki jó; talám a király ez.
 Jupiter tekints rám: ha lehet védelmezz!

M á s o d i k j e l e n é s.

Kleombrotos, Agistrat, Ágis.

Kle. (vidámon.) Alig találhatlak fel, Ágis, Spártába,
 Hogy örvendjek veled e boldog hazába.
 Az adósságok már mind elengedtettek,
 Kötés levelei összeégettettek.
 Népünk szabadságán, vitéz, vígadj vélem,
 Örömmel látsz itt ma: semmi nincs ellenem.

(Változással, szorgalmatoskodva.)

De mit magyarázhat ily mord hallgatásod?
 Talán gyötrelembe van titkolódásod?
 Szólj Ágis; ne rejtsd el tőlem fájdalmaidat;
 Hadd tudjam mi szülte újonnan kínodat?

(Agistrathoz.)

Agistrat, mit teszen keserves nézések?
 Szemetekbe látom könyvezni ínségtek.
 Hercegné, magyarázd belső fájdalmaidat,
 Ne szorongasd tőlem hosszasan titkodat.

Agistr. Fejedelem, nehéz nálam hitelt nyerni,
 Jobb lesz talám élted csak titkon könyvezni.

Kle. (Kétfelé néz, sohajt, Ágishoz.) Ágis, mi verhetette pok-
 lokra lelkedet?

Micsoda méreggel rágják a szívedet?
 Nincsen-é már benned vitézi bátorság?
 S van a természetbe olyan hatalmasság

Amely nagy lelkedet kicsinynyé tehesse ?

S állhatatosságod tőled elvehesse ?

Pokol okádja-é reád dühösségét ?

Vagy Jupiter üzi beléd mennydörgését ?

Szóljál, ne gyengélkedj; kérésemet kéméld,

Csalárdságom hozzád kérlek; Ágis, ne véld.

Ág. Vannak Jupiternek markán oly mennykövek,

Melyekkel ha néha szikráznak az egek,

Nagy lelkünknek nagyobb erejét elvesztjük,

S vígasztalásunkat sehol nem lelhetjük.

Kle. Micsoda új tűzbe dörög most Jupiter,

Hol ordít mennyköve, melylyel oly nagyon ver ?

Ág. Kleombrot, hallgass el; rettegjed kezeit,

S kérd, hogy esendesítse elbúsult egeit.

Az istenek ellen kikelni nem lehet:

Egy halandó rajtok (hidd) truccot nem tehet.

Akármilyen légyen földi történetünk,

Háborút az égbe vele nem vihetünk.

Kle. Mi szükség az égnek értünk háborogni ?

S Jupiter tüzének felettünk morogni ?

Egy halandót könnyen poklokra verhetnek

Nagy istenink, akik mindent teremthetnek;

Nem hoznak ők veszélyt magok életünkre;

Nézik hogy vigyázunk mi történetünkre.

Ha egész világot egybe alkothatnak,

Egy ember ügyébe kevést mutathatnak.

De azért ne sirjunk ha mérgesek lesznek,

Tovább nem verhetnek, csak míg sírba tesznek.

Amit az emberek dicsőségek hívnak,

Nyerjük meg azt vérrel, s szóljunk az halálnak.

Mikor megfósztatik szívünk érzésétől,

Nem fél Jupiternek többet mennykövétől.

Elmegyünk mind ketten az Elizeumra;

A lelkünknek rendelt örök jutalomra.

Agistr. A nagy isteneknek kerüld haragjokat,

Féled-é Kleombrot a komor poklokat ?

Kle. Aki a semmiből minket élni felvesz,

Az, ha meghalunk is, illendő helyre tesz.

Mint hív szívü vitéz s igaz hazafia,

Emberséges férfi, s atyám józan faja

A természetbe úgy élek igazsággal,

S meggyőzőm Jupiteret a halandósággal.

Ág. (járást hall.) Hozzánk jó valaki: vigyázzunk szavunkra:

Ne húzzunk több terhet beszélve magunkra.

Harmadik jelenés.

Agiáris, Telónis, Kleombrotos, Ágis, Agistrat.

Tel. (indulattal.) Kleombrot! láthatom végre személyedet, Kérlek az egekre, fúsd veszedelmedet.

Agiá. (keserűséggel.) Ágis! kínos Ágis! mit tettél Spártáért? Mért nem kémélletted benned jobban a vért?

Kle. Micsoda történet lármáz fel bennetek?

Mi okon kell ilyen veszély közt lennetek?

Beszélj Agiáris: jelentsd ki magadat,

Ne fojtogasd tovább keserves szavadat.

Agiá. A király tanácsa már elvégeztetett,

Melybe mindeniknek élte elvétetett.

Tel. Ah mérges történet!

Ág. (Kleombrotosnak.) Értsd most kínomat,

S igazítsd, ha lehet, gyötrelmes sorsomat.

Kle. Hirtelen láрма ez, lehetetlen hinnem.

Tel. Bár nékem lehetne kétséget viselnem!

Agistr. Magyarázd, Telónis, férjednek titkodat,

Ah haragos egek!

Kle. (Telonisnak.) Hadd értssem szavadat.

Tel. Agiárisval voltam: fülünk hallattára

Ítélté a király éltetek halálára.

Titkos tanácsosa Agesilaus volt,

Kinek barátsága már hozzátok elholt.

Ellenetek fordult ő csalárdságával,

Mindent elkövethet már gonoszságával.

Mit tegyünk Kleombrot?

Kle. (Ágishoz fordul.) Veszett történetek!

Mit végeztek rólunk, Ágis, az istenek!

Ág. Halált.

Agiá. Ah rettenetes!

Tel. Átokká lett Spárta,

Ah mért nem sülyed el egy ily romlott haza!

Agistr. Mi haszna, fárasztjuk gyötrelmünkkel szívünk?

Védelmezzük, amint engedtetik, éltünk.

Kle. Agesilaus az, a ki hízelkedett,

S érettünk fáradván, annyit hitelkedett.

Külső színnel magán barátságot hordoz,

Dühössége pedig titokba ragadoz.

Ah részeg származás!

Ág. Romlott halandóság!

Kleombrot, nincs ebbe semmi állandóság.

Kle. (elragadtatással.) Agesilaushoz futok fegyveremmel, Jere te is Ágis.

Ag. (eltökéléssel.) Parancsolj véremmel.

Tel. Ah utolsó veszély!

Agistr. Ágis, hová indúlsz?

Hidd el hogy Spártába továbbá már nem dűlsz.

Agia. Ah Ágis! maradj itt, ne szaggasd szívemet,

Tel. Kleombrot ne sijess; kéméld életemet.

Kle. Egy kevésbé talám itt tartózkodhatunk,

Míg dolgunkról tovább még tanácskozhatunk.

Ag. Amit te elvégzél vitéz szándékkal,

Elkövettethetd azt igaz barátoddal.

Kle. De csak kettőnknek kell, barátom, maradni.

Ag. (Agiárishez.) Agiáris nem fogsz tovább itt fáradni:

Vond el magad tőlünk.

Kle. (Telonishoz.) Kövesd őt Telónis.

(Agistrathoz, tisztelettel)

Elmehet, ha tetszik, velek Agistrat is.

Negyedik jelenés.

Ágis, Kleombrotés.

Kle. Mit csináljunk, Ágis, e veszedelemmel?

Látom hogy már szíved fogy a félelemmel.

Elveted-é téled nemes vitézséged?

Nem bírhatod tovább szerencsétlenséged?

Csak asszonyink mondják a király haragját,

S már hallok belőled bús szívednek jaját.

A nád szokott, Ágis, szelekre hajlani,

S minden kis csapásra tövéről omlani:

Egy vitézhez soha nem illik rémülés,

Asszonyoknak való a siralmas félés.

Tudod a gyengeség szánakozást okoz,

Mely gyötrelmeinknek még inkább feláldoz.

Ki szánhat egy igaz embert halálába?

Mivel úgy is mind vesz mulandóságába.

Csinálj irigységet ma dicsőségeddel,

S ne féld a poklot is nagy vitézségeddel.

Ag. (megilletődéssel.) Hidd el, Kleombrotés, nem félem halálom,

Hanem Agiárist szeretem, megvallom.

Az istenek adták szívünkbe e tüzet;

Nem köphetjük ezt ki szánkron, mint a vizet.

Csak Agiáris már, akiért még élek,

S ifjúságommal elveszteni félek;

Külömben kevésre tekinthetem Spártát:
 Kleombrot, nem szükség örizzünk oly hazát,
 Mely már részegülvén magába hasonlott,
 S mérgébe tulajdon testébe mardosott.
 Jupiter sem kíván tovább tudni rólunk,
 Nem bánja ha élünk, s nem szenyved ha halunk.
 Állhatatosságom hozzád nem változik,
 De Agiárisért szívem tétovázik.
 Az igazságnak már én eleget tettem,
 Szerencsém, ha csupán csak ezzel véhettem.
 Még Agiárisnál tartóztat keservem,
 Ártatlan hová lesz, ha tőle elesem!

(Dühösséggel magán kívül ragadtatva.)

Kleombrot! hogyha most Spártába meghalok,
 A poklokra menvén, ott is mindent dúlok.
 Nem kell Jupiternek elrestült kegyelme,
 Halálunkba nem tesz semmit segedelme.
Kle. A szerelem tépi, Ágis, nagy szívedet:
 Csak ezért vesztetted el vitézségedet?
 Oly teher ez rajtad, hogy alatta eldül
 Egész bátorságod? — — légy el nála nélkül.
 Ágis, sok vitéz van, aki szeretetért
 Nem szenyvedvén, könnyen onthat magából vért.

Ag. Semmi nincs szabadon: szeret minden állat;
 E tűz világunkból soha ki nem halhat.
 Az égen és földön mindenütt szeretnek:
 A szívnek áldoznak, istenek emberek.
 Plútót, s tengerínknek ostoba csudáit
 Lásd meg: mind ismériük ők Vénus hámjait.
 Úgy van: mert a világ örökös szerelem,
 Mindent kínozzhat ez édes veszedelem;
 Tanácskoznak vele a mennyei lelkek,
 Alatta kell nyögni vitéznek és szentnek.

Kle. Ágis, nagy szerelmed már annyira ragadt,
 Hogy az elme veled küszködni elfáradt.

Ag. Nem harcolok (hidd el) soha szerelmemmel,
 Egyképen érzem azt szívemmel, lelkemmel.
 Nem tudom ezek közt melyik szeret jobban,
 Egészlen reszketek, úgy tetszik kinomban.
 De tudom én azért védelmezni éltet,
 Tartom is, míg lehet, szerencsétlen létem.

Kle. Vigyázz, hozzánk jönnek: valyon kik lehetnek.

Ag. Akármik legyenek, hozzám már jöhetnek.

Ötödik jelenés.

Leonidas, Ágis, Agesilaus, Kleombrotos.

Leon. Vitézek, dolgaink már elvégeztettek,
S a csaták Spártába lecsendesítetttek.
Elértük végtére már nyugodalmunkat,
Nem látjuk veszély közt gyengült hatalmunkat.
Kleombrot és Ágis híveink lehetnek,
E történetektől tovább nem félhetnek.
Agesilaus már hibáját ismervén,
Hozzám tért; tett vétkét titkon keseregvén.
Spárta megalázta magát kezem alatt,
Mely rút lármáját már nem győzvé, elfáradt.
Megigértém néktek Lykurgus törvényét,
Kiki elérhette ma bennem reményét.
Ezek után tovább nyugalmat várok,
S higgyétek hogy élni harc nélkül akarok:
De erre köztetek az egyenlő hívség,
(Amint tudhatjátok) felettébb nagy szükség.
Egy főnek nem lehet úgy nyugott elméje,
Ha a több tag mérge gőzölög beléje.
Szükséges hogy nektek szívetek bírhassem,
S hűségetek hozzám valóba tudhassem.
A láng, ha sokáig csavarog elfárad;
Semmi lesz; de tüze hamva alatt marad.
Jól elalhatott-é a tűz már bennetek?
Vagy nincs még mód benne hogy hívek legyetek?
Ne csaljátok szívem: igazán szóljátok,
Magyarázzátok jól, fiaim, magatok.
Kle. Király, az igazság mellett beszélhetünk,
Azzal talám benned bűnösök nem lettünk.
Leon. Értelek. (Ágishoz fordul.) Hát Ágis szólhat beszé-
demhez?
Lehet-é reménység benne hívségemhez?
Ág. Nagy király, nekem itt igen nehéz szólnom,
Mivel nagyon kell még Spártán szánakoznom.
Leon. Micsoda okod van tovább keseregni?
Lehet még méregnek köztünk keveregni?
Ág. Meghasonlás van még vitézeid között,
Tudjuk, ez hogy mennyi ártatlant üldözött.
Hiába ohajt egy király csendességet,
Ha nagy szolgálai közt nem lát békességet.
Egyik a másikat hogy alája húzza,

Arra királyának javát feláldozza.
 Agesilaussal mint hiti-szegettel
 Úgy élsz király; de ez még is tisztelettel
 Hajlik meg előtted; mérgét elfedezi,
 S noha gonosz, magát hívednek nevezi.
 Egy csapodár mindég állhatatlan marad,
 Mindenfelé hazud, s csak hasznáért fárad.
 Csudálkozom király, hogy ilyennek hihetsz :
 S a kettős szín alatt igazságot vélhetsz.
 Agesilaus már csalván barátságunk,
 Mindég félni fogja iránta haragunk.
 Előtted majd reánk vádolásokat tesz :
 Ölnöd kell, vagy szíved soha csendes nem lesz.
 Aki hazudozva keresi kenyerét,
 Üldözni kell annak zavarodott vérét.
 Én voltam hazámért, király! ellenséged,
 De azért nem félthetd már tőlem életed.
 Agesilausra vigyázhatol inkább,
 Ki árul, s Spártába lappang feljebb alább.
Ages. Király! lásd hívségem mely kínos áldozat,
 A pokolig ver le e csúfos gyalázatot.
 Elégtételemet kívánom most tőled :
 Hallgassa meg, uram, kérésemet szíved.
Leon. (keservébe tétovázva). Hagyj el szerencsétlen : szána-
 kozz sorsomon,
 Hullass könyvet inkább ma királyságomon.
 Mit tegyek köztetek itt tévelygésemmel?
 Egyedül maradván kínos ínségemmel.
 Elűntam hallgatni már csatás nyelvetek :
 Melyitek igazabb? hol van a szívetek?
 Agesilausnak barátságát féltem :
 Agisba ellenben nemes szívet leltem.
 Kiesoda ellenség, vagy barát, vitézek?
 Ah be mélyen vagynak elrejtve a szívek!
 Hogy igaz egy király, ha isten nem lehet?
 Es a vesék között vizsgálást nem tehet?
Ages. Király! ha nem lehet éltem védelmezni,
 Kell gyalázatomat magamnak érezni.
 Megigazulásom fellelem Spártába;
 Nem lakom mint gonosz e nemes hazába.
Kle. A királyon kívül hol leled erődet
 Alaeson? ki mindég csalhatod lelkedet.
 A mi fegyverünk is pirosúlhat vérrel :
 Megállhatunk szembe akármely vitézzel.

Ag. Retteghetd sorsodat, részegült teremtés,
Ha reád fegyverrel esik tőlünk intés.

Ages. Hová ragad mérged nagy kevélységeddel?
Nem bíratsz-e tovább már dühösségeddel?

Leon. (közzéjek áll keservesen.) Fiaim! vitézek! a király
jelen van,

Ah ne felejtetek el haragotokban.

Ages. Király itt sértetik felső méltóságod,
Ereztesd velünk ma hatalmasságod.

Csúfosan kezdünk (látd) harcolni előtted,
Csudálom hogy eztet nézvén, szennyvedheted.

Leon. Várnám hogy csak sorsunk végezné ma itt el
Azt, mit fel nem érek magam ítéllettel.

Látom: nyugodalmam úgy sem remélhetem:

Új veszedelmemet mindenütt félhetem.

Fegyveretek között egyedül vagyok itt,
Nem tudhatja szívem, hogy melyiteknek hitt.

Csendesedjetek meg: ne bántsátok éltem,
Mert már elbágyadok, olyan sokat féltem.

Ag. (meghajol.) Nagy király, kiméljük nyughatatlanságod:
Hallgatást parancsol köztünk méltóságod.

Hatodik jelenés.

Leonidds, Agis, Amphares, Agesilaus, Kleombrotos.

Am. (sietséggel.) Király! néped széljel ujonnan kizúdúl.
Széles piacinkra lármával kitoldúl.

„Lykurgus törvényt akarjuk“, kiáltnak:
Nem hallgatnak senkit, ellenünk rohannak.

Az asszonyok húzzák fegyveres férjeket,
Elejekbe tartván apró gyermekeket,

Esedeznek hogy csak verontás ne legyen,
Nem kérdezik, dolgok akármiként megyen.

De nem engednek már tovább a férfiak,
Olyanok mindnyájan, mint dühösült vadak.

Leon. (ijedéssel.) Ah kínos történet! fussatok mindnyájan,
Ez a veszedelem még talám nem olyan,

Hogy elfordíthatni szóval nem lehetne;

Csak hogy nagy férfiak mennének ellene.

Amphares, Kleombrot, Agesilaussal,

Agis te is vélek siess el futással.

Kle. Jerünk, lássuk Spártát.

Ág. Nagy vitéz követlek.

Leon. (Agesilaushoz, kiáll.) Vitéz, te is indúlj.

Ages. Nem szükség, de menek.

Am. Nem maradok én is el a vitézektől,

Látni akarom hogy dolgunk ma mire dől

(Mindnyájan elmennek sietséggel.)

Hetedik jelenés.

Leon. (egyedül.) Keserves királyság! kínos történetek!

Mennyire fárasztják koronám az egek!

Van-e egy királynak olyan nyugodalma,

Hogy belől né rágná szaggató fájdalma?

Hatalmasságomban egyedül maradok;

Szenyvedek, s nem tudom hogy miért fáradok.

Árnyék jár körültem; érte gyötrettetem;

Parancsolok, még is félem veszedelmem.

Fájdalmas királyság! be nehéz rabságod,

Ha nyakunkba veted aranyozott jármód:

A több halandóktól különböztetnünk kell,

S úgy tévelygünk magunk a sok fényességgel.

Mindég oltalmaznánk a jó törvényeket,

De családunk mert nem láthatunk szíveket.

Magánosságomba sohajtozom titkon,

Sok könyvet hullatok számos éjtszakákon.

Istenek! nézzetek királyi székemre;

Ereszszetek végre örömet szívemre.

(Elmegyen.)

II. A Philosophusból.

E töredék a különben is kevés cselekvénnyel bíró darabból csak jellemrajzi mutatóványul közöltetvén, a mese előre-bocsátását feleslegesnek tartottam.

NEGYEDIK JATÉK.

Hatodik jelenés.

Eresztra, Parménió, Tícius, Lilis, Pontyi, Szidalisz, Berenisz, Angyélika. — Az asztal terítve van.

Er. (Szid. Tícius a kezét megesókolják; Angy., Ber. hasonlóul cselekesznek, kiket Er. arcul esókol.) No, kimúltatok magatokat?

Pon. Jaj, jó néném asszony, azt mívelik ezek, mit a sárkányok egymás közt. Ez a nagy nyelvű Angyélika la — hé te gonosz, majd megmondom, rátok vallok.

Er. Hö, hö, hö — csintalanok, úgy-é kedves öcsém uram? (Tíciusnak sűgva) talám illetlenül viseltétek hozzám magatokat? — az istenért fiaim.

Tíc., Szid. (egyszerre.) Dehogy édes kedves asszony anyám.

Er. Ne cselekedjétek az olyat, becsülettel viseljétek magatokat. No tehát, ha úgy tetszik —

Pon. Ne búsuljatok, majd meglakoltok.

Angy. Hallgassék bácsi, imádkozzék. — (Imádkoznak — Tícius Angyélikára néz, elmosolyodik imádság alatt.)

Er. Tícius, Tícius, fiam, vigyázz jobban kérlek imádság alatt. (Angyélika elpirúl.)

Pon. Hallod te, nagy nyelvű? te is érts arról, te is neveltél.

Angy. (sűgva.) Hallgassék vén ürü, mindjárt gárgya keszeget csinállok belőle (leülnek).

(Pontyi, Berenisz elnevetik magokat.)

Er. No min vígadnak? öcsém asszony Berenisz, talám hibazik valami? vagy valamit ejtettek el?

Ber. Nem, édes asszony néném, csak gyermekségen nevetünk.

Pon. Mindjárt megmondom te.

Angy. Vén dévér, vén compó.

Pon. Ennye kü tördelje meg, mind megtanulta¹ (nevetnek).

Angy. (sűgva.) Ne nevéssék vén korong. (Jobban nevet Pontyi.)

Er. No öcsém uramnak jó kedve vagyon.

Ber. Mindenkor úgy esik, ha Angyélikával közlül beszélhet.

Lil. És a nekem nem kedves újság.

Angy. Nem is volna tréfaság ilyen gazdag koros úri emberhez menni férjhez, a kinek veszett tulkaí vagynak.

Er. Micsoda? micsoda? (mindnyájan nevetnek.) Szidalisz, abból a levesbül adj fiam oda az öcsém uramnak. No mi az öcsém asszony, mi?

Tíc. (Az anyjának lassan.) Kérdezze csak kedves asszony anyám Angyélikátúl, micsoda levelet olvasott előtte

¹ Vonatkozás a Pontyi udvarbírája levelének némely kifejezéseire, mely egy előbbi jelenetben előfordult.

Pontyi bátyám? (Nagyjából előbeszéli a levél történetit susogva, Szidalisz kihallgatja. Eresztra, Szidalisz igen édesden nevetnek.)

Pon. No jó néném asszony, jó kedve duzzant kendnek is, hálá istennek, örülök, örülök.

Er. Jó, hálá istennek, kedves vendégeim vagynak, azok okozzák kedvemet. (Mindnyájan meghajtják fejeket.)

Párm. Én részemről ki nem mondhatom, micsoda belső vigasztalásomra van az asszonynak ily nyájas kedvét látni, és annál nagyobb szerencsém, ha csekélységem az asszonynak kedves lehet.

Er. Sajnáltnám inkább, ha oly érdemes ifjú, mint az úr, nálam mindenkori kedvességet nem találna; kötelességünk, de örömünk is, az ilyeknek házunknál szíves tiszteletet mutatni.

Pon. (hirtelen.) Úgy, hiszem hallhatta már néném asszony, hogy a törökök Perzsákat elfoglalják, mert úgy is teli van vele a világ. (Mindnyájan elmosolyodnak.)

Er. Nem hallottam még, kedves öcsém uram; s hogy hogy van az?

Pon. Oda van biz a; nagy néppel rá ment egészen.

Er. (mosolygás nélkül, serio.) És mi okon mentek a törökök rájuk? mert azt gondolom, hogy egy országot csak bajos dolog helyes okok nélkül ostromolni, annyival is inkább, mivel sok vérontással esik meg.

Pon. Nem tudná annak, édes néném asszony, senki az okát, csak hogy hamis nép az a törökség. (Az ifjúság majd megfűl az erőlködésbe s titkos nevetésbe; Angyélika serio ül, nem is mosolyodik.)

Angy. (serio.) De végire fog Pontyi bátyám az okának is járni, mert vagynak olyan emberei. (Éresztra mosolyodik.)

Er. Talám nem is egészen bizonyos hír lehet még az?

Angy. De bizonyos; úgy-é Pontyi bátyám uram, bizonyos.

Pon. Hát, hogy ne volna.

Angy. Igen is; hiszem úgy tetszik, hogy úgy is a kocsissa mondta bátyám uramnak.

Pon. Eridj te, nyelves lány, ne cserfelj.

Er. (nevet, mind elkacagják magokat.) Cserfel úgy-é öcsém uram? (Egy levelet hoznak Pontyinak.)

Pon. Micsoda levél a hé? honnan hozod? hadd lássam (felszakasztja). Ezt biz a fiskálisom küldi. (A nevetés nem szűnik; Pontyi olvasni kezd lassan.) Hallja, hallja, kedves

néném asszony, mit ír egy peremről a fiskálisom, a Pontyi peremről.

Er. No, halljuk. (Elesendesednek.)

Pon. (olvassa.) „Ezen expressusom által éppen favorabilis occasio praesentálván és insinuálván magát, nem akartam elmulatni, hogy az urat cum summo respectu ne reve-reáljam, és egyszersmind a caesarul is relatiót ne tégyek. A causa leváltatván, már sebes cursusában vagyok; egyé-beránt vagynak documentumaim sufficienter; hanem pro hic et nunc a localitással, quotalitással, quidditással, vagy is ubitással macerálódok. Méltóztasson az úr ezekre docu-mentumokat suppeditálni. Az incattus már többnyire a perennalitásra s jusnak certitudójára nézve csak vana ex-ceptiókban cavillál. Az allegatióimat ebben úgy combinál-tam, hogy controversiát is alig patitur: mert clare demon-strálom a genealogiában, hogy istenben boldogult Sundori Ádám uram 1657-ben vette feleségül Kodri Erzsébetet; Kodri Erzsébetnek voltak fia és leányi; egy Kodri leányt vett el magának feleségül Dorai János, ennek csak egy leánya maradt: de ez oztán férjhez menvén Ládi György-höz, két fia három leánya maradt; ezek megosztottak a jószággon, s így esett Dalai uramnak a kádori portió; e szerint keressük oztán mi az egész Pontyi just, mely ezek-ből evidenter excutiáltathatik.“ — Csak hiába, nincs jobb dolog, mint ha az embernek tanúlt fiscálissa lehet. Eleget mondták nékem a nagy prókátorok, hogy ne tartsam eztet, mert nem arra való, de láttam, hogy csak irigységből be-szélnek.

Lil. De az a jus nyilván való, és szépen, tisztán van deducálva az igaz, már abból oztán az ubitást is könnyen kikereseshetni.

Pon. És hallották kentek? ugyan diákos ember.

Angy. De diákos ember ökeme, igaz.

Pon. Nem kell nékem az a zöld lé, abból a húsból kérek — nem is ehetik már itt az ember a miá a sok cifraság miá — hát ez a veres lé? hiszem berzsen-e, vagy micsoda? — hát az a kék tajték mi ott? Boldog isten! ha a nagy apáink láthatnák! Már hogy pántlikát mit felkap-nak, ütné a kü; de a hasából, gyomrából is módit csi-nálni az embernek, ki látta? Már talám szégyen is disznó-húst enni?

Angy. Hát, hogy ne volna szégyen?

Pon. Még zsídókká leszünk hát ebbe; ökörhúst is szé-gyen hát enni, mert mind paraszt emberek bánnak az

ökrökkel. De utóljára kenyeret is gesztenye-puderből sütetnek; be hiába való időt értünk!

Lil. Jobb volt hajdan, úgy-é?

Pon. Hát.

Tic. De én jobban szeretem a mostani időket; nem kell most annyit enni, innya, mint régen; hiszem akkor a mije volt az embernek, csak életére költötte, mert szörnyű sok evés volt. — Abból a becsináltból kérek.

Pon. Öm, be hiában valót beszél kend; de bizony többet kötenek most kentek egy hiába való ebédre, mint régen szegény atyáink egy hónapig elkötöttek. Egész ebédje az udvarából tölt ki, csak sóért, borsért adott pénzt; de kentek Bergengóciából honnan drága pénzen hordják a sok haszontalanságot együvé; drága pénzen fizetik azt a sok sohonnai egészség- s ételrontó szakácsot. Cukher kopókat, marcafánk lovakat mi hoznak az asztalra, ötven forintba is belé kerül, még sem lehet belőle enni, csak nézni kell. Nem nézni ültek a mi atyáink az asztalhoz, hanem enni; oztán egy cukher kopónak az árrán egész hónapokig megérte az asztali készpénz költségét.

Ber. De bezzeg helyre hozta oztán a bor, mert most egy általag tokaji eltart hat annyi ideig, mint akkor.

Pon. De bizony, édes húgom, nem vettékük pénzen a bort, az országban termett az; de most a világ négy oldalról hordjátok össze az ebédet: tengeri rák, csiga, béka, minden ördög férget, csúszó mászó állatot összevesztek. Mikor nekem két száz hizott marhám, annyi ürüm járhat a pusztán, minek nekem akkor béka, csiga? egyétek meg.

Tic. Még sem olyan egészségtelen az, mint a régi borivás.

Pon. Öm, be nagyot monda kend; de bizony eleget ivott az én apám, a kendé is, mert az asztalnál viradtak meg sokszor; de még is nyolevan esztendeig élt frissen; és sok száma nélkül való öregeket látok olyakat. De kentek a cukher kopóval, oztán a békával nem kuruttyolnak ám nyolevan esztendeig a világba, ne búsuljanak. Hiszem hallja kend, nem kerül nekem oda haza egy hónapig is négy márvásba készpénzbe az ebédem, még is többet eszem, mint kend. Kenteknél egy ebéd is belé kerül ötven forintba, s mi volt? cukher kopó.

Párm. Igazán mondja az úr: mert meg kell vallanunk, hogy az emberi természet, ha legközségesebb eledellel tápláltatik, legerősebb és legegészségesebb: és ok nélkül való dolognak tartom a természet tápláltságából módit

csinálni, mintha a természet is tartozna magát haszontalanságainkhoz szabni; de el is jönnek az idők, hol az emberek e részben magokhoz térnek.

Pon. Úgy van; kedves sógor uram okos ember, látom; átalérti a dolgot. Hiszem már a süvegeket, kalapjokat hadd metélnék, mert akár nagy kalap, akár kicsiny legyek az ember fején, attúl nem fáj a feje; de ha moslékot, vagy egyebet olyat eszem, elromol a gyomrom, egészségem. Akár zöld, akár veres színbe öltözzem, nem fáj a; de nem mondhatom azért, hogy akár nadragulyát, keserű füvet, akár zeller-salátát, vagy tárkonyost eszem, mind éppen olyan jó. Ezért nem lehet a hassal, gyomorral úgy módizni, mint a pántlikák színével, hogy majd zöld, majd kék, majd veres, s mindenik jó a felől.

Er. Valósággal okosan és helyesen beszél, én azon értelemben vagyok.

Pon. A nagy urak gyermekeit mind cukherrel, meleg vízzel, tejjel, kávéval nőtetik; de le is vernék, olyanak vagynak, hatot is a pipámmal a lábárúl.

Párm. A nevelés, igaz, nehéz teher.

Er. De édes is, ha engedelmes gyermekeket szül az ember.

Párm. Nem arra nézve szólok; azt akarom csak mondani, hogy külsőképpen a testet kicsinységétül fogva szabadon kellene nevelni, hogy szorongattatásokban ne légyen, és a szabad levegőögek alól melengetett szobákba ne rejtegettessen. Rousseau e részben bölcsen ítél.

Pon. De kedves sógor uram, nem olvasta az én anyám soha Rousseaut, mégis tudott kényeztetés, szorongatás nélkül nevelni. Szabadon hevertem én az ágyon, s húst ettem, mihelyt a gyomrom emészthette.

Párm. Abban ugyan nem szerencsésebb nállam az úr sógor uram, mert engemet az anyám talám még szabadabban nevelt. Szép, rút időben, ha tetszett, hagyott az ég alatt kinn mulatni; ételt, gyümölcsöt minden időben kívánságom szerint ehettem.

Pon. Megismerszik kedves sógor uramon, hogy nem békával, meleg vízzel élt, s nem kalyitkába, pólyába nevelték, mert ugyan legény a talpán.

Szid. De abban a nagy szabadságban sok alkalmatlan hibát kellett az úrnak elkövetni, mert a gyermekség mindenre hajlandó, és a sok szabadságban erkölce, élete veszedelemben foroghat.

Párm. Nem tudom hibának mondjam-é, vagy ne; de

szüleimtől soha nem büntettettem; amely cselekedetet vélem csak csupa gyermekség követtetett el, az iránt feddést is alig mutattak. Gonoszsgot talám bennem kicsinységemben nem tapasztaltak; erkölceimet oktatták bennem, de inkább példákkal, mint szüntelen való beszéddel.

Szid. Az az igaz nevelés, úgy itélem, ha a szülék nemesen, keresztyéni módon viselik magokat; például vészik őket gyermekeik: de ha hibákba, bűnökbe lélegzenek cselekedeteikkel, haszontalan beszélnek okosan magzataiknak, mert a gyermek hajlandóbb mindég szüleit inkább magok viseletiben, mint okoskodásaikban követni. Azt felelik ha valamely szüléi hibáért, mit már ők is elkövettek, dorgáltatnak: az atyám is úgy téssen. Szerencsések azért az oly szülék, kik gyermekeik között jóságos cselekedeteikkel inkább, mint beszéddel oktathatnak.

Párm. Ki kételkedhetne benne, hogy a kisasszony szüleinek jóságos cselekedetei által oktattatott?

Szid. Sőt az úrban tetszik inkább ki, hogy igaz és valóságos szelíd emberi erkölcsű szüléi voltak, kiknek kebeleikben fogantatott, s karjaik közt nevedekett.

Párm. Érzem is irántok háláadatosságomat, s örök jutalmát kívánom erte lelkeknek. Istenünknek törvényei után, melyeket szüleimtől szeretni s félni tanultam, ők nékem a második okaim arra, hogy jó erkölcsöt viseljek, s jóságos cselekedeteimmel, hajlott idejekben, érettem elkövetett fáradságoknak jutalma, és hív szíveknek vigasztalása lehessen.

Szid. Bölcsen; mert, az én ítéletem szerint, egy gyermek szüleihez csak úgy lehet háláadatos és igaz, ha jó erkölcsöket visel, s emberi módon él. Szerencsések az oly anyák, kik a szülésnek fájdalmát és a nevelésnek terhét s rettegéseit oly magzatokért szenyvedték, mint az úr.

Párm. Akik az igaz érdemeket magokban megilletődések közt érzik, mint a kisasszony, azok nemes erkölccseinknek eleven példái szoktak lenni. Boldog az az ifjú örökre, ki a kisasszonynak valaha hívségére esküdhetik; de vigyázzon, hogy elégséges érdeme legyen szerencséjének megismérésére, mert isten, természet ellen vétkezik, ha azoknak legnemesebb ajándékait önnön tárgyában illendően nem fogja tisztelni, szeretni. Nincs nagyobb szerencse e földön, mint jó erkölcsöket s nemesemberi érdemeket tudni ismerni és szeretni.

Szid. Becsületet csinálsz, uram, emberi nemednek. Ne engedjék soha a végezések, hogy a vér, mely benned foly,

mag nélkül elaludjon. Rólam akármit itélsz, szabad vagy; sem hízlekedésnek, sem igazságnak nem mondhatom szavaidat; az elsőt a te érdemeid, az utolsót önnön szemérmességem tiltják meg tőlem. Részemről legfőbb boldogságomnak tartanám azt elhinni, hogy oly férfiúnak hívségére, mint az úr, érdemes lehetek; ezzel magamnak nem hízlekedhetvén, kívánom, uram, számodra azon erkölcsöket asszonyi nemünkből, melyeket érdemlesz.

Pärm. Amely végezés legkegyelmesebb kíván hozzám lenni, a cselekedje, hogy azon asszonyi érdemek mindenkiben a kisasszonyéhoz hasonlóké legyenek. (Felakad a szó, tűzbe jó az egész asztal, Eresztra, Párménio, Szidalisz haboznak.)

Pon. Eb-ugatta Mogolja, hová való király csak ő, öcsém uram Ticius, aki Amérikára mégyen?

Tíc. Indiai császár.

Angy. (súgva.) No soha nem szólalt meg Pontyi jobb időben, mint most.

Pon. No van dolog a világban! Nagy állapot, hogy az emberek egymást úgy ölik! Miért nem maradhatnak ott-hon? hiszen azt sem eheti, ihatja, ruházhatja fel, ami magának van. Azzal érnék meg azok a nagy fejedelmek, ha falat helyett mindég egy-egy falut kellene nékik elnyelni. Csak azzal foglalnak annyi vérontással országot, hogy nézők ott is oztán mások, miként esznek, isznak, s parancsolhassák Pestának, hogy adja ezt vagy amazt Jankónak. Be nagy tréfaság, ha meggondolja az ember annak rendi szerint. Ha meghal Mogol uram, nesze neked négy kis deszka, egy kis setét lyuk; míg éltél egy fél világ nem volt elég, most pedig kuttogj itt egy jukban, s vége van az uraságnak. De minek fogadja annyi ember a szavát, mikor azt mondja nékik: eredjetelek ölni s magatokat öletni? Nékem ugyan hiába beszélne, akar a falra hányná a borsót.

Pärm. De hát ha a haza, vagy a király kívánná az úr sógor urantúl, hogy menjen eleibe, nem cselekedné?

Pon. Úgy sógor uram, mikor az embernek a királyára, vagy hazájára más ellenségek reá ütnek, s az embernek királyát, kenyerét, kopóját el akarják rabolni, a más; de hiszem, tudom én, hogy volt az insurrectio; de a felől, hogy ezt mondják, eme s ama, el is szutyongattuk mi francia püderes barbarus uramékat a hosszú karddal és rozsdás püstöllyel. Én is magyar vagyok sógor uram. Mért nem volt hát akkor jobb a cifra püstölly a rozsdásnál? — úgy már hadra kell menni. De Amerikába másnak rohanni,

aki engem nem bánt, ki látta oda menni garázdálkodni? Ne búsuljék kend, mert nem ontok én vért csak garázdaságból; de a magamét sem hagyom ám!

Lil. Kár az ilyen vitéznek itthon ülni.

Angy. Az igaz, szoros volna akkor a töröknek Európa, ha ilyen vitézek mennének hadakba.

Pon. Mit nyelveskedtek? ha nem megyek is, tartok én elég vitézt; sok ezer köből búzát, sok bogja szénát, hizott marhát, paripa csikót eladok én hé esztendőnként, sok vitéz élhet abból; hát, hiszem azoknak dolgozom, ne félj, mert bizony Paci Pesta jobbágyamtúl nem veszem ám a hadnagy remondákat, sem az ármádia mészárossa sörtést, öcsém, nem tudtok tik ahoz — hát még a sok abrak.

Angy. Most látom, ugyan megabrakolta magát Pontyi bácsi.

Pon. Eridj, te nyelves.

Er. (nevetve.) Megint cserfel, úgy-é öcsém uram?

Pon. Cserfel-e, mert e nem szól soha isten igazába.

Er. De mégis csak örömet elhallgatja azt bácsi.

Pon. Úgy-é? öm, höm.

Szid. Ha úgy tetszik, édes asszony anyám, már itt eleget ültünk.

Er. Nem bánom, fiam, ha úgy tetszik. (Felállanak; Pontyi nagy kidüljedt hassal, a lábát kétfelé vetve megáll, imádkozik; kezet csókolnak, halálkodnak, elmennek.) Szidalisz, fiam, a kávéra gondod legyen.

Pon. Nékem szilvóriumot hozzanak.

Er. No lész, lész, hozzatok.

III. Az Embernek Próbájából.

I. levél. 4. szak. (Bessenyei saját jegyzéseivel.)

A jövőendő történeteknek nem tudása világ szerént boldogság.

Történetünk száma zárva hadd maradjon:

A végezés könyve tőlünk tiltva vagyon.

Benne a mely levél szükséges éltünkre,

Csak azt olvashatjuk, nézvéen istenünkre.

A barom nem látja egy ember mit tehet,

De az ember is itt mint angyal nem érthet.

E terjedt világba mindent szemlélhetünk,

Még is valójába semmit nem¹ érthetünk.

¹ Nem lehet egyáltalán fogva mondani, hogy a terjedt

Fájdalom és öröm vezérlik szívünket,
 Tudatlanságunkba tartjuk reményünket.
 Ha az áldozatra vezetett állatok
 Előre láthatnák kegyetlen halálok,
 Az ölkéseket néznék-é csendesen?
 Mennének-é veszni oly engedelmesen?
 Ha barmaink húsok' látnák asztalinkon,
 Nem bújdosnának-é tőlünk határinkon:
 De mivel veszteket szegények nem tudják,
 Az ellenek emelt kezeket még nyalják:
 Mi is sok dolognak gyakran hízelkedünk,
 Melybe romlásunkra lappang veszedelmünk.
 Történeteinket ellenbe útáltuk
 Sokszor, hol végtére örömünk találtuk.

Ha minden előre tudhatná dolgait,
 Remény nélkül miként húzhatná óráit!
 Köztünk kijelentett napja halálunknak
 Mindég égő poklát formálta kinunknak.
 Sok távolyról látván szerencsétlenségét,
 Mennyi fájdalommal nevelné inségét!
 Ah tudatlansága a nagy jövődőknek!
 Mely drága kinese vagy nálunk az egeknek!
 Világunk istene tette így munkáját,
 Hogy minden elfussa kiszabott¹ pályáját.

világba mindent szemlélhetnénk: a *minden* alatt egyszer csak azon dolgok értetnek, melyeket láthatunk: másszor pedig értetik a teremtésben megvilágosodott *mindenség*. Én itt csak azt a fél *mindent* veszem, melyet a dolgok közt szemeinkkel, vagy *mikroszkópiumon* láthatunk.

- ¹ Mennyi erőszakot nem kellene az isteni örök vége-
 zéseknek halandóságunkon tenni? ha kiki közzülünk
 halálának bizonyos történetét ez, amaz dologba, itt,
 vagy amott tudhatná. Ki menne reménység nélkül
 hadakba? ki ülne vizekre, hogy elsüllyedvén, halálá-
 val a végezéseknél eleget tégyen? A mindenható
 erő és bölcsesség, hogy velünk pályánkat serénység-
 gel elfuttathassa, reménységet függesztett előnkbe;
 mely után mint gyermekek az előttök repdeső ma-
 darak után, bátor és veszedelmes helyek közt szala-
 dunk. — Ha reménységeinkből egyet elfogtunk, az

Aki dicsősége magas trónusáról,
 Formált alkotmánya felső határáról
 Egyenlőül néz egy verebet elveszni,
 Es valamely vitézt a mélységbe esni;
 Tengereink partján egy csepp víz szárad el,
 Vagy e föld indulván elmúl az egekkel:
 Istenünk székibe harcok kárt nem tesznek,
 Sem dicső egébe csatákat nem visznek.
 Ember! legyen csendes hát vesződő lelked,
 S nagy igazságába ismérj meg istened.
 Tanácskozz magaddal, keresd boldogságod,
 Tanúljad használni nemes valóságod.
 Szívedbe örökös reménység nyugoszik,
 Mely hogy kecsgettessen, soha nem ¹ aluszik:

által ezer támadt előttünk: soha belőlök annyit nem nyerhetünk, hogy csalogató seregeket ne sokasítsuk; melyekért szüntelen fáradván, kirendelt halálunkra öröm s győtrelem közt szaladunk.

¹ A rajtunk megtett végezőseknek kegyelmessége okozta, hogy a legkegyetlenebb történetek közt is szívünkbe lappangó reménységünknek édességével vigasztaltasunk. Ez az édes remény, elmúlt jó cselekedeteinken nyugoszik, bennünk virít, és a jövő dolgoktól hányattatik; s így elől, hátul, mellettünk, bennünk, mindenütt látjuk, érezzük: szüntelen körül vagyunk tőle vétetve, melyet, mint érzékeny szívünknek nyájjas fajzatit, mikor legjobban sanyargattatunk, legédesebben kecsgettetünk. Ha egy részről az ellenünk harcoló viszontagságok ezer reménységünket előlik is, soha az által azoktól teljességgel meg nem fosztathatunk, mert más részről ismét ezer olyan remény támad; és ha világi történeteink éppen oly kegyetlenek, hogy már tőlök külső életük szerint semmi jót nem vehetünk, akkor legjobban vigasztalja a szeléd lelkét az igazságnak kútfeje, kitől egy józan halandó örökös jutalmát várja. Itt nyugszik a keresztyén hitnek legnagyobb édessége: mely az halandóságnak örömet, bátorságot, egyenes szívét, állhatatosságot, s véghetetlen boldog reménységet adhat. Szerencsés egy férfinő örökre, ki halála után, a csendes egeknek dicsőségei közt, teremőjével való isteni társaságát hiheti, és bár sokaknak balítéletek sze-

Várja boldogságod, mosolyog szemedbe,
 Felemel a porbul, virít kebeledbe;
 Sebes szárnyaira lelkedet felveszi,
 S örömd' jövendő országiba teszi;
 A rád várakozó időkbe úgy járkál,
 Előtted, utánad, benned egyre munkál.
 Nem kell kevélységgel eztet vesztegetni,
 Legjobb szelédséggel hasznait éltetni.

Lásd meg az együgyű szegényt hajlékába,
 Ki csendesen nyugszik, sohajtván magába:
 Nem vér az egekhez; érzi reménységét,
 Nem maga, de sorsa szüli csak ¹ inségét.
 Verejtékeivel földeit áztatja,
 Istenével magát szüntelen biztatja.
 Hiszi, hogy, ha meghal, csendes egekre ér,
 Hol többet gyötrelem életéhez nem fér.

rint megcsalatkozna is; mindazonáltal hitibe megmaradhatna, mert a tévelygés, melybe élne, igen édes.

¹ A szeléd együgyűség meghatározza magát a szükség dolgoknak keresésébe; ha szokott kenyerét, ruháját megnyerte, csendesen van: legalább ha feküdt, mondhatja, hogy nyugodott, nem dúlja lelkének nyughatatlanságával a világot; nem kapdos részeg kívánságaiba az istennek székihez; nem irigyli másnak azt az életet, mely neki is van. Sok szerencsétlen bölcs ily nyugodalmát nem tudja: ő soha nem csendes, álmába is a teremtésnek rendivel küszködik! vagy igazít, vagy ront: a világnak kínos külső méltóságait, mint fojtogató láncokat útalja, melyek aranyból készültek, de a vasnál keményebben szorítnak. Ha lefekszik, vérit vizsgálja, hogy miként foly testébe; késik, vagy szaporán üt élőre a karjába: mindjárt megfosztatik minden nyugodalmától. Soha gondolkodó lelke csendességét nem engedi. Olyan mint a szüntelen csatázó tenger, mely kösziklákhöz, hegyekhez, hajókhoz, partokhoz, szigetekhez veri haragos hajkait: lármájában szüntelen szalad, még is örökösen csak árkába buzog: ilyen egy tudós, ki mindenhez ver, magát mindenfelé viszi, mindennek teszi: még is ember marad, s úgy is hal.

Nagy teremtmőjének dolgát nem vizsgálja,
 Bölcsessége csak az, hogy urát csudálja;
 Nem ád csalárd reményt nyugovó szívének,
 Halhatatlan italt nem keres testének.
 A világ istenét nézi igazgatni,
 Tudja, hogy pálcáját nem lehet bizgatni.
 Noha mint akárki ő is mindent érez,
 De a királyokkal világot nem vérez,
 Kivánságaival nem veszi életét,
 Híven gyakorolja édes természetét.
 Halandó! aki már többet tudhatsz ennél,
 S több teremtés kívánsz lenni az embernél,
 Világunknak rendit fontoljad lelkedbe,
 S formáld új voltodat fetrengő éltedbe.
 Kiált rosznak mindent a mit annak láthatsz,
 Higgyed hogy voltodba minden kis részt tudhatsz,
 Térítgesd a napnak fényes sugárait,
 Járd a barlagoknak kövecses gyomrait,
 Az égnek ragyogó kárpitjait dúld fel,
 Számláld meg csillagit buja szemeiddel;
 Légy szabados ura magadtul magadnak,
 Áldozzál fel mindent rút kívánságodnak;
 Menj fel a világnak örök istenéhez,
 Kapdossál mint veszett hatalmas székéhez,
 Királyi pálcáját ragadd ki kezéből,
 Melylyel teremtésit vezérli egéből;
 Ítéldjed egyedül a nagy valóságot,
 S tegyél világának magad igazságot.
 Sok lelkek okozták már tévelygéseket,
 Kik megvetvén sorsok, szidták¹ az egeket.
 Angyalok akarnak lenni életekkel,
 Hogy csudáltassanak nagy történetekkel;

¹ X. Alphonsus, a kosztiliták királya mondotta: „Hogy ha az isten, mikor e világot teremtette, őtet tanácsába hívta volna, jó tanácsokat ad vala néki.“ Én pedig e szerint Alphonsusoknak ismerek mind azokat, valakik a teremtésnek rendin nyughatatlankodnak: mely alacson szenvedésekre már ma igen sok erőtelen halandók reá adták magokat, kik mint a dühödt ebek tápláló gazdájokra, a jöltévő természetre s annak kegyelmes urára morognak.

Halandó sorsunkat bontani akarják:
A nagy természetet mint vesztettek marják.

Kérdezd, hogy mért ragyog napunknak világa?
S barmainkra miért esett oly sok iga?
Majd úgy felel reá az ember-büszkeség:
„Hogy érte tette ezt csak a nagy istenség.
A tenger dagályos hajjait fenyíti,
S terhesült hajóink híg térjen repíti.
Hegyeinknek gyomra gazdagult kinesekkel,
Amely teljes lett már míves emberekkel;
Gyönyörűségeit a tavasz formálja,
Elfáradt szívünknek örömét ajánlja.
Édes bor italát a szőlőtő főzi;
Melylyel belső részünk vígságra öntözi.
Eljő az éjtszaka azért hogy újítson:
Tart a föld, s vagyon ég, mely felül borítson.
Mind emberért lett ez, úgymond a büszkeség;
Mert nem tekintett mást itt a fő bölcsesség.“
De ha a természet néha megrázkodik,
Földreindulást teszen, búval fohászkodik,
S egész városokat falukkal széljel dül,
Melyek közt az ember nyílt vermébe lehull;
Ha nagy szelek üzik a futó egeket,
S fellegink ontják ránk zúgó tengereket;
Hány élő állatot kapnak a vizekkel,
Mélységekre futván sok fült emberekkel.
Ha a tűz is, e rút harácsoló állat
Felkelhet harsogva, s az élőkhöz felhat:
Mit vél veszélye közt egy büszke halandó?
S hogy ítél magárúl, látván mely mulandó?
Életét oly sok ölt állattal táplálja,
Noha testét csak a férgeknek hízlalja.
Örök háborúját látja világunknak,
Hol ezer formáját nézzük halálunknak.
Esső, hideg, meleg, szél, napfény, fellegzés,
Árvíz, földreindulás, csattogó égzengés,
Tavasz, ősz, nyár, és tél egymásba forognak,
Mélyekkel az élők széljel csavarognak.
De nem rontják ezek még is a nagy rendet;
Sőt harcok közt minden megelevenedett¹.

¹ A világ egy egész élet, mely minden járó eleven-
ségbe, valamelyet magába formál, önnön tulajdon-

Így az embernek is számtalan érzése,
 S azokba alkotott sok ellenkezése,
 Végezésék szerént formálják életét,
 Melyek nélkül senki nem tudhatná létét.
 E szerint egy férfi azért, hogy háborog,
 Kegyetlen s kegyelmes történet közt forog,
 Soha a nagy rendet fel nem fordíthatja,
 Sem hogy üldöztetik, meg nem mutathatja ¹:

ságait ábrázolja. Ő a szelekbe hirtelen indulatjait, a tüzrel haragját, a setét fellegekkel bűvát, a szép időekkel pedig örömét s nyájasságát mutatja.

Így belőle egész élet lesz mint az emberből, kibe harag, kedv, szomorúság, vígság, egyenlőül uralkodnak. Ezen tulajdonságok egymásba keveredve tartanak fen minden életet; de ki látja, hogy micsoda titkos kerek fordítja az időknek változását? Nem lehet az, hogy mindenkor napfény legyen, a természet kiszáraztáná tápláló gyümölcsét, s életünk elveszne; ha pedig mindenkor esső esne, a föld elhígulván, öszverothadna, s hasonlóul semmit nem teremhetne, hanem árvizével elfojtana mindent; ha tűz nem volna, a hideg világunkat örökké jégbe tartaná, hol megfagynánk: ha ellenben hideg nem volna, a tűz mindent megemésztene. Így azért a négy éltető állatoknak magokba kell forogni, és mérsékeltetni, hogy magokat segítvén, a világot szükséges hideggel és meleggel fentarthassák: az embernek alkotása épen hasonlóul van; indulatainktúl tápláltatunk; harag, bű, szerelem, öröm, keserűség, nyájasság, szükséges dolgok bennünk. Ezek közül nem jó, s nem is lehet, egyet is elfojtani, csak mérsékelni kell őket. Mi volna egy ember, ha mindég örülne, vagy mindég sírna, vagy szüntelen haragudna, avagy örökké kacagna? Csudáljuk a teremtésnek módját, s az örök rendet addig, míg magunk nem teremthetünk.

¹ Micsoda szerencsétlen halandó mutathatja azt meg, hogy ő a világnak kegyelmes, s bölcs teremőjétől valaha üldöztetett? Csak nézze meg kiki jól történetét, s nyavalyájának, vagy kárának legelső indító okát: ha elégséges a dolgokat egymásból kifejteni, tapasztalni fogja, hogy az isten minden dolognak folyását csak a természetnek s önnön igazságának

Mert él, vagy elmúlik, e világ megmarad;
 Erte természetünk istene nem fárad.
 Egy ember az havas kietlen tetején
 Ha felfügged néha, a kősziklák hegyén,
 S ott valamely mérges történet reá ront,
 Mely vele fél hegyet a mélységbe leont;
 Mikor onnan felül aláfelé esik,
 S levegőginkbe veszni repítettetik,
 Hívjon segítségre istent, természetet,
 S tartson fel a szél közt egy kinos életet:
 Féreg, vagy ember hull le a magasságról,
 Semmi ki nem szalad velek e világról.
 Megmaradásokért földünk kerekésege
 Nem tesz lármát: nincsen azokkal ínsége.

De azért a világ istene kegyelmes;
 S teremtséihez igen engedelmes.
 Mikor öröme közt nevet egészségünk,
 És a jó békesség nyájaskodik velünk;
 Amidőn szívünkkel hű tárgyra találunk,
 S egy Helena ölen¹ lassan szűnyökálunk,

rendi szerént engedte, és semmi ártatlanságra soha
 öldöklő angyalokat nem küldött, hogy pusztítson.
 Láss a kiki mint cselekszik az igazsággal, a termé-
 szetnek királyi méltóságával, s az örökös renddel,
 hogy magára veszedelmet vagy hasznót életének mi-
 némúsége szerént húzzon. Igaz, hogy elég ártatlan-
 ság szenved; de nem istentől, aki által jutalmaz-
 tatik, hanem gonosztságtól, melyre az ő sohajtásai
 gyötrelmeket hozhatnak. Magába keresse hát minden,
 életének büntetődését, vagy jutalmaztatását.

¹ Ha egy ifjú, a nyájas egészségnek kedvezésével gaz-
 dag szerencséi közt egy valamely tőle mindenek
 felett kedvelni szokott nemes tárgynak, kívánsága
 szerént, szerelmébe jöhet, s annak karjain múlathat,
 kérd meg tőle, mikor szíve gyönyörűségei közt lan-
 kadozik; ha van-e a természetnek hibája? vagy mivé
 kívánná ő változni, hogy szerelmesétől megváljon?
 Bizonyosan nem fogna egyebet óhajtani, hanem hogy
 szerelme, szerelmese, ifjúsága, egészsége épek, hal-
 hatatlanok, s javai fogyhatatlanok legyenek. Add
 meg ezeket valakinek, s várja tovább, hogy mikor
 fogja elváltozását kívánni.

Akkor a természet jól vagyon teremtve ;
 De ha lebetegszünk, mindjárt meg van vesztve.
 Mért kelljen egy részről mindent igazolni,
 S másfelől az örök rendet úgy gázolni
 Egyikbe, másikba, hogy jól okoskodjunk ?
 Csudáljuk az istent, s székeinek hódoljunk.

Talám jobb volna, ha e nagy természetbe
 Minden dolog folya csak egyforma rendbe.
 Ha az Oceanus magát felejthetné,
 S habjait partokhoz soha nem verhetné ;
 Ha tüzes fellegink széljel elvesznének,
 S mennykövek a földbe alá süllyednének ;
 És hogy az ember is futván keservétül,
 Ne fosztatnék soha semmi örömetül :
 De mi lenne harca így a természetnek ?
 Melybe lehelletti jár minden életnek.
 Ellenkezésekbe ismértetik minden ;
 Ezek indultak meg az örökös renden.
 Ha egész világunk csak feketét mutat,
 Hol leljük a kies zöldségekhez utat ?
 Ha soha szomorú napot nem érhetünk,
 A nyájas időkbe hogy gyönyörködhetünk ?
 Hová lesz a szépség, ha a suna elvész ?
 Édes sebek nélkül a szerelem mit tész ?
 Csudálatos rendi a különbségeknek,
 Mely nagy ajándéka lettél az egeknek !

IV. Baresay Ábrahámnak.

A magánosságtól itt környülvétetve
 Hallgatók, barátom, tereád tekintve.
 A szív kebelemben édesdeden érez,
 Megnyugodt most egyszer, s belőlről nem vérez.
 Nézek, ülök, írok, rólad gondolkodom,
 Magamon, másokon titkon álmélkodom :
 E világnak lelke mit csinál belőlünk !
 Mit ítél törvénye valjon most felőlünk !
 Hagyjuk el, barátom, a mély okoskodást,
 Ne tégyünk hijában olyan sok hánykodást ;
 A természet setét mélységét elhagyván
 Örökre sijetek, kezedet ragadván :
 Szívünknek érzési fűzzék szárnyainkat,
 Barátság éleszsze mozgó ajakinkat.

Világunk lármáját, mi haszna, kergetjük.
Végét, sem kezdetét, látod, nem érhetjük.
Földünknek bölceit eleget forgatom,
A természet szavát már régen hallgatom;
És végre felleltem hogy józan törvényünk,
Akármint gondoljunk, csak örök istenünk.

Egy jó poétának lelke ha megindúl,
Szívét mellé vévén tűnik s mindent feldúl.
Méltóságot visel dicső törvényiben,
Szerelem mosolyog édes érzésiben.
Amit természeti kíván, mindent ölel,
S nem csatázik soha az örökös renddel.
Szállásnak szoros hely számára egy ország,
Természetben lakik s megyéje egy világ
Egészen, amelynek törvényit érezvén,
Gyönyörködik, magát kedvétül vérezvén.
Mint a fülemile, amely örömetül
Indíttatván, itt-ott zöld ágacskákra ül,
A hajnalnak tüzet hasadni szemlélvén,
Várja a víg napot, mindég énekelvén;
Kedvei közt, tudjuk, oly soká zengedez,
Hogy végtére nyelvén vére is csergedez,
Erölteti magát okoskodás nélkül,
Mert ő is törvényt vett a hű természettől:
Úgy egy poeta is, Mársnak sisakjára
Felállván, jobb kezét Phoebus paizsára
Bocsátja, és így e két istenség között
A kies Parnassus hegyére költözött,
Honnan e világot sohajtva szemlélvén,
Harcerül, szerelemről sokat énekelvén,
Mint a fülemile magát erőltetve
Vért ereszt, és meghal mást gyönyörködtetve.

BÁRÓ ORCZY LÖRINC.

1718—1789.

Orczi báró Orczy Lőrinc, István bárónak, a kúnok kapitányának, ki feltűnő hasonlatosságánál fogva

II. Rákóci Ferenchez 1701-ben e helyett elfogatott, fia, 1718. augusztus 9. született, s a leggondosabb nevelésben vett részt. Midőn Mária Terézia ősei székébe ült, s egyszerre hét ellenség által támadtatott meg, Orczy Lőrinc is azon lelkesek közé lépett, kik az ifju szép királyné oltalmára önkénytesen táborba siettek. A hét éves háborúban úgy is mint áldozatra kész hazafi, úgy is mint vitéz, alvezér vevén részt, a béke megkötötése után tábornoki ranggal kilépett, s 1764 óta polgári pályán szolgálta hazáját, előbb ugyan mint főispáni helytartója, majd mint főispánja Abaújnak 1784-ig, miután két évvel előbb II. József által a sz. István rendje közepkeresztével díszesíttetett. Rendes lakását Tarna-Örsön tartotta, Heves megyében, hol tetemei is nyugsznak, miután Pesten, július 28. 1789. bevégezte hasznos életét, melyet hazafiúi kötelességein kívül gyermekei nevelésének, a költészetnek, s mint atyáskodó földesúr jobbágyságai javának szentelt. Orczy Lőrinc egyik elseje volt azon magas állású hazafiaknak, kik a külföldieskedés maszlagát magoktól elutasítva, a nemzeti érzést írással, szóval, példával és áldozattal költötték és táplálták. Kedvellője és avatottja a francia irodalomnak, korán tett maga is költői kísérleteket; a legrégibb darab azonban, melyet évszám-mal ellátva vett fel versei gyűjteményébe, *A szegény parasztnéphez intézett beszéd*, mely emberséges gondolkozása módját oly hiven fejezi ki, 1756-ból való. Versei kéziratban forogtak a hazafiak között, és csak

gróf Barkóczy Ferenc egri püspök, utóbb esztergami érsek barátságos sürgetéseire készítette azokat a szerény férfit 1763 körül sajtó alá, de az érsek közbejött halálával ismét nyomatlanul maradván, végre Révai Miklós nyerte ki tőle, s ekkor is névtelenül ily címmel adta ki Pozsonyban 1787: „*Költeményes Holmi egy nagyságos elmétől*, a „*Költeményes Gyűjtemény*“ öregbedésére, a nagyságos szerzőnek különös engedelmével közre bocsátotta R. M. “ Két évvel utóbb egy második kötet következett: *Két nagyságos elmének költeményes szüleményei*, Pozsony, 1789, melyben *A szabadságról* című rhapsodia és a „Két jó barát között való levelezésből szedett versek“ 2-dik része az övé. Megelőzte ezeket egy epistolája s egy kötetlen levele a „Bessenyei György Társasága“-ban Bécs, 1777. Fordítani kezdte az 1776-ban kibocsátott orosz törvénykönyvet, s abból egy kis töredéket Kazinczy közlött a kassai Magyar Muzeum I. kötetében; kedélyes bucsubeszéde Abaúj rendeihez az Orpheus júliusi füzetében 1790. s két levele a februáriusiban áll. „A fehér tatárok országa, annak törvényei, szokásai“ kiadatlan munkáját Bessenyei dicséri (Társ. 18. l.). Igen jól jellemzi ez örök tiszteletre érdemes philosophus költőt hozzá hasonló fia *b. Orczy József* gróf Fekete Jánoshoz intézett epistolájában (Aspasia, 1824. 43. s köv. ll.), ki magát szinte gyakorlotta a költészetben, de munkái még várják a közzétételt (megh. 1810; emléke az általa alkotott híres kertben látható, melyben jelenleg a Ludovicaea áll).

I. A szegény parasztnéphez beszéd *.

1756.

1. Akit ártatlanul az irigy kevélység
Vetett kisdéd sorsra, kiből nincs dicsőség,
Ki második ízen nem tudod atyádat,
S munkáddal szolgálod hazád s királyodat:

2. Sok hasznos polgárból álló díszes község!
Kit becsül bölcs, megvét udvari nemesség,
Ó szegény parasztnép! múltjon boszuságod,
Hallgasd, megmutatom a te méltóságod.

3. Mások hízelkednek a fényes nagyoknak:
Én tenéked írok, megvetett csoportnak.
Mikor te megnézed urak fényességét,
És hozzájok veted magad szennyességét:

4. Irigy mord kedvedből szerencsét átkozod,
Nem tudod, nyomorúlt! saját boldogságod:
Te vagy, országoknak ki súlyát viseled,
Bőség- s dicsőségét egyedül te hinted.

5. Akár a szerencsés király uralkodjon,
S igaz törvény által népet kormányozzon,
Akár pedig község régi szabadságból
Nem szenved hatalmast, s kiment jobbágyságból.

6. Akár erőszakos nyertes fegyverével
Székét támasztotta kiontott sok vérrel,
És maga magának adott oly hatalmat,
Hogy törvényt megvetvén bírjon sokadalmat:

7. Te karod, te munkád tartja mind ezeket,
Te adsz királyoknak erőt és népeket:
Sok száz fejedelem sok nemes országnak
Mit adott egyebet vasat a lábának.

8. Nagy háborúk által földet pusztítottak,
Melyet te kezeid plántáltak, arattak:

* Thomas után.

Akárki mondja bár: aljas a mesterség,
Nem hiszem, sőt tartom, tied az emberség.

9. Te kapád, te ásód, te baltád, gereblyéd,
Lemez vasad, villád, ostorod, és ekéd
Szebben fénylik nálam, mint arany bárányka,
Arany kules, csillagok, korona, s pántlika,

10. Melyeket szerencse elhány trónus körül,
Kinek csak balgatag, de okos nem örül.
A te mesterséged első a világban,
Eredete vagyon a Paradicsomban.

11. Hát ha a mezőről, kit kezéd munkája
Megrakott kévékkel s fénylik az adója,
Néked hízelkedni bémegyek városra,
És szememet vetem csinos utcájára;

12. Nézek felhőt érő házakat, tornyokat,
Benne élő, mozgó, futosó urakat,
A sokféle színben öltözött papokat,
Műhelyeket, drága partékás boltokat:

13. A föld kevélykedik ezen lakosiban,
Fényességét pedig neveti titokban,
Itt minden mesterség vagyon virágjában,
Kincs a kincset szüli, vagy arany folytában.

14. Mert akár van olyan, kit csak a kevélység,
Kigondolt, de hasznos az ilyen mesterség,
Akar pedig olyas, kit büszke embernek
Ezer móddal világ tett már szükségesnek:

15. Mind ezen mesterek teáltalad élnek,
Nálad nélkül pedig városok éheznek,
A te kalapácsod zubog vashámorban,
Te zörögsz, csikorogsz lisztelő malmokban.

16. Te simítod amaz erős bálványokat,
Te fejed, te nyírod a szelid juhokat,
És ha gyóles ing, selyem ruhában járhatunk,
Simább daróc, bársony leplet hordozhatunk,

17. Fonalát lányodnak orsóján pergették,
Te csire társodnak rokkájáról szedték.
Márvány, kezed által jő isten házában,
Az arany általad fénylik palotában.

18. És a te csákányod vágja ezt mélységben,
Te mi hívságunkért olvadsz melegségben,
És nem elégedel jót hozni hazádra:
Terjeszted munkádat az egész világra.

19. Hidat versz tengeren, a kincset meghozod,
Kereskedés által mutatod jóvótod,
Ha a fejedelem földet akar nyerni,
A te fiaidnak kell azért perelni.

20. A te csemetéid országok bástyája,
Te vagy a hanyatló trónusnak istápjá:
Akár elbírt hazát tüztől kell menteni,
Akár hív fegyverrel erőt kell kivenni.

21. De kisdéd előttem a kevély uraság,
Kinek dicsősége a lusta puhaság,
Ki alszik henyélve szerencse keblében
Mint hasztalan here méhek közepében.

22. Utálom ilyenek veszett gyengeségét,
Csak semmiben tartom kölcsön nemességét,
Bátor fitogtassa aranyos galondját:
Kicsiny énelöttem, s elvesztette rangját.

23. Hamis bírák vagyunk ha máskép ítélünk,
És nagy fülű számart nyergéről dicsérünk:
Becsület abban áll, köz jónak szolgáljunk,
Magunknak másoknak hasznára dolgozzunk.

24. Balgatagság téged, köznép! meggyalázní,
Te tudsz országodért mind élni, mind halni.
De még más jó vagyon, ki benned tündöklík,
Mely a nemességben ritkán találtatik:
Szelíd ártatlanság tenálad megvagyon:
Vétkek uralkodnak csak a gazdagokon.

25. Gazdagoknak a kincs jóra akadályá,
Parasztnak jó erkölcs s igazság osztályá.

A királyok bírnak roppant országokkal,
A nagyok birkoznak sok méltóságokkal:
Te együgyű lévén a fehért fehérnek
Mondod, embere vagy te ígéretidnek.

26. Mint tetszik énnékem paraszt egyenesség,
Kit el nem csábított mostani veszettség!
Ennek daróc alatt a szíve tündöklök,
Hasonló a gyöngyhöz, ki sárban feneklik.
Sok te dicséreted jó lelkű parasztság,
Nálad lakik, múlat még az ártatlanság,

27. A gyilkos kéz akar koronához nyúlni,
Felszentelt fejektől le kívánja húzni,
Vagy békés országot felháborítani,
Es a törvényeket zúzni és zavarni:

28. Ily cselekedetbe te nem avatkozol,
Árulást, pártütést soha nem okozol,
S ha megtörtént, szélvész téged elragadott:
Akkor is uraknak hajója hordozott.

29. Sőt, ha oroszlánok tigrissel ütköznek,
Ordítással hegyet völgyeket töltenek,
Te munkás-hangyácska magad zsombikjában
Kupaszkodol, s élést hordasz garmadába.

30. Köszönöm az égnek e jótéteményét
Hogy még nem engedte sorsom veszedelmét:
Életemnek rendét oly sorsban ejtette,
Honnan az irigység alább nem vethette.

31. Mert kincs, és gazdaság, s a többi fényesség,
Születéstől reánk terjedett édesség,
Szerencsés életnek kelepécét vethetnek,
De alacson rendük messze nem eshetnek.

32. Nem fényes palotán lakik a boldogság,
Arany kárpitok közt több a szomorúság.
Bár nézzünk ezüsttel megrakott táblákat,
Unalom rakja fel ide a tálakat.

33. Hat pompás ló húzza az arany szekeret,
De búskomor nagy úr ablakán tekinget,
Fényes ugyan neve, kit vett ösatyjától,
De ő messze perdült régi jó fájától.

34. S mi haszna, ha szíve nem hajlik emberhez?
Keze ki nem terjed a szűrös szegényhez?
Ámbár késérőknek nagy legyen serege,
Kicsiny az ilyenek belső tisztessége.

35. Bár mennyezet alatt dicsérve vezessék,
Térddel, főhajtással utcán köszöngessék,
Ily színes semmiből nem mérem azokat,
Tőlem nem préselnek ők áldozatokat.

36. Többször az ilyenek fényes nyomorúltak,
Noha szemeinkre hályogot felhúztak.
Nézd, község, nagyoknak elbágyadt testeket,
Halálos beteghez hasonló színeket.

37. Alig hágtak által harminc esztendőket,
Már is támogatják reszkető térdeket,
A sok gyönyörűség fogyasztja élteket,
Idején és korán töltnek temetőket.

38. Mert az irigységnek forr bennek epéje,
Bosszúállásokra törődik elméje,
Fáradván szüntelen terhelő munkával
Gyulladnak vágyódás epesztő lángjával.

39. És a bársony alatt szív dobogásával
Fedik haragjokat, s közlik barátjával:
Te pedig, jó köz rend, ment vagy mind ezektől,
Nem félsz, nem is rettegsz komor betegségtől:

40. Mert munkás fáradság erőt ad tagoknak,
Nem tartozol hinni hazug doctoroknak:
Te zöld gyepen nyugszol, nyújtózol kedvesen,
Az úr bársony párnán virrad keservesen.

41. Láttam én sok nagyot annyira botlani,
A szent szokásokat akarván bontani,

Szívekből kivettek legszentebb neveket,
Nevezni nem mertek fiaikat, férjeket:

42. Te pedig egyenlő a régi atyákhoz,
Fiadat bocsátván szomszéd leányához,
Nem félted, nyúlhasson másnak falatjához,
Ki halála után just kérjen osztályhoz.

43. Hány szegény üresen megy el urak mellett,
Kit a te házában vár jó meleg szeglet?
Kinek ha nem lehet segíteni sorsát,
Zokogod szívedből romlott állapotját.

44. Igaz, nem oly színes, nem csinos te módod
Életben, beszédben, s a te forgódásod
Nem oly formás, mint a mostani grófoknak,
Srófon járó mozgó cifrázott báróknak:

45. Kik szavakat szoktak kettősen ejteni,
Káros hazugsággal a valót rejteni,
És hogy a barátot külsővel csalhassák,
Az álorcát szemek s nyelvekre felhúzzák.

46. Valamint együgyű vagy te ruházatban,
Olyan vagy, és még jobb, beszédben, szavadban,
Tiszta, és ártatlan, édes is életed,
Nincs rosszszaal keverve te gyönyörűséged.

47. Szurkos fiacskádnak hamis mosolygása,
Szeretett társodnak cuppant csókolása,
Szép idő, friss szellő, madarak szólása
Végzik örömedet, s egy tál zsíros kása.

48. Ha az innep eljött, fűzfa furuglyával
Beelégpszel, danolsz vígan a dudával,
És jó szomszédodnak leülvén padjára,
Mosolyogva nézel ifiak táncára.

49. Végre közelítvén életed vég napja,
Bánat nélkül látod hogy eljött órája:
Törődött test vígan száll koporsójában,
Lelked emelkedik isten országában:
Úgy van, te a halált nagy szívvel nézheted,
Mérthogy a kisbíró nem gyötri lelkedet.

50. Szabadabb költözöl ez árnyék világból,
Mint nagy úr, ki mézet ivott poharából,
Azonban mint néked, császárnak, királynak,
Ki kell menni egyszer minden halandónak.

51. Még nagy különbség is vagy on elválásban,
Könnyebben száll paraszt mint király a sírban,
Tudod-e hogy napnak, időnek folytával,
Porod összevegyül uradnak porával.

52. S e hosszas álomban mit használ, ki voltál?
Kapa volt, kard, királypálca, mit forgattál,
Nem kérdik jövendők: s esákót koronával
Ősvezérnek, csuklyát vitéz sisakjával.

53. Köznép! ne szidalmazd többé a szerencsét:
Nem néked osztotta nehezebb bilincsét.
Becsüld életedet, ne félj a haláltól,
Ez a part, hová kell jutni a világból.

54. Boldog a te sorsod, nagy a dicsőséged,
Megmarad, örökös lesz te fényességed.
Mert, minthogy a virtus adja a nagyságot,
A hibák, a vétkek az alacsonyyságot:
A szelíd s jó ember király lesz igazán,
Így emeltetik fel a füstös kacagány.

II. Nagy urakhoz.

A gyönyörűségek változásokról.

1759.

1. Nagy urak! rabjai a jó szerencsének,
Kik akaratjára mozdúlnak mindenek,
Ti, kik törvényt adtok sok ezer népeknek,
S olykor határt tesztek fejedelmeteknek;

2. Oh nagyok! látom én, mely terhes nagyságtok,
Mely epesztő gonddal folyik boldogságtok,
Mely tetézett bajjal megyen uraságtok,
Szerencse ölében síncsen nyugovástok.

3. Jertek le kis korig magas palotákból,
Hágjatok le büszke márvány tornácokból,
Unalom származott a sok vig lakásból,
Csömör következett hosszú vacsorákból.

4. Már csendes éjtszaka nem ad édes álmot,
Noha a szerencse kincsből rakott halmot,
Megvetette ugyan bársonyból az ágyot,
De meztagsáta a csendes nyugodalmot.

5. A tornyos hajlékok, kikből nézegettek,
Tükörös paloták, kikben kényeskedtek,
Nem nyújt csendességet, látom, csak henyélték,
Írígý szerencsének menykövítől féltek.

6. Mindennapi pompát, tudom, megúntátok,
Annak terhe alatt már elfáradtatok,
Nem tetszik, s keserű sokszori cifrátok,
Illik, az életet máskép fordítsátok

7. Szükség a változás, tudjátok, mindenben,
Sokszor pihent hívság magános szegletben,
Víg szabadságot is nem szép épületben
Kell keresni, vagyon többször a mezőben.

8. Gyakran arany ezüst gyémánt nézésétől
A szem kámpúl, elme retteg dicsőségtől,
Úgy megunatkozunk szinte a bőségtől,
Valamint csömörlünk sovány szegénységtől.

9. Honnan van, hogy akkor elme vidámsága,
Kit földi javaknak elnyomott rabsága,
Meg nem tér, s nem múlik vett szomorúsága,
S más maszlagtól ered annak orvossága.

10. A gyönyörűségnek ez a természete,
Hogy ha mindennapi, nincsen édessége:
Változással jó az, ha vagyon mértéke,
Mert máskép keserű, fájdalmas is vége.

11. Boldog! ki úgy lakik festett palotában,
Hogy onnan jó kedvvel tér halászkunnyóban,

Oly víg, oly jó kedvű gulyás karámjában,
Mint volna császárnak kincses tárházában.

12. Boldog! szája ízét ki annyira bírta,
Hogy fogát, kit száz tál éték elvásíta,
S gyomrát, kit édesség nagyon meglágyíta,
Tarhó- vagy máléval ismét gyógyíthatta.

13. Vajki jó! életet néha változtatni,
Hasznos is nagy füstből néha szabadulni,
Mit mondok? szükséges magunkban fordulni,
Távul nagy csörgéstől magunkat vizsgálni.

14. Aki maga magát kívánja meglátni,
Emberi hibáit jobbra változtatni,
Annak a sereget távolabb kell hagyni:
Így lehet vétkeiét magáról lerázni.

15. Történetből nem lesz senki csak félben jó,
Bajjal vezettetik a dülöngő hajó,
Mely minden kis szélről ingadoz és hajló,
Főkép ha kormányos nagy félénk vagy gyarló.

16. Tekéletességet belső ütközettel,
A fő bölcseséget mély elmélkedéssel
Erjük el, de súlyed hajó révészekkel,
Kit vágyódás ragad egyenlő szelekkel.

17. Nem hibáz jutalma pedig a munkának,
Hasznos a fáradság saját gazdájának,
Nyugodalmat szerez ő önnönmagának,
Véget vet elméje háborodásának.

18. Valamint egészség kedvesebb azoknál,
Kik már hónapokat töltöttek orvosnál:
Így gyönyörűségek édesebb olyaknál,
Kik megfordultak már csendes gulyibáknál.

19. Ide tehát hozzám, boldogok serege!
Mind két nemnek jöjjön ifia s örege,
Kiket környülfogott szerencse fellege,
S unalmasnak látszik jók egyenlősége.

20. Íme tavasz eljött, a mező zöldellik,
A fa bimbójából ékesen virágzik,
Föld ékességiben majdan felöltözik,
Kis költséggel boldog lehet, kinek tetszik.

21. Mit használ, hogy hosszú reménységtől függünk?
Annak bizonytalan jóvoltától csüggyünk?
A jövődöt isten elrejté mitőlünk,
Elég ha sorsunkkal ma, mint lehet, élünk.

22. A jövőt hagyjuk rá, úgy is bizonytalan,
Nem leszen ő rólunk soha is gondatlan,
Bátor a szerencse leszen állhatatlan,
S tőlünk visszakéri javait váratlan.

23. Mind jó, mind gonosz sors illik az emberhez,
Egyaránt van jussa mindennek ezekhez,
Ma hozzám, de hónap jut ismét Péterhez,
Útazik szüntelen gyarló földiekhez.

24. Ha hozzám érkezik, nem üzöm magamtól,
De ha szárnyát veri s készül hajlékomtól,
Eresztem, nem csüggyök adakozásától,
Jobb sorsot veszek ki saját iszákomból.

25. Nem is reménykedem, hogy ismét vegyen fel,
Lassan takaródzom jó szegénységemmel,
Béfedem fejemet ép emberségemmel,
Örömem vegyítve nincsen félelemmel.

III. A magyar hazának.

1769.

1. Föld! kinek határát az isten őrzötte,
Hogy háboru lángja csak nem is érhette,
Békességben a sok veszélyt távol nézte,
Szabadság, áldomás, bőség ékesíte:

2. Föld! kit a jó isten minden változástól
Megmentett, fegyveres kéznek rontásától,
Ki nyertes tábornak nem félsz haragjától,
Sem erőszakosnak rád rohanásától:

3. Mondd meg édes hazám! istennek kegyelmét
Isméred-e valyon, különös szerelmét,
Látván sok népeknek szörnyű veszedelmét,
Egyéb országoknak sűrűn vett sérelmét?

4. De miért kérdezlek? ám látod miképen
Népek a népekre toldúlnak szüntelen,
A tábor tábort úz hegyeken völgyeken,
Mint árvíz úgy szakad erő erő ellen.

5. Lásd meg, ím a mezőn, melyen sok keresztet
Rakott szántóvető, most temet testeket,
Réten, kin takartak volt sűrű rendeket,
Most gödörben hánnak felpuffadt dögöket.

6. Vad vagy, ha mind ezek szemedben nem tűnnek,
A sok jajgatások, melyet eresztenek,
Elrabolt városok, felprédált vidékek
Könyveket, zokogást, szánást nem préselnek.

7. Vedd észre sorsodat, szemlélvén ügyöket,
Boldog csendességben te mívelsz földeket,
És danolva kapálsz sok fürtös töveket,
Nyájas mulatsággal szedsz szép gyümölcsöket.

8. Nem félsz, hogy fegyveres házadból kizárjon,
Kertedben béhágván marhástúl elhajtson,
Eltakart keresményt boltodból kihozzon,
Prédáló portázó jól meg is botozzon.

9. Vagy hogy elpusztulván elhagyjad házatad,
Már öregségében idősebb társadat,
Kedves gyermekidet és rokonságidat,
S házról házra vigyed üres tarisznyadat.

10. Mely nagy dicséretet kell adnod istennek,
Ki kezétől mentett fene fegyveresnek,
Hét száz hold napja múlt, hogy az ellenségnek
Tábora nem érte határit földednek.

11. Nincs buzgó szíveknek oly ajtatossága,
Nincs szelíd lelkeknek oly nagy buzgósága,
Kit nem érdemelne az isten jósága,
Nagy ezen vett jókért lelkünk adóssága.

12. Ily jódat esmervén adj hálát az úrnak,
Szánakodjál sorsán felebarátodnak,
Szíved égben emeld, keresztyén világnak
Mennyből kérj oly jókat, mint vagyon magadnak.

13. Meg ne szünjön lelked zengeni éneket,
Háláadó szívből mondj víg dicséretet,
Emelvén felfelé nem véres kezedet,
Engeszteld, mint lehet, a te istenedet.

14. Mondd: „Uram! ne keverj mérget poharadban,
Népedre ne ontsad azt bosszúságodban,
Ítéletet reánk ne tégy haragodban,
Ez álnok világot ne veszejtsd bosszúdban.

15. Hogyha csapásiddal mutatod hatalmad,
Bosszúságodban is ne múljon irgalmad,
Elégge tündöklött már véres pallosod,
Ne terjedjen, kérünk, vas vessződ s csapásod.

16. Haragodtól ugyan pokol és menny reszket,
De bűnöst, ki megtér, soha el nem veszted,
Ez reménység szívből vigasztalást ejtett,
Mivel kegyelmedet gyakran ismérteted.

17. Parancsolj tehát már véres pallosodnak,
Hüvelyében térjen, mondd a királyoknak,
Hamar békességet népeknek adjanak.
Háláadó szívvél elődben álljanak.“

18. Néked pedig, hazám! kinek határában
Boldogság és bőség virágozik javában,
Tovább is, kívánom, isten hatalmában
Részesülj, örvendezz, maradj áldásában.

IV. A bugaci csárdának tiszteletére.

1. Csikósok oltárja, juhász kápolnája,
Betyárok barlangja, ringyóknak tanyája,
Bolhák, egereknek, békák palotája,
Dongó légy, darázsok, szúnyogok bárkája!

2. Ki tett téged ide világnak csúfjára?
Ki állíttatott fel sok gazdák kárára?
Nem vagy te vendégház korcsma formájára,
Sem jövő, sem menő útasok hasznára.

3. Négy rongyos fal, kémény, egy csikorgó ajtó,
Bogarhátú fedél, nyitva mint akasztó,
Egy földlyuk melletted, ott van a csábító:
Előtted leásva áll egy vastag bitó.

4. Nem a kormos bogrács, ki бүдös tűzéktől,
Nem két szurkos fazék, ki zsiros dögbéltől,
Hoz neked vendéget alsó felső széltől,
Ijesztenek ezek a te cégéredtől.

5. De mikor fergeteg támad a fellebben,
Zúz vagy havas eső áztat köpönyegben,
Villámlás, csattanás, rettent nyárközépben,
Tehozzád sietünk, szállást kérünk szépen.

6. Akkor nem cserélnénk az Aranyos Sasért,
Nem perlünk gazdával a jobb numerusért,
Noha nem szaladnak eltévedt kulcsokért,
Megnyugoszunk benned, nem adnánk egy várért.

7. Bizony nagy hívság van a sok építésben,
Az ország elmerült ezen betegségben,
Aki lakni akar igaz csendességben,
Szívét szorítsa be kisebb kerítésben.

8. Egybenragadt falak hosszú menedéke,
Sétáló folyosók, paloták mértéke,
Nem gyönyörűségnek sokszor a vidéke,
Inkább gond és bának széke vagy rejtéke.

9. Együgyű eleink egy tálhoz ültenek
Asztalnál, egy házban együtt megfértenek,
Nem kárpitos ágyat, ponyvát kerestének,
Együtt feküdtenek, fel együtt keltenek.

10. S akkor közelebb járt az igaz barátság,
Atyafi szeretet, jó kedv és nyájasság,

Most hogy hozzánk bėjött kölesönös cifraság,
A szín megmaradott, eltűnt a valóság.

11. Sok vár, kastély vagyon már boldog hazánkban,
Ahol patkós csizma nem hág palotában,
Van ház, hol a gazda megáll pitvarában,
S bémenni ha akar, öltözik kapcában.

12. Sem haszon, sem szükség, sem alkalmatosság
Az ilyen épület, ez csak merő hívság,
Sem ház, sem kalitka, cifra nyomorúság,
Minek készítettett ilyen mulandóság?

13. Ó csárda! becsesebb nálam te szegleted!
Béfogadsz, negyven is sokszor a vendéged,
Jobb szállásom vagyon nékem témelletted,
Szükségben nyugovást király is lel benned.

14. Maradj tehát békés, pusztá közepében,
Kecskeméti kenyér süljön kemencédben,
Körösi bor bőven keljen a pincédben,
Sok utas nyugodjon faladnak tövében.

V. Horác X. éneke a II. könyvből.

Licine! hajódat ne ereszd a mélyre,
Közel se vezessed a partnak szélére,
Ott a széltől hamar elragadtathatol,
Itt a köszikláktól öszvezúzathatol.

Az arany középben vagyon a boldogság,
Jobban élünk ebben, gondos a méltóság;
A szalmás alházban találsz nyugodalmat,
De fényes udvarban lelsz csak aggodalmat.

Magas tölgyeket vér felhőkben rejtett tűz,
Ment attól alacson völgyben terepély fűz;
Nagyra emelkedett fenyőt tör forgószél,
De attól hajlangó gyenge nádszál nem fél.

A jó s gonosz sorsra jól elkészült ember
Meg nem ijed, bátor habozzon a tenger.

Nem puffad a jóban, de bizik gonoszban,
Tudván hogy sokáig nem marad egy nyomban.

Mert egy isten adja a nyarat s a telet,
Szomorú dér után eljö a kikelet.
Szoros szerencsédben mutass bátor szívet,
Változó ügyedben el ne ejtsd kedvedet.

És vigyázz, ha igen jól folynak dolgaid,
S szerencse szelével telnek vitorláid;
Szedd öszve, ne engedd sebesen ragadni:
Könnyebb gyengén úszó hajót kormányozni.

VI. Hívságok megvetéséről.

Házamat nem ékesíti
Arany, s márvány nem keríti
Tornácát oszlop rendre:
Falát nem Raphael írta,
Nem is Martin símitotta,
Nyugszom még is kedvemre.

Nem korona, nem egy ország,
Nem kettő, sem egész világ
Adhat annak eleget:
Kit vágyódás elragadott,
A kívánság elbódított,
Mind nagyobbbat emleget.

Oh mely biztosan nyughatom!
Elmémet mint vidámítom,
S mért búsnáim szívemet?
Jó az isten, el nem veszthet,
Ő táplálja a verebet,
Ő vezérli éltemet.

Fúrj át hegyet, tölts völgyeket,
Szoríts össze mély vizeket,
Tíz országnak hatalmát
Vedd meg: szerezz nagy tér földet,
Pazarolj el sok ezreket,
Mutasd magad nagyságát.

Állíts össze táborokat,
 Rabolj, dúlj fel országokat,
 De vég napodra nézzél:
 Mert nagyságod csak mulandó,
 Úr mint szegény csak halandó,
 S erről megemlékezzél:

Hogy más helyre kell költöznünk,
 Más kincs az, kit kell keresnünk,
 És itt minden csak hívság:
 Más vezére nincs lelkünknek:
 Isten célja az embernek,
 Ő az igaz boldogság.

VII. Világi tekintetek megvetéséről.

Oh kedves pusztaság!
 Csendes magánosság,
 Oh mely igen szeretlek!
 Király irígyelne;
 Nagy úr is kedvelne;
 De ők téled rettegnek.
 Ártatlan mulatság,
 Egyenlő boldogság
 Benned van, más mit kérjek?

Udvari ministert,
 Tettetésben mestert,
 Akárhogyan nézzek bár:
 Tagja nincs kötözve,
 Még is le van tűzve,
 Olyan mint bészart madár.
 Király szólítását
 Várja mosolygását,
 Hol száll, hol mász, mint bogár.

Sok bosszúságot fűz,
 Csúf hízelkedést űz,
 Forog illetlenségben:
 Ugat király ebe,
 Morog ő is vele,

Hogy maradjon kedvében :
Ez ami élészti,
S már fél hogy elveszti,
Elhervad reménységben.

Némely éltét adja,
Jószágát elhagyja,
Csak két rőf pántlikáért :
Nem tetszik szabadság,
Inkább fényes rabság,
Kit eladott egy kulcsért,
Egy varrott csillagért,
Arany báránkáért :
Gondolja, hogy jól cserélt.

Nincs cifrább fényesség,
Mint fő hadi tisztség,
De ezt nagy áron veszik :
Szárason, tengeren,
Hegyen, völgyen, téren
Ezt lehegve keresik :
Hideget meleget
Szenvednek eleget,
Gyakran meg is kergetik.

Csontját ólom törte,
Testét elgyötörte,
Diesőséget keresvén :
Lobbant álgú tűze,
Kénköves csúf büze
Útját meg nem térítvén :
A fehér mentéért,
Hármas paszamányért,
Haláltól sem rettegén.

Szemfényvesztő jelek,
Hívságok mind ezek !
Annyira mit gerjedel ?
Sem egy, sem a másik,
Bátor igen fénylik,
Ily munkát nem érdemel.
Nincs itt a valóság,
Az igaz boldogság,
Jobb útból ne tévedj el.

Sok nyomorúságot,
 Nyughatatlanságot
 Elfordíthatsz magadtól,
 Ha dicsőség szelét,
 Nagyoknak kegyelmét
 Nem vadászod boldogul.
 Magaddal múlatni,
 Világtól elfutni,
 Tanulj, élhetsz boldogul.

VIII. Nagyság és szeretet egybenvetése.

1760.

Bolond kevély polgárokon
 Uralkodó felsőség,
 Ah szerencse! nem engedem,
 Tiéd legyen elsőség:
 Becsületre vigyázás kell,
 Nagy rabság a büszkeség,
 Hírért, névért, a nagyságért,
 Izzad, fárad erősség.

Phylliskémet elejében
 Tészem minden kincsenednek,
 Szeretetét feljebb viszem
 Minden ígéretednek.
 Te iramló kedvességed
 Maradjon híveidnek,
 Kik nem érzik édességét
 Lángadozó szíveknek.

Reménységben elhervadni,
 Várni a bizonytalant
 Nem illendő nemes szívhez,
 Tészen ez boldogtalant.
 Te érdemet öszvekeversz,
 Boldogítsz háládatlant:
 Phyllis szíve nem szerethet,
 Nem becsül állhatatlant.

Néked azért, és csak néked,
 Phyllis! adom szívemet,

Csak egyedül szépségednek
Szentelem életemet,
A királyok irigykedve
Nézzék dicsőségemet,
A királynék irigy szemmel
Lássák dicsőségedet.

Szeretsz engem, én tégedet —
Ez az igaz boldogság,
Minek nékem, téged bírván,
Egyéb kincs és gazdagság?
Égig menni, tündöklenni,
Világban csak bolondság:
Hívvel bírni, nála lenni,
Ez az igaz királyság.

A szerelmes gerlicéske
Magát titkon mulatván,
Ágak között madaraknak
Királyát megsajdítván,
Látta mint ment a táborban
Madarakkal harcolván,
Azt levervén, ezt kergetvén,
Erejét fitogtatván.

Ezt előzi sebességgel,
Ezt győzi erejével,
Harcol, kapdos, viaskodik,
Sokat megrúg körmével,
Vadlúd, kácsa, bűvár, sárca
Szaladnak seregekkel,
Varju, szarka, holló, csóka
Ott hagyják félelemmel.

Maga marad saskeselyű,
Felmegy a felleghen,
Kevélységgel emelkedik
Majd harmadik egekben,
Sem udvara, sem jó társa
Nem jöhet elejében,
Komor kedvvel ereszkedik
Egy halom tetejében.

Mond gerlice : nem irígylem,
 Jó sas ! te nagyságodat,
 Tartsd magadnak rettegető
 Büszke méltóságodat,
 Mutasd bátor, kinek tetszik
 Felpüffedt hatalmadat,
 Erőszakos dicsőséggel
 Esmértessed sorsodat :

Mikor én a száraz gallyon
 Éneklek keservesen,
 Tűrjt, tűrjt mondok, hallja társam,
 Oda repül csendesen,
 S azon vagyon, vigaságra
 Engem felébreszthessen,
 Együtt járjon, együtt légyen,
 Mindég velem lehessen.

Én is mondom : királyoknak
 Maradjon a dicsőség,
 Nékem nem kell hatalommal
 Meghódított erősség :
 Próbált hívnek szeretete :
 Ez a kívánt édesség,
 Azzal együtt élni, halni,
 Mindennél jobb nyereség.

IX. Szerelem és bor.

Tudod-e, jó pajtás ! miben áll boldogság ?
 Vagy hol találtatik a kedves multság ?
 Nincs a cifra várban, nincs a nagyságoknál,
 Sok cselédű pompás főméltóságoknál.

Ott nincs, hanem vagyon hol kicsiny zörgéssel
 Élnek az emberek egy szeretett széppel.
 Mi kell ehez egyéb hanem egy jó barát,
 Ki víg kedvvel reám köszönje poharát.

Hát ha hunyorított szemtől távol esvén
 Cicámat oldalom mellé leültetvén,
 Mézesmáli mustot tölt mázos kupában :
 Nemde boldog vagyok mint császár Chinában !

Esküszöm az égre, babuskám! szeretlek,
Esmérd meg szívemet, hív leszek, míg élek.

Bár messék el Párcák életem fonalát,
Ad'sza kacsót, íme tartsuk a parolát.
Nem akarom, éltem hosszúra terjedjen,
Mit használ, hogy hajam ősszel keveredjen.

Szerelem s jó barát nélkül az öregség
Unalmas, szomorú, keseredett vénség;
E kettő érdemli úgy-e az életet?
Adjál, pajtás! adjál igaz feleletet.

X. Generális Beleznainak.

1. Miklós! hivatalban kenyeres pajtásom,
Kötött vérség által én kedves rokonom,
Hajlandóság szerint pipás kártyás társom,
Eletnek módjában egyező barátom!

2. Jer velem, menjünk ki együtt a pusztára,
A szőke Dunának homokos partjára,
Bétérhetünk onnan kedves lakásodra,
S ha tetszik, felmászunk ürbői halomra.

3. Ím a tavasz eljött, kikirics virágzik,
Szántók nótájokat vígan fityerészik,
Pacsirták magasról a napot köszöntik,
Darvak is elhagyott táncokat már kezdik.

4. Legkedvesebb része ez az esztendőnek,
Alkotó rendelte ezt gyöngyörködésnek,
Boldogtalan aki édességét ennek
Nem érzi, s nem tudja hasznát kikeletnek.

5. Hagyjuk el várasnak lármás zúrzavarját,
Nagy uraknak tágas fényes palotáját,
Ezeknek epesztő gondos mulatságát,
Csácsogó dámáknak henye társaságát.

6. A sokaság között, hidd el, gyöngyörűség
Nincs nékem, néked is tetszik a csendesség,

Páros társaságban vagyon az édesség,
Ott van gyöngyörűség, hol van az egyesség.

7. Nem pénzen kell venni elme vidámságát,
Nem áron, nem kinsen szívnek vigaságát,
Az öröm ingyen jó, s annak társaságát
Szereti, ki tudja becsülni jóságát.

8. Tudod úgy is, ötet nem pompás házaknál,
Nem a méltóságtól felpuffadt nagyoknál
Kell keresni, bétér és mulat viskóknál,
Hol kapus nincs, strázsa nem áll az ajtónál.

9. Nagyoknak a piros hajnal fel nem virrad,
Öröm napkeletkor reájok nem árad,
A hold járásában hasztalanul fárad,
Harmatnak gyémántja nálok nélkül szárad.

10. Csergő patakoknak suttogó folyása,
Álmatlan rigónak füttyülő szólása,
A fülemülének zengő csáscsogása
Nékiek nem tetszik, sem kutak forrása.

11. Az árnyékos völgyek nékik nem nevetnek,
Zöld halmokban fáknak nem is gyönyörködnek,
Virágos réteken le nem telepednek,
Ilyes mulatságot semmire becsülnek.

12. Menjünk tehát, Jancsit vigyük el magunkkal,
Ő is kedvesebben mulat barátokkal,
Kik nem birakoznak mély hivatalokkal,
Hol érdemet mérnek nagy titulusokkal.

13. Te, ő, én, mi hárman ha együtt lehetünk,
Szöllődnek tövében letelepedhetünk,
Vastag szakácsodnak főztéből ehetünk,
Bécs, London, Párisnak dolgán nevelhetünk.

14. Kedves volt bölcseknél hajdant magánosság,
Hová nem férhetett kevélyes gyanuság,
Mit lestek, kerestek: volt arany szabadság,
Ebből állott nálok az igaz boldogság.

15. Ez volt a szülője sok jeles munkának,
Ez oka kezdete hasznos gondolatnak,
Ez volt tanítója ama tudósoknak,
Kik törvényt regulát adtak a világnak.

16. És így, ha valaki magát jobbítani
Akarta, ki kellett nékie utazni,
Zörgő városokból ki kellett maradni,
Ki másnak magának akara használni.

17. Látván durvaságát Seneca Nérónak,
Hibáit hívságit Róma városának,
Büszkeségét gyáva komor polgároknak,
Hanyatlását hadi papi nagyainak,

18. Öszvérét nyergelte, ment Nomentánumban ;
Flaccus kiballagott kies Tarentumban,
Ciceró bújdosott Tusculánumban:
Nagy lelkek nyugodtak paraszt majorokban.

19. Édesebb volt nálok a kised vacsora,
Melyet a kertészné maga tett asztalra,
Nem vágytak háromszor újított táblákra,
S üveg darabokból épített tornyokra.

20. Ugyan is tekintsd meg az ó s új világot,
Élőknél nagy becsben lévő s volt hívságot,
Birtokot, életnek módját, uraságot,
Nem találsz örömet, inkább csak aggságot.

21. A nagy urasághoz nagy teher köttetett,
Bú, gond méltósággal öszveszövettetett,
Fáradtságban nagy tiszt belé merítettett,
Szomorú epesztő sorsban kevertetett.

22. Mennyi küzködése van fejedelmeknek,
Mennyi ezer baja koronás fejeknek:
Jobb dolga van, elhidd, te vincellérednek,
Mint sok csillagoktól fényes hercegeknek.

23. Nagy úr kedvetlenül kél fel az ágyából,
Köszöntők serege omlik pítvarából,
Sok olyan jó hozzá, kit utál gyomrából,
Ki nem törülheti ebédlő listából.

24. Innét van, hogy többet sorsával küszködni
Látsz, egész életében akar menekedni,
De nehéz már felvett útjától eltérni,
Vagy vesz, vagy nyer, felsőbb polcra akar férni.

25. Közép szerencsében vagyon a boldogság,
Főkép ha kötve van ehez a szabadság,
Felette valóban nincsen állandóság:
Nem függni senkitől, csak ez a királyság.

26. Horátius mondja, higyük el szavait,
Ő is megesmérte világ játékait:
Úgy tartja, ki nem fél, ki semmit nem ahít,
Íly élet egyedül, más nem is, boldogít.

27. Nézd Gábort, mint megyen mély gondolatjában,
Csüggett fejjel lépve tévelyeg városban,
Kihez akart menni, nem tudja, ajtóban
Megütötte fejét, úgy tért az útjában.

28. Mivel nagy jószágot akarna szerezni,
Búsul, minő móddal lehessen megnyerni,
Minemő fortélylyal régi vért kivenni,
Sok füstös papirost hasztalanná tenni.

29. Ha keresmény igaz, szép annak birtoka,
Főkép ha nincs benne szegénynek az átka,
Mert elvesz fortélylyal megejtett partéka,
Állandó ellenben jól szerzett falatka.

30. Nevesd azért bízvást szomszéd javaslatát,
Ki szent-Györgynap-tájban kezdve kompolását,
Soha el nem végzi határok hányását,
Üres tarisznyával kiüzi sok társát.

31. Ha szabadságban élsz csendesen házadnál,
Számot nem tartozol adni a bírónál,
Pered nincs a két nagy királyi táblánál,
Boldogabb vagy, Miklós, péru királynál.

32. Határos az öröm, igaz, a bánattal,
De nem avatkozik pörben ő azokkal,
Kik józanon tudnak élni ömagokkal,
Es nem birakoznak mulandó javakkal.

33. Józsefet se kövesd, ki ül hintájában,
Harminchat vendéget húz mindjárt nyomában,
Pompás vacsoránál mulat majorjában,
Éjtszakáját végzi kártyaforgatásban.

34. Mért ment ki? kérdezed. Virágok szemeit
Látni? ébreszteni vendégek szíveit?
Nem! de üresíteni azok erszényeit
Kivánta, s elnyerni új souverainjeit.

35. Mint valaha bolond Istók Debrecenben
Bétekintett, kiment Ferenc a kertében,
Unalom elfogta, mert kerítésében
Királyt nem láthatott, bájlott nagy sebtében.

36. Ez sem nekünk való, maradjon magának,
Áldozzon, mint tetszik, kevés bálványának,
Máskálva bókoljon király szolgájának,
Temjényezzen térden császár udvarának.

37. Nem úr, elhidd, nem tud a világgal élni,
Néki árnyéktól is kell gyakorta félni.
Minek erről többet tenéked beszélni?
Elég, nem fogunk mi ezekkel cserélni.

38. Együgyű barátság nálunk uralkodik,
Hamis szív, csalárdság házunktól távozik,
Szeretet kötele szentül megtartatik,
A hímes, a cifra, nagyokra hagyatik.

39. Távul az irigység: nem Antal jószágát,
Nem Ferenc kucsmáját, vagy Lajos tárházát,
Nem Gyurka felségét, sem Károly hatalmát
Kívánjuk, nem András függő pántlikáját.

40. Sorsunkkal békések azon egyezhetünk,
Ha tetszik istennek, így folyjon életünk,
Közép szerencsének javát adja nekünk,
Nagyobbat cifrábbat hárítsa el tőlünk!

41. Ezt hűnyorgó szemmel az irigy nézheti,
Elragadott boldog még sem nevetheti,
A büszke tekintet csúfnak nem teheti,
Kicsiny gazdájokat boldogúl rejtheti.

42. Oh, Miklós! tovább is maradj jó barátom!
 Megegyez teveled minden gondolatom,
 Veled a zöld gyepen kedvemre nyughatom,
 En is a várástól örömet távozom.

43. Légy boldog tovább is szép s jó aszonykádnál,
 Pereid múljanak királyi táblánál,
 Cifra tehenidet számláld a tanyánál,
 Főzetest jó tarhót gulyás taligánál.

44. Csinosítsd kertekkel a sovány homokat,
 Ültesd bé szőlővel a kopasz halmokat,
 Nevelj erdőt, tölts bé halakkal tavakat,
 Nevesd velem együtt a büszke urakat.

45. Szánts, vess, ültess, kapálj, forgasd a baltádat
 Drága Vénuskáddal dúdold a nótádat,
 Szeresd, meg ne vessed régi barátodat,
 Mutasd még tovább is hozzám jó voltodat.

XI. Bessenyei Györgynek,

midőn jó barátja visszaküldené a vallás iránt habozó írásait.

1. Mélyen gondolkoztál isten munkájáról.
 Sokat elmélkedtél természet titkáról,
 Tengert, eget, földet megfogni akartad,
 Fárasztó munkában életed folytattad.

2. Mojzses írásának egyedül nem hittél,
 Igazságot újabb könyvekben kerestél,
 De, látom, célodat még is el nem érted,
 Mindenek homályban maradtak előtted.

3. Vizsgáltad szorosan világ állapotját,
 Kivántad esmérni csodás alkotmányát,
 Földi bogár, mennynek dicső fellegében
 Repülvén, borúltál urad elejében.

4. Leszállottál onnand pokol kapujában,
 Megnézted mit mivel Plútó barlangjában.
 Visszatértél ismét földiek sorjában,
 Zsidó, görög, deák írók csoportjában.

5. Ezekből pártulván jutál több népekhez,
Anglusok, franciák, szelíd németekhez,
Hallgattad vigyázva kérkedő bölceit,
Álmélkodva nézted mesés isteneit.

6. Ahrimánt, Ormuzdot, perzsáknak Bráhmáját,
Poéták apjának isteni csordáját,
Győzedelmes Róma cifra Pantheonját
Láttad, és csodáltad emberek bálványát.

7. Aegyptus homályán, Delphus szigetében,
Ammon templomában, Sybillák könyvében,
Tágusnak partjától Fekete tengerig
Hitvallást kerestél, Rómától Benderig.

8. Salamont nem értéd, Ezdrást megvetetted,
Jézus Sírák fiát kacagva nevetted,
Prófétákat álomlátóknak nevezted,
Evangelistákat egymásban vesztetted.

9. Pope, Leibnitz, Wolff, Burnet, Voltaire, Confúcius,
Melanchthon, Calvinus, Luther, Helvetius
Nem tettek eleget elmélkedésednek,
Vége nem lehetett kéteskedésednek.

10. Tridentomi gyűlést, római Vaticánt,
Dordrechti zsinatot, a stambuli dívánt
Hallgattad, s megmérted muftit a pápával,
Dervist, oláh batykót, indus bramínjával.

11. Térj meg, jó barátom! e sok vizsgálásból,
Semmi haszon nem jön reád e munkából,
Mojzses könyve nélkül világ setétben áll,
Ennél jobb vezetőt halandó nem talál.

12. Hadd inkább azt helyben, mit monda népének,
Jó törvényt hozott ő nyakas nemzetének,
Mely ha nem illik is e cifra időkre,
Illett zúgolódó pártos emberekre.

13. Hidd el, nála nélkül istent meg nem leled,
Természet homályban rejtezik előtted,
Mert noha együgyű s formátlan írása,
De erős és velős beszédje s mondása.

14. Zerdusnál kerested földnek születését,
Chaos tojásából várván kikelését,
Lested, mint lesz világ semmiség magvából,
Tűz, föld, víz, levegőégek zavarjából.

15. Bár Plátót kérdezzed az első Vagyonról
Ő is csak hebegve beszélt e titokról,
Az universumot kódós elméjében
Morzsolván, megláttad, mit szült jó kedvében.

16. Amit Newton monda világ tengelyéről,
Forgó föld, álló nap nyomó erejéről,
Locke mit írt emberek nagyságos lelkéről,
Te csúfot állítál hímes költéséről.

17. Hová vitt kétséged mélység fejtésében?
Elmerültél titkok setét rejtekében:
Mit nyertél? maradtál bizonytalanságban,
Elmédet keverted nyughatatlanságban.

18. Régiebb, mint újabb, bölcssek kerengéltek,
Csalóka tudományt minékünk beszélltek,
Most már, hogy elmúltak, minket setétségben
Hagyván, vakoskodunk habozó kétségben.

19. Én is ifionta oly úton indultam
Mint te, mindeneket megfogni akartam,
De látván hogy sok van, mit isten embertől
Elrejtett, elhúztam magam a veszélytől.

20. Valaki az istent megfogni akarta,
Azt nagy dicsősége leverte s alázta:
Ki a természetnek csodáit vizsgálta,
Csombókjának végét sehol sem találta.

21. Gyors elme küszködik, gyenge csak botorkál,
Gyáva álmélkodik, a furesa sétikál,
Ostoba kínlódik, vakmerő nem hátrál:
Nagy elme bizonyost választ, s abban megáll.

22. E legyen hát vége rövid beszédemnek:
Régiségben Mojzsest válaszzuk vezérnek,
Baylt, Voltairt, Spinózát vessük a gályára,
Vigyék spanyol király autodáféjára.

23. Nem mondom azonban: elhadd görögöket:
Megvesd a jelesebb római bölesekét:
Ezek tudománynak nyitották ajtaját,
Gondolni szoktatták, Ádám maradékát.

24. Zeno, Epikurus, Sokrát, Diogenes
Tanítások után lett ember egyenes:
Polgári erkölcsöt, szelíd emberséget
Ezekről tanúltunk, s vettünk vitézséget.

25. Íme visszaküldöm zákányos irásod,
S azt mondom, barátod, verselő pajtásod:
Hagyj fel mély dolgoknak szoros fejtésével,
Múlsad inkább időd erkölcs festésével.

26. Országlásnak módját hadd böles királyokra,
Vallást, hitnek dolgát a tanult papokra,
Ostoba világnak cáfold rossz szokását,
Húrold bujaságtól eredő romlásit.

27. Gyógyítsd polgártársad közös nyavalyából,
Mely reá ragadott kínos kívánságából:
Oktasd szelídségre hazádnak lakosát,
Mutasd vakmerőknek a bíró pallosát.

28. Hadd el ködös füstjét ama nagy városnak,
Melyben becse nincsen a magyar okosnak:
Jőj le a sík földre, tanulj majorkodást,
Henye tudósokra hadd az okoskodást.

29. Leibnitz, Plátó, Newton oda nem vezetnek,
Hol nap, hold, csillagok planéták erednek;
Üsd fel sátorodat a Tisza partjára,
Ott emelkedj, ott írd hazádnak javára.

30. Szegény magyar későn jött fel játszóhelyre,
Hol koszorút kötnek poéták fejére,
Es így jobb önéki szomorú nyelvével
Rejtezni, játszszon ő inkább elméjével.

31. Haki böleseségnek szent sekrestyéjében
Béjutott, tanitson mást, s úgy dicsekedjen;
Mert ki azért tanul, hogy csak vetekedjen,
Szükséges maga is végre vetemedjen.

32. Jöj hát, megmutatom, melyik a jobb szántás,
Mint megy a kaszálás, melyik szebb aratás,
Mely földön vess zabot, árpát, kölest, búzát,
Mint nevelj kost, bikát, kant, ártánt, paripát.

33. Nem messze házadtól lészen tokaji hegy,
Kinek édes mustja világra széljel megy,
Ott emelj délszínre pásztori gunyhócskát,
Szopogass jó kedvvel kétszer szűrt borocskát.

34. És midőn nap tűnik pompás sugárjával,
Setéség bévonja földet fátyolával:
Te akkor adj hálát természet atyjának,
Valld ötet föld, tenger, mennyország urának.

35. Dicsírd így istened kisded vacsoránál,
Nyugodj el csendesén szállódnak lábánál,
Mondván csak susogva Sálem királyával:
Be kicsiny az ember mély tudományával.

BARCSAY ÁBRAHÁM.

1742—1806.

Nagybarcsai Barcsay Ábrahám, a történetben oly szerencsétlenül szerepelt Barcsay Ákos fejdelem ágából, Piskiben született, Hunyad megyében, 1742. február 2-dikán. Atyja, szinte Ábrahám, Hunyadnak főbírája volt. Tizenhat esztendőskoráig a nagyenyedi ref. collegiumban tanult, mialatt atyját anyját egy hétben elvesztette¹. Felállítatván Mária Terézia által a magyar nemes testőrsereg, Hunyad

¹ L. *Döbrentei Gábortól*: Barcsay Életét, az Erd. Muz. I. 17. l., melyet mindenütt, hol más forrást nem idézek, követtem. V. ö. Barcsay Emlékét is *Sípos Páltól*, Minerva 1826. sept. füz.

vármegye ajánlására Barcsay is felvétetett abba (1762). — Ott szövődött Bessenyei és Báróczyval azon nemes frigy, mely a nemzeti műveltségre s az irodalomnak feltámasztására közvetlenül és közvetve annyi szép gyümölcsöt termett. Ő és Bessenyei, írja Kazinczy ¹ „a gárdának legszálasabb és legszebb tagjai közzé tartoztak. Barcsay, a szebb kék szemmel s szöghajjal egy Antinouszhoz . . . hasonlítottatott. Módja mutatta benne a nagy ház gyermekét . . . Barcsay, mint két barátja, szerette hazáját s nemzetét, melyre kevély volt még nyelvén is, s ismerte becsét e műveletlen de szép nyelvnek, s óhajtott a literatúrája virágzását; olykor neki eresztette magát kedvének, s hosszas elmélkedés, készüllet és csinosgatás nélkül szórta verseit, nem vágyván arra, hogy versei nyomtatva legyenek, hogy neve a költők sorában neveztesse.” 1767-ben Barcsay átlépett a rendes hadsereghez, név szerint a Leopold hg siskos lovagezredébe kapitányúl, s mint ilyen a haza több vidékein állomásozott, név szerint 1774 körül Dunán túl, s ismét váltva Nyitrában és Trencsényben, majd Nagyszombatban, hol a sokkal ifjabb Ányos Pállal barátkozván meg, annak első buzdítója és vezetője lett a magyar költészetben ², végre 1778, mi-

¹ Báróczy Élete 6. lapján (Báróczy Minden Munkái VIII. kötetében).

² L. *Bacsányi Jánostól Ányos Életét* (Ányos Munkái előtt) XVI. l. Egy kiadatlan epistolája Barcsaynak Ányoshoz, mely szinte kiadatlan „*Magyar Irodalmi Berkem*“ első kötetében áll, N.-Szomb. sept. 23. 1777. költ.

után gr. Bethlen Zsuzsannával házasságra lépett, a bajor öröködési háboru kitörtével a sziléziai táborozásban vett részt¹, s annak elmúltával ismét a házába tért. Kilenc évvel utóbb kiütvén a török háboru, Barcsay ismét táborba szállott, s a Lascy karabinos ezredében 1787 alezredes lett², s 1788. aprílben a császár vezérlete alatt Szabácsnál, Laudoné alatt augustusban Dubicánál, 1789. octoberben Nandorfejárvárnál harcolt, s a béke megkötötése után alezredesi ranggal a testőrsereghez főhadnagygyá tétetett által, hol, mint előbbi pályáján, több jeles férfiak keresték társaságát, s József és II. Leopold királyainknál, mint azelőtt M. Teréziánál is, nagy kegyelemben állott. 1791-ben Kolosvárt ország generálisának választatott a katolikusok közül, de nem fogadta el az állást, csak 1794-ben ment haza végkép³, Ferenc kir. által ugyanekkor ezredesi ranggal nyugalmaztatván; s ez óta felváltva Maros-Sólymo-

¹ Miután a telet Erdélyben (hol, mint látszik, összekelelése történt) s Moldvában vadászással is töltötte, febr. 24. 1778. már Bécsben volt, s készülöben a táborba (epistolája *Irodalmi Berkemben*). Bécsből kiindulása apr. 13. történt (Holmi, 228. l.). Egy levele a táborból Bessenyeihez nov. 23. Wigstaldból kelt (Holmi, 237.), egy epistolája Anyoshoz, „Forsti erdőben egy fenyőfa alól“ sept. 11. (*Irodalmi Berkemben*), egy más, szinte ehez, dec. 1-jéről 1778. a Magy. Muz. II. k. 44. s köv. II. „a sziléziai hideg fenyvesek között“ kelt; s Anyos epistolái (Munk.) közül több oda volt utasítva..

² L. *Ballagi Aladárt*: A m. k. Testőrsereg Története 136. l.

³ U. az a 137. lapon.

son Hunyadban, és Csórán Fejérvármegyében élte vég éveit hitvese és számos tisztelői körében, a gazdaság és irodalom örömei közt. Csórán lepte meg őt 1806. martius 5. éjjelén a halál, miután estve még vadászatra készült, melyben, amint verseiből is látszik, mindenkor kedvét lelte; 6-ra virradólag barátai, elúnván várni felkelését, szobájába mentek, s halva találták. Meghagyását tisztelő özvegye őt azon almafa alá tetette le vég nyugalomra, mely alatt gyermekkorában annyszor tanulgatott, mint férfin olvasott, s melynek emlékezete oly kedves volt előtte, miszerint pecsétnyomóján is azt viselte, ezen körirattal: *Árnyékban zöldül*. Ő is, mint barátja Bessenyei, még Mária Terézia alatt, a római egyházhoz tért által, de időpontját bizonyosan nem tudjuk ¹.

Barcsay jókorán kezdte költői pályáját, Orczy által élesztve, s miután egyideig félben szakasztotta, úgy látszik Bessenyei és Báróczy fellépésök által felgerjesztve, folytatta azt ismét, de magánylag csak, barátjaival, kivált Bessenyei, Orczy és Ányossal folyt levelezéseiben, vegyítve gyakran prózával, mely a Révai kiadásában mindenütt hiányozván, versei, töredékeikben, gyakran homályosaknak tűnnek fel. Ömaga tartózkodott azokkal fellépni, de barátjai adtak tőle holmit. Így első darabja, mely megjelent, Báróczy Marmontelje előtt áll 1775. Utóbb Besse-

¹ *Döbr.* az id. h. 25. *Kazinczy* szinte az id. h. 12. Hihető, hogy még a gárdánál szolgáltában, s így 1767, tehát Bessenyei előtt.

neyi hetet adott ki „Társaságában“ 1775., egy gyűjteményét verseinek Révai a „*Két nagyságos elmének költeményei*“ közt Pozs. 1789, hol a „*Két jó barát között való levelezésből szedett Versek*“ első része 63—148. ll. az övé, de közéjük az imént említettek közül csak kettőt vevén fel. 1791-ben Bacsányi közölt két darabot a Magy. Muzeum II. kötetében; végre Döbrentei néhányat az Erd. Muzeum I. kötetében. Hat kiadatlan epistolája Ányoshoz M. Irodalmi Berkem kiadatlan első kötetében áll; legnagyobb részök, franciák is, özvegyénél maradtak el; gr. Haller Gáborhoz írt levelei ennek családjánál. — Barcsay, nemzetét, nyelvét s a szabadságot buzgón szerető hazafi, forró kedélyű barát (viszonya az öreg Orczyhoz megillető), nyílt keblű s jósággal teljes ember volt: s mind ezen vonásait francia könnyűségű és kellemű versei is viselik. Izgatott, buzdított a magán körökben s azokban, mikre hivatalos úton hatása volt; s versei is hathatósan segítették költeni a lelket lassan ébredező kortársaiban.

I. Bessenyei Györgyhez.

Patai kunyhómból 24. martij 1773.

— — — Fortissimus ille est
Qui promptus metuenda pati, si cominus iustent,
Et differre potest. Lucanus.

Nem tudom mit gondolsz Gyuri, levelemről,
S itéleted szerint küldött törvényemről.
Nem szabok én törvényt, hanem a barátság
Azt ír, hogy olykor hasznos a mulatság¹.

¹ Vonatkozás egy előbbi epistolájára (Társ. 15. l.), melyben kéri Bessenyeit, ne merülne el végkép philosophiai vizsgálódásokban, hanem élne néha világát.

A szegény madarász félte nevekedik,
 Ha a sólyommadár égig emelkedik,
 Mivel prédájáról könnyen felejtkezik
 S a magas felhőkben el is tévelyedik:
 Társait elhagyván oda jut tollával
 Hol szép Hajnal nyugszik aggott Títánjával,
 Onnét az estvének nagy tartományain,
 Délnek és éjtszagnak roppant országain
 Repít, és olyan fenn viszi repülését,
 Hogy nem végezhetvén magas tévelygését,
 Szárnyát öszvehúzza, s annyi hegyek közzül,
 Kiket a fellegből szemlélt onnat feljül,
 Egy kis dombocskára száll le véletlenül,
 Hol nagy fáradságán bánkodik egyedül.

A léleknek, hidd el, ilyen az insége,
 Mély vizsgálásának csak ilyen a vége;
 Messze esik ő is többnyire céljától,
 Valamint a sebes sólyom prédájától.
 Lock' is így járt sokszor, azért volt szomorú;
 De ha néked tetszik borostyánkoszorú;
 Mivel bölesődet is a Músák rengették
 És első póládat Nymphák kötözgették;
 Ha szolgálni kívánsz szegény nemzetednek,
 Kérlek temjénezzél egyedül ezeknek.
 Kövesd munkáidban Línus testvéreit,
 Kik lanttal fogták el emberek szíveit.
 Tudod a Syrének titkos énekeit.
 Mivel esalogatták földnek gyermekeit;
 Ezek azt hirdették gyáva evezőknek,
 Hogy ők tanítói minden jövődőknek.
 Így kell nemzetünket elébb hitegetni,
 És szép énekszónál haszonra vezetni.
 Ha a lelkek egyszer haszonban úszkálnak,
 És a hívság között már untig sétálnak,
 Eljön hivatlan is ez a szomorúság,
 Kit követni szokott állandóbb boldogság.

Addig magyaroknak hirdessék munkái
 Hogy ők a scytháknak vitéz unokái:
 E szegeletkövön fekszik szabadságunk,
 Külömben bizonyos, higyjük el, rabságunk.

Sajnovics jármátúl ójuk nemzetünket,
Ki Lappóniából hurcolja nyelvünket ¹

E legyen lelkünknek tárgya s hánykodása,
E volt barátodnak hív tanácsadása:
Félt, nehogy elmerülj vesevizsgálásban,
És elfelejtkezvén a sok ájulásban,
Eleven koporsót csinálnál magadból,
Mint tapasztalhatjuk a szomorú Youngból.
Kár volna, barátom, így eltemetkezni,
S hazádnak hasznáról így elfelejtkezni.
Ám a magyar Lőrinc többet tud Youngénál ²,
Többet tud igazán Youngnál is magánál;
De azért ő vidám s kedves társaságú,
Változó, szerelmes, s kedves nyájasságú.
Ha Attila s Buda szomorújátékát
Már elkészítetted, Kómusok hajlékát
Olykor örvendeztesd Thalia kedvével,
S a tréfás gyermekek szép nevetésével.

Meglátd majd Tiszának bundás szomszédjait.
Hogy fogják nevetni világ bolondjait;
És a kis mesterek furesa majmosságát,
Kik követni szokták franciák hívságát.
Oh szegény úrfiak, kik azt gondoljátok,
Hogy boldogtalan volt üstökös atyátok!
Es imádván cifra poros fejetekeket,
Hívságra költitek minden pénzetekeket!
Hová visz vakságtok, oh ti szabad majmok! . .

Én, ki napjaimat harcok istenének
Feláldozván, lettem rabja nagy nevének,
Ezért meleg vérem, ezért tengek, lengek:
De nem képzem, hogy én fő halandó légyek.
Szűnjél hát, barátom, azt velem hitetni;
De ne szűnjél azért lelkemet szeretni.
Ne lankaszd tüzemet apró hibáimért,
Hadd buzogjon vérem, de jó barátimért.

¹ A nagy emlékezeteket sürgeti, s büszkeségében aggódik Sajnovics félreértett tettelein a lapp rokonságról.

² Vonatkozás Lorenzóra (lord Wilmingtonra), kihez intézi Young, Éjszakai nagyobb részét; és Oreczy Lőrincere, a nyájás magyar philo-sophusra.

Eljön úgy is hamar a szomorú vénség,
Akkor tagjaimat foglaltván hidegség,
Amaz ajándék is, a vékony reménység,
Elaggott testemben nem lesz, csak betegség.

II. A télnek közelgetése.

1. Éjszaki szeleknek süvöltő zúgása
Halovány erdőknek levele hullása
Jelentik, hogy nincs már ősznek maradása,
És hogy télre hajlik esztendő forgása.

2. Hideg ködök ülnek bércek tetejére,
Hóharmatok szállnak rétek zöldségére,
Pán siet telelő barlang fenekére,
S sziklás tanyájának nyúgovóhelyére.

3. Nyögő Dryadesek bújdosva lézengnek,
Tiszta patakokat mindenütt keresnek,
De mulatóhelyet sohol sem lelhetnek,
Ők is majd menedékhelyekben rejteznek.

4. Az őszi bucsút vévén szállóhegyeinkről,
Utolsó koszorót fon még kertjeinkről,
S nem lévén mit gyűjtsön meddő mezeinkről,
Könyves szemmel indul pusztai völgyeinkről.

5. A tél pedig ülven jeges fellegekre,
Előbb birodalmát terjeszti hegyekre,
Onnét fagyot küldvén lapályos téerekre
Halált látszik hozni egész természetre.

6. E változás, képe rövid életünknek,
Melyben végét érven hanyatló ősziünknek,
Hó fedi tetejét fonnyadt fejünknek,
S meghül minden része aggott tetemünknek.

7. Alig emlékezünk tavasz rózsáiról
S múlt nyáron aratott mezők kalásziról,
Csak álmodunk éltünk legszebb napjairól,
Midőn esőket szedtünk Chlóris ajakiról.

8. De mely kínos árnyék bágyasztja lelkemet?
Múlt idő s jövőndők fárasztják elmémet,
Mert ha megvizsgálom valóban szívemet,
Csak a jelenvaló tészí életemet.

III. Báróczy Sándor és Bessenyei György barátimhoz.

1775.

Barátim! tí, kiket böles Minerva szível,
Kiket paizsával védelmez és kedvel;
Kik elhagyván hazánk termékeny mezeit,
Velem őriztetek császár küszöbeit;
Itt, hol a zuhogó Duna partjaira
Új erő, új város épült hajjaira,
Hol egy birodalom, midőn más enyészett,
Annak árnyékától nevet kölesőnezett ¹:
Nem jöttetek ennek tündér piacára
Hogy itt hívság venne kárhozott karjára;
Hanem ifjuságtok arany esztendeit
Jóra fordítjátok, elmétek zsengeit.
Ím eljött, barátim! az idő, az áldás,
Gazdag mezeinken vár a bő aratás.
Mióta görögség bujdokló hajóval
Az olasz tengerbe jutott Apollóval,
Valamit Thamisztól Tiberis széléig
Újíthatott, s onnét Haemus vidékéig:
A vad nemzeteket öldöklő mezőkről
Városokba hívta fegyverzörgésekről;
Hol arany szabadság, hol kínos igával
Változott a sorsa nemzetek sorsával.
Oh szép tudományok, kikről gondolkozom,
Tirólatok szólok, most néktek áldozom!
Mely setétes ködök között tartottátok
Kedves nemzetemet, meddig elhagytátok!
Idegen nyelveken szólottatok hozzánk,
Gyönyörűségetek nem esmérte hazánk:
De múltanak immár ilyen panaszaim!
Többé nem halljátok kesergő szavaim.
Mióta beszéllvén nyájas Statirával,
Euphrátnak partján valék Kasszandrával ²;

¹ A romai-német birodalom az Augustusokétól.

² Vonatkozás a Báróczy által művészileg fordított Kasszandrára.

Ez ékesen szóló titkos erejével,
 És szíveket rabló vitéz erkölcsével,
 Mint a tiszta forrás, mely szomjú réteket
 Öntözget, ellepte örömmel szívemet.
 Elvitt nagy lelkeknek szentelt rejtekéhez,
 S nemes indulatok dicső kútfejéhez.
 Mit mondok? már íme Marmontelt is látom ¹:
 Dicsőség ösvényén véle megy barátom;
 Párizsi erkölcsök tudós festékével
 Mely bátran tud bánni magyar ecsetjével.
 A fekete üggyől ² Morva folyásáig
 Marmontel fog élni időknek fogytáig.
 Látom hogy köszöni Báróczy tollának,
 Hogy ilyen nemzetet tön csudálójának.
 De valyon még tovább kit látnak szemeim?
 Mely zokogó szókkal telnek el füleim?
 Gyászos Melpomene! hallom nyögésidet,
 Ágis ³ panaszból érzem keserűdet.
 Leomlott Spártának szomorú hamvain
 Mely setétes napot mutatsz, köfalain!
 Hanyatló nemzetek! ennek példájából
 Vegyetek tanácsot Spárta romlásából!
 Örömnök könnyei folyják el szememet
 Midőn virágozni látom nemzetemet.
 Már eleget éltem! Styx setét vizein
 Jó kedvvel költözöm által, fővényein.
 Hírt viszek majd Murány szerelmes urának
 És özvegy Calypsó magyar tolmácsának ⁴.
 Ti pedig, barátim! kik a magyarságnak
 Szeretői vagytok, s a szép tanultságnak,
 Kedveljétek, kérlek, ezen verseimet,
 Kik gyengén festhették érzékenységet.

IV. Egy nagys. asszonynak intésére.

1. Vettem, drága néném! kedves leveledet,
 Fogadom tanácsod, csókolom kezedet;
 Abból esmérhetem egyenes szívedet,
 Hogy jóra intetted tévelygő öcsédet.

¹ Marmontel „Erkölcsei Meséi” értetnek, szintén Báróczytól, melyek előtt ez epistola megjelent.

² Tengertől.

³ Bessenyei szomorújátékát érti.

⁴ Gyöngyösi Istvánnak, és gr. Haller Lászlónak, a Telemach fordítójának.

2. Ritka madár vagy te, Phoenix e világon,
Nincs párod városban, nincsen pusztaságon,
Csoda, hogy ily virág termett vad Tótságon,
Látszik hogy eleid nőttek Magyarságon.

3. Ott, hol hideg havak ködös fellegeit,
Liptónak s Árvának mostoha hegyeit
Örökös tél tartja, pásztorok helyeit,
Ki keresné, kérlek, Flóra szekfüveit.

4. Megbocsáss, jó néném! én ki Dáciában
Születtem, Ilona tündér országában,
Ámbár szép oláhnék hordoztak pólyában,
Nem vagyok oly rögzött Vénus játékában.

5. Tudom én zablázni nagy indulatimat,
Sőt, ha világ bánná nyájas tréfáimat,
Vagy merné cáfolni kis mulatságimat,
Tudnám változtatni hajlandóságimat.

6. Ezer tárgya vagyon érzékeny szívemnek,
Tetszik a szép, a jó, eleven szememnek,
Kedves a dicséret gyenge füleimnek,
Célja dicsőséges habozó lelkemnek.

7. Sokszor elmerülvén könyv olvasásában,
Étjszakákat töltök Minerva karjában,
Sokszor Diánának futván hajlékában,
Napokat mulatok tölgyfák árnyékában.

8. Most egy magas hegyen hajnal hasadását
Társaimmal várván, kürtöknek fúvását,
Midőn szarvas futná kutyák ugatását,
Nyughatatlan váróm puska ropogását.

9. Majd a nagy városok tolyongó utcáin
Egyedül sétálván, téglázott bástyáin,
Magamban nevetek nagyoknak pompáin,
Kiket hívság hordoz bolond taligáin.

10. Most udvarhoz menvén pípés öltözetben,
Kényesen belépek büszke készületben,
Hercegekre török egyik szegeletben,
Még túl egy nagy fejű tanács fut előmben.

11. Egymást megölelvén mosolygó arcával,
Harmadiknak intek fejem hajtásával,
A többit üdvözlöm szem hunyorgásával,
S koptatom a márványt csizmámnak talpával.

12. Képzelj ezer madárt egy nagy kalitkában,
Kikre nap kezd sütni pünkösdek havában,
Vagy meg annyi majmot kalmárnak boltjában:
Ezek úgy csevegnek császár udvarában.

13. Egyik arany gyapjas, más csillaggal fényes,
Ennek kules van zsebje, más kereszttel kényes,
Ez jól tud számolni, amaz nagy törvényes,
Kiki nagyra vágyik, kiki szerencsét les.

14. Egyet toppantanak, sorjában áll minden,
Az udvar érkezik legnagyobb fényében,
Gyémántos kalap van királynak fejében,
Béül méltósággal aranyos székében.

15. Szerencse azonnal csorba kerekével
Melléje férkezik Irigység nénjével,
Az hinti javait királynak kezével,
Míg ez szívekben száll mérges epéjével.

16. Barát barátjának itt lesz ellensége,
Itt vész sok jámbornak minden reménysége,
Itt nyeletik soknak saját öröksége,
Innét bomlik gyakran hazánk békesége.

17. Mennyi híres vitéz, ki vérét ontotta,
Szedett borostyánját ingyen oda hagyta,
Mennyi igaz polgárt társa megrontotta,
Végre vagyonától s tisztétől fosztotta.

18. Nincs e szemfényvesztő helynek írására
Elegendő erőm, lerajzolására.
Onnét eltántorgok nézők piacára ¹,
Hol szememet vetem játzók csoportjára.

19. Itt ezer gyertyának gyenge világánál,
Nyolevan hegedűnek babonás hangjánál,

¹ A színházba.

A városnak színét Mómus játékánál
 Ájulásban látom legkisebb tréfánál.

20. Ott találok Chloét bársonyos székében:
 Lankadság van szemén, únalom szívében,
 Tárgyat néz magának nézők seregében,
 Forog legyezője gyűrűzött kezében.

21. Egy tekintetével Dámont csalogatja,
 Mással szép Alexis szívét csábítgatja,
 Egynek alabastrom mellyét mutogatja,
 Míg amannak kezét csókra nyújtogatja.

22. Más, ki már nyolcadik ötödét éltenek
 Elérvén, végére jutott szépségének,
 Hogy eltitkolhassa ragyáit színének,
 Festékkal mázolja ráncait bőrének.

23. Láttam vén anyóst is kendőzött arcával,
 Nézőhelyre jöni görbült derekával,
 Láttam pipeskedni újmódi búbjával,
 S őt is nyájaskodni agg Philémonjával...

V. Újlag való ébresztés a versíráásra.

(1787 körül).

Músám! kitől immár Márs biztatására
 Elbucsúztam vala Józsefnek számára;
 Te, kit hajdan Orezy babonás lantjával
 Olykor ébreszgetett tudós pennájával:
 Míg én néztem Guibert öldöklő fortélyit ¹
 S véres győzedelmek elrejtett ösvényit
 Éjjel is nyomoztam pislogó gyertyánál,
 Vagy szunnyadó mécsnek dohos világánál;
 Míg én Minervának szentelt napjaimat,
 S vadász Diánának adott óráimat
 Olykor bumba Vénus nyájas titkaira
 Kezdtém tékozlan, szívek esínnyaira:

¹ Ertetik ama híres francia tábornok, ki Corsicát foglalta el, s egyéb munkái közt egy taktikai kézikönyvet is írt.

Mondd meg, édes Músám! addig hol mulattál?
 Ily mélykedvűségbe, s ennyire mért hagytál?
 Ébredj fel, és újra jőj segítségemre,
 Hints némely virágot gyászos életemre.
 Hadd legyen e pusztán vándorló lelkemnek
 Bár kis pihenése, bágyadott fejemnek.
 Szóalj meg, mint régen, Zobor tetejéről,
 Midőn hangoskodtál Nyitrának völgyéről.
 Menj lapos Tiszának nádas partjaira,
 Ott találsz Orczynak kedves nyomaira,
 Keresd fel, és köszöntsd, s így szólj ősz fejéhez:

Oh te dicsőségnek tudós éneklője!
 Ki voltál a jónak mindég szeretője:
 Emberek barátja, tárgya hív szíveknek,
 Lőrinc! gyámítója légy most énekemnek,
 Védelmezd irigység mérges fulánkjától,
 Ójad cáfolóknak szurdosó tollától.
 Erzem mennyei tűz gerjesztő szikráit,
 Kik már gyújtogatják magyarság fáklyáit.
 Látom Gyöngyösinek mosolygó árnyékát
 Aldani s szeretni Keve maradékát.
 Haller László kikél hideg hamvaiból,
 Es biztató szókat ereszt ajakiból.
 A Garam, Vág, Morva, Duna szomszédjai,
 Éhezett sváboknak örökös árjai
 Hasztalan öntenek Kúnság mezejére:
 Gondja lesz egeknek magyarok nyelvére.

Akár új Rómának tekintsd oltárait,
 Akár moszka cárné rémítő hadait,
 Császárnak szüksége léssen nemzetünkre,
 Reá szorúl német éles fegyverünkre.
 Nemzetek már egymás fülében suttoznak,
 Mint beteg, ágyában, iregnek forognak.
 Így volt, midőn Fülöp görögök igáját
 Elkészítven, titkon megrontá hazáját.
 Így fog még lakolni szegény keresztyénség,
 Mert sokáig közte nem mulat békesség.
 Elértük már ama szoros mértékünket,
 Melyre szabták egek mulandó létünket.
 Valaminthogy a nap rendelt cirkalmában
 Távozik, közelget szabott határában:

Midőn felleg támad Néva partjairól,
 S a havas Tanais vad szomszédságiról,
 Danckának révjétől Azov tengeréig,
 Régi Mithridates országa széléig:
 Kegyetlen háborút látok mindenfelől,
 Király királyt üz ki ősének székéből:
 Mint midőn a sasok anyjoknak fészkeből
 Kikelvén szüléjek nevelő helyéből,
 Előbb fellegek közt kívánnak repdesni,
 De midőn kezdenek végtére éhezni,
 Kegyetlenül csapnak hattyúk seregére,
 Vért feeskendeztetnek vizeknek színére.

VI. Bacchus, s a tokaji bor eredete.

1. Ott hagyád hát Örsön görbe csoroszlyádat,
 S két szarvú kertészi kicsin kapácskádat,
 Szórásról szüretre hívád víg Músádat,
 Hadd hallja dongatni a sok mustos kádat.

2. Számtalan hordódat előre küldtetted,
 Pincemesterreddel mind számba vétetted,
 S ha egynek vagy másnak penészét érzetted,
 Dió virágjával jól kifüstöltetted.

3. Közelíts, nem vagy már messze Hegyaljától,
 Jó kedvű Bacchusnak legfőbb tanyájától,
 Füstöl a hegy távol sok zsíros konyhától,
 Szól a völgy még üres hordóknak hangjától.

4. Nyerítő lovaidd húzzák szekeredet,
 Természet titkai foglalják lelkedet,
 Hegyről síkra veted bújosó szemedet,
 Szüntelen neveled érzékenységedet.

5. Hasonló szép elméd a magas feckéhez,
 Ki játszodva csapván vizeknek színéhez,
 Onnét lövi magát csillagok székéhez,
 S úgy visz nedvességet szomjazó fészkehez.

6. Így te is megjárván e föld kerektségét
Magadban szemléled világ csekélységét,
S földhez ragadt szegény ember kicsinységét,
Így éred szőlődnél oztán útad végét.

7. Elérvén már ott vár bundában gatyában
A vidám vincellér, szennyes ruhájában,
Mondja, mely szerencsés légyen munkájában,
S hány száz akó nektár lehet hatalmában.

8. Megjárod a szőlőt, szemeddel vizsgálod,
Hol Tokaj gyümölcsét szárazon találod,
Egyet leszakasztván szemeit próbálad,
Melyből majd királyok italát csinálod.

9. Reggel a szedőknek szabad a pázmákat,
Kik rendben elállván a kis barázdákat,
Elkezdik fosztani gyenge szőlőfákat,
S édes terheikkel töltnek kádba zsákat.

10. Ireg forog kiki, dolgot adsz mindennek,
Nagy puttont Jankónak, kis csebre Petinek,
Asszú szőlő mívét adod a szűzeknek,
Kik érdemét tudják az édes szemeknek.

11. Tudom, hittál arra nyájas gyermekeket,
Kiknek ha szőlőméz ragasztja kezeket,
Hívással lehessen szopni új begyeket,
S ártatlanul kezdi más enyelgéseket.

12. Ily helyen meg szokott Vénus is jelenni,
És hamis fiával olykor sok csínt tenni,
Szeret a szedők közt lopva lézengeni,
S sokszor gerezd gyanánt szíveket metszeni.

13. Sőt mondják, hogy néha szép veres csuporban
Szerelmet elegyít titkon, az új borban,
Melyet rá köszönnén a szedőkre sorban,
Mosolyog s eltűnik hirtelen Paphosban.

14. E szüretre régen, midőn Indiákból
Bacchus megtért volna, s a több országokból,
Hozott volt magával ama leányokból,
Kik seprőt kötöztek a nyírfaágokból.

15. Kötöztek, s előtte azokkal táncoltak,
Sokféle fajtalan bor-nótát danoltak,
Éjjel pendel nélkül széljel kóborlottak,
Mások szállójében erővel sajtoltak.

16. Semele gyermeke ebben gyöngyörködött;
De Vénus azonban nagyon megütődött,
Azért bosszúállást ő magában főzött,
S hamar szerecsenné-bőrben öltözködött.

17. Szép berke kondorság fodrotta szőreit,
Körül nagy fehérség foglalta szemeit,
Kibiggyeszté s húzta ajaka széleit,
Megtartván egyébben ékes tetemeit.

18. Nem írom le néked ama szép helyeket,
Kik testén okoztak gyöngyörű gödröket,
Sem pediglen ama kis lencseszemeket,
Kik megvakítottak már némely bölceseket.

19. Elég hogy Vénus volt szerecsen-ruhában,
Ő így megjelenik reggel a pázmában,
Mint a több szedőknek kosár van karjában,
Másfelől csebreeskét szorít kis markában.

20. Véle volt Cupídó, ő is szüretezett,
Hogy le ne hajúljék anyja, figyelmezett,
Törpe gerezdeket serényen lemetszett,
S tölt edénykéjével ő is büszkélkedett.

21. Nyírseprűs leányok csodálják szépségét,
Ily kisdéd korában oly nagy fürgeségét.
Látják az anyjának szemérmességét,
Mely inkább nevelte nyájas kegyességét.

22. Bacchus is felébredt gőzölgő álmából,
Szöllőlevelekből terített ágyából
Felkél, nagy borködök támadnak agyából,
Ásítózza kijön mustos sátorából.

23. E volt, amit Vénus soha nem szeretett,
Mert hívságot mindég józanon kedvellett,
Azért szigetében aki részegedett,
Soha templomába többé nem mehetett.

24. Bacchus kornyodozva midőn elérkezik,
S önkényt a szedőnek közé elegyedik,
Cupido csakhamar nyílához férkezik,
Mely szegény borosnak szívében lövetik.

25. Ily nyíllal sebhette Ulyssesnek fiát,
Midőn tenger partján látta Calypsóját,
Ezzel kinszeríté Indiák királyát
Arra, hogy tisztelné Szeretetnek anyját.

26. Lankad szegény Bacchus, láng gyullad szívében,
Tétováz; nem tudja mit tesz szerelmében,
Esméretlen tüzet érez kebelében,
Melynek eredete van Vénus szemében.

27. Kérleli: de anyánk gögösen fogadja,
Kis Cupidócskáját ölében ragadja,
Arany fellegek közt eltűnik s ott hagyja
Bacchust, kinek szívét ezer kín szaggatja.

28. Nehéz gerezdekből kötött koronáját
Elveti, s eltöri királyi pálcáját,
Elüzi leányok csúfos muzsikáját,
S józanon most látja először hibáját.

29. Megszűnt a dobzódás az egész hegyekben,
Nem ordítanak többet éjjel a völgyeken,
Keresi Vénusát magános helyeken,
A szüret megszűnik az egész vidéken.

30. Így volt, amíg egyszer szent András havában,
Setét gondolatok közt lévén magában,
Áma szörlő felé elindul bújában,
Hol istenasszonyát szemlélte pázmában.

31. De mely nagy bámulás fogta tetemeit,
Midőn, akármerre fordítsa szemeit,
Mindenfelől látja szörlők gerezdeit,
Kik magokban rejtik arany' fővenyeit.

32. A nap is nevelte ezeknek szépségét,
Mert sütvén közlötte véle fényességét,
S ami több, meghagyta levelek zöltségét,
Eltiltván hóharmat mérges hidegségét.

33. Csoda volt-e, vagy nem? Bacchus annak vette,
Azért e gyümölcsöt egy kádban megszede,
Szerelmes kínjának italává tette,
Mondják: ez tokaji bornak eredete.

34. Azt tartom, ha abból adnál a papoknak,
Kik Pócsban szolgálnak régi oltároknak,
Majd nyelvünkön fújnák a misét rácoknak,
S több gyűrűjek lenne búcsús leányoknak.

35. Csak pálinkát isznak, úgy vélem, e szentek,
Mely természet szerint rára oldja nyelvek,
Ez moszka italtól zsibbadnak az erek,
Tótoknak is azért ízetlen beszédek.

36. Nem úgy vagyon dolga Keve fiainak,
Kik urai lettek Tokaj máljainak:
Kedves hangja vagyon magyar szavainak,
Ellenben idétlen éjtszak lakosinak.

37. Szűrj hát s sajtolj, kérlek, töltsd meg pincéidet,
Merítsd mély kádakban untig csebreidet,
Árpával búzával dugd meg vermeidet,
Csak én olvashassam magyar verseidet.

38. Hadd lássam, hogy folynak bőség kebeléből,
Érezzem, hogy kelnek bölcsesség bezéből,
Sőt, ami még szentebb, barátom szívéből,
Nem valami felfútt tudós elméjéből.

VII. Elválása után társától¹ vigasztaltatni akar.

1778.

Mit mívelsz, boldog agg²! örsi kertescskédben?
Mondd meg, mit forgatsz most angyali elmédben?
Hol jársz? hova sietsz hazánknak térségén?
Tálam újra cirkálsz Tisza ligetségén³.

¹ Akkor elvett hitvesétől.

² Báró Orczy Lőrinc.

³ Orczy azon küldetésére céloz, melynek feladása a Bodrog és Tiszának, hajózhatóvá tétel végett, megvizsgálása volt, l. epistoláját a Bessenyei Társ. 641. l.

Állj meg, ne menj tovább: híd vissza Músádat,
 Vedd el gonddal puffedt leveles táskádat,
 Ideje már egyszer Nymphák forrásából
 Kóstoltass engemet Línus poharából.
 Mert miolta Jánusz kettős homlokával
 Új időkre nyitott titkos ajtajával,
 S engemet hazámnak édes kebeléből
 Hirtelen kiragadt Chlórissnak öléből,
 Mikor a Szeretet Bellónát átkozta,
 És epedt szívemet gyászba borította,
 Egyfelől dicsőség borostyán-ágával,
 Másfelől kegyesem halavány arcával:
 Oly próbára tették érzékeny szívemet,
 Mely most is hervasztja bágyadt életemet.
 Szörnyű szempillantás! kegyetlen elválás!
 Halál ehez képest csak gyenge rajzolás.
 Eljöttem, barátom! öledbe siettem,
 De nagy keservemet ki sem is önthettem.
 Tőled elválásom új sebet készített,
 S azolta szép napot rám nem is derített.
 Elvittem titkomat világ lármájába,
 Oh! bár hagyom vala Orczy hatalmába.
 Ő majd enyhítette volna sérelmemet,
 Kötözgette volna iszonyú sebemet.
 De nem: így hurcoltam egyedül kínomat,
 Ím tudjad hát, s oszszad velem bánatomat:
 Az az istenasszony, kit K** tiszteltél,
 És felőlem véle fülbe beszéllettél,
 Tudd meg, hogy asszonya barátod sorsának,
 Légy hát hív sáfárja legszentebb titkának.

ÁNYOS PÁL.

1756—1784.

Fajszai és Vámosi Ányos István 1756. évi decemberben született Esztergáron, Veszprém vármegyében, nemes és tisztességes szüléktől; s egyideig Komáromban nagyanyjánál neveltetvén, Győrré, s onnan a pápai kath. gymnasiumba küldetett tanulni. Paulinus

tanárainak hatása alatt határozta el magát e szerzetbe lépni, melybe, élete tizenhatodik évében fel is vétetvén, *Pál* nevet vett fel, s újonci évét a maria-nostrai klastromban töltvén, s 1773-ban szorosb kötelekkel kötelezvén le magát a rendnek, a nagyszombati egyetembe küldetett tanulását folytatni, hol 1776-ban bölcsészettudorra avattatott. Ott gerjelt fel Bessenyei és Báróczy munkáik olvasásától a költészet gyakorlására, s elsőben is Ovíddal próbálkozott meg, kinek nyolc heroídjét fordította le, mik közül azonban csak az egy: *Penelope levele Ulysseshez*, maradt fenn. Zsengéit az akkor Nagyszombatban állomásozó Barcsayval közlöttes, levélben kérvén ki azokra nézve utasítását; s megköttetett a tekintélyes férfitól s az ismeretlen kezdő között azon szép frigy, melyeknek irodalmunk mostohább koraiból több megillető példáival bírnak. 1777-ben az egyetem Budára tétetvén által, Ányos itt folytatta hittudományi tanulmányait, s ezek elvégeztével felszenteltetvén, 1781. szeptemberben a felsőelefánti klastromba tétetett át, Nyitra vármegyébe, hol magas hegyek és sűrű erdők között, a világtól s barátjaitól megválva, szerzetes társaira szorítkozva, kik közt rokon keblet nem talált, csakhamar mélyen kezdte érezni tévesztett életcélját; de egészsége is a fejlődő aranyér által bomladozásnak indult, midőn az ottani próbaévé elmúltával 1782. octóberben a székesfejérvári gymnasiumhoz tétetett át az első osztályt tanítani. Itt gyengélkedéséhez a fejérvári akkor nedves ködös le-

vegő járulván, egészségét ez végkép aláásta. Nevelte bajait aranyérgümőinek értetlenül véghez vitt műtete, és folytonos munkássága, miután Nagy Ignác fejevári püspök megbízásából épen ekkor dolgozta egyházi énekeit. Végre 1784. júliusban Veszprémbe vitette magát, hova egy sebész a felüdülés reményével édesgette, de sebes léptekkel kifejlett vízkórja már sept. 5. vetett véget életének, 27 éves korában. Tetemei ugyanott a ferenci atyáknál nyugszanak.

Ányos életében csak néhány alkalmi darabja látott világot, úgymint: 1. *Igaz Hazafi*, gróf Károlyi Antalnak jeles példával megmutatott hazája szerelme. Pest, 1778. 8r. 2. *A szép tudományoknak áldozott versek* a budai universitásnak felszentelése alkalmatosságával. Budán, 1780. 3. *A gróf Eszterházy Pálnak pécsi püspökségbe emeltetését inneplő versek*. Pest, 1781. 8r. Továbbá 4. *Az Orvosi Oktatások szerzőjéhez* (Rácz Sám. prof.hoz, ennek idézett című munkája második kiadása előtt) Pest, 1778. és 5. *Kartigám nevezetes írójához* Dobokai Sárközi István álnév alatt, a Kartigám 1780-ki (harmadik) kiadása előtt. Bizonyos, hogy Ányos maga összegyűjtötte munkáit, s azok elibe ajánló levelet is iktatott „barátjaihoz“ (mely Munkái előtt csakugyan olvasható is). E kötet, halála után, harmad kézen át Bacsányinak a Magyar Muzeum I. negyedében még 1788. közre bocsátott felszólítása következtén, miután nagy fáradtsággal egy csomónyit már összegyűjtött s többeket e folyóiratban ki is adott volt, szinte birtokába

jütott, s így állott elő azon gonddal és csínnal készült kiadása, mely *Ányos Pál Munkái* cím alatt Bécsben 1798. életrajzával együtt megjelent¹. Azonban e kiadás sem teljes. Némelyeket maga Bacsányi mellőzött mint „nyomtatni nem valókat“, némelyek elkerülhették figyelmét, mint a Kazinczy Orpheusában 1790-ben megjelent *Kallirrhoe*; istenes énekei közül pedig, mik élte utolsó gyümölcsei voltak, s már halála után jelentek meg ily cím alatt: „*Énekek Könyve*, szükséges litániákkal és imádságokkal a magyar kathol. anyaszentegyház szolgálatjára“, Pesten 1785. 8r. 320 l., csak a bevezető költeményt „Az isteni gondviselés“ vette fel². Ezeken kívül egy epistolája a Szépliteratúrai Ajándék 1821-ki folyamában jelent meg; s némely kiadatlan darabjai Irodalmi Berkemben találatnak, többi közt töredék hatyudala: *A kalapos király*, egy József cs. ellen, politikai és egyházi reformjai miatt fellázadt kebelnek költőibb, mint egyes részeiben igazságos, kifakadása (1869. a „Hazánk és Külföld“ 19. 20. számaiban kiadva). Ányos költeményei epistolák, elegiák, énekek és vegyesekből állanak, s megérdemelnék, hogy teljes kiadásuk által ez első elegiaköltőnk új életre támasztassék.

¹ Adatainkat róla mindegyig *Bacsányi* e dolgozatának köszönjük.

² Neki tulajdonítja e munkát azon szerzetes társa; ki halála adatait közlötte Bacsányival; l. ennek életrajzát a XVIII. lapon. *Bacsányi* a 13. l. álló jegyzésben így említi: „a székesfejérvári püspöki megyének énekeskönyvében, melyet nagyobb részint Ányosnak tulajdonítanak.“

I. Egy hív szívnek keserve kedvese sírjánál.

Ím koporsód ajtajánál áll hív szeretőd!
 De látom, bogy bé van zárva setét temetőd.
 Nyisd fel! készen vár már ölem, hogy ölelhessen;
 Szívem pedig, hogy itt veled elenyészhessen;
 Ah! kegyetlen Párcák,
 Kik e sírba zárták
 Szívemet,
 Kedvemet
 Füstbe oszlatták.

Oh halál! mit kegyetlenkedsz az oly szíveken,
 Kik csak most kezdtek örülni szent hívségeken?
 Mit mutatod hatalmadat gyenge ágakon,
 Csak tegnapi hajnalban nyílt virágszálakon?
 Bús birodalmadnak
 Mi örömet adnak,
 Ha ezen
 Erőtlen
 Szálak hervadnak?

De nem jó híveimtől szózat, nem jó felelet,
 Mely keresztül hatná ezt a gyászos fedelet;
 Oh, pedig mely jól ismérte előbb szavamát!
 Most hágy először egyedül sírni magamat!
 Ha előbb könyvem folyt,
 Velem együtt gyászolt;
 Örömünk
 Gyötrelmünk
 Közönséges volt.

Már a halál feloldozta ily köteleit;
 Nem boríthatják már könyvek ékes szemeit.
 Nyúgodj tehát, áldott lélek, békességben!
 Tudom, ha nem szólsz is, képem fenn van szívedben.
 Míg bennem a lélek
 Piheg, gyászban élek;
 Már többet
 Vig kedvet
 Nem is reméllek.

II. A csalfa szeretőnek megvetése.

Hasztalan mászkálsz lábomnál,
Ismérem már szívedet;
Nincs helyed buzgóságomnál,
Mert megszegted hitedet.
Menj annak nyögni ölében,
Kinek leltél szerelmében
Édesb kellemetességet
Mint nálam, gyönyörűséget.

Nem bírom színre magamat
Ezután, ha szeretek;
Láng gerjeszsze fel lángomat,
Különben nem éghetek.
Még kék szemeknek sem hiszek,
Sem szóknak, melyek mint vizek
Kedvesek, míg csergedeznek,
S a lehellettel enyésznek.

Legalább e hasznát vettem
Megcsalt szeretetemnek;
Noha többet érdemlettem —
De ez elég szívemnek.
Te pedig, ha jut eszedbe
Mely változó vagy szívedbe,
Pirúlj; s felejts el engemet!
Háláld ezzel hívségemet.

III. Egy boldogtalannak panasza a halavány holdnál.

Szomorú csillagzat! mely bús sugárokkal
Játszol a csendesen csergő patakokkal;
Csak te vagy még ébren boldogtalanokkal,
Kiknek szívek vérzik s küszködik bajokkal.

Hallod, hogy sohajtnak estvély homályában,
Midőn a természet szunnyadoz álmában.
Nincs álom ezeknek gyászos kunyhójában!
Eltűnt! eltávozott boldogabb házában!

Ott egy temetőnek látom keresztjeit:
Bágyadt szél mozgatja cyprusleveleit;
Oh! az árnyékozza soknak tetemeit,
Kik velem érezték az élet terheit!

Egy fejer árnyékot szemlélek sírjából
Suhogva felkelni, halottas honjából:
Valyon, nem lesz-e ez azoknak számából,
Kik, mint én, könyveztek szívek fájdalmából?

Oh! bár felém jőne! nem félnék képétől;
Többet reménylenék borzasztó lelkétől,
Mint élő halandók szemfényvesztésétől,
Kiknek számkivetve vagyok kegyelmétől!

Jaj! de ismét eltűnt, ez is fut engemet!
Talán észrevette hullani könyvemet!
Oh! hát nincs már senki, aki nyögésemet
Hallaná, s enyhíteni akarná ügyemet?

Üss, te boldog óra! amely inségemből
Ki fogsz szólítani, ily sok gyötrelmemből!
Szakaszd ki e sebes szívet kebelemből,
S csinálj port agyagból készített testemből.

Talán majd valaki jó sírom szélére,
S akasztván egy darab fátyolt keresztjére,
Reá emlékezik barátja szívére,
Egy könyvet gördítvén hideg tetemére.

IV. Az ifjúság.

Reménység, reménység! be hamar megcsalál,
Vasmaeskával festve be hiába valál!
Szomorú, bús szívem beborítá halál,
S valamerre szemem vetem, mindenütt gyászt talál.

Szép termet, rózsaszínt mutató ábrázat,
Bíbor, bársony, selyem, s aranyos ruházat,
Megrontott sok ifjat, nem kettőt, sem százat;
Elpusztított sok szép várat, és sok nemes házat.

Kis ajak, gyenge kéz, hányat szédíthetnek!
 Szökő pillantások miként hevíthetnek!
 Hogyha kifedve szép mellyek piheghetnek,
 Mely szívnek van oly bástyája, kit meg nem győzhetnek?

Életem tavaszán én is rabjok lettem,
 Midőn szép Chlorisom karjain nyöghettem;
 S ha csak egy csókját is kihízkelkedhettem,
 Paradicsom örömről majd elfelejtkeztem!

Múlattam hívemmel kertek árnyékába',
 Csendes magányosság édes homályába';
 S áldozatot vivén Vénus templomába,
 Felmetszettük szerelmünket a hársfák héjába.

Táncoló-paloták, ti kedves helyeim!
 Hány titkot láttak ott esintalan szemeim!
 Hány szívre repdestek érzékenységeim,
 S hány ezer titkos szorítást éreztek kezeim!

Elmúltak mindezek, elmúlt vídámságom,
 Szomorú gondná vált régi nyájasságom;
 Jelenti képemen csüggedt pirosságom,
 Hogy már végére hanyatlik ifju bolondságom!

V. A lenyűgöző naphoz.

Már Phoebus, eljáván földünk kerektségét,
 Éjszaki tengerbe mártja fényességét;
 Bágyadt sugárokkal festi a világot,
 Mert már kerek sarkán félig általhágott.
 A távol kékellő hegyek füstölögnek,
 A patakok nagyobb zajjal hömpölyögnek,
 Minthogy csillapodik a világ lármája,
 Melyet Morpheusnak szunnyaszt álmos fája.
 Az izzadó munkás visszatér mivéről,
 Csekély eledelét eszi tűzhelyéről;
 A szomjús csecsemő csügg mellyén anyjának,
 S kapálódzva örül kis vacsorájának.
 Ott egy juhász ballag bús furuglyájával,
 S közli búját haza ereglő nyájával;

Itt egy pásztor veti tarsolyát vállára,
S bőgő seregével siet tanyájára.
Az egész természet készül csendességre;
Csak szívünk intetik elmés ébredtségre!
Mely hasznos gondolat jő itt elméinkbe,
Milyen szent irtózás zsibog ereinkbe,
Ha jól megfontoljuk a nap elenyészését,
Mely oly gyorsan éri fényessége vesztét!

Ebből végy, oh ember! példát életeredről,
Ez int hathatósan múlandó végedről.
Mert mely nap eltűnik, többet nem világít;
Fonnyadt virágocska réteket nem sárgít;
Az elfolyt patakok már vissza nem térnek,
Vén s kiszáradt tölgyfák nyárt soha nem érnek;
Úgy, ha elaluszik életünk világja,
Többet fel nem derül, mert a sír elzárja!

VI. Tünődés egy terhes álomtalan éjjelemkor.

Fuss már egyszer, éjjel kínos setétsége,
Te eleven halál, boldogok restsége!
Megölsz únalommal! nem kell csendességed,
Szerencsésb szemekre folyjon édességed,
Enyimek nedvesek fájdalom árjától,
Nem várnak enyhülést álmok tréfájától.
Tudom minden időszakasz eltűnését,
Hallván egy szomorú harang csendülését;
Mely azt jelentgeti haldokló szívemnek,
Hogy közelget vége ezer gyötrelmemnek.
Ennek is útálom hamis biztatását:
Miként tudhatná ő végzések folyását?
Távol tőlem, távol, édes reménységek,
Szomorú örömek, öldöklő kétségek!
Nem hallom én többé ütni óráimat,
Melyek mosolygásra nyitnák ajakimat.
Kelj felj, szép Auróra, piros nyoszolyádból!

— — — — —
Kelj fel! siess ama magányos erdőkre,
Tiszta forrásokra, szomorú mezőkre,
Melyek már meg szokták hallani szavamat,
Mikor bús énekkel fejezem bajomat.

Ottan fülemilék s gerlicék nyögése
 Felel jajaimra, s patakok csergése;
 Ottan számlálom el hív magányosságnak;
 S mikor már kiöntöm titkos gyötrelmemet,
 Csendes könyvezésre olvasztom szememet,
 Mely lehömpölygetvén érzékeny cseppjeit,
 Itatja pázsitok hervadó füveit.
 Oh boldog szabadság, erdők közepében,
 Ahol kiki bátran sirhat keservében!
 Nem úgy, mint halandó társaink ölében,
 Kiknek kegyetlenség lakozik szívében!
 A sírás ártatlan jele keservünknek,
 Kis vigasztalása levert életünknek —
 Még ez is tilalmas! mosolygást kívánnak
 Látni ajakunkon, mikor kardra hánynak.
 Mostoha fajzati föld golyóbisának,
 Vérszopó vadai végső Líbyának,
 Meddig fogjátok még az ártatlanságot
 Üldözni, letapodt gyámoltalanságot?
 Hát még több vért kíván pogány szomjuságtok,
 Szilaj erkölcsötök, iszonyú vadságtok?
 Hah! kegyetlen lelkek! vad is megelégszik;
 Ha már eleget ölt, barlangjában fekszik:
 S ti nem szünhettek meg? ez-e az okosság?
 Halhatatlan lélek, emberi társaság?
 Fussatok el tőlem, tigrisek kölykei,
 Mesés Polyphemus undok gyermekei!
 Rátok koholtatnak Aetna mennykövei,
 Acheron, Erebus kízó eszközei.

VII. Az ifjúságról.

Te, ki ifjúságnak heversz kebelében,
 S titkos tüzet érzesz szíved rejtekében,
 Felmenvén a legszebb idő kezdetére,
 Tekints egy ártatlant; édesgetésére
 Siess. Gyenge szava, kedves mosolygása,
 Tüzes, bizonytalan szemének forgása,
 Puha viseleté; s nem tudja, mi lelte,
 Hogy kiki nézését reá függesztette;
 Mikor már ily szépek, ismerni magokat
 Tanulják, s azonban nem értik bajokat.
 Mikor a természet édes érzéseit

Kezdik tapasztalni, születő kincseit,
 Rablani kívánnak egyszerre hevekben,
 De ártatlanságok szégyent szül szívekben.
 Majd tűz, majd lobbanás, majd szemérmesség
 Szökdösik lelkekben, komorság, kegyesség.

Tizenöt esztendőt tölt az ilyen gyermek,
 Ez a nap hajnala. Kedvelik a szemek;
 Nincsen egyéb csele, csak új frisesége,
 Félelem, lobbanás, szelíd gyengesége.
 A következő idő kiterjesztvén
 Kellemetességét, még szebb mint elevén.
 Mert a piros hajnal ifju sugárait.
 A nap díszesíti, szétszórván lángjait.
 Minden gyümölcsei ekkor megértenek,
 Melyeket az ifjak szedni kedvellenek.
 Repülni is készül, szárnyát már érzette
 E szép madár, baját szinte sejdítette;
 Szívét kívánsága néha szorongatta,
 Hús esztendő folyta erre tanította.
 Ilyen tavaszához még ötöt számlálhat,
 Melyben ellent senki tűzének nem állhat.

Harminc telek után idő nyomát látjuk;
 A szépet jelesnek immár nem mondhatjuk.
 Szép még; de csak igaz, többé nem fiatal,
 Hanem mesterséggel tiszteletére csal.
 Ismeri mindenben a titkok fogását,
 Tudja már nevezni szíve dobbanását.
 Győzödelmeskedni kíván s könnyen élni;
 Nem akar szerelem sebeitől félni.
 Mert még érzései benne nem enyésznek,
 Sőt még az idővel ádagabbak lesznek.
 Most dühösködik még inkább szerelmében;
 Eltökélt, bátor; napja van delében.
 Fiatalabbaknak elhódít szépségek,
 Ezeknek elrabol nyájas mesterségek.
 Tudnak kölesönözni kellemetességet,
 S hanyatlások ebben keres kedvességet.
 Hív tüzes szerelmek állandóságába,
 S azért rejtezik még arcájok ráncába,
 Hogy rajtok mind végig tartsa fenn hatalmát,
 Ily virággal hinti múlt szépségek halmát.

Az ifju Klorinda hogy most eseperedik,
 Oly mint a rózsza, mely harmatban feredik.
 Klári, bár haladott már hanyatlásában,
 Kedves még, mint a nap tündöklő nyugtában.
 Minden idejüknek van gyönyörűségek;
 Változik kedvünkért sok minéműségek.
 Vagynak olyan szemek, kiknek lankadtsága
 Szívünket olvasztja, rendes bágyadtsága.
 Vagynak olyanok is, melyek tüzesebbek,
 S szívünk ostromában győződelmesebbek.
 Ez deli termetét nemesen viseli,
 Másban az ellankadt hívság helyét leli.
 Ennek jobb színe van, itt rózsát képzelhetsz;
 A más fejérségén lilomot lelhetsz.
 Annyi ajándéka van minden szépségnek,
 Hogy asszonya lehet szívnek, gyengeségnek.
 Némely, ha barnácska, eleven a mellett;
 A másik, hogy szöke, azért oly kedvellett.
 A szem ezek között kétségesen választ,
 S a meghatározás valóban elfáraszt.
 Egy csélesap csak azért kedves némelyeknél,
 Hogy mindent megnyernek romlott erkölcsöknél.
 A nyájas szemérmest azért jobb szeretni,
 Mert érdemét vele kedves ismértetni,
 Midőn boldogsága által felgerjeszted,
 S hogy voltát érezze, annyira viheted.
 Egy gögöst, jól esik, ha megjámboríthatsz,
 A titkostól igaz szeretetet várhatsz.
 A mulatságokban elmésebb egy szemes;
 Aki gondolkozó, az ismét érdemes.
 Egy a jelességben vette nagyobb részét,
 Másik a szemébe tette minden esztét.
 Amaz rabbá tészzen édes beszédével,
 Többet tud mondani emez szemeivel.

Itten négy kort adtam ezzel előtökbe,
 Úrfiak: ha késtek még jó időtökbe,
 Ha nem választatok, megbánjátok, vélem;
 Tanácsom látjátok, hogy én nem kímélem.
 Oly virágok várnak legszebb idejébe',
 Kiknek hív szerelem ha fúj kebeleibe,
 Megnyílnak azzónal. Vagy egy színes gyásznak
 Oszlassátok ködét az özvegy-, árvának.

Bátran mulathattok csendes mezejékbe,
 Sok mesterség nélkül juthattok szívekbe.
 De a hitességekkel ne nyájaskodjatok,
 Három boldogtalant hogy ne csináljatok,
 Úgy mint: magatokat, őket, és férjeket,
 Nehezítven úgy is terhes bilincseket.
 A jövő farsangon bálók lármájába
 Siessetek, s onnét Hymen templomába.
 Tánc a szerelemnek kedvesebb ünnepe,
 Ott szokta tisztelni Vénust nyájas népe.
 A szerelmes legény mindég állhatatlan,
 Negédes, s éltére igen vigyázatlan.
 Amire hívatott, azt követni késik,
 Míg ifjúságának tüze elenyészik;
 Itt az ősz úgy éri, hogy melegségével
 Ne sínlődjék többet kínos szerelmével.
 Ha ki már megöszült, s még nyájasságára
 Visszakéri Vénust elaggott karjára:
 Nevetségessé lesz ennek buzgósága,
 S erőtlenné, mint alvó tűznek lankadsága.

VIII. A régi magyar viseletről.

A nagyszombati nemes ifjúsághoz. 1782.

Oh szegény úrfiak, kik azt gondoljátok,
 Hogy boldogtalan volt üstökös atyátok
 Barcsay

Mit hallok, barátim, Mátyus mezejéről,
 Iszonyú havasok kies vidékéről;
 Onnan, hol Minerva pusztult templomain ¹
 Baglyok huhogatnak Tírnava partjain?
 Hát még vagyon oly szív, mely rég őseinknek
 Emlékezetével áldoz eleinknek?
 Mely hazafiúság szentelt oszlopánál
 Tömjényt mer füstölni dicső oltáránál?
 Gyönyörű tisztelet! szerencsés újságok!
 Boldog érzékenység! áldott buzgóságok!

Ti, ifju magyarok, hazánk reménységi,
 Sok bajnok atyáink érdemes vérségi!

¹ Azt jelenti a poeta, hogy az universitás Nagy-Szombatból Budára vitet-
 vén, pusztán hagyta a tudományok istenasszonyának lakópalotáit. — A.

Toldy M. Költ. Kézíkönyve. II.

Szép tudományoknak látlak udvarában,
 Látlak benneteket Pallás templomában;
 S ami több, az igaz magyar öltözetben,
 Fejeteken csákó, hajatok pereczen.
 Ideje, hogy egyszer megnyílik szemetek,
 Megúnván idegen majmozást szívetek.
 Utálok oroszlányt szelíd juh gyapjába;
 Nem illik a tigris rókák adujába.
 Alcides csudákat nem tett erejével,
 Mihelyest az orsót pergette kezével.
 Sándor, borostyánit világ tengelyére
 Aggatván, puhúltni kezdett volt végtére.
 Akkor feloldozván kemény páncéljait,
 Magára ruházta perzsák patyolatit.
 Oh szerencsés Spárta¹, Lykurgus atyáddal,
 Ki mennyei lelkét közölte hazáddal;
 Nem hordtad te szomszéd nemzetek ruháját,
 Azért követted úgy őseid példáját.

Nem kedvel az erkölcs szagos kezkenőket,
 Pípes ruházatot, nyakakon kendőket.
 Fátyol, nagy ezüstgomb, párduek bőrével
 Jobban öszveillik magyarok szívével.
 Tudjátok, barátim, mit érzünk lelkünkben,
 Ha még oly aggottat látunk nemzetünkben,
 Kinek a nagy időt olvassuk képéről,
 S őszbe esavarodott csomó függ fejéről.
 Nézzünk egy keveység érdemes melyébe,
 Nem találunk ennek hibát erkölcsébe'.
 Együgyű öltözet csinos tiszasággal,
 Mértékletes élet igaz jámborsággal,
 Erkölcsök szállása; nem pedig gögősség,
 Melyet vétek követ, s végtére szegénység.

Kedves leányzóink! már alig ismérlek,
 Annyi abroncs, fodrás, csipkék közt szemléllek.
 Hát leszaggattátok már szűz pártátokat?
 Fejeteken tornyot csináltok s várakat;
 Azt is lószőr s csepű viszi magasságra ...
 Utálva tekintek az ilyen hívságra!

¹ Lykurgus 6-dik törvénye arról szól, hogy még az idegen ruházatot készítő mesteremberek is tiltassanak el Spártából. — A.

Akkor szerettem én ékes nemeteket,
Mikor még szemérem lakta szíveteket;
Mikor arany kötő fénylett kezeteken,
S természeti rózsák nőttek képeteken!

Fussatok, barátim, mái szüzeinktől,
Fussatok álarcát hordó szépeinktől,
Kik csak a tükörnek köszönik színeket,
S hívsággal mulatják alacson lelkeket.
Ne higgyétek hogy, amit mondnak, buzgóság:
Nincsen ott szerelem, nincsen állandóság.
Csak azt kívánják ők, hogy ti imádjátok,
Hogy képjek festékit rózsáknak mondjátok;
S szüntelen beszéllvén szép alkotásokról,
Reszketve lopjatok csókot ajakokról.
Ez nálok az erkölcs! csipke főkötőkben,
Korzikán kalapban, párizsi cipőkben.

Így tehát, barátim, kik scytha vérünknek
Tisztelői vagytok, dicső nemzetünknek,
Aldom szíveteket, hogy még atyáinkról
Tudtok emlékezni, régi szokásinkról.

IX. Baresay Ábrahám kapitány úrnak.

Esztergár, sept. 8. 1777.

Kirepültem minap Nagyszombat öléből,
Mint megtollasodott gerlice fészkeből;
Bakony erdejének szállottam keblében,
Hol kedvemet érzem teljes mértékében.
Itt látom, aiktől életemet vettem,
Itt, kikkel egy töke ágából eredtem:
Tisztelem ezekben természet kötését,
S érzem látásokban szívem könnyülését.
Nem ólálkodik itt a tündér semmiség,
Nem rontja az ízlést múlandó édesség,
Mint nagy városoknak gögös piaccon,
Kiknek hivalkodás sétálgat sáncokon.
Ott a szív távozik erkölcs ösvényétől,
Puhúl az indulat véteknek térhétől;
Szemfényvesztő Vénus tüzhelyén áldoznak,
S mellyekben patmosi nyilakat hordoznak.

Ott Páris Helenát ragadja férjétől,
 Ott szökik Medea Kolchis szigetjétől;
 Ott egy vak gyermeknek bódúlnak mérgétől,
 Kinek sok szív vérzik furcsa tegezzétől.
 De, ellenben, mely szent a Bakony lakása,
 Együgyű s ártatlan élete szokása!
 Mert csak az erkölcsnek vagyon itt szállása,
 Egyéb tündérségnek nincsen maradása.
 Mihelyt a nap fénylik kerek világunkon,
 S tűnik a csillagos tábor tájékunkon,
 Kiki félre rúgván álmos nyoszolyáját,
 Felosztja dolgára következő napját:
 En addig magamnak Parnassust építek,
 Melyen barátimnak verseket készítek.
 Így, eltűnván a nap szép munkálkodással,
 Békőszönt Morpheus az álomosztással.

Ím, már lefestettem Bakony kiességét;
 Hol előbbször láttam napnak fényességét,
 S hol a semmiségnek szomorú kebléből
 Emberré változtam, ég rendeléséből.
 Édes, de egyszersmind terhes vándorlással
 Keressük tárgyunkat, kemény bajjívással.

X. Bessenyei György úrnak.

Buda, sz. György hava 25. 1779.

Ne könyvezz, barátom, mosolygó élteden,
 Midőn magát tavasz rajzolta képeden;
 Mert úgy én is sírok keserűségeden,
 S így majd két szív vérzik érzékenységeden

Igaz, lerepültél ifjuság karjáról,
 Hol adódat szedted Páphus oltárjáról,
 S eltávozván bécsi Szigetkert¹ partjáról,
 Nem szívész lélekzetet Phryne ajakáról.

De még nemes tüzed lángol kebeledben,
 Phoebus, szüzeivel mosolyog szívedben;
 S borostyánod addig zöldellik fejedben,
 Míg Ágis hívével nyögni fog versedben!

¹ Az akkor oly kedvelt „Augarten“.

Hát én, hogy örüljek éltem zsengejének,
Vagy sóhajtó tüzem erőtlen hevének,
Hogyha már rabja lett emberidejének,
Melylyel lankadni kell volt kedvességének?

Nézd el a természet gyenge szőlöttjeit:
A fa hogy terjeszti tegnap nőtt vesszeit!
Hogy festi tulipán Grátiák mezeit,
S hogy az ifjú pázsit források széleit?

Nymphák járnak rajtok lankadt lépésekkel,
Játszanak a szellők víg pihegésekkel,
S dicsérvén a tavaszt nyájas énekjekkel,
Béfonják hajokat myrthus-levelekkel.

De mihelyt a tél jő jeges tengeréről,
S reszketve pillant ránk Kárpát tetejéről,
Tűnik a kiesség réteknek színéről,
S csak sóhajtva szólunk tavasz szépségéről.

Látod, ez a sorsa ember életének!
Örül az ifjuság érzékeny tüzének,
Nem áldoz könyveket az élet terhének,
S kacagja meséit Kalypsó hevének.

Ha pedig érkezik teste lankadtsága,
Nyögésekké válik szíve nyájassága,
Nem játszik arcáján tündér pirossága,
S nem szól furuglyáján ifju buzgósága!

XI. Karácson napján ¹.

Nyúgodj, kisdéd, esendességben,
Adj helyt édes álmoknak,
Most lehetsz még békességben,
S nincs ideje kínoknak;
Nyugtasd ki most szent lábodat
Édes gondatlansággal,
Hogy erőben légy, juhodat
Keresvén fáradsággal.

¹ Az „Énekek Könyvéből”.

Nyúgodj, kiseded, míg a habok
Álmodat nem gátolják,
S míg a sanyargató napok
Népedet nem rabolják.
Ha szélvesze lesz felettünk
E világ tengerének,
Ó akkor úgy is felkeltünk
Hogy állj ellent mérgének.

Nyúgodj, kiseded, pólácskában,
Semmiről se aggódjál,
Most nyugodalom karjában
Vagy, s kereszted távol áll,
Még zsidók kegyetlensége
Nem tudja mivoltodat,
S nem keresi dühössége
Ártatlan halálotat.

Nyúgodj, kiseded, még édesen,
Csukd be bátran szemedet,
Nincs áruló, ki illessen
Ravasz csókkal tégedet;
Senki még fegyverrel nem jött
Megtámadni éltedet,
Az a tövis még ki nem nőtt,
Mely szegezi fejedet.

Nyúgodj, kiseded, Heródesnek
Nem árt most irigysége,
Nem kisztet keresztvivésnek
Ájulni nehézsége.
Nyúgodj! — de akkor ébredj fel
Ha mi elszenderedünk;
Mert a te szent kegyelmeddel
Boldog kimúlást nyerünk.

GRÓF TELEKI JÓZSEF.

1738—1796.

Széki gróf Teleki József, Lászlónak, a nagy Teleki Mihály unokájának és Rádai Eszter, Rádai Pál leányának fiok, született Huszton, decemb. 21. 1738, és szülői felügyelése alatt a leggondosabb nevelést nyerte. Hét éves korában a losonci iskolába küldett, hol Kármán András, a superintendens atyja s a költő nagyatyjának ügyelete alatt kezdette iskolai pályáját, s gyermekora dacára tanítói csodáló szeretetét nyerte meg. Három év múlva atyja, változtatott szándékkal, haza hozta, s tizenötödik éveig házi tanítók által képezte — egyebek közt az utóbbi tábornok Magdeburg által a német nyelvben, történetben és matematikában —, 1754-ben pedig Magyar-Igenbe a híres Bod Péterhez küldte, kitől harmadfél évig a bölcészet, hazai történet és hittudományban oktattatott, s e nevezetes tudósnak oldala mellett nappal éjjel olvasott és dolgozott. Alig tért innen haza, midőn egy fájdalmas betegség kilenc hónapig az ágyhoz szegezte, s ekkor egyetlen enyhülését könyveiben találta. Felépülése után egyszer Bécsbe kísérvén atyját, oly utazási vágygyal tölt el, hogy 1759-ben csakugyan külföldre költözék, és pedig először is Bázélbe, hová őt a Bernouil-
liak híre vont, kik alatt oly előmeneteleket tett, főleg a felsőbb akadémiai tudományokban, hogy rö-

vid időn e nagy híré férfiak kedvencévé lön. Itt, mint tagja az egyetemi társulatnak, dolgozta ama jeles philosophiai iratát: *Essai sur la foiblesse des esprits forts*, Leyde, 1760. (másodszor Amsterdam, 1761) ¹, mely által számos külföldi tudósoknak javaslását vívta ki, mint azoknak hagyományai közt fennmaradt leveleik bizonyítják; sőt Rousseau János Jakab méltónak tartotta azt saját felügyelése alatt újra kiadni, miben egyedül közbejött betegsége akadályozta. Bázeltől tett gyakrabbi kirándulások után Zürichbe, Genfbe, Lausannba, s a Rajna partjain Hollandba ment, hol név szerint Leyden, Haag és Amsterdamban a legkitünőbb tudósok és státusférfiak társaságában nem kevéssé gyarapította ismereteit. Innen Lothringenben keresztül, hol Leszinszki Szaniszló lengyel király kegyeivel s udvari főmarsalja Bercsényi szívességeivel élt, Párizsba ment, s ott az udvarnál s e főváros fényesb és érdekesb köreiben világismeretét kiegészítvén, 1761-ben hazatért, s egy évvel utóbb Sziráki Róth Johannát nőül vette. Protestáns létére Magyarországon, hol hitvese után egyike a gazdagabb birtokosoknak lön, hivatalt nem nyerhetvén, öt évig magányzott, mely idejét folytonosan minden oldali kiképzésére fordí-

¹ L. gr. Teleki Lászlót, I. József fiát, ki maradandó emléket állított atyjának azon jól írt *életrajzban*, mely a Siebenbürgische Quartalschrift VII. folyamában 110—140. ll. olvasható, s melyet itt kirekesztőleg használtam. *Párizsi* kiadást ő tévedésből említ.

totta, míg 1767-ben folyamodás nélkül az erdélyi kir. tábla bírójává neveztetett. E pályán mind törvényismerete, mind szilárd igazságszeretete által köz bizodalmat aratott. De már a következő évben egy családjára nézve igen fontos per Bécsbe hívta, hol két évig mulatván, alkalma lett mind a nagy királyné kegyeit kiérdemelni, mind közbevetőleg Olaszországba rándulni, mely útját gr. Teleki Lajos és magán titoknoka, az utóbb annyira elhíresedett Cornides Dániel, társaságában tette. Elfoglalván ismét helyét, azt 1781-ig látta el; de mind magán ügyei gyakrabbi megfordulását kívánván Magyarországon, mind az akkor itt meglehetősen nyomást szenvedett protestánsoké, 1776. fizetéséről lemondott, állását azonban megtartotta, de bármikori távozását engedelmeivel. Ez idő óta nem egyszer állt Teleki a trón előtt mindkét prot. felekezet szószólójaként, buzgón, bátran, gyakran hévvel védve az ügyet; Mária Terézia becsülni tudta a meggyőződésnek e hevét, s őt nem egyszer a becsületes Telekinek, Kaunitz, legbensőbb barátjának nevezte. Több ízben erdélyi főispánsággal, kormány-, sőt udvari tanácsossággal kínáltatott meg; de ő azt részint hogy működési szabadságában meg ne köttessék, részint gyenge egészsége miatt a hosszasan ülő életet kerülve, el nem fogadta. De midőn a királyné halálával II. József lépve a trónra, a türelmi hirdetvény után 1781. Telekit Békés vármegye főispáni helytartójának, 1782. Ugocsa főispán-

jának nevezte, rég óta az első protestánt Magyarországon: e kitüntetéseket és hatáskört örömmel vette; ellenben 1784 és 5-ben az ország kerületekre osztatván, a neki szánt kerületi főispánságot nem fogadta el, de a pécsi tankerület főigazgatóságát elvállalta, harmadfél évig viselte, s ez időszakban is a köz ügy mellett nem egyszer szólalt fel teljes bátorsággal a császár előtt. Végre 1790-ben II. Leopold által főispáni székébe visszatétetvén, örömszibajjal fogadtatott Ugocsa rendei által, az országgyűseknek pedig 1790, 1, 2-ben Budán, Pozsonyban és Kolosvárt egyik legkitünőbb, egyszersmind legbefolyásosabb tagja volt. 1792-ben belső titkos tanácsos lett, s mint ilyen követte I. Ferencet Frankfurtba, hol annak német császárrá koronáztatásán jelen volt, s ez alkalommal Németországot több irányban bejárta ismét, különösen az egyetemi városokat, ezek közt Göttingát. 1795-ben koronaőrre neveztetett, első, prot. nagyaink közül. De már ez év vége felé súlyosan elbetegesedvén, midőn a bádeni fürdők, baját csak nevelék, 1796 július végén hajón lehozatta magát Pestre, hogy, mint mondá, utolsó napjait övéi körében élje le, hol is azon évi sept. 1. a Servita-téren általa építtetett családi házban erős lélekkel várta és fogadta halálát.

Teleki József mint hazafi és státuseMBER a legbátrabbak s munkásabbak egyike volt, mint ember, szigorú, de jóakarató jellemével köz tiszteletben állott; e mellett terjedelmes körrel bírt alapos tudós,

ki gyenge ifjúsága óta minden, a köz és magán ügyei mellett megtakarított, idejét tanulásra és dolgozásra fordította. Fia gr. Teleki László megigérte apja számos munkái kiadását, de ez a mindig dolgozó, ritkán befejező férfiúnál elhaladt, míg maga is elhalt. Világot Józsefnek csak néhány beszéde látott, és pedig a deákok közül, mik római lélek és forma által tűnnek ki, azok, miket békési főispáni helytartóvá, pécsi tankerületi főigazgatóvá s koronaórré iktatásakor e nyelven mondott, mert ezen szóltak az iktató kir. biztosok is; a magyarok közül *két ugocsa beszéde*, melynek elseje, a beiktató b. Orczy Lőrincével együtt Pest, 1782. 4r. megjelent, másika, melylyel József cs. halála után újra beköszönt meggyébe, az Orpheus II. kötetében. E helyre azonban különösen *versei* tartoznak. Első költeménye, mely világot látott, s legott méltán köz figyelmet gerjesztett, azon gyönyörű elegia, mely a következő hosszas címet viseli: „*Atyafiúi Barátságának Oszlopa*, melyet a maga nemének és emberi nyomának díszére élt s minden a jót becsülni tudóknak szomorúságára 1778. eszt. pünkösöd havának 26. napj. kimúlt néhai romai sz. birodalmi gr. Széki Teleki Eszter asszonynak, mélt. gr. Torockó-Szentgyörgyi Torockzai Zsigmond úr kedves élete-párjának emlékezetére hízelkedést nem esmerő szeretetből emelni kívánt tölle elválásán holtig kesergő testvérbátyja szigaz barátja.“ Kolosv. 1779. 4r. Teljesség okáért álljon itt: 2. *Halotti ének* és a maga ipának és napának koporsóköveikre tété-

tett emlékezet-írásai. H. n. 8r. 3. *Az emberi életről*, tanköltemény Magy. Muz. II. 145, 271, 392. ll. 4. *Néhány apróbb vers*, u. ott 383. s köv. s az Orpheus II. 405. l. Végre 5. *Gr. Teleki József ugocsai főispán és koronaőr Versei* cím alatt Kazinczy az 1829-ki Minerva IV. kötetében 752—779. ll. adta a megjelenteket egy pár ismeretlennel szaporítva, de a 3. szám alatti nélkül. Teleki jelesb tanköltőink egyike, azonban számos dolgozatai kiadása még mindig jámbor óhajtasaink közé tartozik. Ő első alkotója azon nevezetes könyvtárnak is, melyet a Cornidesével szaporítva, fia László újra gazdagított, unokái pedig a magyar akademiának adományoztak.

I. Az Atyafiúi Barátság Oszlopából.

Te! kihez köt vala nem csak atyafi vér,
 Hanem, ami annál drágább lánc s tovább ér,
 Az igaz barátság állandó hűsége,
 Mely síromban kísér, s ott sem lészen vége,
 Te! akinek hamvát, míg megöl bánatom,
 Szívemből kiforró könyvekkel áztatom!
 Oh! kedves Eszterám! magam kedvesb fele!
 Kivel volt, van, s lészen szívem, míg vér, tele!
 Te meghalál, s hogy-hogy lehet hogy én élek?
 Elszakadhat-é hát két egygyé vált lélek?
 De élek-é, vagy csak, hogy élek, képzelem?
 S valami mély álom hiteti el velem?
 Mert élet-é, melyhez képest a halál kincs,
 Melyben már csak gyászt látsz, akár meddig tekints?
 Élet-é, a napot hogy még szemlélhetem,
 Vidító erejét ha nem érezhetem?
 Élet-é, szívemet hogy még a vér járja,
 Ha elfojtva tartja a mély bánat árja?
 Élet-é, az éltet tartani teréhnek,
 S a természet ellen, örülni végének?

A halálra mint főbb orvosra vágyódni,
 Hogy késik, sőt, hogy nem siet is, aggódni?
 Élet-é az ilyen, vagy csak lassú halál,
 Melynél kínosabbat Phalaris sem talál?
 Bizony az életről ha jól gondolkozom,
 Ezt az igazságot méltábban kihozom:
 Te élsz, én holtam meg; te örvendsz, én sírok,
 S mint az igaz megholt magammal sem bírok:
 Mert néked a halál élet ajtaja volt,
 De bennem azolta az élet is megholt;
 S amely sírban néked csak testedet tettem,
 Abban elevenen magam eltemettem.
 Músám! ámbár te is érzed e bánatot,
 S szívemnek nagy sebe reád is elhatott:
 De mégis ha szólhatsz, mentsd meg fájdalmomat,
 S felettébb valónak tetsző siralmomat;
 Mondd meg, de ingyen sem cikornyás versekkel,
 (Ahol a szív sebes, a pipere nem kell)
 Mondd meg, hogy annyi gyászt szerzett ez esztendő,
 Hogy eltörlésére nem elégedendő
 Akármely jól s hosszan folyjon az életem,
 Elhagyván, kikért azt leginkább szerettem.
 Mondd meg, s e példában győzd meg a világot,
 Hogy hijában keres itten boldogságot.

Az elmúlt tavasznak midőn kezdetében
 Az egész természet volna örömében,
 Fa s fű öltözgetné amaz ártatlan színt,
 Melyre a szem vígan s kára nélkül tekint;
 Midőn a nap szinte meggyőzvé az éjjelt,
 A szép kikeletnek mintegy zászlót emelt;
 S azon a sok madár nyájas versengéssel
 Örömet hirdetné kedves csevegéssel;
 Bajoskodván én is e szomszéd hazában,
 A magyar Thémisnek lakó várossában,
 Kisétálék egy szép mezőre szellőzni,
 S egyéb gondjaimat egy kisség mellőzni.
 Nézem ott, s csudálom a szép természetet,
 S még inkább azt, aki annak ád életet.
 Látom, hogy most minden, amit a tél megölt,
 Megéledett, frissült, s új erővel felkölt.

A feltámadásnak nézem itt esudáját,
S abban az enyimnek vidító példáját.
Midőn itt kényemre töltött sétálásban,
Elmerülnék ilyen kedves andalgásban,
Jöve Erdély felől egy napkeleti szél,
De oly komor, mintha rajta ülne a tél;
Nem tél volt, annál is komorabb hír jöve
Rajta s mellém dördült, mint az ég mennyköve:
Mond: most már teremtestársaid örülnek,
S a nagy teremtőnek víg ünnepet üllnek;
De téged közölök az úr kiválaszta,
S mély bánattal teljes napokra viraszta.
Gróf Teleki László, édes atyád megholt,
Ki maga hazája s háza oszlopa volt.
Ezt mondván, mondott-é többet, nem tudhatom,
Érzékenységit elfojtván bánatom.
Mint, akit az isten nyíla a földhöz vér,
Elhal, s ereiben megalszik minden vér;
Későn jó magához, s szemét úgy emeli,
S csudálja, hogy magát még életben leli;
Így én is magamhoz későn eszmélkedtem,
Sebem érzésére végre felébredtem,
Ekkor oztán szemem könyv forrásává vált,
Melyet a szívemnek kinyílt sebe táplált;
Sőt még ma is táplál s állandóvá téssen,
Vége forrásának csak éltemmel lészen.
Ugyan is siratom nem csak jó atyámat,
Hanem, érdemével ha jól vetek számot,
Az ő személyében, igazán mondhatom,
A vallást, a királyt, s a hazát siratom.
Mert mindenikéhez hű volt s nem tántorgott,
Akármelyikének ügye mellett forgott.
Tudta az istenét igazán s jól félni,
S ahozképest mindent csak ganéjnak vélni.
Tudta, hogy (csácsogjon bár sok rühes elme)
Az igaz bölcsesség az úrnak félelme.
Szolgált királyát egyenes hűséggel,
Nem mint sokan, magok hasznát néző véggel.
Tudta, hogy: jó királyt szolgálni szabadság,
S annak nem engedni, csak álarcás rabság.
Egyszersmind igazán szerette hazáját,
S annak oltalmára bé nem zárta száját.
De ezt cselekedni miért is félt volna?
Talám a királytól féltébe ne szólna?

Bizony királyinknak rövidséget téssen,
 A ki ily félelmet elméjére vészen.
 Megsérti a királyt, s róla rosszúl ítél,
 Aki öelötte igazat szólni fél.
 Mert a király s haza nem két különös test,
 Hogy egynek hasznával másnak vethessünk lest:
 Hiszen! minden király a feje a népnek,
 Ha egy romol, a mást nem mondhatjuk épnek.
 Valyon melyik okos s jó főnek tetszenék,
 Ha a kezét lábat előtte metszenék?
 Jó udvari ember azért soha sem volt,
 Akiben hazája szeretete megholt;
 Ellenben hazáját soha se szeretete,
 Királya hűségét aki félre tette.
 Isten, aki köti királyt a hazához,
 Ember! ne merj nyúlni elválasztásához.
 Akit én síratok, tudta ezt, s követte,
 S által nem hágható törvényévé tette.
 Huszonkét esztendő nem ült ez hijában
 Királyné erdélyi legfőbb tanácsában:
 Mondja meg e tanács, sőt az ország mondja,
 Ha nem volt-é annak java legfőbb gondja?
 Megvolt még őbenne a régi magyar szív,
 Amely nem csapodár, hanem igazán hív.
 Megvolt jó összeink csendes bátorsága,
 Melyet adhat csupán csak a szív jósága.
 Örökös frigye volt szívének szájával,
 Csak azt megtarthassa, nem gondolt kárával.

Megfosztatnom ilyen jó atyámtól kellett,
 S még nem is leheték-betegágya mellett!
 Kötelességemet nem teljesíthetém,
 S utolsó áldását tőlle nem vehetém.
 Keze a csókjaim alatt nem hülhete,
 S nem rám volt függesztve végső tekintete.
 E mély sebet ejtven rajtam e gyászos hír,
 Melylyel az érzékeny szívem éppen nem bír,
 Gondolkodom sokat, hol kapjak tágulást,
 Nem reménylven soha teljes meggyógyulást.
 Végre, oh Észterám, csak hozzád sietek,
 Bizván, hogy tenállad enyhülést lelhetek.
 Tudom, a barátság hogy csudát is téssen,
 S két egybetett bánat olykor kisebb lészen.
 Bízam hát, ha kezünk öszveköcsolhatjuk,

Talám bűnkat mí is könnyebben hordhatjuk;
 S ha szívem szíveddel sebét közhitheti,
 Talám mindenikünk sebét enyhitheti.
 De oh! igen csalárd emberi reménység!
 Mely által mivelünk mintegy játszik az ég!
 Sebem enyhülését ahol reménylettem,
 Az újabb s halálos sebet ottan vettem,
 S akihez sieték barátság szárnyain,
 Látom hogy nem segít szívemnek kínjain.
 Sőt mihelyt övéle összeölekeztem,
 Újabb gyászt jelentő félelmet éreztem.
 Megijedék rajtad, oh kedves Eszterám!
 Hogy az isten újabb poharát mérte rám.
 Leszegezve látlak az ágy fenekére,
 Méreg ez, nem olaj, a szívem sebére.
 Békességgel tűröd súlyos nyavalyádót,
 Szelid bátorsággal várod az órádot.
 Sőt mondád is, hogy vagy az halálra készen:
 E szóra elhalék, s erőm oda lészen.
 Kész vagy te édesem, de én e próbára
 Nem vagyok, sőt készebb magam halálára.
 Egy kis reménységgel egy hétig tápláltál,
 De akkor egyszersmind halálodra váltál.
 Felkiálték: uram! énvelem így ne bánj,
 Teremtésed s fiad vagyok, kínzani szánj.
 Ha még szeretsz engem, el ne ronts, s el ne hagyj
 De bé vala zárva az ég — s te oda vagy.

Ha igaz, hogy másnak kínosabb gyötrelmét
 Látni a miénknek enyhíti sérelmét;
 Ha sűrűbb s keservesb jajjai másoknak
 Tetszhetnek előttünk vigasztaló szóknak;
 Szerencsétleneknek szomorú serege,
 Kit egy vagy más gyásznak borított fellege,
 Nézz e szörnyű búban elmerült háznép-re,
 Mint a legmélyebb gyászt eléadó képre:
 Itt férje gyötrődik némító gondjában,
 Hogy nincs már a díszét adó kincs házában;
 Ottan pislén módra futkos két árvéja,
 Kő szívet is meghat keserves lármája,
 S jajjal kérvén vissza elveszett kincseket,
 Víják, de hijába, a bészárt egeket.
 Amott Klára öcsese, jó testvérnénjében
 Mit vesztett el, érzi, s fetreng gyötrelmében.

Utóljára kivált énhozzám jöjtek,
 S az én sebeimből írat készíttetek.
 Mert ilyen fájdalom valyon kit epesztett?
 S kevés idő alatt ennyit melyik vesztett?
 Ki sirat egyszersmind ily atyát s ily testvért?
 Ily kettős, s nagy bánat kinek szívébe fért?
 Egész édes hazánk bizonyoságot tégyen
 Az éntőlem elvált atyám ki lett légyen:
 De hogy fájdalomnak mértékét vegyék,
 Ím Eszterámnak is képét szemléljétek.

.....
 A test, ész, erkölcsök egyező szépsége,
 Egy személynek ritka főkéletessége;
 De őbenne méltán akárki csudálta,
 Hogy ezt mind a hármát együtt feltalálta.
 Igaz, hogy okozta sok terhes insége,
 Hogy ideje előtt hervadott szépsége:
 De ha tavasszára nézek életének,
 Ritkán találhatni párját szépségének.
 Termetének vala kedves az állása,
 Sem nem igen magas, sem törpe szabása.
 Nem volt igen hitván, nem is igen kövér;
 Aki szépségre vágy, ilyen terméket kér.
 Kellemetes vala egész ábrázatja,
 Rajta magát minden virtus mutatgatja,
 S kivált ama tiszta szép szemérmertesség,
 Melyet talám töllünk visszavett már az ég,
 Kedves pirosságát ez adta színének,
 Nem mint ma, a festék, sok orcák bőrének.
 Szemei, míg isten épségben tartotta,
 Kedves világától míg meg nem fosztotta,
 Ragyogtak hódító édes szelidséggel
 S ártatlanul ártó szép elevenséggel.
 Nyájassággal vala ajaki mozgása,
 S gráciákkal teljes minden mosolygása.

.....
 Iyen vala élte első virágjában,
 Míg isten nem tévé próbái kohában.
 De mint gyenge virág a kemény szelektől,
 Úgy a szépség hamar hervadoz ezektől.
 Tündér s múlandó kincs a testnek szépsége,
 Egy bú, egy nyavalya, s azonnal van vége.
 Sőt bátor valakit bú s nyavalya nem bánt,

S orcáján még nem várt barázdákat nem szánt,
 Még is a szépségnek rövid az ideje,
 Alig van engedve egy-két esztendeje.
 Azután a szépből csak meglehetőes lesz,
 S ha szép akar lenni, más abból is elvesz;
 S a minap írigylett szépségre vágyása
 Lesz már csak az újabb szépek kacagása.
 Véget vetek tehát teste szépségének,
 Kicsiny része még ez az ember képének:
 Amaz időt győző szépségre sietek,
 Mely nélkül akármely Vénust is megvetek.
 Ez a nyavalyáknak erejét bosszontja,
 Sőt még a Halál is neveli, nem rontja.
 Mit is ér a lélek legszebb palotája,
 Ha belső díszet adni nem tud a gazdája?

.
 Bezzeg! áldott Eszter! rólad ily panasz nincs;
 Szép volt szép a ház is, de szebb a belső kincs,
 Melynek drága becsét, ha jól megitélem,
 Benne az ész s virtus remekjét szemlélem.
 Először is, hogyha vizsgálom értelmét,
 Kérven az asszonyi nemnek engedelmét,
 Azt mondom, hogy közte ily elmét találni,
 A phoenixnél lehet méltábban csudálni.
 Mert itt az elmesség s a józan ítélet
 Ritka szövetséggel egy mértéküvé lett.
 Bámult mind a kettőn valaki ismérte,
 Ha igaz mértékkel mind a kettőt mérte.
 Mert akár tréfára nyílt vala meg szája,
 Ártatlan sóval volt elegy a tréfája:
 Só volt ott nem méreg, csipősség nem fulánk,
 Melyen oh mennyiszer mindnyájan bámulánk;
 Akar a legmélyebb dolgokat gázolta,
 Elmélkedni tudó esze meglábolta:
 Nem volt olyan egybe fonott szövvénye
 Akármely dolgoknak, tekergős örvénye,
 Hogy annak ne bírna általértésével,
 S fenekét ne érné búár elméjével.

.
 Mint a legjobb óra olyan az egész ház,
 Csaknem csudát lát itt, aki jól rá vigyáz.
 Zsembjével, sok, házát csaknem felforgatja,
 Mégis a jó rendet abban nem tarthatja:

De amire amaz nem jut haragjával,
 Annál többre ér ez okos jóságával.
 Pirongatásra is ámbátor ritkán lép,
 Szavát általhággni mégis fél a háznép:
 Ilyen jónak többet ér szelíd intése,
 Mint a dúlók fülök lármás büntetése.
 Még a kő szívet is gyakorta meghatja,
 Ha az, akit jónak esmér, pirongatja.
 Tudja kiki itten a kötelességét,
 S teljesítésében tartja nyereségét.
 Akárki látta is ezt a csendes rendet,
 Ha tudta becsülni, amit kell, örvendett.
 Aki látta házáat, egy jó méhkast látott,
 Dolgához lát minden, nincs ott szája-tátott.
 Nem látsz ott tékozlást, nem látsz fösvenységet,
 Bár kérd meg a házáat járt számos vendéget.
 Üresen a szegény tölle el nem mégyen,
 De hogy a szegénynek miből adni légyen,
 Takarékos is volt adakozó keze,
 S kicsiny dolgokra is vigyázni érkeze.
 Ezért bőven adott, mégis nőtt vagyonja:
 Ilyen a Salamon eszes gazdasszonya.

Mit mondjak aranynál tisztább virtusról,
 A jó észnek ama dísz adó társáról!
 Mert a legjobb ész is virtus nélkül mit ér?
 Átok a legjobb fő, ha hozzá rossz szív fér.
 Átká az embernek, nem csak önmagának,
 Hanem oh! mennyiszer egész hazájának!
 Csak éles fegyver ez rossz gyermek kezében,
 Melyet kever maga vagy másnak vérében.
 Mit ér, mint Medea a jót úgy szeretni,
 Látni, helyben hadni, s a rosszat követni?
 Az én Eszterámnál az ész s az akarat
 Egymás hűségében, bezzeg, jól megmaradt.
 A jót ahol látta, inkább nagy kincsétől
 Vált volna meg, mintsem annak ösvényétől.
 Nem is válogatott ő a virtusokban,
 Melyet tapasztalunk gyakorta másokban:
 Sok ezt s ama virtust csak azért szereti,
 Hogy az ellenkező vétket nem teheti:
 De amely rosszra van módja s indulatja,
 A jónak szerelme meg nem tartóztatja.

Ez áldott léleknek a legfőbb törvénye
 A meglátott jó volt, nem a maga kénye.
 Ember volt, vétkezett, de csak gyarlóságból,
 Szentség ez, míg ki nem múlunk e világból.
 Nem ok nélkül volt hát a nagy Terézának,
 Ama sok nemzetek kedves bálványának,
 Aki minden virtust a maga szívében
 Tanult megesmérni, oly nagy kegyelmében.

Nem érted csorog hát könyveim zápora,
 Nem érted, keserves jajjom ily szapora:
 Oh édes testvérem! magamat síratom,
 Tölled elválásom terhét nem bírhatom.
 Te boldog vagy, de én szüntelen vesződöm,
 Hogy te nem élsz, s hogy én még élek, gyötrődöm.
 Minden vigasságtól már én búcsút vettem,
 S annak, ami voltam, csak árnyéka lettem.
 Magamat boldognak már csak úgy tehetem,
 Boldogtalan voltom ha elfelejthetem.
 S amíg ilyen kedves feledékenysége
 Tart elmémnek, addig vagyon könnyebbsége.
 De mihelyt (mert igen rövid a jó álom)
 Felserkenek, magam megcsalva találom,
 S mihelyest a veled töltött jó napjaim
 Eszembe ötlődnek, újulnak jajjaim.
 Hogy te hozzám visszajőj azt nem kívánom,
 De hogy én utánnad nem mehetek, bánom.
 Gond s baj nélkül eddig sem volt az életem,
 Világ piacára miolta tétettem,
 De tudtam hogy éltünk virtus próbahelye,
 S szükség, hogy a tereh a pálmát nevelje.
 Azért bajaimat szenvedtem békével,
 Valamíg azoknak bírtam a terhével.
 De most az erőmben egészen elfogytam,
 S ez újabb s legsúlyosb terh alatt lerogytam.
 Oda van egyszersmind két szívem bálványa,
 S oda vélek együtt a Zénó kormányá.
 Sőt még a vallás is, látván e nagy romlást,
 Elbámul, s késdegel adni vigasztalást.

Midőn eddig írnám, életem jó párja
 Rám néz, s könyves szeme szívem általfárja.
 Előmben állítja a négy gyermekemet,

S tilt, hogy ne folytassam vétkes kérésemet.
A kised csecsemőt hozza az ölében,
S kedvezzek magamnak, kér annak nevében.
Az is, mintha tudná, egész vidámsággal
Hozzám színli magát, bátor nyájassággal,
Csókolgat, könyventől törli az orcámat,
S hirtelen játszadva kikapja pennámat.

Jól tetted, vidd, rontsd el, kellemetes alak!
Amivel most téged talám átkoztalak.
Látom, elkapott volt szörnyű nagy bánatom,
En por, hamu, féreg, hogy zúgolódhatom?
Illik-é perlenem a Mindenhatóval,
Aki, ha sújtol is, biztat örök jóval?
Megnémúlok azért, s vessződet csókolom,
Hogy édes atyám vagy, ha jól meggondolom.
Tudom, hogy akármely nehéz terhet hozol,
Azzal is egyedül csak jómra célozol.
Bár azért mindennap újabb-újabb bűt adj,
Csak örökségedből engem ki ne tagadj.
Add: hogy jól mondjam el (mert csak te adhatod),
Légyen meg mindenben a te akaratom.
Látogass, verj, bocsáss éltemre gyötrelmet,
Csak adj békességes türésre kegyelmet.
Eltűröm valamit bölcs végzésed rám hoz,
Csakhogy juttass végre az én Eszterámhoz.
Te tudod, hogy hozzá oly nagy barátságom,
Hogy nem lehet nálla nélkül boldogságom.
Mert amely barátság a virtusban talált
Okot, mint a virtus, meggyőzi a Halált;
S belé lévén mintegy szöve a lélekbe,
Azzal együtt mégyen a magas egekbe.
Azért én is ötet örökké szeretem,
S amíg én, én lések, el nem felejthetem.
S majd midőn megváltóm porom feliben áll,
Ki előtt szégyennel elbújik a halál,
S poromat még érte könyvezve találja,
S abból halhatatlan szívemet formálja:
Mihelyt ez az új szív érezni lesz készen,
Annak is Eszterám a közepin léssen.

II. Aranka Györgyhöz.

Te kértél, s kedvedet tölteni fő gondom,
 Azért verseidről mit tartok, megmondom:
 Látok elmét, tüzet, s ékes magyarságot,
 De szeretnék látni több ártatlanságot.
 Megbocsáss, barátom, az a természetem,
 Hogy a rosszat, azért hogy szép, nem szeretem.
 A legszebb gyümölcsben csömört szerző féreg,
 S a méz közt is gyakran lappang gyilkos méreg.
 Az igaz kegyesség s tiszta erkölcs nagy kincs,
 Annak gyökerére lassu mérget ne hints.
 Én nagy tisztelője vagyok a szép nemnek,
 S szépségét nevelni tartom nagy érdemnek,
 S amitől az arcát szépítő szemérem
 Romolhat, egészen dicsérni nem mérem;
 Sőt amit ártatlan fiam vagy leányom
 Nem olvashat bátran, magam is elhányom.
 Bezzeg amely szépen, ha olyan jól szólnál,
 Akkor nem Aranka, hanem arany volnál.

PÉCZELI JÓZSEF.

1750—1792.

Péczeli Péczeli József, egy régente vagyonos, s névszerint Pécelt Pest vármegyében bírt nemesi ház ivadéka, Imre putnoki reform. predikátor fia, Putnokon 1750-ben született. Korán árvaságra jutván, anyja Szikszóra, honnan való volt, ment lakni, s kisdéd fiát ott járatta iskolába, ki már gyenge korában kitűnő hajlamot mutatott a tanulásra. Innen 1767-ben Debrecenbe küldetvén, a collegiumban folytatta felsőbb osztályait, hol tanárai által nagy mértékben kedveltetett, de különösen Varjas Jánosnak va-

lóban atyai gondoskodásait tapasztalta. 1778 tavaszán mint senior befejezván collegiumi pályáját, kiképzése minden oldalú kiegészítésére az említett évben saját költségein külföldre költözött. Néhány hónapot Lipcsében és Jénában töltvén, Bernben állapodott meg, melyet 1779 martiusában Genffel cserélt fel, s ott 1781. év tavaszáig hallgatván a theologiai tudományokat, sőt többször (franciául) predikálván is, ritka mértékben vívta ki magának az egyetemi férfiak köz tiszteletét, többi közt a híres Saussure Horácét, ki maga folyamodott Varjas Jánoshoz engedelemért, hogy Péczeli egy évig nála időzhessen fia nevelésének befejezése végett, igérvén miszerint e jótétet azzal fogja viszonzni, hogy fiatal barátját maga vezetendi be a természet ismeretébe. Időközben Péczeli a nagykőrösi-ekklézsia által tanárnak hívatott meg; de ő elsőséget adván Saussure ajánlatának, e nagy ember házánál töltött, sikeres munka közt, egy évet, s innen aztán Utrechtbe folytatta útját, hol fényes sikerrel befejezván theologiai pályáját, 1783 martiusában az ottani tartományi zsinat rendeletéből kiállott szigorlat után pappá szenteltetett fel. Itt is műveltsége, tudományossága és jelleme által köz kedvességet nyervén, egy nagy házhoz nevelőnek kéretett ki, de a komáromi ekklézsia sürgető kérésére, miután öt máj. 1. első predikátorává választotta, csakugyan hazájába tért, s octóber 5. állomását elfoglalta, melyben mint hitsházónok és hittudós nem sokára köz hírt és kedvessé-

get aratott úgy, hogy 1786 júliusban Debrecenbe Varjas helyébe héber archaeologia s bibliamagyarázat tanárává, 1787 dunántuli superintendentiai főjegyzővé, 1791-b. az etteiek, 1792-ben a nánásiak által pappá választaték, mely meghívásokat azonban ő el nem fogadott.

Mint író, Péczeli, 1784-ben Voltaire Zairje műfordításával lépett fel: 1. *Zayr*, tragédia, mely francia versekből ugyan annyi számú s lábú versekbe foglaltatott. Győr, 1784. s ezt egymás után a következő munkák követték: 2. *Henriás*, azaz IV. Henriknek francia királynak életének némely része, mely franc versekbe ugyanannyi számú s lábú versekbe foglaltatott. Győr, 1786. 3. *Young Éjtszakái és egyéb Munkái*. 2 köt. Győr, 1787. (más. kiad. Pozsony 1795. harmadik u. ott 1815.); 4. *Haszonnal mulattató Mesék*, melyeket részszerint Aesópushól vett, részszerint maga csinált s versekbe foglalt; hozzá járul: 5. *A haza szeretetéről* s a jó hazafiaknak kötelességeikről folytatott levelezés Philopatros és Commodus között. Ford. és bővítettett P. J. által. Győr, 1788. 6. *Szomorújátékok*, melyek franciából fordítottak, s egy értekezés *a legjobb igazgatás neméről*. Komárom, 1789. (t. i. Mérop és Tancred Voltairtól, kötetl. beszédben). 7. *Alzír*, vagy az amerikánusok, szomorújáték (Voltairtól), melyhez toldattattak *a régi és új historiának válogatott darabjai*, az ifjakkal gyönyörködtetésekre. Komárom, 1790. 8. *Hervey Sírhalmai és Elmélkedései*. Pozsony. 1790. (második kiad.

Buda 1821.). 9. *A magyar korona rövid históriája*. Komárom, 1790. 10. *II. József életének rövid leírása*, melyet az együgyűbbeknek kedvéért szedegetett össze. Komárom, 1790. 11. *Ama jó szívű s embereket szerető II. Józsefnek február 20.... történt szomorú halálát kesergő Versek*. Komárom, 1790. 12. *A hazának öröme búval elegyedve ama tisztos ösznek feldmarsal gr. Hadik Andrásnak ő excjának szomorú halála hírének megérkezésekor, s ugyan t. n.* Komárom vmegyének régi állapotjára esett visszatételekor. Komárom, 1790. 13. *Vers hongrois et françois pour la fête du couronnement de Leopold II. Magyar és francia Versek*, melyek II. Leopold örökös királynak megkoronáztatásának innepére készítették. Komárom, 1790. 14. *Az országgyűléséhez nyújtott hálaadó köszönetek* azoknak, a kik szeretik az anyai nyelvet. Kom. 1790. 16. *A szent koronának a magyarokhoz intézett köszöntése*, melyet írt nov. 28. 1790, mikor ez a drága kincs Pozsonyból lett visszajövelekor Komárom alatt megállapodott. Komár. 1790. 17. *Néhány külön kiadott szentbeszéd* kívül *Erkölcsei Predikációk*, 2 kötet. Győr, 1790. 18. *Az ótestamentomi ekkleziának históriája* a szentírás szerint, az első embertől fogva a babylóniai fogságból lett visszatérésig... Maisonet Lajos által, ford. 5 kötet. Komárom, 1791. 19. *Örvendeztető Versek*, melyek Leopold-Sándor érc-hercegnek s Magyarország kedves palatinussának Pest vármegyei főispánságába léjendő beiktatására R.-Komárom alatt lett elmen-

telekor sietve készítették aug. 6. 1791. Kom. 20. A Henriás „másod ízben, némely változtatásokkal s jobbításokkal“ (s egy terjedelmes értekezéssel az epopoeáról) Győr, 1792. 21. *Vers hongrois et françois pour la fête du couronnement de François I. roi de Hongrie. Magyar és francia Versek*, melyek I. Ferenc kegyelmes királyunk megkoronáztatásánakinnépére úgymint június 6-ára irattattak. Komár. 1792. 22. *A szentírás Theologiája*, vagy az idvesség tudománya, mely áll az ó és újtestamentomi nevezetesebb szentírásbeli helyeknek öszveszedésekben; íratott angolai nyelven. 2 köt. Kom. 1792, 93. Ez utóbbi munka nyomtatásába a fáradhatatlan férfit, miután hosszas, már 1785-től tartott, s élő munkássága által táplált gyengélkedés után szinte esztendeig sorvasztó lázban szenvedett, bele halt dec. 4. 1792. — Néhány egyes verse még a Magyar Műsában 1788, a kassai M. Muzeumban s az Orpheusban látott világot, valamint az általa négy évig szerkesztett s nagyobb részt írt 23. *Mindenes Gyűjteményben*, mely első önálló tudományos folyóiratunk 1789 és 90-ben kétszer hetében, 1791 és 2-ben pedig egy-egy kötetben jelent meg, öszvesen 6 kötet („negyed“) Komáromb. Ezekhez járult még nagy későn: 24. *Erkölcsei Predikációk*. III. és IV. kötet, öszveszedte és most először kiadta (fia) Péczely József. Debrecen, 1831—3.

Péczeli egyike volt a tudomány, a hazai nyelv s a költészet legbuzgóbb és hathatósab terjesztőinek, a francia iskola főnöke, melyben Bessenyei Györgyöt

váltotta fel; az új nemzedék példa- s irányadója, a nemzetiség tüzes élesztője s a nemzeti becsületnek középrendű állása dacára magas körökben is kedvelt képviselője; e mellett felekezetének, korában, legkitűnőbb hitszónoka, köz kedvességű lelki pásztora ¹; végre általánosan tisztelt s a kor majd minden nemzetségeivel viszonyban állott tudós és ember ². Fia, ifjabb József, utóbb mint debreceni tanár s törtenetíró lett emlékezetessé.

A Mesék közül.

A szerző jegyzéseivel.

I. Cserfa, nádszál.

Egy felséges cserfa, mely ékes fejével,
Az eget verdeste, s számos levelével
Sok faluknak környül nagy árnyékot ada,
S hívest az útnak aki elfárada;
Ez erdőknek dísze egy szél lengzésében
Hogy látott egy nádat egy patak szélében,
Hogy látja mint hajol, s mint esik hasára
A leglassúbb szélnek csendes fúvására:
Meggzánta felettébb ezt a karesű legényt,
Hogy minden kicsiny szél így ingatja szegényt,
S mond néki: oh nádszál! a természet soha
Nem lehetett hozzád már jobban mostoha:
Termeted mivében felettébb hibázott,
Hogy ily kis erővel egy nagy szált ruházott,
Azomba ültetett a tavak szélére;
Hogy tárgyúl tégyen ki a szelek mérgére;

¹ Bizonyítja ezt a komáromi eklezsia az e korban még ritka példájával, mely szerint az alig nyolc éven túl nála paposkodott férfinak özvegyét (bár kicsiny) nyugpénzzel látta el.

² Mint azt fejedelmi, főúri s irodalmi notabilitásoknak hozzá intézett levelei bizonyítják, l. *Péczeli és Köre*.

Legalább hogyha már énmellém plántálna,
 A szélnek könnyebben kis erőd kiállna.
 Nekem látd a felhőt éri szép termetem,
 Erős a derekam, a szélt csak nevetem...
 „Nagyon megelégszem, mond a nád sorsommal,
 Kivált boldog vagyok hajló derekossal;
 Mert ha a szél eljő, leütöm fejemet,
 Így örzöm ellene gyenge életemet;
 Látván a szél, véle hogy szembe nem szállok,
 Elmegy, s akkor én is újonnan felállok...
 Te minthogy nem akarsz, mint mondod, hajolni,
 Tudd meg: mérge előtt hogy meg fogsz romolni“.
 A hajló nádaeska el sem végzé szavát,
 Hogy egy szél tövestől kitépé a cserfát.

Sok kevély járt már így, aki mást meghaladt,
 S nem akart hajolni az úr keze alatt.
 A nyomorúságnak hogy ráfűtt szélvesze,
 Egy nap semmivé lett neve, pénze, esze.
 Boldog vagy te szegény, mert nincs ellenséged,
 Ha eljő a szélvész, elmegy, nem bánt téged.

II. Majom s vadak.

Hogy az oroszántól távolka estenek,
 Egy csere vadjai oly tisztet tettek,
 Ki bajokban tudjon jó tanácsot adni,
 S a királyhoz mindég ne kelljen fáradni.
 Hogy eszét a majom sokszor kimutatta,
 Többnyire minden vad voksát őrá adta.
 Mihelyt e tisztséggel ötet felruházták,
 Magokat előtte földig megalázták.
 Úgy nőtt titulusa a csapodár szájban,
 Mint árad a Duna májusvége tájban.
 Az új tiszt felfűván szívét tisztségében,
 Alig hágott földre rút kevélységében,
 Egyik a másikat bár tépte, nem bánta,
 Az ok nélkül halált szenvedőt nem szánta,
 Az öreg és árva sorsán nem könyörült,
 Csak a cifra s pompás titulushoz örült;

Ha hívták bajokban néha segítségre,
 Míg urazták, addig a gonosz ment végre;
 Titulussát pedig ha ki meg nem adta,
 Rá sem nézett, s ügyét még meg sem hallgatta.
 Azért is ellene sokan kezdtek zúgni,
 Egyik a másiknak nyomorgással sügni,
 Hogy mikor bajokban a királyhoz mennek,
 Száz résznyi titulust nem adnak, mint ennek;
 Kivánt választ nyernek, várát meg is járják,
 Míg ezt itt urazzák, s voksát állva várják.
 Így minden a majmot végre megútálta,
 S csak négy-öt eb farkát körülte csóválta.

Mit ér, hogy fél árkust bé fog titulusunk,
 Ha nincs valóságos érdemünk s virtusunk.

Adassék e levél dictátor Syllának!
 Így írtak Rómában a fél föld urának;
 Mert okos volt a nép, nem jobbágy, nem szolga,
 A virtus, hírnév volt mindennek fő dolga.

Egy jele a népben még a szolgaságnak,
 Hol sok titulusra az elsőbbek vágynak¹.

¹ Igen szép és dicséretes dolog ez az ánglusoknál, főképpen pedig a franciáknál, hogy ott akármely nagyméltóságú esméretlen főemberrel bátran beszélhet valaki a becsületnek sérelme nélkül, és e célból éppen nem szükség tudakozni, kihez légyen szerencséje; mert a királyi vérből származott fejedelmektől fogva a mesteremberig, és a királynétól fogva a mesterembernek feleségéig mindennek titulussa csak ez: Monsieur és Madame, uram és asszonyom. Hát másutt miért nem érik meg ezzel? Azért, mert még sok helyen a valóságos érdemnek hiját titullussal pótolják. A franciáknál a főnemességű személyek azok, akik más több jeles cselekedeteik között leg-híresebb munkát bocsátanak ki természeti historiában, s a böleselkedésnek minden részeiben; és így a valóságos belső érdemen kapkodván, a cifra titulusokkal, mint valamely múltó hangokkal, keveset gondolnak.

III. Szántóvető s fiai.

Egy paraszt feküvén halálos ágyában,
 Gyűjteté gyermekit gyászos szobájában,
 Hogy testamentomot javairól tégyen,
 S míg el nem költözne, tőlök búcsút végyen.
 „Gyermeim! mond nékik, látom közel végem,
 Megmondom hát nektek minden tehetségem.
 Ami pénzecském volt, felét a szőlőben,
 Más felét rejtettem ottkin a mezőben.
 Hosszú ásót kapát végyetek e végre,
 Assátok mindkettőt egy lányi mélységre;
 Az elrejtett kincset így megtaláljátok,
 S gondos atyátokat akkor megáldjátok“.
 Atyjok holta után fiai így téznek,
 Egy-egy singnyi ásót kezeikbe vésznek,
 A mezőt, a szőlőt négy izbe felhánnyák,
 Testek véresepjait egyikben sem szánják,
 A mezőn a kincset hogy meg nem lelhatték,
 Azt tiszta búzával jókor bévetették.
 Az apjok pénzére így rá nem akadtak,
 De bőv szüretjek lett, s gazdagon arattak.
 A testamentomnak megérték erejét,
 Hogy kiki dolgozza serényen mezejét,
 Így izzadásának uzsoráját veszi,
 Mert a jól szántott föld őt gazdaggá teszi.
 Az aranybányának ritkán van ideje,
 A szántás a pénznek az igaz kútfeje.
 Szegény s vak ország az, s közel enyészete,
 A szántóvetőnek hol nincs becsülete.
 Hajdan egy Cátóban s egy Pomponellában
 Szántóvetőt látott a világ Romában.
 A chinai császár egyszer esztendőben
 Százezer paraszttal eszik egy mezőben,
 Tudja, hogy a szántás legfőbb gazdagsága,
 S míg a becsben lészen, boldog lész országa.
 Be szép volt a világ, míg dictátort talált¹
 Róma az ekénél, s Boáz a szérún hált!

¹ A régi rómaiak önként akartak szegények lenni, hogy tiszta virtusaikat annál jobban megőrizhessék. A samníták békességet akarván kötni a rómaiakkal,

IV. Király és kapás.

Egy király útaván egy mezőn meg szállott,
 S egy paraszttal, ki ott kapált, szóba állott.
 Jó ember! serény vagy látom a munkában,
 Izzadásod bére mi lehet napjában?
 Négy garas jó uram, a kapás felele.
 Igen kevés, mond ő, hogy éred meg vele?
 Egy napról más napra egyen erőt veszek,
 Egyet interestre jó kéznél leteszek,
 Egygyel fizetgetem régi adósságom,
 A negyedik garast mindég sárba vágom.
 A király elhűlvén nem várt bátorságán,
 S okossan tréfáló szava fontosságán,
 Elment, s e szép mesét sokaknak feltette,
 De hogy senki köztök azt meg nem fejthette,

nagy summa pénzzel küldötték követjeiket Cúrius Dentatus consulhoz, aki őket sok ízben meggyőzte, hogy az ajándékkal magok részére hajthassák. Mikor a követek bementek hozzá, éppen akkor vacsorált a consul fa tanyérról némi földi veteményeket, s az ajándékkal őtet kínáló követeknek azt mondja: „Kétség kívül az én szegénységem azt hitette el veletek, hogy engem pénzzel megvesztegethettek; de sokkal jobban szeretek én a gazdagoknak parancsolni, mintsem magam gazdagsággal bírni“. — Pyrrhus az Epirus királya semmi ígéretekkel nem hívhatván királyi udvarába ama sok virtusokkal ékeskedő s hazáját szerető Fabríciust, azt mondotta róla: „Könnyebb a napot az ő futásától, mint Fabríciust az igazságtól elfordítani“. Ama híres consul Regulus meggyőzvé a Carthágóbélieket, s kitöltvén consulságának idejét, izeni a tanácsnak Rómába, hogy tegyenek helyette más consult; mert amint hallja, a feleségének áseit s kapáit ellopták, és így gyermekei a földet nem művelhetvén, éhen hálnak meg. Ezt hallván a tanács, az ő földének műveltetését magára vállalta, s a szerint, amint Seneca szól, a közönséges társaság lett a Regulus árendátora vagy majorossa.

Végre a vén kapást magához hívatta,
 Ki tréfás szavának ily értelmét adta:
 Az első garassal éltemet táplálom,
 S erőt veszek, melylyel a földet kapálom.
 A' másikkal fiam ruházom s nevelem,
 Kinél interessel azt egy nap meglelem.
 Régi adósságom egygyel fizetgetem,
 Mert mint lehet, azzal vén atyám tengetem.
 Negyedikkel tartom egy eladó lányom,
 S azért mondam, hogy azt mindég sárba hányom:
 Mert ez vissza nékem nem fogja fizetni,
 Ha férjhez megy, majd rám ügyet sem fog vetni.

Mint a föld, mely az ég meleg zsírját iszsza,
 A belé szórt magot bőven adja vissza:
 Úgy amit költöttek szüléitek rátok,
 Vénségekben, fiak, nékik megadjátok.
 Tí is, lányok, ebben restek ne legyetek,
 Szembetűnő példát sőt abban tegyetek,
 Hogy hazudott a vén utolsó szavában,
 Mert a rátok költ pénz nem hull a Dunában¹.

¹ Igen jeles példát adott ebben ama római asszony, aki, amint a históriák írják, fogságban senyvedő, s éhél halálra büntettetett édesatyját sok ideig a maga emlőinek tejével táplálta. Amely mikor a római tanácsnak tudtára adatott, nem csak mind a kettőnek megkegyelmezett, hanem e jeles cselekedetnek örök emlékezetére azon a helyen, ahol a tömlőc volt, egy szép kápolnát építtetett, mely a Kegyességnek vagy a szülék eránt való szeretetnek szenteltetett.

BARÓTI SZABÓ DÁVID.

1739—1819.

Baróti Szabó Dávid székely nemes származású, Baróton Háromszékben 1739. apríl. 10. született, s a felső osztályok elvégezte után Udvarhelyen

1767. a Jézus társaságába lépven, a két haza számos gymnásiumaiban tanított, míg 1773 eltöröltetvén szerzete, ideiglen Komáromba rendeltetett a szónoklat tanítására, három évvel utóbb pedig, csőd útján maradandólag Kassára neveztetett ki csakugyan a felső osztályok tanítására, mely állásában 1799-ig meg is maradt. — Magyar költői próbatételekre egy Rauch Ignác nevű német szerzettársától buzdíttatott, ki látni kívánta: a magyar hexameter és lyrai szchémak a régiekéhez hasonlítanak-e inkább, vagy a németekéhez. Sikerülvén a kísérlet, szenvedélylyel folytatta azt, s nem sokára megértvén, miszerint Rájnis már régóta ír ilyeket, vele közlekedésbe ereszkedett, s vele együtt kívánt fellépni. De Rájnis vonakodott, s meglakolt. Mert Szabó aztán maga lépett fel 1777-ben, első munkáját ily cím alatt adván: *Új mértékre vett külömb Verseknék három könyvei*, Kassán. E gyűjtemény, mint szerzője osztályozá, „hatlábú, alagyás és lantos verseket“ tartalmazott, köztök deákokat is; megelőzi pedig egy rövid verstan. A helyeslő fogadtatás Vanière tankölteményének fordítására határozta, s így következtek egymás után: 2. *„Paraszi Majorság*, melyet Vanjérből hat lábbal mérséklett magyar versekbe foglalt.“ 2 kötet. Kassa, 1779, 80. 4rétb. 3. *Kisdéd Szótár*, mely a ritkább magyar szokat az ábc rendi szerént emlékeztető versekben előadja. U. ott, 1784. 4. *Verskoszorú*, melyet az új mértékre vett, s üdövel megegyengetett és későbbben készült verseiből kötött.

3 köt. U. ott. 1786. Rájnis az elszalasztott elsőséget nehezen vevén, 1781-ben megjelent Kalaúzában (l. a Rájnis cikket) itt-ott Barótira is célozott, mire ez, még 1783-ban írta, de elsikkadván, csak utóbb adhatta ki következő védő s támadó vitairatát: 5. *Ki nyertes a Hangmérséklésben?* Az erdélyiek nyelvek-járása szerint. U. ott, 1787, melyben Révait is illette, ki őt szókötési erőszakolásaiért megróttta volt. Most Révai, Versei közt, Rájnis „Sisakos piazsos Mentőírásában“ támadták meg Barótit, kit Bacsányi vett a kassai *Magyar Muzeum* harmadik negyedében oltalmába, melynek kiadásában Baróti is társ volt, s melynek nyolc negyedében (1788—92) számos versei közt mutatványokat adott Milton *Elvesztett Paradicsomából*, de nem az eredeti szerint, hanem Neumann rövidített latin kidolgozása után; továbbá Virgíl első eklogáját, egy *alexandríne*ben írt *epistolát* Bacsányihoz (II.135—7.), melyet azonban munkái későbbi kiadásaiiba fel nem vett. Egykorúlag a M. Muzeummal jelentek meg 6. harmadszor is *Költeményes Munkái*, 2 köt. Kassa, 1789. 4r. E sok újat foglaló kiadásban jött ki először teljesen: Az elvesztett Paradicsom, hat énekben. 7. *A magyar Lovassághoz* (a török háborúban szerzett dicsőségéről 1789) hely nélk. 1790. 8. *Örvendező Vers* t. n. Szabolcs vármegye örömnünepére. Kassa, 1791. 9. *Kisdéd Szótár*. Második kiadás. U. ott 1792. Egészen új munka, sokkal bővebb, s tisztán szótáralakú. 10. *A Paraszti Majorság* megjobbított kiadása 8rétben és

egy kötetben u. ott 1794. 11. Szabad kir. *Kassa városához*, midőn kir. főhg József Magyarország nádorispánja a Tiszán innen felkelt nemes vitézeket megtekéntvén, abba legelőször beszállana. U. ott, 1797.

Baróti épen hatvan éves volt, midőn magát nyugalalmaztatván, egykori tanítványa Gyerkenyi Pyber Benedekhez, régi barátja és pártfogója Ferenc, Komárom vármegye főjegyzőjének fiához költözött át Virtre, s ott ünnepelve és tisztelve élte le vidám s folyton munkás öregsége utolsó húsz évét. Itteni munkássága gyümölcsei: 12. *Orthographia és Grammatikabéli Észrevételek* a magyar prosodiával együtt. Komárom, 1800, mely által, mint előszavában maga mondja, vetélkedésre kívánná serkenteni a magyar tudósokat, mely úton lehetne a magyar nyelv körül leghamarább köz megegyezésre jutni. Következett 13. Megjobbított s bővített *Költeményes Munkái* 3 kötetb. Komárom, 1802. 14. *A Magyarság Virági*. U. ott. 1803. — Döme Kár. ösztönzésére, s főleg fiúi barátja s házigazdája Pyber kéréseire 1804-ben, élte hatvanhatodikában, *Virgil Eklogáit* fordította le (addig csak az első levén meg, művészi vételkedésül Rájnissal); majd az *Aeneist* is, melylyel oly szerető kitűréssel küzdött meg, hogy három év alatt azt csakugyan befejezé. Baróti saját vallomása szerint a hozzá halálaig hű Bacsányinak e mű sokat köszönhetete: ez késleltette a könnyen dolgozó aggastyán sietéseit, ez intette szigorra és gondosságra, s végre ez nem csak átbírálta az *Aeneist*, s kijegyzette a vele

teendőket, hanem maga is javíttatott rajta. Ily hazafiúi fáradozás méltó arra, hogy köszönettel megemlítettessék. Végre nyomtatót is Bacsányi szereztén, megindult a hazától esdve várt munka nyomtatása; s megjelent 15. „*Virgilius' Énéisse*“ első kötete, vagy is az I—V. könyvek Bécsben, Doll Antal költs. 1810, melyre a második kötet, a VI—XII. könyveket s a tíz eklogát magában foglaló, Pesten Trattner-nél következett 1813. Ezzel be volt fejezve a hasznos szép pálya; s következtek a csendes nyugalom évei, míg 1819. nov. 22. Baróti Szabó Dávid késő és csendes halállal múlt ki barátja karjai közt. Tetemei a virti köztemetőben tétettek le, melyet a gözsön fel s alá utazó hazafi naponként lát, de új hajnala e csillogásra többé nem emlékezik. Baróti egyébiránt mint főleg nyelvvizsgáló és kezelő inkább a nyelvre mint a költészet menetelére hatott, s ha mint olyan is inkább gerjesztett, mint közvetlen eredményeket állított elő, s inkább anyagokat szolgáltatott, mintsem azokat szerencsésen feldolgozta: ez a kor viszonyai és szükségéi szerint sok, sőt minden volt. Aeneisével meghaladta vetélytársait, s az sokáig egyetlen éldelhető teljes fordításunk maradt.

I. Abaúj vármegye ünnepe napjára

sz. György h. 16. 1790.

Győztünk, oh magyarok! kétszeresen pedig,
Győztünk: a török hold harenak hevült karunk
Súlyos mennykövőtől földig aláztatott.
Hírét vette, tudom, már az egész világ,

Nándorvára miként holdola, s Martinyest.
 Szüntesd könyveidet számtalan őseink
 Véreből feredett Várna, s Mohács! kitölt
 A bosszú: lerogyott a fene gyilkosunk.
 Győztünk: már meghajolt végtire József is;
 És, melyet nem akart hinni, megismeri
 Törvényünk kötelét, s helyre siettet.
 Megjött szent koronánk, és vele, visszajött
 A már számkivetett víg öröm. Erdemes
 Ispányink, lekötött, részre felosztott,
 Székek' visszanyerik. Látom az utakat
 Néppel tömve: kivont karddal előre megy
 Lejtőző lovakon a nemes. Hajdani
 Nyelvét hallom: örül öltözetén szemem.

A kormányra kelők közt amaz Orczynak
 Nagy magzatja minő pompa s öröm között
 Tér tisztjébe! Camill így vitetik vala
 Nagy Rómába. Kivont éjjeli gyászokot
 Elvervén, az egek boltozatán imígy
 Kél a száz meg ezer szívzakadással hitt
 Áldott nap. Te vagy, oh máj nap, életünk
 Feljött napja! te légy annyi veszélyeink
 Végső napja! Nemes nemzetem, élj, örülj

II. Egy ledőlt diófához.

1791.

Mely, magass égnek szegezett fejjel,
 Mint király, állasz vala társaid közt;
 Tégedet látalak, gyönyörű diófa
 Földre terítve?

Elszakad tested derekad tövétől,
 Csak kicsiny kéreg maradott kötésül,
 Ágaid csüggnék, levelid kivesznek,
 Nedvek' elhagyván.

Sorvadó kebled csecsemős gyümölcsit
 Hasztalan szülvén, elereszti: hullnak
 Ok; s nem is tudván rövid életéről,
 Rendre kihalnak.

Annyi szélvészen diadalt nyert fa!
Nemtelen porban hever a nemes dísz?
Ezt leendőnek lehetett-e vallyon
Vélni felőled?

Senkinek kárán nem örült; sokaknak
Hüvös árnyékkal feles hasznót hajtó,
S kedvek' étkeddel kereső kegyes fa!
Monddsza, ki bántott?

Ah, minek kérdem! szemeimbe tűnnek
Gyilkosid. Nem volt kül erőszak: ottbenn
Önmagadban volt megölő mirigyed,
S titkos elejtőd.

Im egész bélig gyökered kirágták
A gonosz férgek, s az el-ezt odóba
Hangyabolyt hittak! mi nyüzsgöve járnak
Most is alattad!

Átkozott vendég! viperák szülötti!
Ah szerencsétlen fa! — Hazánk', szelíd ég,
Szűz virágjában tehetős karoddal
Tartsd meg örökké!

III. Egy némely úrfiról.

A lány Kény, mihelyest született, ezen úrfit ölébe
Vette, s előtéjjel maszlagot önte belé.
A tündér Hívság karján hordozta; Puhultság
Volt nevelője; jeles mestere csalfa Világ.
Tett is előmenetelt: mert finnyás tettit ha nézed,
Láthatnak szemeid száz meg ezernyi csudát.
Válogató: lehetetlenség kedvére találni:
Dörmög, ha mindenből nem telik inye szerént.
Mely puha, mit szóljak? Nem lány; mert férfi nevet vett
S hordoz. Szép nevezet, mely mocsok üle reád!
Már tág a cipelő; már szűk a többi ruházat;
Már másképpen áll, mintsem akarta, haja.
Ezt, mely grádicsoson épült, s tornyozva megyen fel,
Mindétig lepi liszt, és szagosítja kenet.
Nézd két részre konyúlt háromszegű nyalka kalapját!
Nem teszi fel; búbját félti hogy öszvetöri.

Fél övtől; útal dolmányt; csak mellyre-valón kap,
 Nem tartván ettől hogy leszoritja hasát.
 Nem kell nadrágszíz; csipőnek terhes az, úgy mond;
 Csak gombbal szeretem, gombra csinálva puhább.
 Tarka selyemből áll ugyan ez; de (ki nézheti?) térdben
 El van metszve: be szép vagy, bugyogó magyarom!
 Hogy mifélénknek mondhatnád, semmie sincsen:
 Egtől a földnek nem lehet esni tovább.
 A juh, mely maga gyapját sem bírhatja, veszendő:
 Amely moskokat ejt fészkebe, csúnya madár!
 Vajmi vitéz viadalt követend el ez úrfi kisasszony!
 Másként Párisá válhat üdövel ez is.
 Márs daliája nem így támad; koszorúra nem így jut:
 Ezt hideg, ezt éhség fűzi fejére, s meleg.
 Úgy de talán, Márshoz nem lévén kedve, hazánknak
 Nagyjai közt kíván nyerni magának helyet?
 S nyerni miként kíván? Tollal. Jaj leszen az ország
 Dolga, midőn ily toll fogja vezetni baját.
 A tollhoz tudomány is kell: ő kelme fejében
 A nagy ürességnél nincsen eleddig egyéb.
 Nem csuda: mert a könyv únalmas előtte: tanulást
 Tesz vesz: mint a szél, most ide, most oda kap.
 Most feje, most hasa fáj: ezer a mentsége, ha fedded
 Mester, s nógatod, hogy vesse dologra magát.
 Intsd meg szülőit: s mit mondanak? „Hajtani nem kell;
 Látnod hogy a gyermek gyenge, s nem arra való,
 Majd ha nagyobb leszen, megtérhet az, amit elhagy most;
 S gyenge deák legyen is: fő nem előbbre mehet,
 Lessz úgy is fényes nemzetségére tekintet;
 Rontsa magát egy más nemtelen, árva, szegény.
 Mind más minékünk: csak német, francia nyelvet
 Tudjon, elég.“ Mely bölcs mentegetések ezek!
 Még is ha nem tolyod, és legelőre nem ülteted ötöt,
 Pórul jársz; rád gyűl a sok ezernyi panasz.
 Mit gondolsz vele? számba se vedd: azt mondjad, hogy aki
 Pályafutást restel, a koszorúra nem ér.
 Méltókot megaláz méltatlant aki magasztal:
 Mást ítélni, s megint mást cselekedni, tilos.
 Hogyha Világ tudományairól, melyekbe mohón kap,
 Megdicsérhetném, senki nem érne vele.
 Bál, szem-fül-legelés, tánc, kártya, komédia, játék,
 Cifra, legelső helyt szerzené társai közt.
 Bár... de tovább nem jó folytatni felölle beszédet;
 Mert ezzel csak harag tétetik, és nem haszon.

IV. Egy némely kisasszonyról.

Nem tud fonni; fűtés-, főzéshez nem tud: ha varrni
 Nógatod, így szól: ily kézbe nem illik ez is.
 Látni majorsághoz, konyhába tekénteni, nézni
 Eléstárt: dámák tisztivel egybe nem áll.
 Lánykérő! már is megijedsz? félelmedet hagyd el;
 És őbenne minő dísz vagyon, halljad előbb.
 Tíz óráig hever; s mikoron felocsódik, imígyen
 Kezdi: Tejes kávét! kész vagy-e, Panna, vele?
 Azt megiván, kikel a pelyhből: kendőzik; előtte
 A sok bóbíta, gyöngy, pántlika, csipke, kenet.
 Tüköriben csaknem délig mustrálja személyét,
 Míg lepkéje s csigás fűrthaja rendbe nem áll.
 A templomba vasárnapokon elballag ugyancsak;
 És ha mi posta misén ott lehet, untig elég.
 Utcát látni kijő: gyűlnek nőszői: középre
 Fogják; s mint bénnát fel meg alá vezetik.
 Fris; táncos; bőven költő; jó francia, német;
 Szép, s szépet szerető; hetyke; beszédes; eszes.
 Várja szerencsáját. Próbáld megkérni: tiéd lesz;
 Első kérőnek szánta, fogadta kezét.

V. Epigrammák.

Egy orvosra.

Egymaga négy ezer embert ölt Gyilkondi. Mi volt ő?
 Orvos; egész tábor félve csodálta kezét.

Püspök.

Lelkek pásztora vagy: tisztod kívánja hogy értek
 A szükség idején lelkedet adni ne szánd.

Arózsza.

Szép vagy, rózsza; de szebb a kéz, amelybe jutottál:
 „Szebb legyen is valamint én: csak elhervad az is.”

Vak szerelem.

Bódi nagyon szeret; és kicsodát? Egy félszemű Sárát.
 Sárának vagyon egy, Bódinak egy szeme sincs.

Élet, halál.

Hogy boldoggá tedd az halálodat, élni tanulj meg;
 Hogy boldoggá tedd életedet, halni tanulj.

Óra.

Órácskánk valahány percentést téssen, halálunk
 Lassú lépését annyiszor hallja fülünk.
 E komor hírt Jordán meg akarván gátlani, másnak
 Adta kis óráját, s már az halálra nem hajt.

VI. Az elvesztett Paradicsom II. énekéből.

Édennek leírása.

Téres határ sík tengerein, amerre leballag
 Tigristől csak imént elvált, s hozzája megintlen
 Foglalt Euphrates, gyönyörűn zöldellenek ottan
 Éden kertje csudás fekvései. Verte lakását
 Ott az örök kikelet; tetejekkel az égnek hasító
 Cédrusfák ereszek módjára kinyílnak: ezek közt
 Sétálgatva smaragd lábon a tiszta folyóknak
 Gyöngyei gördülnek, s lassú csergéseket adnak.
 Környül ülte virágország: sok csorda, feles nyáj
 Jár szabadon, s kiterült rétet kedvére borotvál.
 Drága gyümölcse pirul fának, skarlátja virágnak.
 Ottkinn árnyékos ligetek, s gyantákat ezekből
 Illatozásra kisíró fák, benn szemre legelső
 Berkek, zöldellő barlangok, s Flóra virító
 Ágyai közt kövecsen lefutó sokféle csorogvány.
 Tér mezejét önkénye szerént, valamerre szemeknek
 Elterjedt látása, vetés lepi sárga kalászszal:
 S fest le verőfényesb helyeket piros hajnali színre
 A szöllő, s koszorúz édes gyöngyökre gerézdelt
 Fürtjeivel. Nem volt Boreás itt, nem vizes Auster;
 Nem dörgés, villámlat; hanem csak gyenge Zephyrrel
 Múlatozott a színlevegő, s hordoz vala rengő
 Szárnya hegyén kegyes illatokat, s tömjéni lehellést.
 E volt a birodalmi lakás, azhol a legelőbbi
 Nemzöink jámbor napokat s víg életet éltek.
 A dühös ellenség itt újra fohászkodik, égvén
 Szíve kajánságtól: s amerre megállta, magas bérc

Vég föliről rohan Édennek síkjára morogva :
 Szinte miként zúdulni szokott a gyáva juhokra
 A körmös farkas, 's agyaros torkába szorítván
 A siró falatot, fel-alá forgatja kegyetlen,
 S ártatlan vérnek kifolyó tajtékira vidúl.

.....
 És már a levegő kezdvén langyodni, fölrikbe
 Hajta heves Titán, s a boldog pár is azonban
 Zöldült tölgyes alatt lefutó hús völgybe leszálla,
 Néki habos gallyak kedvelt árnyékokat adván.
 Mellesleg kifolyó kútfő kristályi vizével
 Mormol, az árnyékozó csendet könyvével habarván,
 Itt myrthusfa között környülvétetve virágok
 Illatokat lehegő seregétől, hantnak eresztik
 Lankadt tagjaikat. Legszínesb almafa nyújtott
 Ártatlan friss ételeket; szőlői gerézek,
 Vagy kéreggel emelt folyadék szolgáltak itallal.
 A víg nyájasság, nevetés, lágy tréfa, s eleddig
 Nem fődözött, s nem ives szerelem, magok' öszvekevervén,
 Közbe veszik, s környülöttök lejtőköt ugrálnak.
 Nézte, s keservében dühödött a szörnyeteg anyyi
 Jók özönin

Végződven ezek : elmennek nyugodni smaragdos
 Gallyak alá, s puha pázsintos nyoszolyákra feküsznek.
 Íme, setétbe borúl a szent berek a pulya myrthus
 Visszaszegett zöld ágaitól, s a lenge szelecskék
 Ingatván a fák levelét, a párra lehelnek
 Életitalt. A selymes határt mormolva kerülik
 A cseregő patakok, s lelapúlt völgyeknek erednek.
 Mindenféle bogár távul, távul van ijedtség:
 Isméri, s amint tudják, fejedelmök' az ésből
 Nem vett állatok is megtisztelik. Ámde kiváltkép,
 Fektében, kipirúlt rózsák s majorána-sereg közt,
 Éva csudálatos, és hímes földszínek ezerszer
 Szépeit egy maga termetivel feljebbre segéti,
 Liliomot, s fürtös violát szépséggel előzven,
 Így kies arcával, s gyönyörűen hátraszegődött
 Ajkakkal, szemek' elzárák. És a mikor önti
 A feketés ág lombjai közt a filmile fodros
 Énekít a kiterült levegőn, s azt visszalövellí
 A köves oldalokon játszó viszhangzat: eléri
 Szenderedés, s meglopta szemek' kíváncsú álom.

Jersz ide, szép szerelem! még íjjat, tegzet eleddig
 Nem viselő; még tiszta, szelíd szárnyakkal ajánlott,
 S szem-bé-nem fogatott Szerelem, fordúlj ide! s hősínt
 Megvívó violákkal egész halmozva tetézett
 Vedred ürítsd ki s hajíts teli kézzel ez ágyra fehérlő
 Liliomot. Magad is, boldog pár! ah, ha reményt adsz
 Várt maradékidnak, sokfélit tudni ne kívánj.

RÉVAI MIKLÓS.

1749—1807.

Révai Miklós 1749. febr. 24-dikén született¹ Szentmiklóson Torontál vármegyében, de szüleiével nem sokára Csanádra jutván, ott kezdte tanulását. A gymnásiumi osztályokat Szegeden a kegyesrendieknél végezte, s ott írta, már 1768-ban, tizenkilencedik évében, az elpusztult Csanádra azon szép elegiáját, mely deák költeményei sorát oly díszesen nyitja meg. A kegyesrendbe, akarata ellen, 1769-ben lépett, melyben túlérzékeny és heves jelleme miatt reá annyi szenvedés várt. Az ujonci évek után az alsó osztályokban tanított, először ugyan 1772. Tatán, honnan, nehéz szívvel megválván, Veszprémbe tétetett által. Itt is több szép elegiája készült, s ekkor ismerkedvén meg Molnár János „Jeles Épületeivel,” ez által buzdítva tette első próbáit a magyar

¹ Révai legrégibb életrajzában, melyet én kísérletem meg (*Pannonia*, 1822. 641. s köv. ll.), születése Kazinczy után 1752-re volt téve. Utóbb, *Handbuch d. ungr. Poesie* 1. köt. Révai saját jegyzése után igazítottam azt meg; mint szintén a születése helyét illető adatot is.

elegiában, különösen Catull, Tibull és Propert utánzásaival, mely dolgozatai az általa még akkor nem ismert Rájnis és Baróti kísérleteit könnyűség, édesség és szép hangzással messze felülhaladták. 1773-tól 76-ig Nagy-Károlyban a bölcsészeti, s ezentúl Nyitrán a theologiai tudományokat és keleti nyelveket tanulta, s áldorrá szenteltetvén, gróf Károlyi Antal pártfogásával 1777-ben Bécsbe ment az építés tudományában bővebb tapasztalást tenni. Innen Nagy-Károlyba tért 1778-ban, hol első munkácskája: *A magyar nyelv helyesírása és kimondása felől kettős Tanúság*, Károly, 1778. jelent meg, és 2. *A Magyar Alagjáknak első könyvek*, Károly, 1778, mely legott reá vonta a köz figyelmet. Azalatt elnyervén 1778. a nagyváradai nemzeti iskoláknál a rajztanítói hivatalt, a helytartó tanács meghagyásából egy tankönyvet írt, ú. m. 3. *A városi építésnek eleit*, Buda, 1780. és egyet fordított: 4. *A mezei gazdaság folytatásáról*, Buda, 1780, miket legott követett: 5. *A mennykövek mivoltáról s eltávoztatásáról való bölcselkedés*, Makó Pál után, Pozsony és Kassa, 1781. Ez időből való az „Elegyes Versei“ mellett kiadott „*Szinnyérváraljai Szürete*,” mely két szüreti munkácskáját, Bion halottas énekét Moskos felett és Sonnenfelsnek egy pásztori játékát foglalja magában; úgy szinte *Scipió Álmát* Ciceróból, melyet Miller Jabab tőle eltulajdonítván, Révai elmenetele után Váradról, saját neve alatt adott volt ki, u. ott 1780, amiért Révai a munka neki ajánlásával nemes bosszút állott. Most az újon-

nan felállított nagyvárad kir. akademiához a bölcsészet rendkívüli tanárává mozdíttatván elő, mint ilyen mondotta el dec. 22. 1780. azon dicsbeszédet Mária Terézia felett, mely a hazai deák szónoklatnak egyik legkitűnőbb műve. Bár Révai Nagy-Váradon az egyházi és világi rendeknél köz tiszteletben állott, még is lemondott 1781-ben tanszékéről, és Bécsbe tette át lakását azon végre, hogy ott az udv. könyvtár tudományos kincseit használhassa, s irodalmi pályáját sikeresben folytathassa. Ekkor készült *A versszerzés két különböző módjáról, a hangmérseklésről és a páros véghangzásról íratott vetélkedése*, mely azonban kéziratban maradt (Irod. Berkem első köt.). A remélt pártolás szűkebb lehetett, hogysem ott húzamosan időzhessen; s így Paintner Mihály utóbbi rátóti prépost közbenjárására gróf Viczai házánál Lóson Sopron vármegyében, majd Héderváratt, nevelőséget fogadott el, s az utóbbi helyen a híres, de akkor rendezetlen könyv- és éremtár rendezésével is foglalkodott. Azonban a gróftól várt örökös tartást meg nem nyerhetvén, visszakészült Bécsbe, „hogy hazafiúi feltételét kivihesse“. Már Lóson kezdé a régi halotti beszéd vizsgálatát, és Faludi munkái gyűjtését, mik végett Pozsonyban is megfordult, hol amazt s a káptalani könyvtár egyéb régiségeit másolta; Héderváratt pedig Rájnis látogatása által látta magát megtisztelve. 1782-ben csakugyan Bécsben találjuk 1783 közepéig, szűk viszonyok közt; innen Grácba ment által, hol eleinte jobban kedve-

zett szerencséje; de utóbb eladósodván, könyveit s egyebét zálogba vetvén, Pozsonyba vonúlt, hol kizárólag az irodalomnak kívánt élni. Átvette a Ráth Mátyás által alapított első magyar hírlapot: 6. a *Magyar Hírmondót*, ez úton vélvén leghathatósban izgathatni az irodalom s egy felállítandó *magyar tudós társaság* mellett; de azt a kiadó Paczkó lelketlensége és sokféle ízetlenségek miatt olyak részéről, kik a hírlapírást papi állásával összeférhetetlennek tarták, csak 1785 elejéig folytatta. A magyar tudós társaság iránt a császárnak személyesen is benyújtott egy folyamodást és tervet, de mely nem csak következés nélkül maradt, hanem a fennkölt nagyszívű férfiúra még némely jobbak részéről is gáncsot vont, kik az ügyet a politikai téren járatlan szerzetesnek bátor tüzétől inkább féltették, de magok — nem tettek semmit. Elállván a *Hírmondótól*, Győrré vonúlt, Rájnishoz, s itt a *Hírmondóban* hirdetett *Költeményes Gyűjtemény* bő előrajzát adta ki ¹, mely havonkénti kötetekben egyelőre Faludi költőimunkáit, Beniczky, Balassa, Rimai s a XIV. századbéli énekes (Emlékezzenk) énekeiket, saját verseit, s egy második folyamban Gyöngyösi és Zrínyi munkáit előfizetés mellett volt hozandó. Az előfizetés dolga új volt hazánkban, s a szegénységgel küzdő hazafi irigyei és személyes ellenségei gondoskodtak róla,

¹ A Magyar Költeményes Gyűjtemény közre-bocsátásának újonabb hírré-adatása. Győr, 1785. 8r. (32 l.).

hogy a legszentebb ügy gyanuval fogadtassék. Egy második hirdetés lön szükségessé, melyet két győri tanárral íratott alá mintegy kezességül, s a gyűjtemény népszerűbbé tétele végett néhány élő író munkái is ígértettek, jövődre pedig regények, színművek, vitézi, pásztori, tan- és lyrai költeményekből egy egész „Költeményes Könyvtár“-ra nyitott kilátást ¹. Míg e vállalat sorsát remény és félelem közt várja Révai, inséggel és üldözésekkel küzködve, a csüggedés óráiban hol nevelőnek, hol mérnöknek ajánlkozik, siker nélkül; majd rajziskolát indítványoz, melyben az oktatóságot elvállalni kész. — Azalatt az előfizetők száma csakugyan eléri az ötszázat, s a már most boldog Révai kiadja „*Faludi Ferenc Költeményes Maradványit*, egybe szedte, s előbeszédekkel, jegyzésekkel és szükséges oktatásokkal bővítve közre bocsátotta, a M. Költ. Gyűjt. öregbedésére R. M.“ két kötetben, Győr, 1786, mikhez Batteux értekezését ragasztotta a pásztorköltésről. Az a nagyobb és díszes alak, melyben a gyűjtemény ekép megindíttatott, felette költségesnek mutatkozván, s a pozsonyi nyomtatók kisebb alakra kedvezőbb feltételekkel édesgetvén őt, 1787-ben Pozsonyba ment fel, hol Faludi prózai munkái közül a Nemes Embert, Asszonyt, Úrfit, a Szent Embert, Bölcs Embert újra, a Téli Éjszakákat pedig kézirat-

¹ A Magyar Költeményes Gyűjtemény kinyomtatására való újonabb segedelem-kérés. Győr, 1786. Sr. 12 l.

ból először adván ki, a Költ. Gyűjt-t is hasonló kisebb 8rb. tökélt el folytatni, és csakugyan elkövetkeztek: egy harmadik, s a közönségnek az előfizetés ellen nyilvánított ellenszenve miatt csak aláírást kívánó, hirdetés után ¹ Faludi Költeményes Maradványainak egy kötetbeni kisebb kiadása, melyet ingyen küldött meg régi előfizetőinek; s nyomban b. Orczy Lőrinc Költeményes Holmia és 7. saját „*Elegyes Versei* és néhány apróbb kötetlen írásai. Függelekül hozzájuk adatnak másoknak is némely hozzáíratott darabjaik, végre néhány régiségek is,“ mely kiadással kora első költői közé lépett; 1789-ben pedig a „Két nagyságos elme Költeményes Szüleményei“ (Orczy és Barcsay). Ámbár pedig b. Harukker Jozéfa gróf Károlyi Antalné, gróf Károlyi József, s a pozsonyi növendék papság különösen is segítettek e kiadások körül, de a nagy közönség részvétele csakhamar ismét alább hagyván, a munkás férfi bele fáradt a sok bajjal járt vállalatba, s azt megszüntetvén, helyette egy rég tervezett folyóirat kiadását forgatta, melynek címe lett volna: *Amalthea, a jó íz és magyarság gyarapodására*, de az nem kedvező viszonyai miatt dugába dőlt. Időközben, miután a győri rajziskola végre felállt s Révai oda meghívatott, ismét ide tette át lakását, s ekkor iskolai használatra e két könyvecskét szerzette: 8. *Abc-könyvecske a nemzeti iskolák hasznokra*, Pozs., 1788 és 9. *Az ékesírás-*

¹ L. A Költ. Gyűjt. állapotja. Pozs. 1787. 8. 1.

nak a nemzeti iskolákra alkalmaztatott elei, Buda, 1788. Új pártfogót lelt ő az ez évben lett új győri püspök Fengler Józsefben, egy austriai piaristában, ki mivel s a tudományokat becsülő férfinak lévén, Révait kitűnő elméjénél fogva mindjárt megszerette, s titkon segítgette, betegségeiben orvossal, étellel látatta el, asztalához vonta, s minden ügyeiben ajánlásával támogatta.

Bekövetkezett végre a nemzeti visszahatás. Révai *A haza tért magyar koronának örömnépére* című költeményében (Buda, h. és é. n. és Kazinczy Orpheusa I. 218.) sikoltott fel, s általa maga iránt is a legnagyobb részvételt gerjesztette. Megnyílt 1790-ben a budai országgyűlés is. Révai ismét felfogta a magyar tudós társaság ügyét, és Bessenyei Györgynek „Egy m. társaság iránt való Jámbor Szándékát” buzdító előszóval kibocsátván (Bécs, 1790), azt az országos rendek közt gerjesztés végett osztogattatta, s miután a hazafi lelkű gróf Eszterházy József által a leendő nádort az ügynek megnyerte volna, Fengler püspök segedelmével maga is Budára ment, s ott személyes utánjárással az országgyűlés s a helytartó tanács tagjainál egyengetvén a magyar társaság útját, magányos szegény szerzetes léte dacára annyira vitte, hogy a helytartóság vele tárgyalásba bocsátkozék, s nov. 10. az ügyet az országgyűléshez tette által. Révai azalatt saját, 1784-ben II. Józsefnek benyújtott, tervét kibővítve, s miután egyéb tudósok és barátjai közt forogtatta s vélemény-

nyeiket meghallgatta, újra dolgozva kiadta, és pedig a hivatalos tárgyalhatás végett deákul: 10. *Planum erigendae Eruditae Soc. Hung. alterum elaboratius* cím alatt, Bécs, 1790. s azt nov. 18. az új nádornak és többi főuraknak benyújtotta, utóbb pedig még az ajánlott tagok sorát következtette: *Candidati erigendae Eruditae Soc. Hung. et ratio facti in ea promovenda progressus*, Győr, 1791. A rendek a tárgyat a rendszeres küldöttségekhez utasították, hol az, a közbenjött francia háborúk következtén, valamennyi bizottmányi tárgyakkal együtt, sok időre elhaladt. Ezt követék barátjai sürgetésére és segedelmökkel deák versei és említett dicsbeszédének kiadása: 11. *Ioannis Nicolai Révai Latina*, Győr, 1792, melyek őt legjelesb latin íróink közé iktatják. Győri évei szintűgy betegeskedés, nélkülözések és busás kellemetlenségek közt folytak le. Nyíltabb tért reménylett, ha a szerzetesi ruhát leteszi: 1794-ben kinyerte ezt a pápától, s Fengler által a győri megyébe fel is vétetett. Homály borítja Révai viszonyait a szerzethez, s azon okokat, miért ő már 1777 óta annak keblén kívül élt, s most a secularisációt oly erőlködésekkel kereste.

Egyébiránt már Győrött mélyebb nyomozásoknak indult volt a nyelv körül. 1792-ben a magyar nyelv tanmódjáról írt egy vázlatot, mely nem tudom kijött-e ¹, s 1795-ben a bécsi Hírmondó mart. 20-dikai

¹ L. kéziratai közt a nemz. muzeumban ily címmel

száma toldalékában már *A harmadik igehajtogatásról* értekezett, s ezzel lépett ki a nyelvészeti térre, melyen időszakot alkotandó volt. Azalatt a várossal, mely iskolája legsürgetőbb szükségeire sem akart költeni, úgy hogy Révai áldozatokkal volt kénytelen azt fenntartani, gyakran surlódásokba keveredvén, minden módon más alkalmazást keresett, de ellenségei mindenütt akadályt vetvén, vég elkeseredésében az általa teremtetett és vezérlett iskolától, melynek dolgozatai a bécsi rajzintézettől is jelesb dicséretet nyertek, megvált; és felment Bécsbe 1796-ban, hol sok küzködések után az esztergami gymnasiumban a költői osztály tanárává tétetett. Itteni tanárkodása alatt adta ki hosszas matematikai vizsgálódásai gyümölcsét: 12. *Angulorum rectaeque lineae trisectio, et consectoria circuli quadratio*. Vtrunque methodo planissima detexit I. N. R. Bécs, 1797, s folytatta nyelvvizsgálatait, különösen a bécsi bibliáét (Révai-cód.), melyet Bécsben Denis kedvezéseiből nagy gonddal egészen leírt. Három évi maradás után azon gymnasium zavart állapotja miatt Kulcsár Istvánnal együtt, ki a szónoklati osztályban tanított, 1799-ben lemondván, Komáromba tétetett által, hol azonban az ég s a víz károsan hatván egészségére, nyugalmaztatását kérte, melyet végre 300 ftban meg is nyert. Ez évben egészsége tekintetéből a nyarat Füreden és Rátóton, nemes pártfogójánál Paintner

„Brevis Institutionum linguae ungaricae Adumbratio. Budae, typis Univ. 1792.“

prépostnál töltötte, innen Sopronba telepedett s kosztosokat tartott, így tengvén, míg nyugdíja folyóvá tétetett. E helyeken költek több igen szép versei, melyeket e cím alatt 13. *Carmina quaedam I. N. Révai*. Sopronban 1801. adott ki; itt kezdte az *Illászt* is fordítani, de simítva csak az első ének lön; itt fejezte be az *Antiquitások* I. kötetét. Itt látogatta meg őt Somogyi püspök és referendár, s bámulta Révai nyelvészi készületeit s vizsgálódásai meglepő eredményeit, melyeket a felfedezései nagyszerűségétől áthatott férfiú lelkesedett önérzettel közlött vele. De őt folyvást Bécs, a maga tudományos kincseivel vonta, s felmenvén oda, kis nyugdíjából s némi leckedijből munka közt elégedetten töltött egy évet, mely alatt a magyar nyelv és irodalomnak Vályi halálával megürült egyetemi tanszékére meghivatván, bár annyi hányódás után most már a dolgozhatás nyugalmánál egyebet nem kívánt, ment, s 1802. aug. 16. azon székbe, mely nem neki adott fényt, de annak ő, ünnepélyesen beiktattatott.

Az irigység végre el volt fáradva, s ím gyült innen is onnan is, kérve s nem kérve, a segedelem dolgozásai közzétételére ¹. Az az ötödfél év, melyet Révai gyötrő nyavalyák, tanodai és írói munkásságban s az ellene Verseggy által támasztott nyelvészi harc közt élt le, életének legdicsőbbjei, leggyümöl-

¹ L. a hálára méltók neveit *Guzmics*nál: Révai Miklós Pályája, Tud. Gyűjt. 1830. II. a 33—35. ll. Két *Nunciama* 1803- és 1804-ben jelent meg deákul.

csösebbjei voltak. Nagyobb kisebb munkái ez időszakból a következők: 14. *Antiquitates Literaturae Hungaricae*. Vol. I. Pest, 1803. 15. *Elaboratio Grammatica Hungarica*, Vol. I. II. Pest, 1803—6. 16. Tanbeszédei és tételei egy kötetben, ú. m. *Propositiones ex lingua hungarica* 1804. *Prolusio* prima 1802, secunda 1803, tertia 1804. Pest, 1806. ezeket megelőzte Schedius német folyóíratában: *Untersuchungen über die ungarische Sprache* (Zeitschrift von und für Ungern. Pesth, 1803. IIIter Bd. 371 s köv. ll.), melyben az „Emlékezzenk“ 34. versszakát boncolgatja (magyarúl tőlem a Minerva 1828-ki foly. febr. füzetében). Időközben kitört azon tollharc, mely az ideges és különben is folyvást szenvedő férfiú egészségére nem kis mértékben károsan hatott. Verseghy t. i. 1805-ben először ugyan németül írt magyar nyelvtanában, s utána „Tiszta Magyarságában“ megtámadván Révait, ez nagy nyelvmunkája második kötetéhez a következő jeles dolgozatát csatolta: *Vindiciae iustissimae de secunda verborum forma indeterminata*; tanítványai közül pedig hárman ugyanannyi védíratban, oltalmára keltek nagy tanárunknak; de indulatos és eltapodó modorukkal éppen annyit ártottak Révainak, amennyit rendszere megalapítására szigorú logikájok s a tudományos készület bősége s alapossága használt. Még is, midőn Révai ezek megjelenése után a régiségek, nyelvtan, összehasonlító szótára, Magyar Deákságára (így nevezte ő a „literatúrát“), s a nagy nyelvtan compendiumára a segedelmet egy külön

iratában újra sürgette ¹, s azt a hatóságoknak is megküldte, Pestnek rendei fényes bizonyosságát adták a nemzeti nyelv ügye iránti lelkeségöknek. Révai újra feléledt, s folytatta a még csak részben kész munkákat, de aláásott egészsége nem engedte azokat befejeznie. 1807. ápril 1-jén a nemzet legnagyobb nyelvésze, ki nem csak a magyar, hanem az egyetemes nyelvtudományban lángelmű felfogása és ritka tudományos mélységével korát megelőzte, nem volt többé.

Révai a mély, szintoly hevesen szerető, mint könnyen gyanakvó és sérülő kedélyek közé tartozott, ki valamint nagysága, úgy szenvedései forrását is ön kebelében viselte. Mint költő érzékeny, meleg s korához képest finom ízlésű volt: mind két tekintetben iskolájabeli társait felülmúlta. Nyomatlanul maradt versei közt vannak *anakreoni dalok*, mik közül egy pár az *Antiquitates* s a *Grammatica* első köteteiben áll; az *iliászi töredék* az Erdélyi Muzeum II. kötetében látott világot. *Magyar Déeki* (irodalmi) *Történetét*, mely a régi és középkort tárgyalja, Horvát István a Tud. Gyűjt. 1833-ki II. kötetében adta ki.

I. Tibull. I. 10. (1773.)

Rettenetes vas fegyvernek ki találta fel első

Bús keletét? vad volt szíve, vagy épen acél!

Akkor az emberölést, a kezdett harcokat akkor,

És tágasb ajtót a temetőbe nyitott.

¹ „*Alázatos ségedelemkérés az igaz eredeti magyarságot híven megfejtő tudós készüléteknek mennél előbb való kinyomatásokra, újlag való tudósítással*“. Pest, 1806. 8r. 16 l.

Ámde nem ő vétett: mert mi vesztünkre fogadtuk,
Amit az oltalmúl a vadak ellen adott.
Kárhozatos rossz arany! az aranynak vétké ez inkább:
E minden rossznak kútfeje s teljes ere.
Amíg bükfa pohár mértékletes asztalon állott,
A bosszús harcnak senki se nyegte baját.
Még nem rémültek nagy köszálakra felépült
Várákon, a sáncnak senki se tudta nevét.
Oh! az időt inkább élném! nem gyötrene félénk
Szívdobogás, hallván trombita durva szavát.
Most már harcba megyek! s valahol már gyenge nyakamnak
Kardját ellenség vad katonája feni.
Házi nagy isteneim! nevelőim gyermeki korban,
Ím sietek most is gondviseléstek alá.
Hogy fából vagytok, kérlek, ne pirúljatok érte:
Mert ugyan így tisztelt hajdan is édes őszám.
Míg kunnyócskáiban tiszteltek hársfa kis istent,
Nem látott az idő tétova annyi gonoszt.
Áldozatul adatott szőlőre kegyelmeze, vagy ha
Sárgúlt búzakalász szent koszorúcska fején.
És, ha ki megnyert volt valamit, maga vitte kalácsát:
Szűz tenyerén kisdéd gyermeke mézet adott.
Isteneim! kegyes áldozatot készíték az ólból:
Oldalamat Mársnak csak ne csapodja reze.
Myrthussal megtelt kosarakkal, tiszta ruhában,
Ezt követem, s fejemet zöld koszorúcska fedi.
Ezzel kedveteket keresem, más karddal, acéllal
Légyen rettenetes, s harc mezejébe való.
Menjen, az ellenség seregének döntse vezérét,
S vérrel nedvesedett fegyvere dúlja fejét.
Mondja vitézségit pohárim közt, s írja le borral
A viadal helyeit kis kerek asztalomon.
Jaj! ki dühödt dolog ez, hareccal közelíteni halálát:
A nélkül is idebb lépdegel, el se kerül.
Nincs oda lent se kenyér, szőlőt sem láthatol, ott ül
Cerberus, ott Cháron rusnya ladikja farán.
Ott beesett halavány képpel, haja bontva, homályban
A tavakat széljel járja halotti sereg.
Méltóbb dícsíretre, kinek szép gyermeke csendes
Vénségét a kis tűzhelyen állja körül.
Őrzi juhát maga, bárányát jól bízza fiára:
S megfáradt férjén hív felesége segít.
Így legyek én, így öszüljek, s a régi napokról
Szólhassak sokakat szép unokáim előtt.

A szent Béke kies mezeinket lakja azonban,
 Nyissa ki bő kebelét, s kincseit öntse reánk.
 E kegyes istenség fogatott legelőszőr is ökröt
 Horgas járom alá, s vet vala földbe magot.
 Ültete szőlőt is, lével megtömte gerezdit,
 Hogy töltsük csípős musttal az őszi pohárt.
 Békekor a kapa, és ekevas, s tündöklük az ásó:
 A Mársnak rozsdás fegyvere porba merül.
 Jőj, oh Béke! szelíd fejedet befédje kalászkod:
 Töltessék kebeles tiszta ruhádba gyümölcs.

II. A kikeletről.

A tarcsai savanyúvíznél 1783.

Víg tavasz, a kerek esztendő szebb része derül fel,
 S új pompájával tér mezeinkre kiszáll.
 Újúl a nagy föld, mindent a lágy meleg éleszt,
 S könnyű szellőnek lengedezése nevel.
 A rothadt gyökerek gyönyörűn ifjadvá kihajtnak,
 Zöld füvel a nyirkos rét mosolyodva frisül.
 Gyenge virágokkal kezdenek kiesülni határink,
 És a bimbózó ág leveleknek ered.
 A frís csergeteg is szabadabb forrásra felenged,
 Szép köveces feneket tiszta folyása mutat.
 A hasadó hajnal pirosabban fejt ki keblét,
 S vidítőbb nedvvel gyöngyei hullnak alá.
 Ami csak él, most minden örül, öreg és piciny állat,
 Új elevenséggel minden örömbe merül.
 A nyers ifjúság a zöld pázsitra kikapván,
 Víg, eleven, játszó, frís keze, lába futós.
 Még az öreg nép is, megaludt bár vére, felújúl:
 Víg fiait nézvén víg-mosolyodva mulat.
 Gondos akolba szorúlt juhnyáj, s jászolra lezárott
 Csorda, szabad kényén most legelőre kijár.
 Fecskesereg kis agyag fészket rakogatja csevegvé,
 S házfedelét gólyák már kelepelve ülik.
 Mindenféle madár, öröm új éneknek eredvén,
 Hol szép zöldellő ágra, hol égbe repes:
 Csak nekem itt egyedül, oh! csak nekem árva szegénynek,
 A bús aggodalom szívem epesztve öli.
 Hervadozik képem kikelet természete ellen:
 Elfogyok, újulást nem veszen életeróm.

Itt vagy-e már? érez testem bomlása, keservem
 Eltörlője, Halál! s elviszel úgy-e tehát?
 Nyílnak már örök életnek szép ajtai, látom:
 S ottbenn jobb kikelet jobb örömünkre derül.

III. Rózsavirágon megilletődött szeretők.

„Kerti ékesség, kieszen virágzó
 Rózsa, mely szép vagy feselő korodban:
 Úgy hasad reggel ragyogó tűzével
 A piros hajnal.

Jaj! de elmúlik neked is mosolygó
 Színed, és fonnyadt levelid lehullván
 Gyenge bimbóról, elaszik kis ágod
 Durva tövissé.

Míg tehát kedvet legelő örömmel
 Villog épséged, leszakasztlak inkább,
 Hogy nagy hévségtől nehezen lehellő
 Mellemen hervadj.”

Igy zokogsz, én mézajakú Ilonkám!
 S a piros rózsát kebeledbe tűzvén,
 Nézed egy végben lesütött szemekkel,
 S könnyeid hullnak.

Csintalan! kedved vagyon azt mutatni,
 Hogy megint többel szaporítsd csodámat:
 Akkor is szép vagy, mikor ázik arcád
 Búba merülve.

Úgy-e, felleltem? mosolygysz szavamra?
 Oh! megint vídám napomat tekintem
 Tiszta arcádnak kiderült egében,
 Édes enyeltgöm!

Mit nevetsz mégis? nem hiszed valóban,
 Hogy tanúságot veszek énekedből?
 Érzem: úgy múlik fiatal korunknak
 Dísze nekünk is.

IV. Luca szépsége.

Csodát üzött a természet,
Mikor téged alkotott,
Minden szépség ott tenyészett,
Mindent reád aggatott.

A gyöngyvirág homlokat
Szép fehérén békíti:
Kinyílt rózsza szép arcadat
Szép lángszínnel élesíti.

Fris nedvökben gyorsan úsznak
Húnyorgó kék szemeid:
Ott is csaknem meggyuladnak,
Szikráztatják tüzeid.

Ajakodon elevenség
Pirúl, s csókra ingerel:
Szavaidban az édesség
Hangzik, szívet érdekel.

Síma márvány kerek állad
Gödröcskével kérkedik:
Hószín nyakad, hószín vállad
Gyöngy nélkül is tündöklök.

Gyenge mellyed kék erekkel
Oszlik csoda ágokra:
Két emlőid épségekkel
Emelkednek dombokra.

Mint szűz viasz olyan kezed,
Szépek gyenge ujjaid,
Karcsú tested, ép termeted,
Szépek piciny lábaid.

Luca! szívem egy bálványa,
Mikor látlak, bámulok:
Oh! szebb nemnek ragyogványa,
Megvesztettél, rab vagyok.

V. A szökevény Cupidó.

Kis Cupidót kell keresnem,
Ha ki látta, mondja meg:
Még nagy bajba lehet esnem,
Hogyha soká tévelyeg.

Ma jó reggel kis ágyából
Még borzason kiszökött.
Sok a jele, hogy azokból
Megismérni sok között.

Piciny falat, édesen sir,
Csintalan és enyelgő:
Szárnyas, íves nyilakkal bír,
Ide s tova tekergő.

Ki az atyja, még sem tudom,
Ég, föld, tenger tagadja:
Mind gyűlölik, amint hallom,
Senki fel nem fogadja.

Oh! keressük, mert itt, vagy ott
Most is nyilat ereget:
Egy gondatlant törbe fogott,
S rajta sebet ejteget...

Ihol vagyon a rejtekben,
Látom, honnan célozgat:
A szökevény te szemedben
Lappang, Luca! ne tagadd.

VI. Szeretővel való öszvejövés.

Hogy búsong egyedül
Fülemüle társa nélkül,
Mikor fogságából,
Kiszabadul kalitkából,
S ágról ágra repdez.

De mihelyt kárára
 Akad e közt kis párjára :
 Csoda rémültében
 Oda repül örültében,
 S ott már hogy gerjendez!

Társ társsal játszodva,
 Örömétől gyulladozva,
 Egymást csipdesgeti,
 Kis szárnyával veregeti,
 S már vígan zengedez.

Luca! távul tőled
 Oly kesergő a te híved!
 A nagy természetben
 Nem találhat gyötrelmében
 Gerjesztőt kedvének.

De mikor már véled
 Együtt lehet vidúlt híved :
 Ott elragadtatik,
 Édes érzés! hogy változik
 Keserve szívének.

Csodál, és csókolgat,
 Forrón ölel és szorongat :
 Nem bír nagy tüzével,
 És ártatlan gyümölcsével
 Nyájas örömének.

VII. Szerető kívánság.

Luca! én csillagom!
 Milyen kívánságom
 Mikor éjjel
 Égbe nézel
 Csillagokat látni,
 S lángjokat csodálni.

Akkor bár ég volnék
 S reád lenézhetnék

Annyi szemmel,
Mennyi tüsszel
Fényes ragyogva ég
A szép csillagos ég.

VIII. A meghült szeretet.

Hamis Luca! megjátszodtál :
Köszönettel tartozom.
Szerelmedtől feloldottál,
Nyűgödöt nem hordozom :
Szabadságom
Már nem álom,
Istenemnek áldozom.

Ha hallom is már nevedet,
Nem változik színem,
Ha látlak is már tégedet,
Nem vér jobban szívem :
Meghült bennem
Első tüzem,
Már lecsendesedtem.

Alhatom már, s mikor alszom,
Veled nem álmodok.
Ha ébredek, első gondom
Más, mire virradok :
Nem te vagy az,
Való igaz,
Akkor mást gondolok.

Tőled messze távozhatom,
S nem kívánlak látni,
Megint veled találkozom,
S azért háborodni
Sem örömré,
Sem bús kedvre
Nem kezdek, változni.

Úgy beszéllek szépségedről
Hogy semmit sem érzek.

Szólok álnok rossz hitedről,
 S bosszútól nem égek.
 Benned szépet,
 Vagy rút vétket
 Egyaránt tekintek.

Gógös szemmel, vagy hunyorgón
 Reám bátran nézhetsz:
 Haragosan, vagy mosolygón
 Velem elbeszélhetsz:
 Mind az, mind ez
 Ezen szívhez
 Nem ér, kárt nem tehetsz.

Vig vagyok, vagy bús keserű,
 Már nem te vagy oka.
 Nálad nélkül már gyönyörű
 A rét s patakocska:
 Zöld a pázsit,
 Gyengén frísít
 Erdő s hegy virága.

Látod, milyen igaz vagyok:
 Szépnek látlak most is;
 De előttem vagynak mások
 Náladnál szebbek is.
 Most találtam,
 Hogy csodáltam
 Benned a hibát is.

Hogy megtörtem rabláncomat,
 Vallom szégyenemmel:
 Hasadt szívem, s halálomat
 Vártam e sebemmel.
 De fő jóért,
 Szabadságért
 Mit nem türünk el?

Lépyesszőre ragadt madár
 Úgy sérti lábait:
 Hogy ment légyen, kicsiny a kár,
 Szaggatja szárnyait:

S fájdalommal,
Vérfolyammal
Ott hagyja tollait.

Én változó csélesap szívet
Hagytam el: nem nagy kár;
Te állandó jámbor hívet
Vesztettél: aggódj már.
Én hamisbat,
Te igazbat
Nem találsz, keress bár.

IX. Sapphóból.

1.

Boldog az, szem közt veled összeülvén,
Aki csak téged mosolyogni szemlél,
S bájoló nyájas szavadat megájúlt-
Csendesesen hallja.

Én mihelyt látlak, szavamát felejtve
Nyelvem elnémúl, ereimbe égő
Tűz szökik széljel, szemeim merülnek
Kétes homályba.

Borzadoz testem, s a hideg veríték
Út ki, jár szívem dobogó veréssel,
Változom színben, nehezen lehellek,
Életem elfogy.

2.

Fő királyasszonyt ha az isten adna
A virágoknak, fejedelmi fényben
Asszonyúl nyilván nekik a mosolygó
Rózsá adatnék.

Mert az a földnek kiesén kiszínlő
Fénye, tündöklő szeme a mezőnek,
Pilllogó zománc, tele tüzzel égő
Réti ragyogvány.

Mint lehel kedvet, mosolyog szerelmet,
 Mint lebeg gyengén leveles kis ágon,
 Terjedő bimbón pirosúl feselve,
 Illatot oszlat.

X. Anakreonból.

1.

Úgy múlik életünk
 Mint a sebes kerék
 Forog futó szekérben;
 S ha egyszer csontjaink
 Egymástól oszlanak,
 Nyugszunk piciny porunkban.

Mit ér a sírkövet
 Szagokkal önteni?
 A hitvány föld eliszsa:
 Míg élek engemet
 Frisíts inkább velek:
 Rózsát köss homlokomra.

2.

Rózsza legjelesebb virágja
 Az illatos mezőnek:
 Rózsza kedvese a tavasznak:
 Rózsák az isteneknek
 Az ő gyönyörködésök.

Rózsákkal köti gyenge fodrát
 Ha táncol a Kegyekkel
 Vénus gyermeke, a Cupídó:
 Mi is tehát, barátim,
 Rózsát kössünk fejünkre.

RÁJNIS JÓZSEF.

1741—1811.

Kőszegi Rájnis József 1741. június 4-dikén született Kőszegen, hol atyja (kit Rheinischnek hívtak) különféle városi tisztségeken általmenvén, népszószóló, végre tanácsbeli volt, kinek közvetlen gondviselése alatt Rájnisunk egész tizenhatodik éveig szülőtte városában nevelkedett, s a jezsuiták iskoláit látogatta. E szerzetbe ő 1757-ben állott be, s általa Bécsbe küldetett, hol az első, két éves, próba-időn átesvén, onnan 1759-ben Leobenbe Stájerországba tétetett át, hol egy évet a széptudományok gyakorlásában, a görög nyelvnek, s jelesben a tanulmányában töltvén, ott tévé 1760-ban első mértékes kísérletét a magyar nyelvben Sannazár epigrammájával Velencére ¹ (l. alul 1. sz. al.). Esztendő múlva Esztergamba küldetett az első és második osztály tanítására, hol gr. Barkóczy Ferenc érseket egy, Budán 1761-ben meg is jelent deák versezettel üdvözlötte; onnan Kassára a bölcészet két éves folyamára 1761—3; mely után Budára rendeltetett. De közelítvén az (1764-ki) országgyűlés, nehogy botránkozásra nyújtassék alkalom, miután a pozso-

¹ *Rájnis* önéletrajzi adatai *Fejér Györgynél*: Rájnis Emlékezete, Tud. Gyűjt. 1823. IX. 24—26. ll. — Innen vétettek minden adatok, miknek más alapjok nincs idézve.

nyi kisiskola tanítója, „félszeg magyar“ volt, az ottani igazgató kívánságára Rájnis küldetett oda. A következő 1764—5-ben Győrre tétetvén által, a felsőbb osztályokban tanított, s a nemes-növeldeben alügyelőséget (vicepraefectusságot) viselt. Eltelve ekkép Rájnis szerzetes életének tizedik éve, 1767-től 1771-ig a nagyszombati egyetemen hittudományt hallgatott, s a szokott szigorlatok kiálltával hittudor^rra koszorúztatott. Néhány deák dolgozaton kívül, mik nyomtatásban is megjelentek, több magyar verse is készült ez időben, különösen Gyöngyösi István Palinodiája is elegiai versalakban, miben nem kis buzdítására szolgáltak Molnár János és Mártonfi József helyeslő leveleik, kikkel ő verseit közölte volt. Folytatta pályáját Székesfejervárra 1772 és Szatmáratt 1773-ban, s már itt készült „Kalaúza“, mely azonban, mint látni fogjuk, jóval utóbb jelent csak meg. Szerzetének feloszlata is itt érte őt, mely után Győrre költözött, s először ugyan egy évig az isten igéjét hirdette, aztán 1774-től 1784-ig az akademiában részint „a szelídebb tudományokat“, részint a matematikát tanította, s a mellett „exhortátor“ is volt. Itt s ez időben jelent meg először ugyan egy pár alkalmi verse, ú. m. 1. *Óda, midőn Vázsonkői gróf Zichy Ferenc úr győri püspök... papságának ötvenedik évét érte. Győr, 1774.* 2. *Pásztori Dal Felső-Szopori Szily János úrnak... midőn szombathelyi püspöki méltóságra emeltetett, Győr, 1775;* de Kalaúza, miután Barótitól 1777-ben és Révaitól 1778-ban

megelőztetését nem kis mértékben sínle, javítva s bővítve csak később ily címmel látott világot: 3. *A magyar Helikonra vezérlő Kalaúz*, azon magyar versszerzésnek példái és regulái. Pozs., 1781, melyet nyomban követett a Kalaúz Hírmondóbeli ismertetője Ráth Mátyás ellen intézve 4. *A magyar Helikonra vezérlő Kalaúzhoz tartozó Megszerzés*, u. ott 1781, hol a vitatkozások közt különféle költői fordítások is állanak. 1786-ban kiállott súlyos betegsége után folyvást Virgíllel foglalkodván, következett: 5. *Magyar Virgilius*, első darab: Máró Virgilius Publiusnak Eklogái. Pozs. 1789, melyben mindenik ekloga bevezetéssel és bő magyarázatokkal van ellátva. Hozzá járult Baróti Szabó Dávid „Ki nyertes“-e ellen (l. e cikket): *A Magyar Virgiliushoz tartozó Sisakos Paizsos Kardos Mentőírás*; melyhez kötve találattatik még: 6. Toldalék, melyben a M. Virgiliusnak szerzője a kassai M. Muzeumról, jelesben pedig az abban foglaltatott fordítás mesterségének reguláiról való ítéletét kinyilatkoztatja. Pozs. 1789. Ebben ő Baróti adalékait a M. M.-ban gúnyolja, és Bacsányit, ki az anyag- és alakhű fordítást javallá, szenvedélyesen és durván megtámadja. Bacsányi erre a M. M. III. füzeté Toldalékában tartalmas és férfias feleletet adott, melyre a sérülékeny Rájnis ily című vitairatot készített: „*Apulejus Tüköre, melyben a kassai Proteusnak képét és annak sokféle csúfos tűnéseit láthatni. Huszonhét jelenésben*“; de bekövetkezvén Bacsányi elfogatása 1794-ben, Rájnis azt a huszon-

negyedik jelenéssel félbenhagyta¹. Időközben néhány matematikai munkát készített, ú. m. 7. *Perfecta Quadratura Circuli*, quam e verorum numerorum proprietatibus eruit ac demonstravit. Győr, 1793. 8. *Widerlegung der österreichischen Anmerkungen über meine Quadratur des Cirkels*, u. ott és akkor; és *Sectio geometrica quorumvis arcuum circuli in quotvis partes*, mely azonban nyomatlan maradt. Magán viszonyai Rájnisnak ez időben igen szomorúak voltak; t. i. 1784 óta elvesztvén tanári hivatalát, csak az akadémiai templom maradt gondviselése alatt; testi erői is egy súlyos betegség által igen megfogytak, sőt 1802-ben a sz. Benedek rende visszaállíttatván, s Győrről az akadémiai templomot átvevén, szegény Rájnis e kis állomástól is elesett, s 300 papiros forinttal nyugalmaztatott. Ehez járulván a nagy drágaság is, egész a szánakozásig küzdött a szükséggel, s így Virgil Georgicái, melyekhez oly nagy buzgósággal fogott, csak öt év múlva készülhettek el, M. Parnassusának pedig csak első része. E súlyos inségből, mely a nemeslelkű Kondé segedelmezése dacára végre is elnyomással fenyegette, kimenté a premontréiek csornai szerzete, mely őt 1806 végén Türjére meghíván, az újoncok tanítói hivatalra elké-

¹ Így adja elé a dolgot *Fejér György* az idézett helyen a 17. l. Ismertette az *Apulėjus Tüköre*, s két jelenése, a XV-dik, melyben Ossziánt ócsárolja, s a XVI-dik, melyben Virgil elsőbbségét vitatja Theokrit felett, és Gessnert bírálgatja, közölve van a Tud. Gyűjt. 1820-diki VIII. kötete 3—51. lapjain (eredeti kézírata birtokomban).

szítését bízta reá 400 bankó ft évdíj mellett. Úgy látszik, ez időben készült *Ratio discendi et docendi* kiadatlan munkája. Két évvel utóbb a premontréi új tanítókkal Keszthelyre költözött, s nálok szállásolva, néha predikált s ajtatosságban gyakorolta az ifjuságot; 1809-ben Szala-Apátiba a bencésekhez tette át lakását, de a katonaságtól nyugtalanított ezen helyet ismét elhagyván, visszatért Keszthelyre, s ott magán szálláson kezdett nyomorogni, midőn (1810?) gróf Festetics György által, kinek figyelmét egy deák elegiával magára vonta volt (Rájnis!), az ottani Georgikon scholarchájává neveztetett. Itt s ez időben leginkább természettudományi tanulmányokat tevé, a Győrött befejezett, Türrén és Apátiban csinosgatott Virgílféle Georgicákat reális jegyzésekkel látta el, s fogott az Aeneis áttételéhez is. De nem soká tartott keszthelyi gondtalan élete, melyet Liebbald georgikoni tanár és orvos barátsága édesített meg: a sokat hányódott öreg, négy heti súlyos betegség után, aug. 10. 1811. orvosa karjai közt elhunyt, élte hetvenegyedik évében. Tetemei a keszthelyi plébánia-templom sírboltjában takarítottak el. A nemes Kondé vette az elhunynak legjobb munkáját, a Georgicákat, pártolása alá, s azokat, miután gróf Festetics György, kinek Rájnis azokat ajánlotta volt, kezét rólok levonta, saját költségein kiadta: 9. *A Magyar Virgilius második darabja* cím alatt, Pest, 1814. — Említett nyomtatott munkáihoz sorolandók még: *A magyar pap magyar köntös-*

ben ¹, *Beste lél-e karaffi*, s a *Dicsértessék a J. Kr.*, miket Rájnis maga említ a Georgicák vég lapján, de én nem láttam soha. A kéziratban maradtak s már említettek közül legérdekeseb „*A Magyar Parnassus*, azaz a magyar Helikonra vezérlő Kalaúznak második kiadása, melyben a magyar verselésnek példáit és reguláit meg bővítette; és csinosgatta“, de melynek csak *első könyve*, a példaké, készült el. Ez négy részben a (hangmérsékelt) közmondásokat, Rájnis *Eredeti Verseit* néhány újjal szaporítva, fordításait deákbold és görögbold, s végre „Követés“ rovat alatt: „*Az Ikerek*, egy köz tettetmény“ vígjátékot 5 felvon. szabadon Plautus után ² foglalja magában.

I. Sannazár verse Velencéről.

1760.

Neptúnus vizinek kebelében látta Velencét,
Melyet egész tenger mint fejedelmet ural:
Nossza no! már fitogasd tarpéjai dombodat, úgy mond,
S Mársod kő falait, Jupiter, éig emeld:
A tenger Tiberist, Rómát meghaladja Velence:
Isteni nagy remek ez, emberi munka amaz.

¹ Ez irattal összefüggeni látszik azon adat, mely *Fejérnél* áll az id. h. 34. l.: „E hazaszeretetétől vitetett arra (Rájnis), hogy magyar egyházi papköntöst viselne bajtársával Révai Miklóssal és Fábchich Józseffel együtt, melytől szaporán a püspök által eltiltatott“ (De mikor?).

² Az önkezü kézirat, egykor Fejér Györgyé, most enyém.

II. Egy igaz magyar ruhába öltözött leánynak képéről,

amelyet egy képfő a poetának ajándékba adott.

Hogyhogy? te írtad, kedves atyámfia,
Vallyon te írtad? s énnekem írtad ezt
A ritka szépségű leányzót,
Régi szokott magyar öltözetben?

Lám, rendes haján, barna szemöldökén,
Szép orra dombján és piros ajakin
Múlatnak a tegzes Szerelmek,
S onnan ezer sebet osztogatnak.

E képet adván, mondd, mire célozál?
Kedvem kerested? jól! de találtad-e?
Vaj evvel ingyen sem kerested:
Nem telik az szökevény örömmel.

Tí víg tavasznak gyenge virágival
Kies mezőkön játszadozó szelek!
Pest vagy Pozsony tájnak vigyétek
Kedvesen illatozó lehéssel.

Kár volna ily szép képet elejteni
Paraszt leányok pusztá lakására!
Lássák negédes városokban
Francia módra nevelt leányok.

Rád bízom aztán, lágy napenyészeti
Szellő! te púpos főtetejik körül
Nyájaskodó tollal zörögven,
Ezt röviden füleikbe súgjad:

Ím! e leányzó, mint fődözé magát
Tisztes ruhával! nem fitogatta azt,
Amit gonosz szemmel vadásznak
Sok piperés csemegés legények;

Azokra nézvén, búra ereszkedik
A szűz Szemérem! bánatos homlokán
Hervadnak a lankadt virágok,
Es szomorú telelésre dőlnek!

III. Búcsúvétel.

Hát kell-e költöződnöm
 Tőled, szemem világa?
 Tőled, szelíd galambom,
 Hát kell-e költöződnöm?
 Ha úgy vagy, galambom,
 Bár legyen úgy; de szívem
 Nem költözend tetőled.
 Lám a kicsiny Szerelmek,
 Kik szép arany tegezből
 Sok nyilakat röpítvén,
 Arcádon üldögélnek:
 E nyugtalan Szerelmek
 Megsebhették, s orozva
 Szíved mögé szegezték.

IV. Epigrammák.

C o r n é l i á h o z.

Oktalanúl nevezed magadat, Cornélia, szűznek:
 Mást hirdet, noha még szótalán, Imre fiad.

Egy Csillag nevű ifjacsokról.

Csillagom! oh bár ég volnék, mikor égbe tekénten sz!
 Onnét néznének téged ezer szemeim.

Trázóhoz.

Bezzeg okos vagy, apó, nem is hághat senki nyomodba,
 Míg az epés kösvény testedet ágyra köti.

Egy koldus beszél egy gazdag emberrel.

Számtalan a marhád, az enyím is számtalan, úgy van:
 Mert sok az ami tiéd: semmi az ami enyím.

V. Orpheus és Eurydice.

(Virg. Georg. IV.).

Orpheus a lantzengéssel gyötrelmeit üzvén,
 Téged, oh édes társ! egyedül a tengeri parton
 Ülve dicsért, mikor a nap kelt, mikor estve lefordúlt;
 Ami nagyobb, sűrű erdőnek homálylyal ijesztő
 Fái között tapogatva lement a taenari barlang
 Nyílásán a pokloknak mélységire, ahol
 Emberi árnyékok szép kérésekre nem hajtó
 Bírakat, s könyörülhetetlen fejedelmet uralnak.
 Ott, mihelyest Erebus fenekén csudaéneke zengett,
 S a gyönyörű hangját a holttesteknek homályos
 Képei hallották, vetekedve feléje siettek
 Oly felesen, mint a madarak, mikor őket hegyekről
 Alkonyodás, vagy záporosó völgyekre lehajtja.
 Asszonyok és férjek gyülekeztek, s harci mezőken
 Holt bátor daliák, gyermecskék, szüzi leányok,
 És ifjak, kiket holtok után testvérjeik által
 Meggyújtott farakás szüleik láttára emésztett.
 Környülök feketés sárban termesztí az undok
 Nádját Coeytus, mely a Styx csúnya tavából
 Folyva, kilenc árokba szakad, s a poklot övedzi;
 Sőt a tartari mélységben bámulva füleltek
 A gonoszok, s kígyós furiák: a Cerberus három
 Száját eltátván ugatását félbe szakasztá,
 S Ixijon kerekét a szél forgatni felejté.
 Visszafelé indult már Orpheus, a balesettől
 Nem tartván: a háta mögött ballagva követte
 Eurydice, amint Proserpina néki meghagyta;
 Amikor a szerelem nagy esorbát ejte eszében,
 Melyért sok nyavalyát kellett szenvednie, ámbár
 Vétke bocsánandó, ha bocsánat volna pokolban.
 A föld színéhez közelebb járulva megállott.
 S (oh jaj!) lelkéből habahurgya szerelme kivetvén
 Félelmes gondját, követő társára tekintett!
 Ottgyon a kegyetlen Plútó törvényei ellen
 Vétvén, elveszté a fáradozásinak hasznát:
 És hármias ropogás hallék az averni tavakból.
 Eurydice pedig „haj! mi dolog veszt engemet? úgy mond,
 S tégedet, Orpheusom! ki dühösködött annyira rajtunk?
 Im ismét a holtaknak seregébe idéznek

Engemet a kegyetlen Párcák: álomba merülni
Kezdenek a könyves szemeim. Már istenek hozzád!
Engem halálos homály bekerít! elválva utólszor
Nyújtom erőtlenedő kezemet!“ — s ezt mondva legottan
Mint a füst szem elől eltűnt, és Orpheus ötet,
Jóllehet a képzelt árnyékát sokszor ölelte,
Es vele szólni akart, nem látá annakutánna;
Mert ám másodszor szép kérésére nem hajlott
A könnyörületlen révész, hogy visszaevezne.
Mit tegyen, hogy kétszer veszített társára találjon?
Sírjon-e? a poklot, vagy eget kérlelje? mi haszna?
Eurydice Cháron csónokján Styx-vízen úszott!
Ő ez okért nagy bűba merült, s a strymoni víznek
Mellékin felhőt haladó köszírtnek alatta
Sírt hét holnapiglan, s mikor hűs barlangban ezekről
Elmélkedve dalolt, bűvölő hangjára szelédült
Tigrisek, és vastag tölgyfák bánkodva mozogtak.
Így nyög az árnyékos fák közt a filmile, melynek
Fészkéből a durva paraszt keze földre lecsapta
Pölyhőcskés fiait: keserül a bús anya, ágon
Ülve egész éjjel szomorún folytatja nyögését,
És panaszos szava hangjával bétölti az erdőt.
Már Venus, és Hymen néked, boldogtalan Orpheu,
Nem kellett: egyedül bójártad az éjszaki fagyalt
Földeket, és vizeket, s kietlen rhyphaei vidéket,
Ahol vég nélkül egy dér a másikat éri:
Minden helyen panaszolva, hogy elvesztetted az édes
Eurydicét, s néked Plútó adománya nem használt.
Ámde azért tereád útvén a ciconi bosszús
Asszonyok Évánnak felszentelt innepes éjjel,
Tagjait eldarabolt testednek széljel elhányták!
Akkoron is, miüdön a vér tarkázta nyakadtól
Messze vetett fejedet forgatta az aeagri Hebrus,
Eurydicét a holt nyelved keseregve nevezte:
Haj, haj! Eurydice! vala végső hangja szavadnak
Eurydice neve a partokról visszaverődött.

PALÓCI HORVÁTH ÁDÁM.

1760—1820.

Pálóci Horváth Ádám 1760. május 11-dikén született Kömlődön, Komárom vármegyében, hol atyja György ref. predikátor volt. Hat éves korától fogva a tizenkettedikig falusi iskolákban tanult Komárom és Fejér megyékben; 1773-ban Debrecenbe vitetett retorikára és logikára, s 1775-ben togátussá lett. Ott prof. Hatvani István különösen kedvelte, de Varjas, amiért Horváthnak a zsidó nyelvhez nem igen volt kedve, éreztette elégtelenségét vele; ez viszont hol apró, hol igen is nagy csínyekkel sértvén őt, gyakran a legkeményebb büntetést vette: s ez oka, hogy a theologiai tanulmányoktól elidegenedvén, azok elvégeztével 1780 elején, Debrecen oda hagyta, s miután Miskolcon joggyakorlatot folytattott, Eperjesen a kerületi táblánál ügyvéddé, s azon-egy nap és órában mérnökké is felesküdt¹. 1782-ben lépett első házasságra, mely tizenegy évvel utóbb törvényesen felbontatván, másodikra, s miután 1808-ban magán egyezés mellett ez is megszűnt, másod-felesége halála után 1818, harmadszor Kazinczy Klárával kelt össze, kivel élte utolsó másfél évét

¹ Így beszélli maga *Kazinczynál* a Tud. Gy. 1820-ki II. köt. 69 s köv. II. Ez önéletrajzból vevék adataink, melyeket a közlő egészített ki. — V. ö. ifjúságára nézve a Holmi I. köt. 191. s köv. II. álló versezetét: „Ének egy ifjunak szerencsétlen életéről. Iratott 11. május 1782.“

szerencsésen élte le — mert már 1820. jan. 28., Nagy-Bajomban, mint a külső-somogyi és felső-baranyai helv. hitvallású egyházi megyék világi gondviselője, vérhányásból meghalálozott ¹.

Az írói pályára korán lépett. „Holmi“ában már 1782-ben készült versek találhatnánk; de első fellépése csak 1787-ben a Magyar Músában történt, melybe elég sűrűen küldözte tizenöt soros és leonín verseit, mik közül csak az *Aeneis*ből közlött töredékeket (készen az 1. 2. és 6. könyv állott), s két értekezést emelünk ki, egyet *a versekről* Földi János e tárgyú értekezésére —, s egyet *a fordításokról* a Bacsányiéra vonatkozót. Ugyanez évben jelent meg eposa: 1. „*Hunniás*, vagy Magyar Hunyadi, azaz ama híres magyar vezér Hunyadi János életének egy része, melyet Virgilius Éneisse formájába öntve, négy sorú magyar strófákkal leírt.“ Győr, 1787, mely neki nem csak a közönség osztatlan tetszését, de oly mívelt ízlésű író szeretetét is kivívta, mint Kazinczy Ferenc volt. Ezt követték nyomban 2. „*Holmi*, különbözőkülömbféle Versek, melyeket maga régibb és újabb írásaiból öszveszedett.“ Pest, 1788. 3. „*A lélek halhatatlansága* felől való gondolatok, amint azokat édesatyja halálakor szomorú szívvel rendbe szedhettem“ Pápa, 1788. (tanköltemény, felvéve utóbb a Holmi III. kötetébe is). 4. *A magyar asszonyok prókátorai*: Pest, 1790. 5. *A férfiak felelete az asszonyok-*

¹ L. nekrológiát a Hazai és Külf. Tudósítások 1820. évi 14. számában, s innen a Tud. Gy. 1820. II. 123. l.

hoz. Pest, 1790.¹, s több, az 1790—2-ki események által előidézett s külön nyomtatott verseken kívül, mik részben a Holmi utóbbi köteteibe is bementek, s azon „*Rövid Tudósító Level*“en kívül, melyet a budai országgyűlés idején június 29. egy alkotandó magyar tudós társaság ügyében kibocsátott: 6. *A Legrövidebb Nyári Éjtszaka*, melyben leíratik egy olyan csillagvizsgálónak beszéllgetése, aki a múlt 1787. eszt. nyár kezdetekor az égi testeket csudálkozva nézegeti, azoknak forgásaikat leírja stb. Pozsony, 1791. (tankölt., az új nádornak ajánlva); 7. *Psychologia*, azaz a lélekről való tudomány; ír. 1789. Pest, 1792. 8. a *Holmi* II. darabja. Győr, 1793. és III-dika Pest, 1792, mikben kötetlen beszédű elmélkedések is fordulnak elő; a többiben tan- és alkalmi versek, epistolák, leírások, *dalok*, s egy 3 felvonásos szomorújáték: *Fogoly Hunyadi*, mely a budai országgyűlés alatt készült. Egyes darabjai az akkori folyóiratokban, mint a M. Músa, Magyar Kurir, Mindenest Gyűjtemény, és Magyar Muzeumban jelentek meg.

Ezekre tizenöt évi szünetelés következett, mely, tán történetesen, épen második házasságával találkozik. Ezen, s a következő idő alatt foglalkodott ugyan a költészettel is, de sokkal nagyobb kiterjedésben a komolyabb tudományokkal, név szerint a bölcsészettel, az égtudománynyal és történelemmel, világot még is csak a következők láttak: 9. Quad-

¹ E két számot maga hozza fel a Tud. Gy. 1822. II. 70. 1. Egy könyvtárunkban sincsenek meg.

ratura Circuli et eius defensa, Buda, 1807; a magyar matematikusoknak, mint csak e kézikönyv folytából is észrevehető, kedvelt nádparipája; 10. „*A Tétényi Leány Mátyás királynál*. A régi kisvilágbeli magyar erkölcsnek és észnek példája vígjáték formában. Régen írta és most közre bocsátja.“ Pest, 1816. 11. *A Magyar, Magóg patriarkhától fogva I. István királyig*. Pest, 1817. 12. „*Magyarországnak belső ismerete*, vagy egy kis rövid statistika, az oskolák számára készítette 1814-ben“, Veszprém, 1817. 13. „*Rudolphiás*, azaz a Habsburgi I. Rudolf császár viselt dolgainak egy része. Hangmértékes és egyszersmind egyező-végzetes versekben írta 1815-ben.“ Bécs, 1817. Kéziratban maradt 22 darab munkája közül ¹ a magyar akadémia könyvtárában őriztetik: „*Ó és Új mintegy ötödfélszáz Énekek*, ki magam csinál-mánya, ki másé“. 1813. hangjegyekkel s e jellemző ajánlólappal: „Az értelmes magyaroknak, akik az itthonit szeretik és becsülni tudják!“ és: „Ezer nyolc száz tizenkilenc Magyar Példabeszédek, rövid nyomós és közmondások, melyeket részint hallásból, részint régibb irásokból öszveszedett, és most közre bocsát némely jegyzésekkel és toldalékokkal 1819-ben H. Á.“ Élte utolsó éveiben egy egyetemes reállexikonon, egy bibliai szómutatón s egy deák-görög szónyomozó munkán dolgozott, mikbe csakugyan bele halt. Horváth anyanyelvén kívül csak a görö-

¹ Teljes lajstromukat l. a Tud. Gy. 1822. II. 70—72. II.

göt és deákat értette, s innen különben kiterjedt tudása egyoldalú és elfogúlt volt; ízlése fejletlen. Nemzeti irodalmunkban a népies iskolának Dugonics után feje, az eposban egy ideig tekintély és példány; a dalba azonban szerencsés behozója a népies jellemnek.

I. A Hunniás ötödik könyvéből.

Hunyadi és Giskra.

105. Ő mihelyt hajnalban szemét felvetette,
Legelőbb is Giskra táborát nézette,
Még messze volt; de ő népét rendbe szedte,
S táborát előre megerősítette.

106. Érkezik már a cseh sok számú sereggel,
Kiszállítja népit a harcra még reggel,
Hogy Hunyadi szívét mind estig méreggel
Rágja, és mocskolja fényét mord felleggel.

107. Ráüt az elkészült Hunyadi Giskrára,
Tekintget a pártos nép, édesatyjára;
S nem mér általszökni vezérje láttára,
Kiket pedig Giskra nagy örömmel vára.

108. A Hűség, mely vala Hunyadi szívében,
Oly hatalmat festett nagy tekéntetében,
Hogy már az Irigység reszketett féltében,
S imádta a Virtust Hunyadi képében.

109. Mérgét a Pártütés hogy ki nem önthette,
Úgy amint az elmúlt éjjel elvégzette:
Már a magyarságot csak arra kisztette,
Hogy egy kis ijedést mutasson érette.

110. Így harcol a pokol fajzatja az éggel,
A Tisztelet s Virtus a mord Irigységgel,
A visszás Félelem csalárd Reménységgel,
Így vitt a hív vezér kettős ellenséggel.

111. Már a pártos urak mit cselekedjenek,
Hogy a cseheknek is baráti légyenek;
S azon is valami csúfot ejthessenek,
Aki elől nyilván elszökni féltének.

112. Kiszáll az Irigység mérges búsultában,
Öltözik Félelem kék álorcájában;
A magyar a harenak legjobb divatjában
Megszalad, Hunyadit ott hagyja magában.

113. És így amit nyilván véghez nem vihetett,
Úgy mutatá magát mint meggyőztetett,
A pártos főrendek serege tettetett
Futással vesztette el az ütközetet.

114. Míg Giskra a pártos magyart így futtatja,
Körülnézi magát árva hazánk atyja,
Búsul, rágja nyelvét, ősz haját szaggatja:
Mint bán jó anyjával sok elfajúlt fattya?

115. Éjjeli látása sirva jut eszébe,
Nincsen elég erő kevés emberébe;
Nem bízik sok próbát kiállott kezébe,
Hogy megtartsa éltét kettős kétségébe.

116. Márs koszorúival felékesítettett
Homlokát fordítván, ő is hátat vetett,
A csúfos Irigység örült és nevetett,
Mikor e hatalmas vezér kergettetett.

117. Kinek még mindenütt megy Giskra nyomába,
Leszálla Nagy Lajos sűrű köd formába,
Kézen fogja Jánost s a köd árnyékába
Béviszi a szomszéd kis városocskába.

118. Hol menedékhelyet találván magának,
Átkozza titkait pártos magyarjának;
Melyek, hogy még rosszabb végre célozának,
Még az nap csakugyan kinyilatkoznak.

119. „Ah nyomorúlt háza! így sóhajt magába:
Hát minden szándékom így vesz-é hijába,
Hogy a bolond magyar, ez megörült kába
Maga veri kardját a maga hasába.

120. A háláadatlan viperák magzatja
Maga édes anyja hasát kiszaggatja;
Hazámat, mely maga bűne áldozatja,
Gondok közt nőtt fejem csak maga siratja.

121. De én, ki hazámért már mennyit szenvedtem,
Sőt felettébb is hív voltam, mit vétettem?
S a pártos magyartól mivel érdemlettem,
Hogy így az Irigység céljává tétettem.

122. Mikor a pártütés tüze itthonn égett,
Én magam szenvedtem kint az ellenséget,
S nemes nemzetemnek dicsőssége végett
Eltűrtem sok veszélyt, sok keserűséget.

123. S hát az én hűségem jutalmazására,
A Márs gond közt öszült híve homlokára
Rakott koszorúknak leszaggatására
Hazám is ellenem támad utóljára?

123. Hűség lesz-e neve tehát hűségemnek?
S szerelem, hazámhoz vonzó szerelmemnek,
Ha még hátralévő rövid életemnek
Idejét áldoznám pártütött népemnek?

125. Nem büntetnek-e meg az egek engemet,
Ha kegyetlen hazám mellett fegyveremet
Emelem ezután, aki már engemet
Ím! időnap előtt megöl, sírba temet?

126. De ha felállanék védelmezésére,
Hív szívem magának jobb sorsot ígér-e?
S hív lesz-e? hűségem megsegítésére
Valaha, ez pártos hazafiak vére?

127. Oh! nem — de magamat mit is vesztegetem?
Ha csak magam vagyok, ki hazám szeretem,
És én is hitetlen módon üldöztetem,
Jobb ha csendességben végezem életem.

128. Bocsáss el szerelmes hazám! hát engemet,
Ne tekintsd bár úgy munkás szerelmemet
S érted tett sok kemény harcot mint érdemet,
Hanem mint tartozó kötelelességemet.

129. Ha az Irigységnek szomorú homálya
Setét árnyékának rejt engem alája;
Lelkem-esmérete igazmondó szája
Kiált, és magában jutalmát találja.

130. Engednek az egek s méltán engedhetnek
Nyugodalmat e már sokat szenvedettnek:
S tán az irigyek is, akik most kergetnek,
Majd mikor nem lések, sírva emlegetnek.

131. Megvonom magamat a magam házába,
Hol rövid ideim utolsó folytába,
Szívem bátran s vígan számlálja magába,
Amiket szenvedett és tett hajdanába.

132. Elég a gyalázat már, s a dicsősség is,
Elég a szerencse s szerencsétlenség is;
Megengedi László, Lajos, és az ég is,
Hogy gyötrelmim után légyen már egy vég is.

133. S az hogy ilyen széllel végzem hajózásom,
Hogy csak alig lehet a partra úszásom,
Annál édesebbé teszi nyugovásom,
Melynél nagyobb bajtól lett szabadulásom.

134. Úgy is meglassúlt már ereje kezemnek,
S hervadt borostyánja volt vitézségemnek;
Hogy pislogó lángja elgyengült tüzemnek
Nem tehet eleget igaz hűségemnek.

135. Ah! — de inkább a föld nyeljen el engemet
Mint kedves hazámhoz vonszó szerelmemet
Oltsa az Irigység, mely most életemet
Halálra keresi s szomjúzza véretem.

136. Nem fiak, fattyai azok a hazának,
Kik igaz ügyemben engem elhagynak,
S illendő-e búcsút adni az anyának?
Hogy most ez elfajúlt fiak megesalának?

137. Van még a magyarban vér és nemes lélek,
Kik tán szégyenlik is hogy Giskrától félek;

S készek kardra kelni, ha elmégyek vélek,
Ah! nem, nem hagyom el hazámat míg élek

138. S mi gyönyörűsége volna bús szívemnek,
Ha ily szégyen lenne sok nagy érdememnek
Vége, s dícsősségét megőszült fejemnek
Piszkolni engedném ily gyenge cseh nemnek.

139. És oh, illene-é egy király mássának,
Hogy úgy adja által kisdéd királyának
A hazát, hogy minden része a hazának
Játéknézőhelye legyen e lármának?

140. Jer, elgyengült karom! még egyszer próbára,
Menjünk új s erősebb sereggel Giskrára!
Megpróbálom, ha még egyszer utóljára
Valamit tehetnék jó hazám javára.

141. Ha még szerencsésen ez egyet kiállom,
Majd megkönnyebbitem ez teréhtől vállom,
Főrend társaimat rendre megkínálom,
Hogy akinek tetszik legyen jobb énnálom."

142. Míg hát rabol Giskra szanaszét népével,
Hunyadi a még hív főrendek nevével
Öszveszedett nem kis számú seregével
Nyomúl Giskra után már jobb szerencsével.

143. Ság várát, kit régen maga oltalmára
Épített volt Giskra az Ipoly partjára,
Megvévén, megy Rozsnyó s Szepes városára,
S ezt is magáévá teszi nem sokára.

144. Debrecennek sáncát vízzel felvéteti,
És nyertes táborát még odébb vezeti;
Giskrát s a cseheket mindaddig kergeti,
Hogy Giskra az erőt már nem szenvedheti.

145. Addig hogy Hunyadit békességre kéri,
Ő is jó okokon könnyen megigéri;
Mert a pártütésre mely hajlandó véri
Vagyon a magyarnak, igen jól esméri....

II. Vidulás.

De mit töröm fejemet?
Hiszen nem csak engemet
Érdekelnek
A gond s a sok bajok is:
Ily szomorún mások is
Énekelnek.
Alig vagyon,
Ki oly nagyon
Örülhessen,
Hogy néha ne
Keseregne
Keservessen.

Vígasztalják magokat,
Ha találnak társokat
A szegények!
Mint fáradtan utazó
S egymásra találkozó
Jövevények:
Könnyebb a jaj,
És a sok baj
Fogyatkozik,
Ha sokára
Bús társára
Találkozik.

Hát ne sirasd sorsodat,
Fordítsd, szívem, jajodat
Víg örömré.
Azzal boldogabb lettél,
Hogy nem csak te születted
Gyötrelémre.
E világban
Nincs is másban
Gyönyörűség,
Hanem abba
Hogy közös a
Keserűség.

Hát ezer bajomba is,
 Ha még ezer volna is,
 Vigan élek;
 Tudok olyant eleget
 Akivel még életet
 Nem cserélek.
 Fére gondok!
 Hoppot mondok,
 Ha sántán is,
 Hopp éjjélben,
 Hopp ebéden,
 S vacsorán is.

III. Sári rózsám...

Parasztdal.

Sári rózsám, hová mégy?
 Állj meg csak egy szóra!
 De keservesen néztem
 Szerdán az ajtóra.
 Hogy gyanakodó anyád
 Bezárta előttem,
 Mikor alkonyodtakor
 Előtted eljöttem.

Észre vette mindég is
 Azt a lopott mézet,
 Melyet ajakod kölcsön
 Ajkamra tetézett:
 Azolta ha felszóval
 Mondom is, hogy Sára!
 Ugyan szemesen vigyáz
 Szemem járására.

Az ördög is hozta be
 Akkor a szobába,
 Mikor titkos szerelmünk
 Indúla munkába:
 Mert ha lettem volna is
 Hozzád tíz lépésre,
 Gyanut ragaszt az olyan
 Minden billenésre.

De csak tudnám, hogy a söt
 Ha vén is, megnyalja,
 Szép Sárrikám, szerelmem
 Előtted megvallja,
 Nem kímélném csókomat
 Ráncos pofájától,
 Csakhogy el ne tiltana
 Engem a lányától.

Sári rózsám, ha szeretsz,
 Mit nem tennék érted,
 Minap pedig, hogy szeretsz,
 Titkon megigérted.
 Mikor rajtam ajakod
 Akkorát cuppantott,
 Hogy gyanuságba hozánk
 Amazt az agglantot.

Jöszte rózsám, ha szeretsz,
 Dülj le a subámra,
 Senki sincs most, senki sem
 Vigyáz most a számra.
 Nyalakodjunk! nines most benn
 Módja a banyának,
 Hogy az orrát a tejbe
 Verje a macskának.

IV. Édes bánat.

Itt kell hagynom szívem felét,
 Itt szerelmemet!
 Eltitkolta tőlem a sors
 Szerelmesemet.
 Isten hozzátok, érzékeny
 Ölelgetések!
 Szűz egymásra pillantások,
 Kedvelt nyögések!

Mennyi nyájas hang jött számból
 S enyelgő ének,
 Mikor a hűs Hesperusok
 Lengedezének!

És felkapván hangzatimat
 Szárnyok hegyére,
 Sietteték kedvesemnek
 Nyugvó helyére.

Segíték e hanghallásra
 Gyenge lépésit
 Arra, ahol hallja számnak
 Zengedezésit;
 S hozzám érkezvén, áldoztunk
 A szerelemnek;
 Magamat tettem szívének,
 S szívét szívemnek.

Már vége van mind ezeknek,
 Kedveim szűnnek,
 A Hesperus tündérré lett,
 Szárnyai tűnnek!
 Forgó szelek sem viszik el
 Sok sóhajtasom
 Oda, ahol vár szívemmel
 Vívó pajtásom.

GRÓF GVADÁNYI JÓZSEF.

1725—1801.

Gróf Gvadányi József, Guadagni Sándor örgróf s a szendrei végvár kapitányának, ki I. Leopold alatt mint császári tábornok grófi rangra emeltetett, s hitvese gróf Forgách Dorottya után magyar birto-
 kossá, az 1687-ki országgyűlésen pedig honfiuvá lett, unokája, gróf Gvadányi János és báró Pongrácz Eszternek fiok, Rudabányán Borsod vármegyében született oct. 16. 1725. Első tanulmányait Egerben végzé, hol különösen a költészetben tüntette ki magát; bölcsészetet a nagyszombati egyetemen hall-

gatott, s ott abban borostyánossá avattatott. Tizenkilenc éves korában, 1744, mint zászlótartó a Szirmay-ezredbe lépett, s azzal együtt Sziléziában a poroszok ellen két, Cseh- és Olaszországban a franciák és spanyolok ellen öt ütközetben vett részt. 1747-ben, midőn a magyar hadak a Vár vizén át a Provencebe beütöttek, francia fogságba esett, s Toulonba vitetett, de már egy hónap múlva kiváltatott. Midőn később a hadsereg visszavonulni kénytelenítettetett, Gvadányi a Vár vize hídjának bevételenél lábában lövést kapott, Savónába hozatott, s tizenhárom hét múlva felgyógyulván, onnan a Génua alatti táborba vonult, s kapitánynya mozdíttatott elő. 1752-ben mint százados kapitány a lovas-sághoz lépett által, s ekkor megházasodott; a hét éves háborúban is annak egész folyamata alatt részt vett. 1773-ban tábornok, 1783-ban, miután negyvenhárom évi szolgálata alatt tizennégy táborozásban vitézkedett, mint lovassági tábornok nyugalomra lépven, másodszor is megházasodott, s ez óta szakolcai házában élt a tudománynak és irodalomnak. Költői pályáját, amennyire tudható, 1765-ben kezdte, midőn Bodolón Bereg vármegyében tanyásván, annak vidékét és ottan történt dolgait egy elbeszélő költeménybe foglalta, melyet később „Időtöltés”ébe fel is vett. Munkái a következő rendben jelentek meg: 1. „A Pöstényi Fürdés, amelyet az ottan történt mulatságos dolgokkal élő magyar nyelven versekbe foglalt 1787-ben.” Helyjegy nélkül, 1787-ben

(újabb kiadása Pozsony, évjegy nélkül). 2. „*A mostan folyó török háborúra célzó gondolatok*, melyeket gróf G. J. magyar lovas generális ő nga írt 1789. esztendőben, mostan pedig a vitézkedni kívánó magyar ifjakkak kedvéért, egyszersmind a nemes bandériumokból a Márs mezejére kiszállani vágódókért közre bocsáttatott“, Pozs. és Komárom, 1790. 3. „*Nandorfejevárnak megvétele*, melyet Belgrád és annak kommandánsa között eshető képzelt beszélgetésben versekben foglalt“. Pozs. 1790. 4. „*A nemes magyar dámákhoz és kisasszonyokhoz szóló versek*, melyeket egy buzgó hazafi a most történt változásokra nézve kibocsátott, egy dallal együtt“. Ott, 1790. 5. „*Egy Falusi Notáriusnak Budai Utazása*, melyet önnönmaga abban esett viszontagságaival együtt az elaludt vérű magyar szívek felserkentésére és mulatságára versekben foglalt“. Pozs. 1790. (újabb kiadások Pozs. 1807. 1822.). 6. „*A mostan folyó országgyűlésének satyrico-critice való leírása*, amelyet egy Istenmezején lakó palócnak színlése alatt írta azon buzgó szívvel bíró hazafi, akinek pennájából folyt ki a Falusi Notáriusnak Budára való Utazása“. Lipsiában, 1791. 7. „*Aprekaszion*, mellik megsinalik fersben, mikor megtartatik sz. Franz Xav. neve nat Patron Strengé Herr Kapitán Úr N* *. Pozs. 1791. (más kiad. hely és évjegy nélkül). 8. *XII. Károly Svécia-ország királyának élete*. Pozs. 1792. 9. *Rontó Pálnak*, egy magyar lovas közkatonának és gróf Benyovszky Móricnak életek, földön, tengereken

almélkodásra méltó történetjeiknek s véghez vitt dolgaiknak leírása, amelyet hazánk dámáinak kedvéért versekbe foglalt“. Pozs. 1793. (új kiad. Pozs. 1816.). 10. *Unalmas órákban* vagyis a téli hosszú estvéken való *Időtöltés*. I. db.: Badaló falunak Bereg vármegyében vidéke és ottan történt dolgok (s némely apróbb versek); II. db.: *Verses Levelezései* Csízi István főstrázsamesterrel és Molnár Borbálával. Pozs. 1795. 11. *Egy a Rhénus vize partján táborozó magyar lovas katonának* Pozsony városába egybegyűlt rendekhez írott levele. Ott, 1796. 12. „*Falusi Notáriusnak Elmélkedései*, betegsége, halála és testaméntoma, melyeket két soros versekkel kiadott ..“ Pozs. 1796. (új kiad. 1822.). 13. *Verses Levelezés*, amelyet folytatott gr. Gvadányi József ns. Fábíán Juliánával, ns. Bédi János élete párjával, melybe több nyájas dolgok mellett kir. Komárom városába történt siralmas földindulás is leíratott“. Pozs. 1798. 14. *A Világnak közönséges Históriaja*, amelyet néhány jeles és hiteles authorokból kiszedegetett. I—VI. kötet. Ott, 1796—98. Ezen munkájába a fáradhatatlan vitor aggastyán rövid betegség után 1801. dec. 21-én bele halván, folytatta azt Kis János. Ide tartozik még 15. Mélt. gróf Gvadányi József magyar lovas generálisnak *Donits Andráshoz írt Levelei*, vála-szaikkal. Nagy-Szombat, 1834. Gvadányi nemzetsége nek Magyarországon József egyetlen fiában szakadt magva, ki mint alezredes nyugalmaztatván, 1815 körül halt el.

I. Falusi notárius Budai Utazása ötödik részéből.

Sajnálja a notárius budai útját, mivel azt gondolta, hogy Budán olyan régi magyarokat fog találni, mint valaha lakták, olyas dámákat is: de reménységében megsalátván, leírja a régi magyar öltözeteket.

1. Vélttem, fogom látni nemzetemnek fényét,
Magyar öltözetnek kiválasztott kényét,
Bíbornak, bársonynak, skárlátnak a színjét,
Szibériából jött nyusztját és gerínyét.

2. Vélttem: mente, dolmány takarja testeket,
Skófiumból szőtt öv keríti ezeket,
Borítja hogy hosszú nadrág szemérmeket,
Diszesíti nyusztos kalpag a fejeket.

3. Karmazsin kordovány-csizma lesz lábokon,
Tigris- vagy párduebőr fog függni hátokon,
Kerecsen-, kócsagtoll lebeg kalpagokon,
Bogláros pantallér csörög a nyakokon.

4. Gondoltam: üstökök verik a vállokat,
Kard tarsolylyal fogja verni a lábokat,
Buzogány vagy csákány tölti meg markokat,
Olykor hogy páncéring fedi be tagokat.

5. Vélttem, hogy ha ülnek paripalovakon,
Igmándi, füredi nyereg lesz hátokon,
Fecskefarkú cafrang fog függni farokon:
Szironyos, sallangos szerszám lesz azokon.

6. Vagy hogy ezek lesznek skófiummal varrva,
Ezüst avagy arany boglárrel takarva,
Vagy lesznek tengeri csigák reá rakva,
Sárga, veres, és zöld szironynyal zavarva.

7. Így jártak valaha nagy hírű eleink,
Az egész világot rettentő őseink,
Így jártak királyink, grófjaink, hercegink,
Mi zászlós uraink, mi minden nemesink.

8. Hajdan ha a dáma a hitnek láncával
Öszveköttettetett, élt maga párjával,

Illeték menyecske szép titulussával,
Hívták nagyasszonynak esztendőк múltával.

9. Ez hajadon fővel, akármerre jára,
Soha ki nem mene templomba, utcára,
Ezáltal adta ő mindennek tudtára,
Hogy vendég volt gyűjtve már lakadalmára.

10. Kötöttek hajából kontyot a fejére,
Kivarrott főkötöt tettek tetejére,
Arany láncot, gyöngyöt a kerületére,
Gyémántos reszketőt, mennyi csak ráfere.

11. Vagy hosszú fátyollal kötötték bé fejét;
De sok köves tűkkel rakták meg tetejét,
Hosszan függött ez le, és alól csipkékét
Sarka emelgette szoknyája recéjét.

12. Alabastromszínű nyakát a kaláris
Kerítette: gyöngy volt, de orientális,
E mellé volt kötve még szép arany lánc is,
Zománcsal futtatott filigrán-munka is.

13. Arany avagy ezüst fonalú bíborral
Takartatott karja; de e volt fodorral
Szépen ékesítve, ráncba vett bodorral
Ékes volt, és ezt szem nem nézte komorral.

14. Módosan volt kötve karjok pántlikával,
Újjokon volt gyűrű arany karikával,
A fülbevalójok hasonló munkával
Vala elkészítve briliánt rózsával.

15. Karsu derekokon vala váll felöltve,
Mely volt a szabótól halhéjjal megtöltve,
Közepe kevésbé volt test felé döntve,
Úgy tetszett, hogy ez van derekára öntve.

16. Fűzték minden színű selyem pántlikával,
Erre megint gyöngyöt két zsinór sorával,
Ékesíték aztat olasz bokkrétával,
Vagy balra feltűzött szép medáliával.

17. Szoknyájok Májlandba szövött kamukából
Vala; vagy aranyos, ezüstös brokátból,
Vagy bársonyból, melyet hoztak Genuából,
Félig prémezett vala mind elől, mind hátról.

18. Mindenféle kötényt ezekre kötöttek,
Gyöngyből, vagy gránátból, pártövet öveztek,
Régenten lábokon eszímákat viseltek,
Nincsen seculuma hogy cipőt öltöttek.

19. A kisasszonyok is mind így öltöztettek,
Csak egyedül azzal megkülönböztettek,
Hogy ezeknek fejek nem főkötöztettek,
Sem hosszú fátyollal bé nem fedeztettek.

20. Ily öltözeteket Budán nem láthattam,
És még magyar szót is csak ritkán hallhattam,
Hogy lehet ez? épen azt meg nem foghattam,
Ezen dolgon mélán én álmélkodhattam...

II. Az asszony.

Asszonynak és lónak hinni soha sem kell,
Tele vannak ezek hamis erkölcsökkel,
Csinján beretválni kelletik ezekkel,
Tudni kell, hogy bírnak ők mely természettel.

Az asszony urának csókkal kedveskedik,
Pedig idegentől mellye tejesedik;
Mézes szavaival mikor hízelkedik,
Az urához szíve akkor hidegedik.

Midőn őt szívének és lelkének mondja,
Cinkosára akkor van legnagyobb gondja,
Ezt tartja okosnak, az ura bolondja;
Holott a cinkosa tán csak világ rongya.

A szép ló is magát hagyja simogatni,
Lehet főtől farkig testét tapogatni,
Meg engedi magát szépen patkoltatni,
Meg is nyergeltetni, s felzaboláztatni.

Az urát csendesen felveszi magára,
 Mintha lejtőt járna, úgy hág a lábára,
 Kész ő mind sétálni, mind menni csatára,
 Semmi rossz erkölcs nincs írva homlokára:

De a rossz természet hamar felindítja,
 És phantasiája vadságra buzdítja:
 Mihent rázza fejét és fülét konyítja,
 Addig hányja urát, míg le nem hajítja.

GRÓF RÁDAY GEDEON.

1713—1792.

Rádai gróf Ráday Gedeon, Rádai Pál (l. e cikket) és Kajali Klára fiok, Ludányban, Nógrád várm., oct. 1. 1713. született, s nagy műveltségű atyjának vezérlete alatt vallásos és tudományos nevelést nyervén, teljes kiképzésére 1730-ban külföldre küldetett, hol az Odera-melléki Frankfurtban virágzott egyetemen és tudományos utazásokban hasznosan töltvén három évet, csak atyja halála hírére tért vissza hazájába 1733-ban, s itt jószágai kezelését átvevén, ezentúl is csak magának s a tudományoknak élt. „El vala végezve — írja Kazinczy — s nagy részben azon veszélyek emlékezte miatt, melyekben atyja oly közel vala az elsülyedéshez, hogy ő minden idejét tanulásban éli el, s erejét egészen a nemzeti műveltség emelkedésének fogja áldozni“; de különben is Ráday, lelke egész szerkezeténél s kedélyes irányánál fogva, mely a nagy világ pályájától irtózott inkább, mint vonatott, a Músák társaságában

kereste, mit ott nem reménylett, a meglelégedést. Lakását tehát az atyja által megkezdett magyar könyvtárban üttötte fel, s 1740-ben Szentpéteri Kattalinnal összekelvén, ebben is oly rokon lelkű barátot lelt, ki őt maga is a magyar munkák gyűjtésében segített, Ráday főleg a külső nyelveken írt nevezetes munkákra terjesztette ki gondjait. Hogy pedig e folyvást szaporodó kincseknek illő templomok legyen, lakását Ludányból Pécelre tette által Pest mellett, s ott (1760 körül) azon tekintélyes kastélyt építtette fel, mely nem ugyan a nagyszerű úri lakok közül való, de igen egyike azon keveseknek, mik tudományos és műkincseikkel zöld oázsként vonták magokra a mívelt utazót¹. Ráday pedig nem csak magának gyűjtött: könyvtára nyitva állt minden közel és távol lakó tudósnak; s levelezései mutatják, miszerint ő tanácscsal, értesítésekkel, sőt jótéteményeivel is a tudományos szellem s irodalmi törekvések ápolására a hazában azon idétt, midőn sem köz könyvtár, sem irodalmi egyesületek és közép-pont nem léteztek, nem keveset tett². Elvonulása dacára

¹ A péceli kastélyról l. *Kazinczyt*: A Rádayak, *Minerva* 1827. II. (a nagyteremnek 1766-ban készült falfestményei és hexameteres felírásairól már az *Orpheus* szólott I. 33. s köv. s a 434. s köv. II.). Meglátogattatott II. József által is, kit az inkább vonzott, mint a szomszéd gödöllei, királyi fényű, kastély, s kinek itt voltáról a hagyomány egy igen kedélyes s a nagy fejedelmet vonzólag jellemző adoma tartatott fenn, melyet tán más illőbb helyt fogok elbeszéllhetni.

² Mikép *Magyar Irodalmi Berkem* I. kötetében álló

Ráday szorgalmas részt vett Pest vármegye gyűléseiben, s hazafisága annyira bírta polgártásai bizodalját, hogy Mária Terézia mind a három országgyűlésén (1741, 1751, 1764.) Pest vármegyét képviselvén, a legsúlyosabb ügyekben az ő tanácsát kérék ki társai, és mint Koppi igazán is, szépen is jegyzi meg róla Nepossal: „et esset partium semper optimarum, et existimaretur“¹. Őmaga a fényt nem kereste, de szerencsés volt Pécelen II. József császár által meglátogattatni, s nagyravágyó fia II. Gedeon mozgatásaira e fejedelem által 1782-ben báróságra, Leopold által pedig 1790-ben grófságra emeltetni, de mit inkább nem-mellőzött, hogysem keresett.

Ráday nem csak mint gyűjtő és pártfogó volt a maga idejében egyik előmozdítója az irodalomnak, hanem példája és dolgozásai által is. Tudományszere-tete minden szakokra szinte azonegy hévvel terjeszkedett ki, különösen mégis a hittudományt, bölcsészett, történetet és irodalmat vallotta szakjainak; s bár ezekben bármely tudóshoz illő alapos és átkaroló ismeretekkel bírt, mozgékony természeténél s ön erői iránti bizalmatlanságánál fogva sokat és sokfélét tervezett, mindenbe belé fogott — így 1752-ben egy magyar

„Péceli Napjaim“ból kitűnik, holott Rádayhoz írt számos levelek hol egészben, hol kivonva, állanak.

¹ L. Koppi emlékbeszédét 27. 28. l., s egy jellemző országgyűlési adomát róla Kazinczynál „Péceli Napjaim“-ban. V. ö. nekrológiát is *Spilenberg* Ephemeriseiből a M. Múzeum II. köt. 399. l.

középkori történelembe, ugyan ez időtájt a Zrínyiász hexameterekben átdolgozásába ¹, sőt egy eredeti epopoeába is, melynek tárgya Magyarország elfoglalása Árpád alatt ², utóbb az Aeneis fordításába négyesekben ³, ismét a Zrínyiász prózai átöntésébe ⁴ stb. — mégis csak *apróbb*, eredeti és utánzó, *költeményeiből* gyűlt egy nagyobb nyaláb, melyből nagyon későn, s mások sürgető kéréseikre tett közzé egyet mást a M. Múzában, a M. Muzeumban és Orpheusban. — Ráday egyik első volt, ki a hexametert újra (még 1740 előtt) megkísérlette, s első ki (1735) ⁵ az új nemzetek nyomán a dalnak mérték és rím szerint szabályos alkatot adni törekedett (*Rádayvers*); első ebbeli mutatványa azonban („Árpád“) csak 1787-ben látott világot. Versei közül csak azokat bírjuk, mik élte öt végső évében megjelentek, s ezeket sem összegyűjtve, hanem a nevezett folyóiratokban elszórva: kéziratbeli dolgozatai, mi felötlő, halála után eltűntek ⁶, mely a szeretetre méltó

¹ Kezdetét l. a M. Muzeum I. köt. 212—3. ll.

² Bevezetése a M. Músa 1787-ki folyama 215. s köv. ll., hol azt jegyzi meg: „Árpádról irandó bajnoki éneknek kezdete, mely még fels. József császár gyermekségében íratott, és a német s francia szorosabb versmérték szerint szabott“.

³ Egy töredéke a M. Músa 1788-ki folyama 34—39. ll. s az Orpheus II. köt. 237—45. ll. látható.

⁴ Az I. ének a M. Muzeum I. 212., a III. ott a 411. az V-dik a II. kötet 65. s köv. ll. áll.

⁵ L. Tavaszi Estvénjét az Orpheus I. 387 s köv. ll., s nevezetes jegyzését a 393—95. ll.

⁶ „Verseit nem bírja többé a ház — írja *Kazinczy* a Toldy. M. Költ. Kézikönyve. II.

jelleme- és érdemeinél fogva közönségesen tisztelt aggastyánt minden jók által siratva, öt napi lázas betegség után aug. 5. 1792. érte utól. Legméltóbb emléket neki az ékesen szóló Koppi emelt dicsbeszédében ¹.

I. Árpád kezdete.

Músám! kinél tört út már régen Pindus útja,
S tudod jól hol fakad a szűzek rúgott kútja,
Sőt játszodtál is te nádsípon verseket,
Végy már most trombitát, kezdj hangosb éneket.
Írj Árpádról: írd meg hol volt első hazája,
S új honra vágó nép vezérévé mint lett?
Beszéld el útjait, számláld elő mit tett,
S hogy hódolt végre meg a négy folyóvíz tája.

Egy országfoglalás nem lágy elméknek míve,
Árpádnak is bizony melyében bátor szíve
Helyén volt, noha sok veszély s halál közt járt,
De mint a roppant tölgy, melyben nem tehet kárt
A legpusztítóbb szél, akár mint ostromolja:
Mert hordja *levelét* csupán a fergeteg,
Ő fennáll, ő kevély fejét nem hajtja meg;
S nincs oly kegyetlen szél, amely tövét kitolja:

Minerva id. helyén 1230. l. — azok elvesztek, vagy tán elégettettek azon hamis szégyenből, hogy a mesterség emelkedésével a névre homályt ne vessenek.“ A tett fiát sújtja, mit Kazinczy nyíltan kimondani átallott, de az irodalomtörténész, neheztelésében, el nem hallgathat. Kevesbbé mint művek, de mint emlékek azok becsesek és tanulságosak volnának. A megjelentek összeszedve állanak *Irodalmi Berkem* I. kötetében.

¹ Ezt és Spilenberg igaz és szép nekrológját idéztük már. Az öt dicsőítő költemények közül l. *Kazinczyét* a *Tövisék és Virágok* 25. lapján. Rövid életrajza *Mindszenti*-nél is áll a *Hist. Dictionárium* VI. kötetében.

Szint olyan volt Árpád. Hiában gyűjtött népet
 Mind számost, mind erőst, mind fegyverére szépet
 Amaz bolgár Zalán; hiában állott még
 Népéhez a görög és a tót nemzetség:
 Mert valahányszor ők megállni harcban mertek,
 Mindannyiszor a hare gyalázatokra lett,
 S az ott reménylt dicső diadalom helyett,
 Csak ocsmány szaladást s rút mészárszékert nyertek.

Oh ausztriai ház legdrágább, legszebb fénye,
 Oh József! oh magyar nemzetnek nagy reménye!
 Kit nem tud eléggé dicsérni a jó hír,
 Ne bánd, ne bánd hogy most pennám Árpádról ír.
 Ne bánd ez egyszer most: mert lesz, ha még én élek,,
 Bizony lesz oly idő — add isten! érnem el —
 Melyben triumphusid az égig viszem fel,
 S virtussidról ennél készültb verssel beszéllek.

Sőt mintha látnám már elmémbe még előre
 Mint szalad a kevély ellenség nyakra főre,
 S miként virágzanak a tudományok, és
 Mint gyökeresedik s nő a kereskedés;
 S az hasznos kézimív mely bőv s jól készült lészen;
 Meglesz ez mind: de te füled most nékem add,
 S hallgasd Árpádom meg, és azalatt magad
 E jövődöltetett nagy dolgokhoz tartsd készen.

II. Mápes Gvalter korcsmadalja.

Szándékom, hogy éltemet
 Végezzem korcsmában,
 Haldokló számhoz közel
 Bor legyen kannában;
 Hadd mondják az angyalok
 Ama vég órába:
 Isten e nagy ihatót
 Vegye irgalmába!

A bor ész szövétneke,
 Bölcsesség sáfára;
 Mely a földről felragad
 Egek határára;

De csúszóbb a korecmai
S jobb ínyem számára,
Mint akit vízzel kever
A püspök kulesára.

Tehetségérül szokás
Kit-kit megdicsírni;
Én nem tudtam soha is
Verset szomjan írni,
Engem csak egy gyermek is
Meg tud éhen bírni,
S nékem mintsem koplalást,
Jobb halált ígérni.

Olyan versem, amilyen
Bort gyomromban főzök.
Járják éh hassal fejem
Csak tompító gőzök.
Munkám egy babot sem ér
Kin szomjan kérőzök;
Borkorsók közt Násót is
Könnyen megelőzök.

Buta elmémben soha
Egy vers sinesen készen
Valameddig gégém jól
Magához nem vészen:
De mihelyest agyvelőm
Ura Bacchus léssen,
Phoebus belém bérohan,
És csudákat téssen.

III. Mápes mentsége.

Jó Mápes, e gyönyörű
Dalban mért hazudtál?
Hogy szép verset írni csak
Részeg fővel tudtál?
Bizony akkor valamely
Papra haragudtál,
Aki jól élt mikor te
Éh s szomjan aludtál.

Én úgy vélném hogy soha
Józanabb sem voltál,
Mint mikor a korcsomán
Tréfából megholtál.
De meséd szép céljait
Nem értőknek szóltál,
S nálok torkot gyulasztál
Inkább, mintsem oltál.

A józanság egyedül
Versszerzők vezére,
Mely a földről felemel
Egek meljékére:
Kevés bort tölt a józan
Sokkal több vizére,
Amikor más tokajit
Futtat gégéjére.

Tehetségéről szokás
Kit-kit megdicsírni,
Kukkot sem tud a buggyant,
Nem hogy verset írni,
S mit is lehet oly botlós
Lábáról igírni,
Kit, ha részeg, gyermek is
Meg tud könnyen bírni.

A józan a részegest
Mindenben előzi,
Mert fejében nem kereng
A bényelt bor gözi,
Elméjében verseit
Eddig s addig főzi,
Míg Máróhoz közelít,
S Násót néha győzi.

Olykor a józannál sücs
A vers mindég készen,
De elméje csakhamar
Kiderül egészen,
Mely ha elragadtatik,
S józan részeg lészen,
Phoebus belé bérohan,
És csudákat téssen.

Én, Mápes, e korcsmadált
 Ilyenképpen értem,
 Melynek könnyű folyását
 Nem csak megdicsértem,
 Hanem deák lábait
 Magyar fülhöz mértem:
 Nyertes! ha csak árnyékként
 Szépségét elértem.

IV. A kereszténynek estvéli maga-megvizsgálása.

Gellert után.

Egy nap ismét eltűnt, s borúlt már éjtszakába,
 Mint múlt az tölem el? nem múlt-é csak hiába?
 A jó után egész erőm vetettem-é?
 S nem kényemként, hanem tisztémként jártam-é?

Kezdem-é valjon azt az isten félelmével?
 Áldás s könyörgés közt? és oly elszánt elmével,
 Hogy célomná tegyem az egy tökéletet,
 Az igazságot és a jámbor életet?

Kötelességemet gyakorlott tisztém mellett,
 Úgy véghez vittem-é, mint azmint aztat kellett?
 S azért dolgoztam-é embertársam javát,
 Hogy isteni hagyás, nem hogy emberszem lát?

Vezérlésem alatt maradt-é szívem éppen?
 Volt-é istenre az függesztve voltaképpen?
 S elhitte-é? midőn a mennyet zörgettem,
 Hogy, ha kérésem jó, meghallgat istenem?

Midőn a földi jók élelme elragadta
 Testemet; véltem-é, hogy azt mind isten adta?
 És vettem-é mind azt, amit az úr rám oszt,
 Hála között a jót, s nyúgodtan a gonošt?

Eredt-é jó szívből társalkodásim vége?
 Érzem-é mi az hív barátság édessége?
 Beszédem sós s tréfám mind ártatlan volt-é?
 S amit megbánhatnak, olyast szám nem szólt-é?

Házam népe körül mint vittem tiszttem véghez?
 Készíté-é példám elméjeket az éghez?
 Az embert szánó szív hideggé nem lett-é
 Bennem? s a más jobbúlt sorsán örültem-é?

Megbánám-é mindjárt a bűnt mihent megtettem?
 S nem uralkodtak-é indulatim felettem?
 S ha ez éjjel az úr lelkem szólítja ki,
 Kész-é a számadást valjon kiállani?

Isten! Te mindent tudsz, nincs hát okom, vétségem?
 Titkolni: érzem én, s esmérem gyengeségem:
 A Krisztusért uram bocsánatot találj,
 S gondatlanságimért vélem perben ne szállj.

Tudom megengedsz te annak, ki vétkét bánja,
 Mert irgalmon örülsz: s ez a megestet szánja.
 Ez éjjel is őrzöm te vagy, s ha szolgád él,
 Él néked, s ha meghal, ő meghalni sem fél.

V. A Mesék közül.

Víz, Szél, Becsület.

Még gyermeklétemben hallám e szép mesét.
 Egykor a Víz s a Szél s a Becsület
 Bújókást kezdtek játszani.

Elsőben is elbújt a Víz;
 De csakhamar reá akadtanak
 A mélyebb völgyek közt.

Elbújt aztán a Szél;
 De ötet sem kellett igen soká keresni,
 Mert meglelék a hegytetők ormán.

Már a bújás sora volt a Becsületen:
 De ő elébb
 Ily szókkal szólítá játékos társait:
 Halljátok meg: Ha én egyszer elbújok,
 Engem senki többé soha fel nem talál.

Ebből foly ily tanúság:
 Legféltőbb kincs a becsület;
 Ha egyszer ezt elveszted,
 Mindent elvesztettél.

A róka és holló.

Egy éh holló lopott egykor egy darab sajtot,
 Amelylyel egy nagy fára száll.
 Felettébb éhes volt, s folyt szájából a nyál,
 Midőn egy vándorló rókát is arra hajtott
 A szerencse — vagy szerencsétlenség.
 Ha éh volt a holló, ez is az volt ám még!
 Hogy szárnya nincs, csak azt bánta,
 Mert éh gyomrának szánta
 Mindjárt a sajtoeszkát, mihelyt a fához ért.
 Hogy azt azért gyomrába csalja bé, minden fortélyt meghány,
 S ily szókra fakad végre ki:
 E szép madárhoz képest a páva mi?
 S mi a legfestettebb publikány?
 Ám tartsa szépnek más a zöldet, sárgát, kéket,
 Ám légyen szép a ponceau s karmazín:
 Csak paraszt ízlésük becsülik a festéket:
 Az én szemem előtt legszebb a hollószín.
 Én a hízelkedést nem szoktam: phoenix volnál,
 Ha még e mellett szépen szólnál.

Itt a bolond madár akarta
 Mutatni gyöngy szavát; de kicsúszék a sajt,
 S azt csakhamar a róka felkaparta.
 Az elbámult holló nézi s nagyot sohajt,
 De nem gondolt azzal a róka, hogy sohajtott,
 Sőt ilyen csúfot űz: tudd meg azt, jó madár!
 Hogy a hízelkedés ily jutalommal jár:
 Úgy-é hogy csak megért a leckém egy kis sajtot.

Az emberek közt is be sok van ily csalóka
 Róka!

VI. Az Epigrammák közül.

Dorilishez.

Oh Dorilis! Dorilis! nem nézted még magadat jól,
 Kérj hitelesb tükröt, mert hazud a magadé:
 Hidd el, szebbé még nem tett a kölcsönös orca
 Senkit: Nem hiheted? lásd magadat, s hiheted.

Fulvia ellen.

Amint orcáit tükrénél Fulvia festi,
 Elhíttetik csalatott szemei, hogy mássa sehol sínes;
 S ha hozzája vetik: a föld több szépe csak árnyék,
 Hagyjuk rá! Tudom azt, a reggeli Fulvia, hogyha
 Rózsák közt ragyogó liliomjait estve lemossa,
 Könnyen bépíszkol négy kendőt: annyira szép volt.

VII. Az felettébb szokásba jött orcafestés ellen Dorilisról.

Festi magát Dorilis, noha színes úgy is eléggé,
 De nem elég színes a maga tükre szerint,
 Mely mellett órákig is ül, nincs vége se hossza
 Hogyha kenőcseivel kezdi vakolni magát.
 Gyorsan azonba repül az visszahozhatlan idő is:
 Már délhez közelít, ő csak ül, a keze jár.
 Olykor ugyan felkél, sétál is lába; de hordja
 Kézi kicsiny tükrét akkor is ujja között.
 Tartván azt szeméhez, üvegének kérdi tanácsát,
 Nem hagyja-e valahol asztali tükre hibát:
 Hogy soha még gyönyörűbb nem volt; hogy angyali szépség;
 Hízkelkedni tanult tükre nagyítva hazud:
 Illeti csók érte; de talál még is maga, melyet
 Színleni még szebben, s még igazítani kell:
 „Még nem elég kéksége vagyon itt ennek az érnek;
 Még ide kell rózsza, még ide több liliom;
 Még kláris-szint is nem adék eleget ajakimnak;
 Nincsen elég feketén festve szemöldököm is.“
 Mindaddig kendőzi magát, míg lesz csupa lárva,
 S a természeti kép mázza miatt elenyész.

Nem hiszem azt, hogy szebb : tudom azt hogy szép vala,
 Szébbítette magát pacsmagolásaival. [míg nem
 Fesd ugyanis magadat ha korán ráncokba szedődni,
 S még fiatal korban agg banya lenni, szeretsz.

VIII. Mezei dal ösztájban.

Szabadon Jacóbi után.

- K.* Hol vannak a violák,
 Kik itt kékellettek?
 S tölesérkéik frissítő
 Illatot hintettek?
- F.* Ifjú! elmúlt a tavasz,
 S a viola is elasz.
- K.* Hol van ama rózsás bérc,
 Kin rózsát szaggattunk,
 Melyet kalapunkra, s hol
 Mellyünkre aggattunk?
- F.* Szép lány! itt hagyott a nyár,
 Nem virít a rózsá már.
- K.* Hol az a szép csergeteg,
 Mely bőven itatta
 A réteket? hogy-hogy van,
 Hogy most szomjan hagyta?
- F.* Száraz nyár volt, s bő meleg:
 Kiszáradt a csergeteg.
- K.* Vezess engem ama szép
 Terepély hársfához,
 Hol beszélgetni kiki
 Ledőlt mátkájához.
- F.* A szép hársfa már nem él,
 Kitekerte azt a szél.
- K.* Hol ama szemérmes szűz,
 Ki, mint észrevette,
 Hogy megláttam, lehajolt,
 S elpirult mellette?
- F.* Nem pirúl el többször ő.
 Mert elvitte a himlő.

K. De él amaz énekes,
 Ki itt a rózsákat
 S violákat éneklé,
 És a hű lánykákat?
 F. Szép szűz! ő is meghala,
 S több dalt nem csinál soha.

SZENTJÓBI SZABÓ LÁSZLÓ.

1767—1795.

Szentjóbi Szabó László Ottományon, Bihar vármegyében, 1767. született; iskoláit Debrecenben folytatta, s papságra kívánván magát adni, ott a hittudományt is végezte. Azonban 1786-ban más irányt vett, miután József cs. által először ugyan Nagyváradra nemzeti iskolai oktatóvá neveztetett, s onnan 1790. Nagybányára a kir. gymnasiumhoz retorika tanárává mozdíttatott elő. Midőn II. József cs. halála után a protestáns tanítók a katolikus iskolákból elbocsáttattak, Szentjóbi a törvénytudományra adta magát, s 1794-ben Bihar vármegye tiszteleti jegyzőjévé, s gróf Teleki Sámuel mellett főispáni titoknokká lett. Már ekkor Szentjóbi a legkedveltebb dalköltők közé tartozott. Ugyan is a M. Múzában 1787-ben fellépván, 1788-ban a kassai magyar társasághoz állott, s mint ilyen a M. Muzeumot több becses verses és prózai dolgozatokkal nevelte; némely dalai az Orpheusban láttak világot, összegyűjtött versei pedig külön ily cím alatt: *Szentjóbi Szabó László Költeményes Munkái*, Pest, 1791. jelen-

tek meg (újra Debrecen, 1820. és Pest 1840), melyek közt énekeink kivül találhatik egy Gellertféle pásztori játék is: *A pántlika*, 1 felv. és versekben. I. Ferenc kir. koronázása alkalmával egy drámai kísérlettel lépett fel: 2. *Mátyás király, vagy a nép szeretete jámbor fejedelmek jutalma*, érzékenyjáték 3 felv. Buda, 1792. (német fordítása ugyanott és akkor). Említendő még 3. *I. Mária magyar királynak élete* a M. Muzeum II. kötetében, de mely e folyóirat megszűntével töredékül maradt. A Martinovics összeküvése Szentjóbbit is szerencsétlenségbe döntötte: ugyan is Hajnóczy és Szentmariai által e titkos társaság létezéséről és céljáról értesülvén, eleinte hozzá állt, miután pedig annak veszedelmes irányáról meggyőződött, abból kilépett ugyan, de fölfedezését elmulasztván, a kir. tábla által május 8. 1795, másnap a hétszemélyes tábla által is halálra ítéltetett. Ez ítéletet a fejedelem fogsággá enyhítette, melyet azonban Szentjóbi ki nem törvén, Kufstein várában azon évi oct. 10. élte huszonnyolcadik évében meghalt ¹. — Mindenét összefoglalja az én kiadásom: *Szentjóbi Szabó László Költői Munkái*, Pest, 1865.

¹ Életrajzi adatai *Horvát István* magán közlései szerint régi kézikönyvemben állnak: *Handbuch der ungr. Poesie*, 1828. I. a 218—19. II.

I. A Cenci rózsája.

Owerbeck után.

Fakadj piros rózsá, fakadj csendesen,
 Kellemes illatod hintsd kedvesen
 Mert arra tartalak
 Hogy másnak adjalak —
 De tudod-e kinek?
 A szép Cencinek!

Cenci kedves gyermek, szívemnek fele!
 Őt ha elveszteném, meghalnék bele.
 Más ha mást kedvellett,
 Nékem Cenci kellett.
 Cencit úgy szerettem
 Mint az életem.

Teremj kis fa, teremj! sokat s szépeket,
 A szép Cenci nagyon szeret titeket;
 Cenci azt szereti
 Ha az öltözeti
 Tele van rózsával,
 Rózsá szagával.

II. A sírhalom.

Piros rózsaboltozatok!
 Légyen sírom alattatok,
 Ha elérem halálom.
 Hullott rózsák levelével
 Nyugtassa porom békével
 Ama jóltévő álom.

Úgy is ha volt vig életem
 Rózsák! néktek köszönhetem
 S homályos árnyéktoknak!
 Most is éltem vége felé
 Ha mindenbe únok belé,
 Örvendek látástoknak.

Rózsák! melyeket szeretek,
 Nyúgodjon porom köztetek
 Ha eltakarítottam.
 Árnyéktok nyúgodalmába
 Álljon sírhalmom magába:
 E végső akaratom.

III. Egy megvetettnek keserve.

Utánnad folynak könnyeim
 Te! ki futsz kő szíveddel,
 Ki epező keserveim
 Nézed száraz szemeddel.

Sok jó napom eltüntetted
 Melylyel magam biztattam,
 De néked esküdt szavaim
 Soha meg nem bánhattam.

Oh ha kínjaim ézenéd
 Melybe kő szíved ejthet,
 Soha el nem felejtenéd
 Ki téged nem felejthet.

Kínos sebeim látása
 Lelkedbe megilletne,
 S jó napjaim elmúlása
 Tán még visszatérhetne.

Mégis, szívem, melyet megvetsz,
 Kedvesem, tiéd marad,
 De meglásd amit most kergetsz
 Nem leszen hív madarad.

Ha akarsz boldog órákat,
 Melyeket elvesztettem,
 Oh felejtsd el a hársfákat
 Hol neved felmetszettem.

Felejtsd el a patakokat,
 A kies réteket is,
 Ahol sétáltunk oly sokat,
 Felejts el engemet is.

Élj vígan, kit én szeretek,
Bár szerelmem megveted!
Én tán kint sem érezhetek,
Ha boldog lesz életed!

De ah mégis, kedves alak!
Bárhogy elvesztettelek,
Te, kit meg nem bántottalak,
El sem is felejtetek!

Érzeni fogom szívembe
Hogy árván hagyattatom,
Míg kínommal egyetembe
El nem takarítottam.

IV. Az én szeretőm.

Hol vagy szép szűz! mely megyébe,
Kit bár nem esmérlek,
Mégis elmém képzésébe
Magamnak ígérlek.

Ki hasonló ürességet
Szívedben érezel,
S egy ifjat mint segítséget
Reszketve kérdezel.

Én mind nappal, én mind éjjel
Rólad gondolkozom,
S kedves képed szerte széljel
Szívemen hordozom.

Téged tiszta szerelemnek
S nyájasnak képzellek,
S az egész asszonyi nemnek
Elébe tettelek.

Oh már mennyit sóhajtottam,
Szép leány, éretted!
Rajtad mennyit búslakodtam:
Tán meg is érzetted?

Ha te is így gondolkozol,
 Ha ebbe részt vészesz:
 Írd meg szép szűz, hol lakozol,
 S az enyim te lésszesz.

V. A poeta.

Jacóbi után *.

Hol vagynak a violák
 Melyeket nem régen
 Én és némely leánykák
 Szedtünk a térségen?
 Oh ne keresd, hiába,
 Mind elhullott magába.

Hát a rózsza hova lett
 Kinyílt levelével,
 Mely minden virág felett
 Szébb piros színével?
 Oh ne keresd hiába,
 Mind elhullott magába.

Hát lánykánk hova lettek
 Barna szín hajokkal,
 Kik azelőtt fénylettek
 Egynehány napokkal?
 Ne keresd, békételen,
 Mind elholtak hirtelen.

Ha titeket kérdenek:
 Hol van poetátok?
 Csak régi nótám ennek —
 Fiúk danoljátok:
 Ne keresd haszontalan,
 Megholt a boldogtalan!

VI. A csermelyhez.

Cseregi, oh lassú folyamat!
 S játszszál a kis kövekkel!

* Vesd össze Ráday fordításával feljebb a 218. lapon.

De eltűnt nyűgodalmamat
Meg nem adod ezekkel.

Ah, amíg még hatalmomba
Volt erőm s akaratom,
Mint örültem alattomba,
Néked meg nem mondhatom.

Szökő habjaid játékát
Víg örömmel szemléltem,
S cseppecskéid omladékat
Híven felkeresgéltem :

De most, miolta szeretek,
S érzékenységem hajlott,
Már nem gondolok veletek,
Folyjatok itt, vagy amott.

VII. Nem szeretek.

Ifjúságom jó napjait
Öröm s vígságnak szentelem :
A szerelem rab láncait,
Míg csak lehet, nem viselem.

Nyughatatlan a szerelem,
Sok gond és baj követi,
Szüntelen való félelem ;
Boldog, ki elkerülheti !

Most még minden lépésemet
Más tőlem számon nem kéri,
S elszalasztott beszédimet
Szerpenyőbe meg nem méri.

Most a féltés erőszakot
Csendes lelkemen nem tészem,
Nem szabja más ki a napot
Mikép töltssem el egészen.

Nem ! míg élek, nem szeretek,
Magamat nem vesztegetem,
Szabad lészek, míg lehetek,
Nem kínzom rövid életem.

VIII. A megváltozott Dóris.

Tí ligetünk pásztorai,
 Myrtill kedves pajtásai!
 Majd ha Myrtillt meglátjátok,
 Kérlek, néki megmondjátok:
 Hogy Dóris már nem fél tőlle,
 S nem fog elbújni előlle,
 Hogy jobb indulattal tele
 Nem kötődik többé vele.
 Mondjátok, hogy gondolatom
 Most mind csak rajta forogtam,
 Hogy sok ezerszer megbántam,
 Miolta véle úgy bántam.
 Mondjátok meg, hogy érette
 Bús szívem is megérzette
 Amit mondott könnyes szemmel,
 Hogy tele van szerelemmel.
 Mondjátok meg, attól fogva
 Hogy őt láttam volt zokogva,
 Szívem, bús zokogásánál
 Kedvesebb képet nem talál.

IX. Indúlj-dal

Dobozy Lajoshoz, midőn először táborba ment.

Rajta pajtás!
 Nagy a hajtás,
 Indúlj Bukovinának,
 Itt is ember,
 Itt is fegyver
 Kell a hazának!
 Tölts puskát, kardot köszörülj,
 Ily jó szerencsédnek örülj!
 Magyar a nemed.
 Tudod ember kell a gátra:
 Lajos! hogy maradnál hátra?
 Menj törökre,
 Hogy örökre
 Eljen érdemed!

Már Márs régen
A térségen
Sípjait hangoztatja,
Vitézséggel,
Nyereséggel
Népünk biztatja.
A dob, trombita harsognak,
Az ágyúk zúgnak ropognak,
A várnak dülnek.
Rontnak a magyar fegyverek,
Hullnak a török emberek,
A zsákmányok,
Ragadványok
Halmozvást gyűlnek.

Szabács vára
Pancsovára
Csakhamar következett,
Mind két várral
Kevés kárral
Népünk egyezett.
A sok oktalan ökröket,
A gyülevész törököket
Leaprítettük,
Elfogtuk fővezéreket,
Zászlójokat fegyvereket,
A rabokat
Mint barmokat
Fogva hajtottuk.

Most a vitézt
Bátor hív kézt
Hír, név, préda követi,
A tisztelet
Mások felett
Őket szereti.
A te véred sem víz Lajos!
Annak ninesen semmi bajos
Aki mit szeret.
Menj! ott szerzik az érdemet,
A jó hírt, az igaz nemet.
Menj! hogy prédát,
Pénzt paripát
Nyerj sok ezeret.

X. Az együgyű paraszt.

Amott a hegynek oldalába
 Egy kis mezei falucskába
 Egy földes uraság lakozott,
 Ki egy levélre várakozott.
 S hogy megkapja az izenetet
 A postára küld egy követet,
 Kinek megígér jó áldomást,
 Csak hozza hamar azt az írást.

Sokat tesz egy itce bor ára!
 A paraszt is fut a postára,
 S kérdez levelet az urának
 Hogy azt kiválthassa magának.

A posta akadván kettőre,
 Kitartja a kezét előre,
 De Pál nem tudván az árához,
 Hát hogy adjuk? szól a postához.
 A posta magát elneveti:
 „S noc krajcer“ ez a feleleti.
 „Dehogy uram! a méregdrága,
 Négy krajcár lesz illő váltsága.
 Nyole krajcár? e fél napszám díja,
 Fél márjás, csak egy kis pénz híja.
 Hisz, én megfizetek emberül
 Ez úgy is a szemetre kerül.“
 „En, mond e, nem kontolok fele, :
 Ket noc krajcer csak nid a fele.“
 „Ennye no, hatot adok érte,
 Tudom ily drágán más nem kérte,
 De ezt megadom az uramért,
 Kend se pereljen két krajcárért.
 No fogja kend.“ A posta erre
 Rá néz ez izgága emberre,
 S így felel komor tekintettel:
 „Noc krajcárír akarot, tett el.“
 „No, mond Palkó, én megvénhedtem,
 Kenyeremnek javát megettem,
 Sokat bévettem köszönettel,
 Nem volt bajom csak e némettel.
 Semmit sem enged a szavából,
 Vegyen a lidére a boltjából.

Azomba, hogy már megfizetett,
Míg a posta járt s keresgetett,
Lassacsán az asztalhoz ment,
Vagy két levelet ingyen elesent:
S mint ki szénáját jól rendelé,
Pipát tölt s ballag haza felé.

Az ura mihelyest meglátja,
Kérdezi tőle: no Pál bátya,
Hát kapott kend mégis levelet?
Úgy-e, hogy eljött a felelet?

„El ám, de, uram, megvénültem,
Hogy még úgy ősze nem kerültem:
Nem volt ily ára a levélnek
Miolta csak emberek élnek:
Mikor két kis semmi levélért
Higgyj' el az úr hogy nyolc krajeárt kért“.

Jaj, kend a postát nem esmerte,
Hiszen úgy van az ország szerte,
Szabott ára van ott mindennek,
Már oda csak fizetni mennek.

„Bár is uram! de nem jól tette
Ki azt elsőbe megfizette,
Mert el is kényesedik vele,
Ha mindég elkél a levele.
De én bezzeg, ha megfizettem
Azt a németet rá is szedtem.“

Hogy, hogy? „Jaj, mert, uram, azalatt
Míg ott a posta jött ment szaladt,
Már az isten vagy áld, vagy megvér,
De látván hogy annyit meg nem ér,
Még hozzá loptam két levelet:
Úgy-e, hogy e nagyobb emelet?“

Az úr kacag, s kérdezi tőle:
Hát már, Palkó, mi lesz belőle?
E mind kettő a más levele,
De kend oztán mit csinál vele?

„De biz, uram, nem még e kárba,
Mért van egy öcsém Fejérvárba,
Kit ezelőtt két esztendővel
Egy verbunkos elvitt erővel:
Jó lesz néki az egyik levél,
S megizenem hogy az úr is él.“

DAYKA GÁBOR.

1768—1796.

Újhelyi Dayka Gábor, 1768-ban Miskolcon született, hol régi-nemes, de kevés értékű atyja szabómesterséget űzött, s korán elhalván, a gyermeket még alsóbb-iskolai esztendeiben ügyefogyott özvegyének gondjaira hagyá. Elvégezvén Dayka a miskolci minoritáknál a gymnásium alsó négy osztályát, humaniórákra 1782-ben Egerbe küldetett, s szép tehetségei, szorgalma s jó erkölcsének köszönhető, hogy a cisterciek őt házukba fogadván, ingyen táplálták. Gyenge esztendei óta már az egyházi rendbe vágyván, az újabb királyi rendeletek szerint pedig csak olyak vétetvén abba fel, kik a bölcsészeti folyamat már befejezték: ilyen Egerben akkor nem lévén, 1784-ben Kassára ment. Feszített szorgalma, melylyel különösen a lángelmű, de utóbb oly szerencsétlen Szolárcsek Sándor elibe vágatni iparkodott, a gyenge testalkotású ifjut ágyba döntvén, a felejtetetlen emlékezetű Viczay nem csak orvosa, hanem jótevője is lett; egy év azonban el volt már veszve, s így a különben csak két éves tanfolyamot nem

előbb mint 1787-ben végezhetvén be, ekkor sietett Egerbe, nevét a kispapok sorába beírni. Közelítvén november, Pestre ment, hol a jó hírű újonc az egyetemes papnöveldeben mind az előljárók, mind leendő társaitól örvendő fogadtatott. Társa, az utóbbi prof. Bodnár Antal, tanusága szerint kevés volt hozzá fogható, különb egy sem. Nyelvek tanulmányában ritka könnyűséggel bírt, s azt szintoly kedvvel, mint szerencsével űzte. Pestre jöttékor jártas volt már a görögben annyira, hogy nem csak az újtestamentomot értette eredeti szövegében, hanem e nyelven verseket is irogata. Mennyire bírta legyen a latint, mutatják e nyelvbeli versei ¹, melyek közül egy szép idyllion (Phyllis) még 1784-ben, s így tizenhat éves korában, készült. Pestre érkezvén, mindenek előtt a német nyelvnek feküdt, melyet még nem tudott, s benne az ismeretes Hannuliktól vevén Bodnárral együtt oktatást, ezt csakhamar maga megett hagyta, s utóbb, Lőcsén laktában, e nyelven is megpróbálta poetai tehetségét ². Különös ötlet tanultatá meg vele az olaszt. T. i. dalmát társai ezen beszéllgetvén egymás közt: „én — monda egykor barátjához — e

¹ Kiadva Versei első kiadásában a 110—136. ll.

² Ezekre vonatkoznak a Lőcséről írt sorai a Vitézhez címzett epistolában:

„A tél már nékem is fagylalja eremet,
Már én is dallottam nem honi verseket:
S mint a lincolt kerék vagy a bilincs csörgése,
Oly kellemetlen volt Daykádnak éneklése.“

Három német verse dolgozatai közt még fennvan a pataki könyvtárnak Kazinczy által ajándékozott Dayka-códexben, köztök a gr. Teleki József „Barátság Oszlopa“ fordítása.

fiúkat nagyon megtréfálom; tudják, hogy olaszúl nem értek: de mához egy hónapra széltiben fogok velök beszélni“. Titkon neki állt a nyelvtannak, beszéllgetéseiket kettőzött figyelemmel hallgatá, s az önszabott idő elteltével meglepetten és csodálkozva tapasztalák dalmátjai, hogy a borsodi fi, ha nem folyvást is, de szabályszerűbben szól náloknál anyai nyelvökön. Franciáúl beszéllt, írt, s e nyelvből fordított, angolúl is valamit; a tót Kassán ragadt reá. Anyai nyelvét végre korához képest tudósan értette, s új és saját bájjal írta. Az irodalom figyelmes barátai ekkor már ismerték nevét. T. i. első kísérlete, Ovid heroídje: *Penelope Ulysseshez*, már a Magyar Músa 1787-ki folyamában jelent meg. Ez, talentomai, s azon tevékenység, melylyel az országos növeldében magyar és más ajkú társait a nemzeti nyelv és irodalom részére megnyerni igyekezett, kedvessé tették őt hazafi lelkű előljárója Wohlge-muth Fülöp előtt; s nehezen tévedünk, ha azon buzgóságot, melyet ez a főnök a növendékek magyarul dolgoztatása körül kifejtett, részben Dayka befolyásának tulajdonítjuk. Valami olyas mutatkozott már e falak között, mi negyven év múlva rendszerítve létesült a „pesti növendék papság magyar iskolájá“nak neve alatt; mert Dayka, nem kímélve gyenge egészségét, tanórákat nyitott, melyeket nem csak paptársai, hanem némely törvénytanulók is látogattak; az ő felügyelete alatt folyt jeles külföldi munkák fordítása is, s ő maga ez időben Spaldingot

Az embernek rendeltetéséről fordította, mely sajtó alá is volt rendelve¹. Ekkor kereste fel Daykát Kazinczy Ferenc is a seminárium „muzeumában“, s a két egymást értő szép lélek közt a leggyöngédebb barátság szövődött. Eloszlattatván még ez évben a pesti egyetemes papnövelde, Dayka az egri megyei semináriumba tétetett által.

Itt kezdődtek szenvedései. Voltak kik a tüzes, vigyázatlan költőt félre értették, s a gyakor feddés, mely majd szelídebb volt, majd durva is lett, ingerlette makacsságát. Látván, hogy szemmel tartatik, elvesztette bizodalmát, kedvét, s már ekkor kilépendő vala, ha theologiai pályája negyedfél évét el akarja veszteni. Azonban történt, hogy egyik szent beszédében, melyet 1791. júliusban a serviták német templomában mondott, ama vadságig buzgó magyar, de más tekintetben is vakbuzgó P. Szájcz Leó megbotránkozott, s őt hibás tudományért feladta. Daykától tanításának visszahúzása kívántatott: ő kilépéssel felelt. Az árva fiút egyideig Vitéz Imre barátja tartotta házánál Szikszón²; innen az elébb kilépett,

¹ L. azon érdekes pesti levelet, mely Péczeli Minde-nes Gyűjt. IV. köt. 86—90. ll. áll. E szerint egy más növendék magyar nyelvtant készített, egy harmadik Montequieut fordította, ismét más színdarabon dolgozott. Miért múlt el Dayka Spaldingjának kiadatása, noha Wohlgemuth azt elrendelte volt, nem tudjuk. A munkásságukat ez együttlétkor megkezdettek közül való volt a nyelvész Kassai József is.

² Kinek emlékezetét Daykának egy szép epistoliona tartja fenn (I. al. a XII. sz. alatt).

s akkor már lőcsei prof., Bodnár hívá magához, s szállással, asztallal látta el. Itt ő Bodnár házi gazdája fiatal szép leányával viszonyt szövén, a nemes barát, ki a közelítő veszélyt látta, kitagadta őt házából, de nem hűségéből. Virrasztott mellette tanácsával, de siker nélkül. Magyar nyelv tanszékei állíttatván gymnásiumaink mellett, Dayka a lőcseit kérte, és Bodnár javaslatára csak akkor sürgetett mással felváltatást, mikor már késő volt. 1792. martiusban bévezettetett hivatalába, a becsület kötelességévé tette a házasságot, s augusztusban meglett a lakodalom. Esztendő múlva az első grammatikai osztály rendes tanárságára mozdíttatott elő, 1795 végével pedig a retorikáéra az ungvári gymnásium mellé. Oda már végkép megromlott egészséggel érkezvén, ennek helyreállítása végett a következő évben Kassára ment, hol Viczaytól várt gyógyulást, de hasztalan. A sorvadás őt Ungvárt oct. 20. 1796. elragadta, élte huszonnyolcadik évében.

Dayka verseinek legkisebb része látott életében világot, azok melyek a M. Músa, Hadi Történetek és Orpheusban elszórva és külön nyomatva jelentek meg. Hogy el nem veszték, vagy legalább hogy a nemzet is bírja, Kazinczynak köszönjük, ki barátja munkáit összevegyűjté, s ami közölök bármi tekintetből kiadásra méltó volt, több kéziratokból összeszerkesztve, hibáiból kitisztogatva s latin verseivel megtoldva, egy szépen írt életrajz kíséretében ily cím alatt: *Újhelyi Dayka Gábor Versei*. Pest, 1813.

kiadta, s ez által a szeretetre méltó költőnek, kinek műveit lángoló érzemény lelkesíti, s az ő korában oly ritka kényes ízlés teszi kedvessé, emlékezetét az örök feledésből kiragadta. E kiadás elfogytával, húsz évvel később jelentek meg általam: *Dayka Versei, összeszedte Kazinczy Ferenc*. Második bővebb kiadás. Budán, 1832, melyben az első kiadásbeli életrajzot egy rövidebb váltja fel, s a deák versek helyett két heroíd: *Heloíz Abelárdhoz* (először a *Hadi Történetek* 1791. évi I. köt. 810. s köv. ll.), s a kiadatlan *Abelárd Heloízhez* franciából, áll, a szöveg az eredeti kéziratokkal újra összevetttetett, s az első kiadónak némely anachronistikai javításai eltávolítottak.

Dayka kéziratbeli maradványai között vannak még: egy bő *Magyar Grammatika*, melynek Kazinczy szerint kevés becse van (hihetőleg semináriumi korából való); valamint *Az Ízlés históriájából*, K. szerint Batteuxból; *Életírások* németből; *Ekkleziiai Történetek*, töredékesen; három deák dolgozat: *De religione*; *De animarum immortalitate*; *De phantasia*, hihetőleg csödmunkák; *Az európai s ázsiai hunnok dolgaik* Bárdosyból; s néhány német vers.

I. A virtus becse.

Voltak szerencsés napjaim, hol szelíd
Öröm követte nyomdokimat, s hevült
Lelkem tüztől megragadva,
Átölelém az egész világot;

A hűs pataknak bús zuhanásai,
 A lágy fuvalmak lengedezései
 Éjféli csendben, a susogló
 Ágak, az illatos hant virági

Elfogtak egykor, s nem magyarázható
 Örömbbe süllyedt lelkem; eloszlatak
 Keservimet, kisírtam a bút
 Édes özönbe merült szemekkel.

Tí boldog órák! Hasztalan esdeklem
 Utánok. A bús vízözön évei
 Közt semmiségbe tért időknek
 Fejthetetlen zavarába dőltek!

Virtus! csak a te nyomdokidon lehet
 Eljutni boldogságra! te mennyei
 Vigásra hívtad tisztelődet,
 S nem keresett örömekre vontad.

II. Kesergés.

A csendes éj bús asszonya csillagos
 Fejével intett, s a csecsemő korát
 Felül nem élt királyi nappal
 Anyja szelíd kebelébe süllyedt.

A játszi Morpheus álmadozásival
 Elszenderítő mákszemeit rokon
 Kezekkel hinti széljel a lágy
 Szunnyadozásnak eredt szemekre.

Halotti csendben fekszik az érező
 Természet, és a nappali gondokat,
 S a bút, s az élet aggodalmait
 Megfeledő nyugalommal úzi.

Csak én panaszlom régi keservimet
 Lengő homályban a könnyörületes
 Echónak; — ah, ő bánatimra
 Itt rokon hangzatain felelget!

Csak nekem hullnak, fátyolos asszonya
 A csendes éjnek, gyöngyeid hasztalan!
 Csak nekem: ah, mert jöni álmat
 Harnatozó szemeimre tiltasz!

De nem sokára bús alakú, szelíd
 Testvéred immajd, a tehetős Halál,
 Int, és puhább álmra mindent
 Átölelő kebelébe hajlok.

III. Titkos bú.

Homályos bánat dúlja lelkemet.
 Talán újúlnak régi szenvedésim;
 Talán tündér előre-érezésim
 Rémitnek, s új lest hány a Végezet.
 Sírnék: de csak elfojtott sóhajtasok
 Emelkednek kétséges szívemből;
 Csak rejtett ah, csak néma jajgatások
 Váltják egymást, s a titkos bú elől.

Oh Végezés! örömkönyűt nem várok,
 Részt abban egy sebes szív nem vehet,
 Mely önnyugtának gyilkolója lett;
 De ennyi jaj, de oly keserves károk,
 De ez emésztő bú enyhítsen! Adj
 Csak egy könnyecseppet méltó bánatimnak,
 S azonnal hozd el végét napjaimnak!
 Vagy e sziklánál itt keményebb vagy.

IV. Esdeklés.

Tí boldogító érzések!
 Tí kínos édes nyögdelések!
 Te, kit nem ért kivülem más,
 Titokkal teljes hűnyorgás!
 Tí epedő gerjedezések!
 Te néma együtt-múlatás!
 Tí egybefoirt ölekezések!
 Te édes elragadtatás!

Elmúltak — Ah, mindennek vége!
 Örömapunk homályba tűnt;
 Szerelmünk bájos édessége
 S boldog csalódásunk megszűnt.
 Oh, Chlórís, élte nyúgodalmát
 Kebledben hagyta kedvesed;
 Utánad sír, enyhítsd siralmát,
 S hozd fel az elhúnyt örömet.

Ha ütsz ismét te boldog óra,
 Mely kínjaimnak véget vet,
 S ölembe zárja kincsemet?
 Ha fordul végezésem jóra?
 Oh sors, ne nyújtsd keservemet
 Tovább ez ál vígság helyében,
 S önkényt letészem éltemet
 Imádott Chlórísom keblében.

V. Az esztendő első napján.

Egy esztendő ismét elmúlt,
 S általrepült setét honjába:
 De kedvem újra béborúlt —
 Mit várom végemet hiába?
 Esdeklem a halál után,
 Vélvén, hogy fájdalmim megszűnnek,
 Ha napjai majd általtűnnek
 Bús éltemnek, s az ég megszán.

Oh sors! mert nincs többé reményem —
 Alányomott a csüggedés —
 Hogy felvirradhat még napfényem;
 Utólért a bal Végezés.
 Oh szánj meg, s vond előbb halálom!
 Meghalni nékem csendes álom.
 Tekintsd keservim: nemdenem
 Lassú halál bús lételem?

Ha e világon annyi élni,
 Mint úntalan remélni, félni,
 Sorvadni a kereszt alatt;
 Míg nem az ember általhat

Az életnek keskeny köréből,
S a föld gyomrába visszatér,
S a végezés rejtett töréből
Kifejtve, gyászos véget ér:

Oh, már megértem a halálnak!
Szegezd rám mérges íjad; im
Már nincsenek több könnyeim.
Szép napjaim mord télre válnak.
Pályámat elfutottam. Ints,
S indulok önkényt a határra,
S bezárom éltet: a halálra
Már senkinek több jussa nincs.

VI. Egy széphez.

Ha nyárban esnék innepe nevednek,
A fényes nap hódolna kellemednek,
Egerre vígabban mosolygana,
S tavaszra változnék a tél fagya.
Most elvégezvén nyári útazását,
Nyilas jegye felé kezdé futását.
Amit tehet, megszűntek a szelek,
Enyhül a tél, olvadnak a jegek.
Oh Nap, ha én ma Phaeton lehetnék,
Télben is tavaszi fényt hintegetnék,
Nyilas jegyét önkényt elvéteném,
S a szépet nyájas arccal tisztelném.
Ablakjain sugárim béhatnának,
S körülte játszadozva múlatnának;
Majd édes ajakin, majd szép szemén,
Majd ékesen emelkedő mellyén;
S enyelgenének, míg az est eljőne,
S egy névtelen sugár szívére lőne.

VII. Vak szerelem.

Phryne az ég havánál
Fejérb alakkal ígéz:
Corinna barna bőrét
A nyár szeplői jegyzik;

Piros kis ajkin annak
 A Grátiák lebegnek:
 Corinna színe halvány,
 S komoly tekintet üli.

Az barna nagy szeméből
 Szerelmeket lövöldöz:
 Ez kék apró szemével
 Csak gyenge lángot húnorg;

Phryne szemet varázsol
 Nem földi termetével:
 Corinna kis növésén
 Nincs semmi, semmi szépség;

Az pajkos és enyelgő:
 Ez csendes és magányos;
 Mind ketten égnek értem:
 S engem — Corinna bágyaszt.

VIII. A bosszús szerelem.

„Többé reá se nézek!
 Nem kell nekem személye!
 Hűségtelen Corinna! —
 Elébb miket nem ígért
 Mézzel folyó beszéde!
 Hányszor borúlt nyakamba!
 S most más ölébe nyugszik,
 Másnak mosolyg szemébe,
 Mást bájol; énreám csak
 Mellétekintetet vét.
 Többé reá se nézek!
 Nem kell nekem személye!
 Nem! hogyha lábaimhoz
 Borúl is esdekelve:
 Többé reá se nézek!”

Így esküszik Philémon
 Tengerre, földre, mennyre.
 S itt hirtelen belép a
 Hűségtelen Corinna.

Mi lelt, Philémon? úgymond,
S egyet mosolyg reája;
S — ajkára csókok hullnak!

IX. Phyllis.

Phyllis haragra gerjed,
S bosszút kiált fejemre,
Ha Chloe néha csókot
Nyér homlokára tőlem;
S ha Chloe mást ölelget,
S mást bájol ál szemével,
Hah, mint örül magában!

Phyllis, ki hitte volna
Hogy még enyém leendesz!

X. Menyekzöi dal.

Boldog pár! kit az ég ártani nem tudó
Vígágokra vezet, tiszta szerelmetek
Zsengéjében Hymen szent kötelékibe
Indúlj a szeretet s innepi Grátiák
Andalgási között, vígan emelkedő
Boldogságod örömnappjait illeni!

Szép a zöld kor arany kezdetiben kötött
Egyesség gyönyörűségeit érzeni;
Szép a szüzi kezek lágy ölelési közt
Majd a mennykövező Jupiter asztala
Mellé, majd az öröm völgyein elterült
Békés Elysium zöldes homályiba
Örvendezve magát visszavarázslani:
Míg a klárizs ajak kész az orozva nyert
Csóknak felszabadúlt nedvibe ferdeni;
Míg a majd epedő, majd eleven szemek
Ártatlan jeleken fejtik az egybe font
Lelkeknek gyönyörű gerjedezéseit.

De mint a kikelet gyenge viráginak
Sűrűn illatozó kelyheit a nyarak

Forrósága, vagy a téli fagy elveri:
 Úgy a kedves alak, mely le nem írható
 Szépségével ezer szívre lövel vala,
 Elhervad, mihelyest öszre hanyatlanak
 Eltűnk fergeteges napjai, kénytelen
 Ígézö erejét újra kiöltetni.

Örvendj! szép az öröm kellemesebb nemét,
 A virtus gyönyörűségeit, ízleni,
 Mely a pusztta világ bús düledékinek
 Halmán sem fog irígy sírba leomlani;
 Szép, a házi falak keskeny határiba
 Régtől fogva szorúlt nyúgodalom kies
 Árnyékában, az eltölt örömek szelíd
 Ösvényére gyakort' visszatekinteni:
 Míg a boldog atyát, s nem magyarázható
 Érzésekbe merült élemesebb anyát,
 Itt a nyers ifiú atyja vonásival,
 A békés szeretet mennyei záloga,
 Ott a kis Danae érdeli tetszetes
 Ögyelgési között selyp csevegésével....

XI. Amíra.

Idyll.

Míg én felkeresem imádott Amírámát,
 Tityr, te azalatt legeltesd nyájacskámát.
 Már húnýorgó tüze jelenti Vénusnak,
 Hogy indulóba van szekere Phoebusnak.
 Tityr, te itt maradj, s legeltesd nyájacskámát,
 Míg én felkeresem imádott Amírámát.

Csak most távozzatok, ijesztő fellegek!
 Megtérvén, nyilokat szórhatják az egek!
 Bízvást rám hullhatnak! ha szépemre talállok,
 Örömmel elveszek, örömmel sírba szálllok.

Mit mível a kegyes? mely tájon keresem?
 Mely völgyen hozza rám a nyájas Szerelem?
 Ott-é, hol a fenyők harcolnak Boreással?
 Hol bémetszém nevem s nevét ezer vonással?

Vagy a kristályforrás virágos szélébe,
 Hol szívem kínjait kiöntém elibe?
 Amor, ki szépemhez szerelmes lebedessél
 Napjában annyiszor repülsz, s körülte késel,
 Mondd: távollétemben foly könnyem özöne;
 Mondd: már útban vagyok, s azonnal térj ide.
 S ha nem hint kelleme lépvezzőt szárnyaidnak,
 Hozz hírt, mi sikerét érezted szavaidnak?

Mi édes érzés támad majd szívembe,
 Ha majd oda jutván, én ötlöm szemibe;
 S felállván útamát kifedező dombjára,
 „Ő az! a kedves az!” ily szót vesz ajakára;
 S könnyű szökdelléssel a víz partjára jut,
 S kiterjesztett karral nekem előmbé fut.
 Tündér gondolatok! ébren is álmadoznak,
 Kik Amor íveitől sebhedve bágyadoznak!
 Bizonytalan kincsnek tapsolnak elibe,
 S jövőendő javokat használják eleve.

Nélküle napjaim mely únalommal telnek:
 S a legnyúltabb napok mellette szárnyra kelnek.
 Egymás mellett ülven a terpedt bükk alá,
 Hol e síp másokét mind felülhaladá,
 S jutalmul szépemnek vevé fris koszorúját,
 Mi által nevelé Alkandernek bosszúját:
 Zengd, kedves, mondja majd, zengd szép énekedet,
 Melynek tárgyúl tevéd minap kedvesedet.
 Így hatja szívemet a fülmilé nyögése,
 Vagy hús csergetegink játékos hömpelygése.

Mivél nem biztattak mézes beszédei!
 Remélnem mit hagytak varázs szép szemei!
 Lágy szellő, mely akkor e vígság lakhelyébe,
 Múlattál, nem vivéd az istenek fülébe?

XII. Vitéz Imréhez.

Lőcséről Kassára.

Imrém, te vígan élsz Abaujnak Tempéjében,
 A nyájas Grátiák és Músák lakhelyében,

Hol majd az ősz Szabó, majd a Kazinczyak
 Phoebusnak inneplő versekkel dallanak:
 Engem fagygyal borít Kárpátnak bús melléke,
 Ez a vendég ajak és durva tél vidéke.
 A szép tavasz csak most fejté ki kellemet,
 S már újra dér fedí meggyénknek bércet.
 Nem vészen Phoebus itt magyar szót ajakára,
 Bámúl a hazafi vendéghangú dalára.
 A tél már nékem is fagylalja eremet,
 Már én is dallottam nem-honi verseket,
 S mint a láncolt kerék vagy a bilincs csörgése,
 Oly kellemetlen volt Daykádnak éneklése.
 Vétkes megtévedés! áruló gondolat!
 Mely szédelgésemben intézte lantomat!
 Nem többet! bár maga nyújtandja poharában
 A castali forrást Phoebus vendégthonjában!
 Holott akár gyengébb érzésre olvadoz,
 Akár harsány kürtön csatákat riadoz,
 Nyelvünk majd olyan lágy, mint a Zephyr nyögése,
 Vagy a bús fülmile szívsebhető zengése;
 Majd olyan mint az ég rengő dördülete:
 Fellenghangon dalol, s rázkodtat ereje.
 Hazám! ha ügyelsz majd tulajdon kincseidre?
 Ha vonsz örök homályt bal hímezéseidre?
 Ölembe újlag ki ölti karjaid?
 Újra ki adja meg Abaúj tájékait?

Mindenható egek! vagy szívem örömére
 Magyar hangot vegyen hazám fia nyelvére:
 Vagy, ha megvetitek merész szándékimat,
 Adjátok meg hamar szépajkú honomat!

XIII. Szabó Dávidhoz.

Vedd levelem, Bárótim, ama fagylepte vidékről,
 Melyet az hegy meredek bércivel általövedz.
 S hogyha talán soraim füleidbe nem édesen hatnak,
 S római kellemeket benne hiába keressz,
 Nékem elég: fusc bé szemeiddel, s végre magányos
 Hajlékodbán, akármely szegeletbe, temesd.
 Nemde kiesb helyeket kíván a kellemes ének,
 Melynek lágyanható zengzete szívet igéz?

A sűgó Zephyrek s Pánnak vadon erdeje, melyben
 A falevél remegő lengedezéssel inog,
 A kövecsen lefolyó forrás, mely búsan ömölve
 Csörgedező habbal parti virágot itat,
 Vagy menedékes hegyen Bacchus, vagy az illatozó kert
 Ágyaiban a szép Flóra virági között,
 Ígézést szeret a költő lantjába lehellni,
 S szíveket hódító mennyei dalra ragad.
 Tínéktek közelébb mosolyog szép szemmel Apolló,
 S a szomszéd Helikon szent tetejére vezet;
 S hogyha borostyánnal koszorúzott lantotok íhli,
 Olyan kellemetes hangozatokra tanít,
 Mint a lágy Zephyrek kikeletkori gyenge nyögése,
 S a csermely, mikoron habjait űzve, csereg.
 Engemet a havasok melléke negyedszeri hóval
 Östromol, és sanyarú számkivetésre szorít:
 S a hidegen fűvő Boreás azon isteni szikrát,
 A költői tüzet, bennem előlni siet.

BACSÁNYI JÁNOS.

1763—1845.

Bacsányi János Tapolcán, Szala vármegyében született 1763. martius 11. nem-nemes szüléktől. A gymnásium nyelvtani osztályait Veszprémbe, a humaniorákat Sopronban folytatta, a bölcsészetet a kegyesrendiek pesti lyceumában, a törvényt a Budáról éppen akkor ide áttett egyetemen hallgatta. Horányi ajánlására, ki őt különösen kedvelte, b. Orczy Lőrinc házához, ennek reménydús fia István mellé jutott 1784-ben correpetítornak a törvényben. A ház patriarchai fejének, a hazafi és költő aggnak befolyása alatt lobbott vetett Bacsányi lelke, s mind első költői kísérletei ez időből valók, mind első megjelent mun-

kája: „*A magyaroknak vitézsége, régiek példáival megvilágosítva.*“ Pest, 1785. egy valami deák munka után ifjúi tűzzel szabadon írt historiai paraenesis (prózában). Ugyanez évben elhalván növendéke, az Orczy veje báró Vécsey Miklós kassai kamarai adminisztrátor, őt 1787-ben Kassára e kamarai osztályhoz vitte mint gyakornokot, s majdan cancellistának mozdította elő. Itt élte Bacsányi, életének leggyümölcsözőbb éveit. A pozsonyi Magyar Múzában lépett fel mint szépész a *fordításokról* szóló értekezésével (1787. 559—77.), mely által az irodalomtudomány e fontos kérdése körül üdvös mozgalmat idézett elő. Még ezen évben nov. 13. köttetett meg Baróti Szabó Dávidnál, Bacsányi, Baróti és Kazinczy Ferenc közt az úgynevezett „*kassai magyar társaság*“, melyhez az ország más részeiről is több jeles írók szövetkezvén, negyedes üzetekben megindult tőle az úgynevezett kassai „*Magyar Muzeum*“, melyből 1788 és 89. esztendőben (Pest n8r.) négy negyed jelent meg, s négy 1790—2-re ily címmel: „*Magyar Muzeum.* Kiadta negyedenként a kassai magyar társaság. Második kötet.“ Kassán, 1792. Fő dolgozó, szerkesztő, kiadó eleitől fogva Bacsányi volt; s egészen független, mióta Kazinczy a hatalmaskodni szerető elől kitért: s így az újjiskola ezen első közlönyének érdeme főleg a Bacsányié. *Versein* kívül fontosabb adalékai a *Berevetés* maga, újabb értekezése a *fordításról*, mutatványai *Ossziánból*, kit ő vezetett be, első, irodalmunkba, *Bessenyei György* kiadatlan munkái esmértetése, s

főleg az első évi III. d. negyedhez toldott vitairata *Rájnis ellen*; itt ismertette meg *Ányost* is, kinek munkái összeszedésében már ekkor fáradozott. Némi összekoccanása következtén főnökével és jóttevőjével, ezt párbajra hívta ki. Vécsey megvetette a nem-nemest, ki egyszersmind lekötelezettje volt, s első alkalommal, t. i. miután Péchy József sárosi nemes Bacsányit „*A franciaországi változásokra 1789.*“ írt költeményeért (M. Muz. II. 56.) feladá, csakugyan elejtette őt 1793. Őmaga elbocsáttatott hivatalából, a M. Muzeum illető füzetéből ama versezet kivágatott. A következő évben menedéket talált gróf Forgách Miklós nyitrai főispánnál, ki az ügyefogyottat magán titoknokává tette, s vele nyitrai jóságában vala épen, midőn a grófné Bécsből azon hírt hozá, hogy Bacsányi kerestetik. Ez ártatlannak mondván magát, Forgách Budára küldé őt, hogy Sándor nádornál jelentse magát; Bacsányi megyen, elfogatik, Bécsben egy faggató bizottmány elibe állíttatik gróf Saurau elnöklete alatt, december első napjaiban Budára hozatik, mint részese a Martinovicsféle összeesküvésnek, vádtársaival a kir. tábla törvényszéke elibe állíttatik, de 1795. május 22. feloldoztatik, ellenben másnap a hétszemélyes tábla által bizonyos tudomásaért a dolognak, melyet azonban feljelenteni elmulasztott, s „önvédelmében elárult veszélyes elveiért“, Kazinczy szerint garázda viseletéért fogóságban s a kir. jogigazgató irányában, egy évi fogóságra ítéltetett. Ettől fogva Bacsányi augusztusig

Budán vasban őriztetett, innen Szentjóbival s egyebekkel Kufsteinban, honnan 1796. május 23-dikán kiszabadulván, Bécsbe ment, és gróf Sauraunál jelentvén magát, az ottani bankóhivatalnál napdíjnokul alkalmaztatott¹. E csekély állásban is, melyben kénytelen volt magánosok (mint a historiograph Müller János, deák jeles költőnk Somsich Lázár s mások) jótéteményeit elfogadni, újra az irodalom felé fordult, s egy vegyes munkák tára kiadását tervezett, melynek létesítésére dunántúli barátjait hívta fel, s azt gr. Festetics György költségén, *Magyar Minerva* címen Bécsben 1798-ban „Ányos Pál Munkái”-val meg is nyitotta²; de más nyilatkozását az őrszemmel tartott, s azért magyarországi társaival sürűbben közlekedni tartózkodó férfit irodalmi munkásságának ez időből nem vettünk. Még is Ossziánján folyvást dolgozott, s most már versben, mint azt a még 1798-ban készült, s Kazinczy által az Erd. Múzeum V. füzetében (1816) kiadott *Iniszhónai Háboru* bizonyítani látszik. 1804-ben az akkori

¹ Sokan nagyon rossz néven vették a szerencsétlen Bacsányinak, hogy — nem halt éhen, s hivatalt keresett; innen azon gyanúsítások, melyeket jó emberek is szívesen hittek: I. *Kazinczyt* az Új M. Múzeum 1852-ki I. kötetében 443. l.

² A többi kötetek tartalma: II. Takács József *Erkölcsei Oktatásai*, Bécs, 1799. III. Virág Benedek *Poetai Munkái*, Pest, 1799. IV. Pápay Sámuel: *A magyar Literatura Esmérete*, Veszprém, 1808. V. Ruszek József: *A Philosphia előljáró Értekezései*, Veszprém, 1812.

directóriumhoz (pénzügyi főhatósághoz) mint tiszteletbeli fogalmazó tétetett által, 1805-ben pedig ugyanott valóságos udvari fogalmazó lett, s nőül vette Baumberg Gabriéla bécsi költőnőt, kivel húzamos idő óta szerelmi viszonyban élt. 1809-ben Napóleon cs. Bécsset megszállván, a Bassanói herceg, Maret státustitkár, egykori kufsteini rabtársát Bacsányit magához hívatta, s vele császárájának híres proclamációját *a magyarokhoz* magyarra (és deákra?) fordíttatta. Ez által Bacsányi állása Bécsben tartathatlanná lett, s midőn azon évi oct. 14. a béke megkötötték, Bacsányi a francia sereg oltalma alatt eltűnt, s ezóta Párizsban, francia kegypénzen, éldegelt, míg 1814-ben az oda diadalmasan bevonuló austriai seregnél magát jelentvén, fogolylyá lett, s először ugyan Bécsben, aztán Brünnben elzárattott, egy vagy két évvel utóbb azonban Linc városába belezttetett, hol francia kegypénzét (2000 frankot) élvezve, egész halálaig rendőri vigyázat alatt élt.

A *keszthelyi kör*, mely gróf Festetics György szárnyai alatt az újjiskola, s különösen ennek főnöke Kazinczy Ferenc, ellen magán és nyílt ellenzéket alkota, Bacsányit is kebelébe vonta, kinek régi féltékenységét egykori muzeumi társa s legújabbán Osszián fordítója irányában jól ismerte ¹. Bacsányi,

¹ Állt ez főleg Péteri Takács József, Ruszek József apát, Kisfaludy Sándor, Horváth János, Horvát Endre, Verseghy, s némely kisebb jelentékű férfiakból; s innen

ki hosszas távolléte után a hazától ennek haladásaitól elmaradt, s Kazinczy principátusát nehéz szívvel látta, kezet fogott, s az új kornak régi jeleseinket akarván ellenébe állítani, *A Magyar Tudósokhoz* (Pest, 1821) címzett iratában: „I. Faludi Ferenc s több magyar költők munkáinak kiadásáról; II. A nemzeti nyelvről s poézisről, és a mai nyelvrontók törekedéseiről“ értekezve, amazoknak leendő kiadását hirdette, s a nyelvújítókat epésen megtámadta. Követték ezt némely saját versei mutatványúl a Szépliteratúrai Ajándék első folyamában (1821) s majd *Faludi Ferenc Versei* (Pest, 1824) egy hosszas toldalékkal „Faludi Ferenc életéről, és a magyar nyelvről s versszerzésről“, szinte az új irodalom ellen intézettel: de mely, mint az elsőbbik, hidegen fogadtatva, hatás nélkül elhangzott; végre 1827-ben: *Bacsányi János Versei*, első kötet, u. ott; s a második kötet helyett, miután az első akkor csak több részeiben csonkítva jelenhetett meg, s azért általa visszavonatot: *Bacsányi János Poétai Munkái*, második meg bővített kiadás a szerzőnek képével. Buda, 1835. Ezekkel elhallgatott a szépen indúlt, viszontagságai által működéseiben sokképen megzavart, s a kor ellen elkeseredésből inkább, mint benső meggyőződésből,

ment ki az elhírhezt *Mondolat* Somogyi Gedeon által kiadva, s több névtelen cikk a Tud. Gyűjteményben Kazinczy ellen, ki Himfyre írt epigrammája (Töv. és Vir.) és recenziója (Erd. Muz. I.) által vonta magára a Kisfaludy Sándor tisztelői neheztelését.

felkölt férfit. Az akademia, csak érdemeire emlékezve, 1843-ban, midőn nyolevanadik évét töltötte be, Bacsányit tagúl választásával tisztelte meg: ő azt némán fogadta; s két évvel utóbb, 1845 május 11-én elfordúlt kedélylyel rekesztette be hosszas sanyarú életét. Tetemei a linci köztemetőben nyugszanak, hol azokat 1847-ben fel is kerestem. Emlékezetét is én üllöttem meg az akademiában tartott beszéddel; utóbb pedig, sajátkezü javításai és a censúra által megcsonkított költeményei, kiegészítéseinek használata mellett, először jelentek meg általam épségökben: *Bacsányi János Költeményei*, válogatott Prózai Írásaival egyetemben. Pest 1865.

I. Serkentő válasz Virág Benedekhez.

1789.

1. Vettem leveledet Duna meljékéről,
Dicsőült királyink temetőhelyéről,
Hol nemzetünk újra felkelő fényéről
S Nemesnek énekelsz szép győzedelméről¹.

2. Látom: a természet két legszebb kincsével
Bírván, érzékeny szív s mennyei elmével,
Gyakran barátkozol Músák seregével,
S borostyánt érdemelsz lantod verésével.

3. Megjártam Músáddal Szélim bús országát:
Dőlő félben láttam tündéres nagyságát;
Letette hajdani dagályos vadságát;
Gyászszin váltotta fel a félhold világát.

4. Iszonyodva nézi kipusztult vidékit,
Félelem s jaj tölti elrémült hajlékit:

¹ L. Vitéz gróf Nemes György Dicséretét a M. Muz. I. 352. old.

Hasztalan mutatja hatalma árnyékát:
Végső romlás várja Ozmán maradékát.

5. Néhanap Szulejmán ha kardját kötötte,
Egész kereszténység reszketett előtte;
S ha vitéz nemzetünk útját nem vehette,
Vérengző táborát Bécs alá vezette.

6. Szerenese kockái eképpen változnak;
Egynek dicsősséget, másnak gyászt okoznak.
Ha két hatalmasok öszvebarátkoznak,
Harmadik fejére végső veszélyt hoznak.

7. Innét emelkedvén elmémnek szárnyára,
Klióval szállottam Apolló halmára,
S felvevén a földet szemem cirkalmára,
Úgy néztem a népek változó sorsára.

8. Egek! mely képeket láttanak szemeim!
Mely szörnyőségeken jártak képzéseim!
Irtózás fogta el érzékenységeim,
Míg végre keblembé hullhattak könyveim.

9. Mint a bús tengernek felzúdult habjai
Ordítanak, s halmokra dőlöngnek halmai:
Úgy törnek egymásra a földnek fiai,
Harag s bosszúságnak gerjesztvén lángjai.

10. Sokallják társoknak kiszabott pályáját,
Nem várhatják sírba döntő nyavalyáját;
Magok élesítik a halál kaszáját,
S diésekedve rontják istenök munkáját!

11. Nékünk is, kik hajdan Tanais partjait
Elhagyván, lakhelyünk szoros határait,
S nem tudván az egek titkos szándékait,
Harcolva kerestük ősink birtokait,

12. Mennyi vér festette súlyos fegyverinket,
Míg elfoglalhattuk új örökséginket?
S Róma törvényihez szabván erkölcsinket,
Bátran mívelhettük gazdag mezeinket?

13. Mennyi magyar vértől pirúlt Márs oltára,
Hogy hazánk ne jutna mások birtokára?
Eldődink, felkelvén gyakran oltalmára,
Százezrenként dőltek ellenség kardjára.

14. Vérbe merült idők! egek keménysége!
Oh Várna! oh Mohács szomorú térsége!
Tíróllatok áradt hazánk sok insége,
Tírajtatok húnyt el régi dicsőssége!

15. László! vitéz ifju! kinek drága vére
Oly gyászos éjt hozott magyarok egére,
Oh! miért ügyeltél mások intésére,
Frigytörést javallók csalfa beszédére!

16. Lajos! boldogtalan atyának magzatja,
Gonosz tanácsosok példás áldozatja!
Te, kinek csak neved szomorú hangzatja
Népedet még ma is könyre fakaszthatja!

17. Voltam táborodnak puszta állásain,
A siető Duna suhogó partjain:
Bús csendesség fekszik atyáink hamvain,
S bágyadt szél lengedez sírjaik hantjain.

18. Harmatozó homály borúl a szemére,
Ha tekint az útas ez iszonyú térre;
Epedő szívvel dől oszlopod kövére,
Népünk s dicsősségünk temetőhelyére!

19. Hazánk, vitézségnek hajdan oskolája,
Ott lett dühösségnek vérengző pályája;
S Árpád szabad népe, híres unokája,
Ott lett egy szultánnak adózó szolgálja!

20. Nyögött a bús nemzet jármának alatta,
De láncából magát nem szabadíthatta,
Mert, hogyha bosszúló fegyverét ragadta,
Akkor is csak önnön kebelét szaggatta.

21. Az egyenetlenség (pokol rút fajzása!),
Irigység, kevélység titkos sűgallása,
Sok maszlagos polgár garázdálkodása,
S rossz, kaján szomszédink vad agyarkodása —

22. Úgy hányták hazánknak szédült gyermekeit,
Mint a bal szerencse játékeszközeit.
Örökös homályok fedezték egeit;
Jaj s panasz töltötte bánatos völgyeit!

23. Hát a vallás ügye mennyi vért ontatott,
Míg az ész fáklyája világot adhatott?
Ha ki ajándékot égből nem kaphatott,
Mint eretnek tűzre s kardra hányattatott!

24. De hová, oh Músám! gyászos énekeddel,
S szíveket terhelő emlékezetteddel?
Ne újítsd sebeink érzékenységeddel;
Hagyj fel véres könyre kísztó keserveddel.

25. Ím nyög a hazafi most is fájdalmában,
Nem vehetvén reményt árva mivoltában,
S nem találván hazát önnön hazájában,
Csak panasz, csak jajszó zeng bús ajakában.

26. Hasztalan említi törvénye szentségét;
Annyi drága vérrel szerzett örökségét;
Sőt, gyanuba hozván egyenes hívségét,
Ez által halmozza nagyobbra inségét.

27. Így, ha a múltakat eszébe juttatja,
Arcáit öntözi szemének harmatja;
S ha viszont jövődő napjait forgatja,
Szívét bú, gond, bánat, s kétség fojtogatja.

28. Mint a sérült atya, ki házanépére
Éhhalált lát jöni kisded gyermekére,
Hogy kedvesseinek lenne segédére,
Elszánja életét tenger veszélyére;

29. De hajóját szélnek alig eresztette,
Hogy rengő zaj támad alatta s felette;
Csattogó mennykövek repülnek mellette;
Ég, föld, tenger egybeszakad körülötte:

30. Partra vervén a szél megrepedt sajkjáját,
Szívdobogva éri elhagyott tanyáját,
S ölelni akarván párját s fiacskáját,
Híve koporsóján találja árváját. —

31. De sokat túrt hazánk kétes homályában,
Bízzunk a nemzetek kegyelmes atyjában!
Ha sorsa önéki vagyon oltalmában,
Nem fog elhagyni bús árvaságában.

32. Véget ér szenvedett erőszak igája,
Kedvet nyér hallatlan hűsége példája;
S talán megindulván József is reája,
Biztos partra jutand hánykódó bárkája.

33. Ilyen jobb szerencse édes reményére,
Igyekszünk mi nyelvünk felemelésére,
Hogy Phoebus, tekintvén dicső szépségére,
Nyájassb szemmel nézzen nagy Árpád népére.

34. Boldog az az ország, melynek kebelében
Múlatnak a Músák békesség ölében.
Ott van az igazság teljes mértékében,
S törvény és szabadság egész erejében.

35. Míg ezek kedvelik csendes vidékinket,
S híven megőrizvén magyar erkölcsinket,
Egyességre intik hajlott szíveinket,
Addig folyja bőség áldott mezeinket.

36. Jövel hát, barátom! te is e pályára;
Segítsd társaidat elfuthatására.
Siessünk egyszersmind dicsőség halmára,
Míg borostyán lehet fáradságunk ára.

37. Lesznek majd olyanok a magyar hazában,
Kik reánk ismérnek érdem templomában,
S ha már enyészünk is cyprus árnyékában,
Jó hazafiaknak neveznek számában!

II. A franciaországi változásokra.

1789.

Nemzetek, országok! kik rút kelepében
Nyögtök a rabságnak kínos kötelében;
S gyászos koporsóba döntő vas igátok'
Nyakatokról eddig le nem rázhattátok;

Ti is, kiknek vérét a természet kéri,
 Hív jobbágyitoknak felszentelt hóhéri,
 Jertek! s hogy sorsotok előre nézzétek,
 Vigyázó szemetek' Párisra vessétek!

III. Serkentő ének.

Szedjük életünk virágít,
 Most, mikor még illatoznak,
 S a tavasz vidám szellői
 Lengedezve játszadoznak.

Kert az élet: de rózsáit
 Óva kell s vigyázva szednünk,
 S a tövistől, hogy kezünket
 Meg ne szúrja, őrizkednünk!

Szedjük óva s őrizkedve,
 Szedjük hát, míg illatoznak;
 Míg a víg tavasz szellői
 Fürteinkben játszadoznak!

Így lehet még, szívrepesztő
 Bánatinkban csendesednünk,
 S balszerencsénk ellenére
 Jobb reményre élemednünk.

Így lehet, bajunk felejtve,
 Még örömben részesednünk,
 S kertünk édes illatjától
 Néha szinte részegednünk.

Szedjük életünk virágít,
 Szedjük hát, míg illatoznak;
 Míg a víg tavasz szellői
 Fürteinkben játszadoznak.

IV. Tűnődés.

Kufstein, 1795.

Jer már, jer egyszer, csillagos ég dicső
 Fénynyel mosolygó asszonya! Jersze már,
 Fájdalmim érzékeny tanúja!
 Verd el az éj szomorú homályát.

Távúl hazámtól; messze vidék sovány
 Határit őrző vad havasok között;
 S felhőkig érő durva fogház
 Rejtekeiből az egekre nézván,

Óhajtvá várom megjelenésedet.
 És íme! jönnek kellemetes szelíd
 Súgárid... Üdvöz légy, kegyes Hold!
 Könyveim árja között elázva

Áldlak, s köszöntlek. Csak te tudod nyögő
 Szívem keservét; ah! egyedül te vagy
 Még, aki most is szánakodva
 Néssz le reám, s panaszsímlra hallgatsz.

Ím, elhaladván útja felét az Éj,
 Némúlva fekszik s szendereg a világ.
 Ím, nyugszik a természet is már,
 S nyúgoszik övele minden állat.

Szárnyára kelvén, széljel uralkodik
 A csendes Álom: fekve pihenteti
 Földünknek elfáradt lakossit,
 Hogy kifogyott erejek' megadja.

Ah! elkerül, és messze hagy engemet...
 Sajnálja töllem balzsama cseppjeit.
 Csak boldogokhoz mégyen; és azt
 Nézi, hová siet a Szerencse.

Elesendesedtek társaim is, setét
 Szurdékaikban: nem merik átkozott
 Órában épült zárhelyünknek
 Felfakadó panaszos nyögéssel

Mély hallgatását félbe szakasztani.
 Elesendesedtek, — mint amaz óriás
 Kőszikla-barlangjában a böles
 S bátor Ulyss követői hajdan.

(Kik vagytok ah! s mely mostoha sors kemény
 Tetszése kényszerít titeket itt velem
 Szenvedni; mely isten haragja,
 Mely vak eset hozza minket öszve?)

Búsongva szállong ablakaink körül
 A bújosó szél; s terjedező hajam
 Fürtét az arcámon lefüggő
 Könybe keverve, tovább kovályog.

Így csak te vagy még, csak te vagy, akinek
 Mondhassa vérző szíve gyötrelmeit
 E szenvedő, kit sorsa kínos
 Terhe alatt elepedve szemlélsz.

Mit látok? Itt hagysz újra te is? Kegyes
 Vigasztalóm! itt hagysz-e te is megint?...
 Kell menned ah! s nem tarthatod meg
 Gyors kerekét siető kocsidnak.

Folytasd, szelíd Hold, pályafutásodat;
 Enyhítsd nememnek bánatos éjjelét.
 Tűrj, halhatatlan lélek! Eljő
 Néked is a kiszabott idő; tűrj,

Míg földi pályád végihez érkezel.
 Vesd félre már bús gondjaidat, s reméllj.
 Ismér az Eg!...: Megszán, s kiszóllít
 E hazug és csapodár világból.

V. Gyötrődés¹.

Kufstein, 1795.

Ki nyög? melyik boldogtalan
 Kiált megint e bú helyén?
 Ki háborít fel úntalan
 Magánosságom éjjelén?

Hallom, hallom keservedet,
 Te vagy, lelkemnek egy fele?
 Érzem minden gyötrelmedet,
 Érzem; s szívem reped bele!

De ah! hozzád nem juthatok,
 Hiába nyújtom karjaim.

¹ Szentjóbira vonatkozik.

Ah! senkit meg nem hajthatok,
Nem hallja senki jajjaim!

Felelnék im a köfalak,
S kérésimet kettőztetik:
Örzőimtől, hogy lássalak,
Fájdalmim meg nem nyerhetik.

A köfal szánja sorsodat,
S kérésid azt megilletik:
Örzőidtől, barátodat
Hogy láthasd! meg nem nyerhetik...

Nagy ég! tekintsd nehéz baját,
Küldj néki éltető reményt!
Avvagy te nyisd meg ajtaját,
S bocsásd el, ó Halál, szegényt!

VI. Vigasztalás ¹.

Ah! hogy beszélljek újlag
Óróra néked, árva szűz!
Holott szemedből, hív alak,
Egy könyv most is más könyvet üz?

Ím, a nagy bánat hő szava
Elhervasztó szelet hozott,
S arcád tündöklő gyöngyhava
Halványka színre változott!

Eltűnt! elhagyta képedet
Szépséged régi hajnala,
Mert ah! nem látja hívedet,
Kinek kedvéért nyílt vala.

Szánd, oh kegyes, szánd éltedet,
Ne légy magadhoz mostoha:
Bár mint epeszd bús lelkedet,
Nem kél fel ő többé soha!

¹ Szentjóni kedveséhez.

Ha felvoná lehelletét
 Magához életünk ura :
 Imádjuk böles intézetét ;
 Ne szálljunk véle alkura.

VII. A bújdosók.

Maradjatok, világi jók !
 Nem kell jutalmatok.
 Szolgáljon más ! E bújdosók
 Feladnak rajtatok.

Mutasd, gonosz Szerenese, már
 Hatalmad ostorát ;
 Öntsд ártatlan fejekre bár
 Csapásid záporát ;

Ne szánjad érző szíveket,
 Légy bármi mostoha :
 Ez egyetértő lelkeket
 Le nem nyomod soha !

Törd össze, jer ! sajkájokat,
 Öntsд újra mérgeket ;
 Indítsд fel a mély poklokat,
 Töltsд bé vad kedvedet ;

Jer, minden földi szörnyeteg,
 Jer, álld el útjokat ;
 Okádj te, égi fergeteg,
 Ordítva lángokat ;

Halomra régi székiből
 Omoljon a világ ;
 Erkölése szent ösvényiből,
 Míg él, egyik se hág !

VIII. Egy híres verselőre.

Írja szünet nélkül, s kötetenként küldi világra
 Verseit, és fenjen hirdeti Gomba Mihály :

Mely szaporán, mi hamar kel az ő stróphája; mi könnyen
Foly neki százanként, és mi kevésbe kerül.
Gomba! ne kérkedjél. Hamar elvész ami hamar kész;
S ami kevésbe kerül, többnyire nem sokat ér.

VERSEGHY FERENC.

1757—1822.

Verseghy Ferenc született 1757. apríl 3-dikán Tisza-Szolnokon Heves vármegyében, hol atyja, nemes Verseghy János Ferenc, k. sóházi tiszt volt, ki nek kora halála után anyjának gondviselésére maradt. Ez később az egri püspök, a nagy Eszterházy Károly gróf számtartójához férjhez menvén, fiát ezentúl is minden gonddal nevelhette. A deák iskolát 1766-ban a pesti gymnásiumban kezdte járni, 1769-től 1771-ig pedig azokat Egerben oly előmenetellel folytatta, hogy ez évi dec. 8-dikán a papnevendékek közé felvétetni érdemesítették. Mint ilyen hat évet a bölcsészeti és istenes tudományoknak szentelvén, 1777-ben májusban az egyházi köntöst levetköztette, s a budai egyetemen egy évet töltött bővebb kiképzése végett; de ezután változott tökélettel 1778-ban martiusban Jenő néven sz. Pál szerzetébe lépven, a maria-nostrai klastromban töltötte ujonci évét, honnan 1779. apríl 6. a pestibe tétetvén által, octóberben Nagyszombatba a theologia befejezésére küldetett, s ez idő alatt szerzetbeli növendéktársait a zsidó és görög nyelvben oktatván,

1780. aug. 12. egy tractátust szorosán vitatott, 1781. martius 26. az egyházi törvényből, azon hó 31. pedig az öszves hittudományból választott tételeket védelmezett. Erre apríl 4. letevén professióját, 22-dikén áldorrá szenteltetett. Mint ilyen a nagyszombati kir. convictusban ügyelő, 1782-ben Budára ment a felsőbb mathesis gyakorlására, s 1783-ban bölcészettudorrá, 1784-ben pedig a hittudomány borostyánosává lett. Ezek közt szerzete ifjabb tanulóit a bölcészetben gyakorolván, velök 1784-ben júniusban mint ügyelő Pozsonyba költözött, hová az egyetemből kiszakasztott hittudományi kar áttétetett; de még ez évben előljárósága által hitszónokul Pestre visszahivatván, eleinte ugyan a pálosok saját egyházában Kissel, Pestnek akkori nevezetes predikátorával együtt felváltva ünnepeken, miután pedig rendje 1785. áprílban a dömések klastromába tétetett által, Alexovicscsal szinte felváltva, vasárnapokon magyarul szónokolt, mindig számos hallgatók előtt, kik távolabbról is gyülekeztek beszédei hallgatására. Ekkor kezdett Versegby a zenével foglalkodni, s utóbb különösen a hárfán és éneklésben nevezetes tökéletességre vergődött. Itt lepvén meg őt 1786. martius 20-án szerzetének eltöröltetése, katonai lelkészetre adta magát, s először ugyan mint tábori káplán az Óbuda fölötti kis-cellai katonalakban, 1788-ki február óta pedig a budai várban lakozó tábori papfőnök mellett mint titoknok szolgált, kit a török háboru kiütése után még azon hónapban a

főhadi-szállásba követett; de kötelességeinek hű teljesítése közben súlyosan megbetegedvén, kénytelen volt hivataláról lemondani, s magát negyedfél évig Pesten Budán orvosoltatni, míg végre felgyógyult.

Verseghy már tábori káplán korában kezdett költeni, s első verses kísérletei „V. F. pap“ aláírással 1787-ben a bécsi Magyar Múzában jelentek meg; azonban kizárólag az irodalomnak húzamos betegsége alatt szentelte magát, figyelmet azonban csak 1788-tól fogva muzeumi dolgozataival és 1790-ben két alkalmi versezetével vont magára, ú. m. 1. *A magyar hazának anyai szózatja az ország napjára készülő Magyarokhoz*, h. nélk. 1790. 2. *„Emlékeztető Oszlop* azoknak a hazafiaknak tiszteletére, akik az ország előtt jún. 11. és 12. 1790. a hazanyelvnek bevétele mellett szólottanak, h. nélk. 1790. 4r. (az Orpheusban is, II. 219.) melyeket a hő hazafiúi érzés —, s egy dal: *A Nefelejts* (Orpheus 125.), melyet a gyöngéd gondolat szép kivitelén kívül a rhythmusos tiszta lebegés némileg időszakiakká tett. Ezeket követték: 3. *Egy jó szívből költ Szatira avvagy Feddőköltemény a magyar literatúráról*, helyj. nélk. (Pest) 1791. és 4. *Rövid értekezések a Muzsikáról* hat énekkel. Bécs, 1791. hangjegyekkel, mely, a technika részéről legalább, az újkiskola programjának tekintendő. Az énekek külön is megjelentek (s tudtomra kótairodalmunk azokkal kezdődik). Ezekkel egykorúlag jelentek meg 5. *A Világnak közönséges Történetei*, Buda, 1790—1., Millot után, a régi nemzetek s a

görögök dolgait foglalva magában és némely felvilágosító értekezésekkel megtoldva. Következtek 6. több rendbeli költői és széptani dolgozatai a kassai *Magyar Muzeum* II-ik kötetében (1792-ben), ú. m. „*A Teremtés*“ című, hat énekre tervezett tankölteményének első éneke, néhány apró vers, és Sulzer értekezései *A szépmesterségekről* általjában és történeteik (165—87. és 403—13.), s *A muzsikáról* különösen (202—16. és 321—26). 7. „*A lebilincsezett Prometheus* Aeschylusból, egy régi görög dramatikus poétából; mythologiabéli jegyzésekkel“. Buda, 1792. Az akkor újra keletkezett magyar játékszín részére Kotzebue-tól fordította e két darabot: 8. *A Szerellem Gyermeke*, egy nézőjáték öt felv. Buda, 1792. és 9. *A formentérai Remete*, egy néző, egyszersmind is énekesjáték három felv. (Endrődy Magyar Játékszíne IV. kötetének II. darabjában. Pest, 1793). Ez időben érte Verseghyt az első keserűség. T. i. állapotjának könnyebbítésére — miután 300 ft. nyugdíjon kellett tengenie — könyvvizsgálói állomásért folyamodott, de Millot-jához függesztett értekezései némely helyeiért 1796-ban Riethaller által feladatván, egykori szerzetes társa Alexovics által pedig „*A könyvek szabados olvasásáról*“ című könyvében megtámadtatván, ennek még reményétől is elejtetett. Ő azonban folytatta dicséretes munkásságát, s a következő évben két figyelemre méltó dolgozata következett: 10. *Mi a Poézis, és ki az igaz Poéta?* Egy rövid elmélkedés, melyben a költésnek mivolta, eszközei, célja és tár-

gya, a magyar rhythmisták hangegyeztetésének helytelenségével együtt előállíttatnak. Megtoldva Horátiusnak Pisóhoz és ennek fiaihoz írt levelével, mely Költőmesterségnek is neveztetik, és egynéhány költeményes enyelgésekkel. Buda, 1793. és 11. *Proludium in Institutiones Linguae Hungaricae*, ad systema Adelungianum, genium item linguarum orientalium ac dialectum tibiscanam et transiluanam exactas. Pest, 1793, mely Verseghy tanulmányainak egy új phásisba léptére mutat.

Ezen igyekvések közt érte őt is a csapás. 1794. dec. 10. és 11. közti éjjel elfogatván, a királyi ügyész ellene, mint a Martinovicsféle összeesküvés részese ellen, főbenjáró pört indított, s Verseghy, ki ama szerencsétlen kátékat olvasta s másokkal közlötte, a Marseillaiset magyarra fordította, s némi horvát izgató dalt muzsikára tett, május 2. 1795. a királyi tábla, 4-dikén a hétszemélyes tábla által halálra ítéltetett, jún. 1. azonban megkegyelmeztetvén, közel kilenc évi fogságot szenvedett, elébb ugyan Kufstein, aztán Grác és Brünnben, melynek szenvedéseit tanulással és jegyezgetésekkel enyhítette. 1804-ben visszanyervén szabadságát, az ügyefogyott szerencsés volt a nemes érzésű gróf Szapáry János nádori főudvarmesterben védőt és pártfogót találni, ki őt először is saját leánya Leopoldína mellé házi tanítótvá fogadván, majd közbenjárása által nyugdíját, melyet mint eltöröltött szerzetbeli bírt volt, visszaszerezvén, utóbb őt a nádorhoz magyar nyelvgya-

korlómesterül is beajánlván¹, valódi jótevője lett. Az olvasó közönségnek a következő mulattató munkák kiadásával jelentette ki felszabadulását: 12. *Rikóti Mátyás*, egy nyájas költemény, melylyel e híres magyar versszerzőnek pompás koszorúzása négysorú rhythmusokban előadatik. Pest, 1804. 13. „Nagynevezetű és nagy tekintetű *Kolomposi Szarvas Gergely úrnak*, mostoha ükömrül kedves urambátyámnak, *Víg Élete* és nevetséges Vélekedései, melyeket részént saját szájából vagy hiteles emberektől hallottam, részént pedig szórúl szóra közlendő írásiból tanultam.“ Két kötetke. Pest, 1804—5. 15. *Eduárd Skóciában*, avvagy egy szökevénynek az éjtszakája, valóságos történetből csinált nézőjáték három felv., melyet francia nyelven írt Düvál, . . németre fordított szabadon Kotzebue. . . Pest, 1805. 15. *Magyar Aglája*, avvagy kellemetesen mulató nyájaskodások külömbféle versnemekben, Buda, 1806. (1805). Következtek némely nyelvészetiék, ú. m. 16. Neuverfasste *Ungarische Sprachlehre*, worin die verschiedenen Mund- und Schreibarten der ungr. Sprache kurz angezeigt, die Regeln aus dem morgenländischen Bau der Sprache selbst hergeleitet . . werden. Pest, 1805.

¹ L. gróf Széchenyi Ferenchez írt levelét, Sághy Sándor által írt életrajza 153. l., hol dec. 21. 1806. többi közt írja „... Felséges cs. és k. főhgségének József nádorispányunknak hazafiúi buzgóságát értem, melylyel a most folyó karácsony havának 15. napján az én vezérlésem alatt a magyar nyelvnek, melyben eddig sem volt járatlan, bővebb gyakorlásához fogni méltóztatott“.

József nádornak ajánlva. Már e nyelvtanban elhintvék némely megtámadások Révai ellen; egyenesen ennek iskolája ellen intéztetett: 17. *A Tiszta Magyarság*, avagy a csinos magyar beszédre és helyes írásra vezérlő értekezések. Követi ezeket a cadentiák lajstroma, melynek hasznát a philologusok és a poeták egyaránt vehetik. Pest, 1805, mely Révai és tanítványai részéről heves elleníratokat vont maga után (l. a Révai cikket). Verseghy ez ízben elhallgatott, hanem, több alkalmi költeményeken kívül a nádorhoz és Marczibányi Istvánhoz, ismét egy csoport költői, mulattató és históriai írásokat adott, ú. m. 18. *A Magyar Hárfásnak Énekei* fortepiánóra. Két szakasz. Pest, 1807. 19. *Báró Külneki Gilméta kisaszony és Aranypataki György*. Egy érzékeny történet a legújabb üdökbül. Pest, 1808. 20. *Gróf Kaczejfalvi László*, avvagy a természetes ember. Egy igen mulatságos, tanuságokkal bővelkedő történet. A Magyar Aglájának szerzője által. Pest, 1808. 21. *A Magyaroknak Hűsége és Nemzeti Lelke*. Énekesjáték két felv., mely a budai és pesti theátrumban előadatott. Sorzobester német verseiből fordítva. Pest, 1809. 22. *Hiteles előadása a Spanyol Történeteknek az aranjuezi nyughatatlanságoknak fellobbbanásátul fogva a bayonni juntának befejezéseig*, írta Cevallos Pedro. 1809. 23. *Az Emberi Nemzetnek Történetei*. 1—3. köt. Buda, 1810—11. 24. *Vak Béla, a magyarok királya*. A történetírásbúl vont romános rajzolat. Pest, 1812.

Ez időn túl Verseghy kirekesztőleg nyelvészi

munkálkodásainak élt, miután József nádor a kir. helyt. tanácsnál intézkedett, hogy az alsóbb, közép és felső magyar nyelvtanításra szolgálendő tankönyvek megírása reá bízassék. E fáradozásainak gyümölcsei lettek: 25. *Epitome Institutionum Grammaticarum linguae Hung.* Öt kötetke (a gymnásiumok 2—6. osztályaira). Buda, 1816. 26. *Exercitationes Idiomatis Hung. secundum regulas Epitomes concinnatae.* Buda, 1816. 27. *Analyticae Institutionum linguae Hung.:* Pars. I. Etymologia, P. II. Syntaxis, P. III. Vsus aestheticus linguae hung. 2 kötetben (a tanítók számára). Buda, 1816—17. 28. *Magyar Orthographia*, avagy Irástudomány.. a nemzeti iskolák számára (először:) Buda, 1817. s azontúl többször. 29. *Ungarische Rechtschreibung als Einleitung in die ungr. Sprachlehre.* Buda. 1817. 30. *Ungarische Sprachlehre*, zum Gebrauche der ersten latein. und Nationalschulen. Buda, 1817. (s többször). 31. *Magyar Grammatika* avagy Nyelvtudomány, melyben a hazai nyelvnek sükeres okokra épített regulái napkeleti nyelvhez illő tanításrenddel mind és pontosan előterjesztetnek, a magyar nemzeti iskolák számára. Buda, 1817. (és többször). 32. *A philosophiának talpigazságaira épített Felelet* a nemz. muz. nevében a m. nyelv iránt tett, s az 1818. eszt. bőjtelő hav. 7. a Hazai Tudósításokba iktatott kérdésekre, mely értekezés gyanánt is szolgál egyszersmind a nyelv művelésnek mivoltáról és akadályairól. Buda, 1818. Ezen munkával zárta be Verseghy nagy munkásságú

nyelvész-pályáját, melyen számos használható anyagot, sőt méltánylandó nézeteket is közlött; de hol gyakorlatiatlan elvei-, hol makacs empirismusánál fogva pusztai szózatként elhangzottakat; még a tanodák emberei is, hívei az uralkodóvá lett Révai-rendszerének, inkább cáfolva mint őt követve használtatták e minden illetékes bírálat nélkül reájok kötött könyveket.

Ez időben hangosabban kezdett országszerte a katolikus biblia revisiója is óhajtatni, s a kilátásban volt nemzeti zsinat egyik tárgyaúl tekintetni. Verseghy, Rudnay főérsek által is serkentve, tudományos készüléttel dolgozott ily című munkával lépett a pozsonyi zsinat elibe: 33. *Dissertatio de versione hungarica Scripturae Sacrae, cui specimina correctae atque ad Vulgatam exactae versionis, una cum momentis exegetico-philologicis emendationum, in translatione Káldiana instituendarum, subiunguntur.* Budae, 1822. 4rét, melyben a bibliának az eredeti nyelvekből újra lefordíttatását ajánlotta. Ez volt Verseghy hattyúszava. Mellőzve egykori barátjai és társaitól — ily élesen nyilatkoztak akkor még a doctrinális felekezetek! —, elszigetelve az irodalmi világtól, majdnem egyedül Sághy Ferenc egyetemi nyomdai gondár mívelt társalkodására szorúlva; viszontagságos, eleinte nélkülözésekkel s részben kenyérkereső munkákra fecsérelt, majd irodalmi harcoktól, s végre betegségektől látogatott életét azon évi december 15. zárta be a budai vár keleti hegy-

oldalában fekvő csinos házacskájában, hol évek óta valóságos szerzetesi elvonúltságban élt. Hült teteimei mögött néhány ismerősen és két fiatal írón kívül¹ senki sem volt észrevehető. Azok a budakeszii út melletti temetőben egy márvány kereszt alatt nyugszanak. Ennél díszesb emléket állított neki Sághy Ferenc a következő könyv kiadása által: 34. *Verseggy Ferenc Maradványai és Élete*, Buda, 1825. Emezt nagy gondnal és melegséggel a kiadónak fia Sághy Sándor írta meg²; amazok közt leg-figyelemreméltóbbak *Ovid Formaváltozásai* I-ső s a II. könyv 1—2. szakaszai tudós magyarázatokkal ellátva, s *A teremtésnek képe* című költői töredék, mely először Kisfaludy Károly Aurórájában 1823. látott világot. Nyelvészeti hagyományai közt egy készületlen *Nagy Magyar Szótár* találtatott, s az „Egyházi Értekezések” társasága által tervezett műszótár, melyet befejeztetvén Horváth J. apát, ily cím alatt adatott ki: 35. *Tudományos Mesterszókönyv*, próbaképen készítették némely magyar nyelvszeretők. Buda, 1820. Végre szorgalmas munkatársa volt a veszprémi „Egyházi Értekezéseknek”, melyekben mind életében 1820—22, mind halála után 1823. és 24-ben számos becses darabjai jelentek meg, melyek közül *egyházi énekei*n kívül az *Az egyházi énekről* s *Az egyházi magyar ékesenszólásról* szóló bővebb értekezéseit emelem ki. —

¹ Csak Bajza és én tettük meg neki az írók közül a vég tiszteletet!

² Ezt használtam itt is hálával s szinte kirekesztőleg.

Megújította emlékezetét a következő első teljesb kiadás: 36. *Verseghy Ferenc Költeményei*, összeszedte Toldy Ferenc. Pest, 1865; jeles zenetudósunk Bartalus István pedig, melegséggel méltatva Verseghynek dalzenészetünk körüli érdemeit, harminc darabját hívott új életre „M. Orpheusában“, Pest, 1869.

I. Lilla.

Míg repdes enyelve az alkonyi szél,
S csókjára megrezzen a rózsalevél,
Sír Lilla, s az érre leszögzi szemét,
Mely zúgva gyorsítja előre vizét.

„Ah! így fut előlem az édes öröm,
Azóta hogy búmot elhagyva nyögöm.
Megszegte az álnok! megszegte hitét;
Phyllisnek eladta örökre kezét.“

Ezt mondja zokogva, s egy dombra ledül,
Hol szíve a szótlán keservre hevül.
Oh lyánka! mit bánod a csalfa kezét?
Nem férfi az, aki megszegte hitét.

II. A nefelejtsvirág.

Amott a csendes völgy ölében,
Hol zúgva görg a vízkövecs,
A parton lengett a fővénnyben
Egy nefelejts.

Ah, benne, amint rám mosolyga,
Laurámnak láttam kék szemét;
A harmat épen rá hullatta
Gyenge tejét.

Két csöppet láttam, mint remegtek,
Oh kedves képzet! szép ölen;

Egymásba végre mint peregtek
Sík levelén.

Ezt, Laura! néked hogy letörtem,
Sóhajtva mondtam: Nefelejts!
Ah minden a te szíved nekem!..
El ne felejts.

III. Dámon és Rozílis.

D. Szép Rozílis! mit halasztod
Még tovább szerelmedet?
Bal gyanúkkal mit fonnyasztod
Érted égő szívemet?
Oh! e szív
Holtig hív.

R. Sok menyecske már megbánta
Hogy férjének könnyen hitt,
S egy szavára néki szánta
Lyánykorában mindenit.
Aki vár,
Jobban jár.

D. Vaj! de hányan megcsalódtak,
Kínozván a hüseket,
Kik szomorgva elvonódtak,
S másnak adták szíveket.
Célra jut,
Aki fut.

R. Ah! Rozílis azt nem várja,
Hogy te mással egybe kelj.
Lesz örömmel élted párja,
Csak te benne kedvet lelj.
Ő míg él,
Néked él.

IV. A válogató.

Én egy gazdag asszonyért
Szélnek adjam nyugtomat,

Aki alkudt zsoldokért
 Jusnak tartsa lángomat?
 Légy te, gyöngyöm! tiszta ére,
 S oly nagy mint a Mátrabére!
 A kalmárlott mátkaság
 Mind palástolt szolgaság.

Én egy büszke asszonyért
 Nyűgbe vessem szívemet,
 Aki emberségemért
 Pórnak szidja véretem?
 Légy te, gyöngyöm! olyan vér,
 Melylyel herceg fel nem ér!
 Páromtól a megvetés
 Rosszabb mint az étetés.

Én egy szentes asszonyért
 Klastromozzam éltemet,
 Aki nyájas csókomért
 Kárhoztassa lelkemet?
 Légy te oly szent alkotmány,
 Mint a most lett szűzleány!
 Kút felett a szomjazás
 Tűrhetetlen sorvadás.

Én egy bölcske asszonyért
 Háborgassam álmomat,
 Aki plátós bábokért
 Megtapodja lángomat?
 Légy te oly nagy lelki kincs,
 Mint amelynek teste nincs!
 Míg e földön vándorlok
 Széllel jól nem lakhatok.

Én a legszebb asszonyért
 Felhevítsem véretem,
 Aki más nap Dámonért
 Megvetendi szívemet?
 Légy te, gyöngyöm! olyan szép,
 Mint a legszebb angyalkép!
 Nékem nem vagy angyalom,
 Ha mással kell osztoznom.

V. Klárikához.

Amott a hegynek zöld tövén
Egy domb ül a völgy kezdetén,
S ezen parányi kis tanyám:
Jer, nézd meg Klárikám!
Mellette csörg a friss patak,
Melynél bárányok játszanak.
Nem bő, de nekünk, Klárikám!
Elég lesz kis tanyám.

Előtte nagy tölgy gallyazik,
Hol sok madárszó hangozik.
Körülte szép gyümölcsös fák,
S víg rózsabokrocskák,
A nap nem éri ajtaját,
A szél nem rázza oszlopát;
Hő ahhoz vagy hűs át nem fér,
Ki kis tanyámba tér.

A víznél, mely lent folydogál,
Egy fülmiléske sírdogál,
S a szirt felfogván daljait,
Megnyújtja jajjait.
Itt lelvén eddig kedvettem,
Magam töltöttem életemet;
De tiszta szívből osztózok,
Ha véled lakhatok.

E kis tanyámban úr vagyok,
Napestig bátran vígadok,
S mihelyt az alkony ágyba vet
Az álom rám nevet.
Ha megvizsgálod, kedvesem!
Tudom, megtetszik rejtekem:
Csak nő hiával van tanyám:
Jer, térj be Klárikám!

VI. Szentésiné.

Egy szomszéd özvegynek csinos falujából
Haza nyargaltatván, kiszáll kocsijából

Híres Szentesiné, a bájos szépségnek
 Oly ritka remekje, mint a szent hűségnek,
 S békutván férjéhez haragos orcával,
 Ledül a szófára úti ruhájával.
 „Jaj! mit láttak, úgymond, bámuló szemeim,
 Miket nem hallottak elrémült füleim!
 Inkább hittem volna hogy még ma meghaljak,
 Hogysem ily alacsony dolgot tapasztaljak“.
 Szinte sachot adván férje barátjának,
 Felugrik szavára kedves asszonyának,
 S „mi bajod van? úgymond; ki mert megbántani?
 Kimm siessek bosszút hallatlant állani?“

„Senkin, felel a szép. Köszönöm tüzedet,
 Melylyel bizonyítod hozzám jó szívedet.
 Nem csak engem illet a szörnyű gyalázat,
 Mely miatt keblemben hangzik az ádázat.
 Oda böcsülete asszonyi nemünknek,
 Ha kisül fortély a szomszéd özvegyünknek.
 Szígyenlem előtted levenni lárváját,
 Melylyel takargatta szemtelen orcáját
 Családiné“. — „Hogyhogy?“ kérdi bámulással
 A jó szívű gazda, míg egy nagy ugrással
 Melléjek dobbanván házoknak barátja
 A mondandó hírre szemét száját tájtja.
 „Családiné, mondom“, folytatja szavait
 Nagy tüzzel az asszony „megúnta napjait,
 S felemelvén csúcsát özvegy fátyolának,
 Szemébe kaesongat új házasságának.
 Tudjátok, férjének tartván temetését
 Mely igaznak hittük módos kesergését!
 Egymást érték mellyén a könnyhullajtások,
 Fojtogatták szavát a mély zokogások,
 S ráborulván sokszor megmeredt párjára,
 Szörnyű ájúlással düllött szófájára.
 Végre márványtornyot emelvén kertjénél,
 Nyilván megesküdült felépítésénél,
 Hogy míg ennek alját a patak hüviti,
 Mely özvegy lakását vízzel békeríti,
 Mindaddig folytatván ő is özvegységét,
 Boldogult férjének megőrzi hűségét.
 Fél esztendő töltnén magányosságában,
 Erősödni látszott feltett szándékában.

Meg-meglátogatván, magam is szemléltem,
Amit eleinte tettetésnek véltem,
Hogy gerlice gyanánt mélyen szomorkodik,
S a kérők kezétől visszaiszonyodik.
Ah! de, hogy ma szívét mentem vigasztalni,
Mit kellett szememnek nála tapasztalni!
A pataknak partján sok munkást találván,
S mellette egy árkot készülni csudálván,
Magamban eziránt sokáig aggódtam,
S kocsimmal végtére hozzájuk tolódtam.
Mosolygva felelték bámúlt kérdésemre,
Kik a szekérúthoz jöttek intésemre,
Hogy földesasszonya ezen kis folyónak
Megigérte kezét Fürtösi Lászlónak;
S minthogy megfogadta szörnyű esküvéssel,
Hogy fel nem hagy addig a bús özvegyléssel,
Míg alját e patak mossa sírtornyának,
Melyet felépített boldogult urának,
Ők ő nagyságának parancsolatjára
Elvezetik vizét Fürtösi malmára“.

Lesneki ezt hallván — így hitták barátját
A Szentesi háznak — felnyitja kabátját,
S megnyomván lágyékit mind a két kezével,
Ellepi a szobát vad nevetésével.
Sok kelepcét hányt ő Szentesi nejének
Elejétől fogva ösmeretségének;
De mind hasztalannak látván fáradságát,
Az úrnak kereste végre barátságát.
Most tehát megsejtvén módját a bosszúnak,
Az asszonyhűséget fekete hattyúnak,
S tettetésnek mondja mind a grimaszokat,
Melyekkel megveti az ajánlásokat.
Az asszony rá nézván méltó megvetéssel,
Felkel a szófáról nagy keseredéssel,
S bémenvén szó nélkül tükörszobájába,
Zsembegve öltözik könnyebb ruhájába.
De férje leülván játszó asztalához,
„Nem szeretem, úgymond házi barátjához,
Hogy asszonyom másnak tetteit turkálja.
A gyengeségeket csak olyan ócsálja,
Ki tulajdon keblét érezvén vétkesnek,
Korom mellett akar tetszeni fényesnek.

Örömet elválnék javamnak felétül,
Ha elszoktathatnám rút nyelvességétül“.

Fontos lett a beszéd a sach-asztalkánál,
S Lesneki figyelmet lelvén a gazdánál,
Titkon egykét módot kezdett tanácsolni,
Melylyel meg lehetne párját orvosolni.
Sok debattok után vacsorához gyűltek,
Hol a gazdasszonynyal ismét kibékültek,
Ki az ifiúnak hallván kérlelését,
Örömet tréfára vette eszevegését.
Azalatt Szentesi nagyot fohászkodik,
Mint aki magában búval tusakodik,
S „nagyobb ennél, úgymond, hogy három pöreim,
Melyeket rám hagytak boldogult őseim,
Ezen terminussal mind elővetetnek,
S engemet házamtúl Pestre siettetnek.
Legyen addig az úr nőmnek gyámolója,
S a kétes dolgokban böles igazgatója!
Így az utazástul sóha még nem félttem,
Mióta Mancimmal jegygyűrűt cseréltem.
De reménylem még is az ég kegyelmétül,
Hogy megó a rossznak incselkedésétül“.
Erre csengetővel beinti eselédjét,
S hozzájok fordítván szomorú beszédjét,
Megteszi kevésset a rendeléseket,
Hogy mind készen tartsák az úti szereket.

El is indúlt reggel egy hü inassával,
S a második hétnek utolsó napjával
A komor menyecske olvasván irását,
Melyben lerajzolta hosszas utazását,
Lankadt rózsza gyanánt kezdett felvidülni,
Mely a hűs alkonyban meg szokott újulni.
Lesneki azonban hüven vigasztalta,
S jóllehet az asszony ritkán marasztalta,
Mellelte töltötte még is az estvéket,
Truccára dícsérvén az olyan nőskéket,
Kikről a köz hírek nyilván trombitálják,
Hogy az éheseket örömet táplálják.
Két nap múlva ismét más levél érkezett,
Mely már az elsővel nagyon ellenkezett.

Szentesit az úton a hideg kilelte;
De kemény rázásit semminek ügyelte,
S nagy reménye lévén pesti orvosságban,
Szólani sem akart róla írásában.
A városba jutván, leroskadtt lábárúl,
S kevés remény lévén felgyógyulásárúl,
Gondos orvossának böles tanácslására
Felnyomta pecsétjét testamentomára.
Mint mikor az égre felhők tornyosodnak,
Melyekben iszonyú vészek zordonkodnak,
Ammint ormaikat a nap megsajdítja,
Halványodik, ájúl, fejét lekonyítja;
De magához térvén mély rémülésébül,
Olvasztó tüzeket lödöz hő képébül,
A fellegek pedig mord harcra hevülnek,
Vad ostromló gyanánt rakásra esődülnek,
Vaktában lökdösik gyilkos nyilaikat,
Morgással duplázzák csattanásaikat,
S öszvegomolyodván, mindaddig duzmadnak,
Míg lágy oldalaik záporra fakadnak:
Szentesiné szintűgy a tudósításra
Jelt érez magában egy nagy ájulásra,
S a karszékebe dülvén halavány orcával,
Elrémiti házat szűszorulásával.
Hozzá fut Lesneki szárnyas lépésekkel,
S életre idézi szagos ecetekkel.
Ő pedig lassaukint megtérvén magához,
Nagy sóhajtást kapcsol első jajszavához.
Képe tüzesedik, szemei lángzanak,
Ajakin siralmas panaszok habzanak.
Szörnyű átkokat küld mostoha sorsának,
Szemrehányásokat utazó urának;
S végre hogy szívének érzi tágulását,
Sírásra fordítja vad háborodását,
S jajokkal vegyítvén bús zokogásait,
Zápor gyanánt ontja könnyhullajtásait.
Hasztalan kérlelik a vigasztalások;
Megújúlnak velek a panaszkodások.
Haldoklani kíván haldokló férjével,
Életét váltani saját életével.
Majd azután szemét egy pontra meresztvén,
S gondolatjainak zabolát eresztvén,
Egyszerre megfordúl bús komornájához,
Ki eddig mindenben hű volt asszonyához,

S rendeléseket tesz valamint útjárúl,
 Úgy idegen kézre hagyandó házarúl.
 Ezt ugyan Lesneki nagyon rosszalotta,
 S több helyes okokkal buzgón ostromlotta ;
 De hasztalan lévén minden hitetése,
 Teljesedni kezdett az asszony végzése,
 S alattomban szólván a kész kocsisokkal,
 Csak azt nyerhette meg bő áldomásokkal,
 Hogy addig késsenek elindításával,
 Míg jobb hír érkezik a jövő postával.

Harmad napra tehát jön a tudósítás,
 Hogy mind foganatlan lévén a gyógyítás,
 Elhagyta Szentesi az árnyék világot.
 Orvossa írta meg e szörnyű újságot,
 Azt függesztvén hozzá : hogy rendelésére
 Feltette a testet saját szekereére,
 Mely már visszaviszi ősi jószágába,
 Hogy ott letetessen nemének sírjába.
 A testamentom is vele fog érkezni ;
 S minémű pompával akar temetkezni,
 Azt maga feltette haldokló karjával,
 S a ládába zárta végső szándékával.
 Ezt tehát az asszony várja meg békével,
 S vígasztalja magát keresztény hitével.
 Nincs eröm megírni a zokogásokat,
 S a közöttök történt sok ájulásokat,
 Melyekkel az özvegy Szentest siratta,
 Vagy bel fájdalmának mélységét mutatta.
 Panaszok követték néma keserveit,
 S amire jajok közt vetette szemeit,
 Az eszébe hozván férjének jóságát,
 Újítani látszott mély szomorúságát,
 Ösmervén Lesneki a bának útjait,
 Mely a szelíd észnek megvetvén nyomait,
 Táplálékot talál a böles kérlelésben,
 Könnyebbséget pedig a részesülésben ;
 Maga is követte az asszony példáját,
 S égis magasztalván boldogult Pistáját,
 Már fohászkodással árulta sebeit,
 Már kezkenőjével törölte szemeit.
 Mint a harmatesőppek, melyek a rózsának
 Egy piros levelén külön ragyogának,

Arra unszoltatván az irigy szellőtül,
Hogy búcsút vegyenek a bíbor böcsötül,
Sok remegés után egymásba pörgenek,
S a kinyílt rózsának keblébe görgenek :
Úgy az érzékeny szív buba süllyedezvén,
S egy másikat véle senyvedni érezvén,
Reszketve csatolja bajtársát ölébe,
S kiöntvén panaszt érzékeny keblébe,
Vígasztalást keres köz zokogásában,
Nyugodalmat talál nyílt barátságában.
Szentésiné tehát látván kesergését,
Bizonyosnak vélte igaz szívességét,
S nyakába borúlván, zokogással kérte,
Hogy ammint férjének szentül megígérte,
Segítse viselni súlyait sorsának,
S legyen gyámolója bús árvaságának.
Lesneki megfelel nagy illetődéssel,
S mindent megígervén módos esküvéssel,
Míg öröknek vallja szíves barátságát,
Új könnyekkel festi mély szomorúságát.
„Jaj! — úgymond egyszerre, s megdül bal karjára,
Hirtelen lecsapván jobbját lágyékára,
„A nyilamlás ismét!“ — s elkezd halványodni,
Szentésiné pedig mindenhez kapkodni,
Hogy megelőzhesse annak betegségét,
Kinek jó szívétül várja könnyebbségét.
Sok vánszorgás után megtérvén magához,
„Ah! úgymond nyöszörgve szép orvosnéjához :
Valahányszor a bú elfogván szívemet,
Sűrűn kifacsarja szememből könnyemet,
Annyiszor megújúl ezen bágyadásom.
A nyilamlás lesz még utolsó romlásom!
Pedig ha könyezni másokat szemlélek,
Lehetetlen, hogy ne szomorkodjak vélek.“
Erre Szentésiné felteszi magában,
Hogy mértéket tartván saját bánatjában,
Nem ad néki többé okot a sírásra,
Sőt készítvén képét a kedvmutatásra,
Bajnok keménységgel kérleli vendégét,
Enyhítse meg, mint ő, mély keserűségét.

Nincs oly szomorúság az ember szívében,
Mely sírját ne lelje az üdő keblében.

Megemészt ez mindent, s ammint örömünknek
 Úgy hűti óránként hevét keservünknek.
 Egynehány nap múlva bújából derülvén,
 S feledékenységből kedve is üdülvén,
 Együtt ül az özvegy házi barátjával,
 Két megelégitett jó vacsorájával,
 Ammint nagy kapuja nyílik udvarának,
 S elérkezik teste boldogúlt urának.
 Visszaesvén tehát szomorúságába,
 Beviteti férjét egy vendég szobába,
 S ráborulván néha lelketlen mellére,
 El-elmegy ájúlani az ágynak szélére.
 Amit Családiné tett hajdan férjével,
 Azt ő megújítja szós kesergésével,
 Sőt meglátszik vetni minden mesterségét.
 Hogy megszigyenítse amannak hűségét.
 Azalatt érkezvén futva komornája,
 „Az istenért, úgymond, kékül már orcája!
 Ölik ismét szegényt a rút nyilamlások,
 Egymást érik szíven a vad ájúlások;
 S ha nagyságod rajta nem tud segíteni,
 Ötet is ki fogjuk még ma teríteni.“
 Szalad Szentesiné beteg barátjához,
 Hozzá lát sűrögve gyógyítgatásához,
 Törli halándékit illatos vizekkel,
 Erősíti szívét éltető csöppekkel,
 S ammint nagy nehezen megeleveníti,
 Ruháit leszedvén az ágyba segíti.
 Könyebbedni látván apolgtatására,
 S az álmos eseléd is ooszolván álmára,
 Kérdezi végtére nyöszörgő vendégét:
 Régen viseli-e súlyos betegségét?
 S mit tapasztalt eddig legjobb orvosságnak
 Szögezési ellen e dühös kórságnak?
 „Ah! úgymond viszontag amaz, kérdésére:
 Feltámasztván magát egyik könyökére,
 „Már két esztendeje, hogy vele kinlódok,
 S megorvoslásával hasztalan bajlódok.
 Öt híres doktorral közlöttem sorsomat,
 Kik sok száz moslékkal töltötték gyomromat.
 Az egyik barbarát antimóniummal,
 Ez meg chinát rendelt matrimóniummal,
 A harmadik klistért csupa phlogistonból,
 Lekvart a negyedik fris lithargyronból;

S az utolsó hallván a sok recepteket,
Melyek meg nem bírták a szögezéseket,
Próba gyanánt kínzott három mixtúrával,
S végre barátságos confidentiával
Megmondta, hogy tovább nem ér mestersége.
De különös lévén hozzám embersége,
Azt adta egyszersmind sajnós vallásához,
Hogy, ha bizodalمام volna tanácsához,
Javasolna még egy házi orvosságot,
Mely szígyenben hagyand minden doctorságot.
Megigérvén tehát méjtó kérésére,
Hogy a tanácslónak nem vallok nevére,
A nyilamlás ellen legjobbnak mondotta,
És ezt okokkal is megbizonyította,
Ha egy meghalt testnek orrát elvágatván,
S balzsammal bemázolt irhába varratván,
Meztelen nyakamon mindaddig viselem,
Míg el nem enyészik a szokott gyöttelelem.
Két testőrző bányát meg is szólítottam,
S kért szolgálatjokért sok pénzt ajánlottam;
De ők szent haraggal fejeket csóválták,
S kérésemet szörnyű véteknek csinálták.
Azután több szegény asszonyhoz fordultam,
S egynehány aranyért tőlök azt koldúltam,
Hogy vegyék le orrát saját gyermekeknek,
S palástolására cselekedetjeknek
Mondják: hogy a testhez macskák jutottanak,
Melyek már több holtat megcsónkítottanak.
De alig végeztem hozzájuk szavamat,
Legottan pemettel kínálták hátamat,
S babonásnak tartván addig fenyegettek,
Míg szemeik elől messze nem kergettek.
Végre sírásókhoz vittem kérésemet,
Kik már jól ösmervén leírt személyemet,
Vicipány urunkhoz akartak vezetni,
S mint boszorkány-mestert tűzre ítéltetni.“

Erre Szentesiné felugrik székéreül,
S egy éles késecskét kivonván zsebéből,
Legkisebb szó nélkül gyertyát vesz markába,
S átmenvén örömmel a bézárt szobába,
Hol setétben feküdt holtteste urának,
Neki akar esni halavány orrának.

De férje megkapván kését bal karjával:
Saját orrát pedig elfödven jobbjaival,
„Orrom nélkül, úgymond, engem eltemetni
Több ám, mint a folyót másfelé vezetni.“

VIRÁG BENEDEK.

1752—1830.

Virág Benedek 1752-ben Nagy-Bajomban született, Somogy vármegyében. Első oktatását Kani-
zsán és Pécssett nyerte. 1775-ben Pesten a pálosok
rendébe lépett, hol a bölcsészetet, s ismét Pécssett a
hittudományt hallgatta. Felszenteltetése után 1781-
ben Székesfejérváratt kezdett tanítani a gymnásiumi
osztályokban, hol szerzetének eltöröltetése után is
(1786) folytatta hivatalát, melyben ritka buzgósá-
gal járt el, s a deák költészet mellett a magyart is
igyekezett megkedveltetni az ifjú nemzedékkel. De
elbetegedése miatt 1794-ben lemondván tanszékéről,
Pestre tette át lakását, hol rövid ideig nevelőskö-
dött, mi azonban szinte terhelve gyengélkedő egész-
ségét, 1795-ben az olcsóbb Budára költözött, s ott
élte végeig nemes szegénységben egyedül az iroda-
lomnak élt. Mert egyedüli biztos jövedelme azon
háromszáz papírf. volt, melyet mint eltörölt szer-
zetének tagja a vallási alapból vont, s melyet koron-
ként azon csekély pénz nevelt, mi a Pyber Benedek
és Kondé Benedek által költségeiken kinyomatott
könyveiből csepegett. Segedelmet soha nem kért, s

azon apró ajándékok, mik szükségét néha enyhítették, vagy hozzá lopattak, vagy mint baráti kedveskedések fogadtattak el: mégis az 1810-ki budai égés után, mely könyveit, írásait, némely munkái példányait, köztök a Magyar Századok első kiadása szinte minden példányait, szóval mindenét elhamvasztá, magát soha többé össze nem szedhette.

Virág első költői kísérletei, melyekben Besse nyeit követte, 1777 előttre szolgálnak vissza; új lángot azonban tanárától Ányostól kapott. Először 1789-ben a Magyar Muzeumban lépett fel alexandrinés költeményeivel, majd itt is és Kazinczy Orpheusában néhány ódával s hexameteres darabjával, s több külön nyomtatott ódával; míg azok egy évtized alatt egy kötetre szaporodván, mértékes verseit, a rímeseek teljes mellőzésével, összegyűjtve adta ki a Bacsányi által megindított Magyar Minerva harmadik köteteül: 1. *Virág Benedek Poetai Munkái* címmel Pesten, 1799. Ezt követték egymás után: 2. *Horatius Poetikája*, Pest, 1801; melyben a deák szövegen kívül e nevezetes tanlevelet prózai fordításban, magyarázó jegyzésekkel s bevezetéssel adja, mely utóbbiban a classicai formákat mint a költészet egyik lényegét tünteti fel; a rímesekeket pedig keményen megtámadja. 3. *Laelius*, vagy M. T. Cicerónak beszéllgetése a Barátságról. Pest, 1802. 4. *Az üdösb Cátó*, vagy M. T. Cicerónak beszéllgetése az Öregségről. Pest, 1803, mindkettő magyarázó jegyzésekkel. 5. *Négy Predikáció* az anyaszentegyház négy

evangelistáinak ünnepeire, és a Salve Regina magyarázatja. Pest, 1803. (Telegdi Miklós munkáiból kiadva). 6. *Különös lecke a szűz Mária képéről a magyar aranyon*, Miller J. F. után. Ott, 1804. 7. *Magyar Poeták*, kik romai mértékre írtak 1540-től 1780-ig. Ott, 1804. 8. *Második András király Arany Bullája*, mely 1222-ben költ. Ott, 1805. 9. *Két Elmélkedés Fleury Claudius apátur Egyházi Historiájából*, Buda, 1806. 10. *A Hetedik Elmélkedés Fleury Claudius úrnak Egyh. Historiájából az egyházi törvényhatóságról*. Pest, 1808. 11. *Magyar Századok IX—XIII.* (század). Buda, 1808. (más. kiadás ott 1811.). 12. *Jegyzetek a Magyar Beszédnek részeire*. Buda, 1810. 13. *Poémák*, Buda, 1811. (eredetiek és Horác-félék). 14. *Thalia*, Pest, 1813. (szinte; s emezek közt a písói tanlevél, versekben). 15. *Eurydice*. Pest, 1814. (epistolák, eredetiek és horáciak). 16. *Horátius Levelei*. Buda, 1815. 17. *Magyar Századok MCCC—MCDXXXVII*. Ott, 1816. 18. *Költemények*, Buda, 1816. (kilenc mese s némely horáci ódák). 19. *Hunyadi László*, tragédia (Bessenyei György után). Buda, 1817. (Hozzá járul „Poesia” címen egy deák-magyar verstan; é „Költemények Phaedrusként” cím alatt harminc mese, s még néhány vers). 20. *Epodusok Horátiusból*. Ott, 1817. 21. *Költemények Phaedrusként*, két szerzeléssel. Ott, 1819. (mesék, gnómák, satirai s egyéb darabokkal). 22. *Satirák Horátiusból*. Ott, 1820. 23. *Magyar Prosodia és magyar írás*. Buda, 1821. Ugyan ekkor jöttek ki némely *Észrevételei a Magyar Szókötésre a*

Tud. Gyűjt. 1821-ki XI-d. kötetében, s egy régibb verse (Mulandóság) a Széplít. Ajándék 1821-ki folyama 37. lapján. Következtek 24. *Poetai Munkák*, két könyv (második sokkal bővebb kiadás). Pest, 1822. 25. *Q. F. Horátius Ódái*. Buda, 1824. 26. *Magyar Lant*. Ott, 1825. (zsoltárok). Munkássága nagyobb részét ez időben újra a „Magyar Századok“ foglalták el, midőn 1830. jan. 30-d. éjjel, magányos szállásán segély és tanu nélkül, gutaütésben meghalt. Komjáti Anna Ürményi József státusminister özvegye, temettette el; s ki élte végeig valódi remete-életet élt, lelketlen tetemeit roppant kesergő sokaság követte a krisztinavárosi sírkertig, hol hű tanítványa s barátja Reseta János kőkeresztel jegyezte meg nyughelyét. Halála után jelentek meg: 27. *V. B. Magyar Századai* (kiegészítve a XV. és XVI. századokkal 1526-ig, de csak töredékesen, mint a nemz. muzeumban találatnak) Toldy Ferenc által. 5 köt. Pest, 1862—3. és 28. *V. B. Poetai Munkái*, harmadik teljesb kiad. Pest, 1863. ugyanattól.

I. Egy hajóhoz.

1790 *.

Oh hajó! ezen új habok a tengerbe
Visszavisznek téged, s döntenek az örvénybe.
Oh, mit akarsz? Maradj vesztég a partodon:
Ám látod hogy nem ül senki kormányodon.
Sebesült árbocfád Africus szárnyától
Csikorog, s lezúdul nem soká magától.
De vonókötel sínes hogy mélyebb vizeken
Keresztül-verdődhesz kétéves veszélyeken.

* Allegória, vonatkozással a francia változásokra (Horácot követve).

Oztán vitorláid sinesenek épségben,
 S nem lehet reményed semmi istenségben.
 Pontus erdejéből vett eredetedet
 Hasztalan emlited, rég fényes nevedet:
 A szemes s bölcs révész habok dagályára
 Ereszkedvén, nem néz cifra lapátjára.
 Úgy bízzál magadban hogy szelek csúfjává
 Ne légy, szerencsének bús áldozatjává!
 Minap unalommal gyötrötted szívemet,
 Most gonddal emészted! — Fogadd intésemet:
 Kerüld el e tenger tündér szigeteit,
 Kész halált okozó iszonyú helyeit!

II. Változás ¹.

*Talia voce refert, curisque ingentibus neget
 Spem vultu simulat, premit altum corde dolorem.*
 Virgil.

Mit kételkedem? a Duna
 Zúg, s már visszafelé vette erőszakos
 Utját: Pest-Buda! új csudát,
 Egy új szörnyeteget látni siessetek!
 Oh sok károd után puhább
 Nemzet! büszke magyar! hát nem okoskodol?
 Hát mind, amire oly nemes
 Bátorsággal ügyelt volt minapon heves
 Lelked, már oda van? Vitéz
 Scythák vére! mi csúf bőrbe' pipeskedel!
 Most tetszik ki, mi volt tüzed:
 Játék volt, s valamint füst, elenyészedett.
 Méltóságod irigyei
 Múlatták magokat, s gyermeküket, veled.

Oh hát nem lehetünk soha
 Jobbúl? Vesszszetek el mostoha fajzatok! —
 Tí késő onokák, miként
 Fogtok sírni, midőn e szomorú időt
 Majdan visszatekintitek,
 S a rátok kieredt rosszakat érzitek! —

¹ „Magyar Óda“ cím alatt jelent meg röpfiratúl h. és év nélkül. 8r. 4 l., az 1790—2 ki buzgóság elmúlásakor, mely szalmatűznek mutatkozott: a mohón felkapott nemzeti ruha ismét hátrált az idegen elől, a nyelv, a színház ügye abba hagyatott stb. Munkáiban (1799) nem jöhetett ki. Kulcsár csak töredékesen adta a Hazai Tudós. 1807-ki II. köt. 16. l.

Hív védőt, amaz a dicső
 Kincs, melyet nem ezüst, sem nem arany szerez :
 Félékeny puhaság között
 Nem lelhet : sanyarú szívek, erős karok,
 Bölcs ész, vérözön és halál
 Által szoktak ezen jóra törekszeni
 A kétes viadal helyén :
 Szintoly sokba kerül védeni birtokát.

Ah bús Melpomeném ! mitől
 Tartasz ? mondd ki — talán jó foganatja lesz
 Mostanság, mikor égdegel
 Szomszéd Ukalegon — hogy magyar a magyar!¹

III. Lantomhoz.

Oh ! ha szép híred vala gondom eddig,
 S általam, kis lant, nevet érdemeltél :
 Jer, magyar dalt zengj : magyar a te honnod,
 Nem Görögország.

Cifra bokrétát ne reméllj azonban :
 Nem magyar földön terem a borostyán ;
 Vagy, ha kél is már, sok időre nő fel
 Máí világban.

Amit embernek keze nyújt, veszendő :
 Halhatatlant vár s keres a valódi,
 A nemes virtus : maga ő magának
 Bére, jutalma.

Egy magas hegynek tetejére tette
 Templomát, melynek tele van tövissel
 Útja : környékét kifaesart veríték
 Tengerre mossa.

Nagy nehézségű, repedett, lecsüggő
 Szirteit zúgó szelek ostromolják,
 S a tüzes villám ropogó haragja
 Döngeti, rázza.

Számtalan népek seregelnek össze
 Tágas aljánál, kiket üdvezelvén

¹ Csak a legmélyebb elkeseredés fakadhatott ily gúnyra.

Szent mosolygással, s neki bátorítván
A Kegyes, így hí:

„Jöjetelek hozzám!” Megijedve hallja
E dicső szót a puhaság: pirúlva
Ballag el, s szégyenhelye rejtekébe
Visszalopódzik.

Megjelent, hogy csak valamit csudáljon:
Látta, hogy ninesen piperéje; látta,
Hogy kezét, képét kisütötte, törte
A dolog, a nap. —

„Jöjetelek!” hangosb szava a henyélő
Lomhaság szívét, — egek! engedelmet! —
Mint sebes mennykő, megütötte, s eldőlt
A csuda állat. —

„Jöjetelek!” S ekkor vetekedve minden
Nemzetekből a jelesebb vitézek,
S a szelíd Pallas követői, méltó
Bajnoki, mentek.

A nagy Árpádot sok ezer sereggel,
S Hunyadi látta koronás fiával.
Már jeget törtek: mire várakoztatok?
Ifjak! utánnak!

IV. A királyhoz.

Harcot Filepnek rettenetes fia,
Amerre villám fegyvere mennydörög,
A félelemnek s a halálnak
Jajszava gyászos ügyét kesergi.

Ím néki hódult Ázsia! félve néz
A győzhetetlen képire, reszkető
Kezekkel öntvén a kevélynek
Lábaihoz kizsarolt aranyját.

Így a magában bízakodó makacs
Párthus kifárad végre csatáiban,
S adót visz önkényt szívdobogva
Róma vitéz, de szelíd urának.

Sokszor dicsőség és öröm a nemes
Győző hatalmát félni; gyönyörködik
A föld Titusban, s Róma ötet
Sok jeles érdemiért imádja.

Felülhaladtad mind ezeket, kegyes
Királyom! im a hálaadó magyar,
A rettenetlenség vitézi
Szíveket áldozatúl ajánlják!

Nem félelemből áldozik e sereg:
A ritka virtust tiszteli, mely maga
Erőltetés nélkül szerezhet
Több birodalmakat egy királynak.

V. Károly főherceg Oszteraknál.

Mart. 21. 1799.

„Fegyverre Párizs népe!“ kiált megént
A vad szabadság versenyos angyala,
S bűnös dicsőségek helyére
Számptalanok dühösen rohannak.

Víg a gonoszság lelke, ha lelke van!
És a legázolt emberiség fölött
Építeni mér emlékezetre
Templomot, oszlopokat magának.

Midőn nyerít a pajkos öröm, s magát
Hizlalja lármás mulatozásiban:
A dolgos és ártatlan inség
Sír, szomorú mezejére nézvén.

A telhetetlen szörnyeteg átkozott
Örvénye (tarts, tarts tőle, magyar haza!)
Véres veritékjét befalta.
S meddig agyarkodik e gonoszság?

Eldődeinktől ránk maradott dicső
Kincsünk, szabadság! a te neved szelíd,
Áldott! hatalmas karjaidnak
Mennyköve nemzeteket nem öldös

Királyi székben vagy te, s uralkodol,
De nem kegyetlen fegyvered akkor is,
Midőn az álnokságot, aki
Trónusod ellen irigy, alázod.

Oh! a te zászlód szárnyai közt forog
Károly, vitézek fénye, te adsz neki
Rettenthetetlen szívet, és győz
Hercegi kedvesed Oszteraknál.

VI. Nunkovics Györgynek pécsi nagyprépostnak emlékezete¹.

Kit a kesergő hír panaszos szava,
Amerre földünk nyújtja határait,
Holtnak kiáltott, kit valóban
Minden igaz magyarok sirattak:

Él még hazánknak nagy fia, Nunkovics,
Él nemzetünknek címere, gyámola
Nyelvünknek, egy fő dísze, fényes
Csillaga bús egeinknek, él még!

Hiába tapsolsz rettenetes Halál!
Kik érdemekkel nyertek örök nevet:
Kik nem magok hasznoknak éltek,
Büszke hatalmad alá nem esnek.

Sem győzedelmes cyprusod ágai
Gyászos homálylyal sírjaikat soha
Bé nem borítják; a dicsőség
Mennyei fénye lebeg fölöttök.

De mely szokatlan láng csap alá szemem
Héjára! Boldog lelkek örömhelye;
Már benned országol dicsőült
Nunkovicsunk, s lefelé tekintet.

¹ A magyar irodalom buzgó pártolója volt. Hatott leveleivel, szavaival a társas téren; a Debreceni Grammatikára ő adta a költséget. Meghalt 1790.

Itt látja, mint dől lakhelyek a világ
 Tündér piacczán fenjen uralkodó
 Nagyoknak is, kikben halandó
 Társaik isteneikre néznek.

Pálcájok, amely több ezerek fölött
 Villog, s ha szükség, megtöri a kemény
 Nyakú gonoszságot, kezekből
 Egy rövid óra alatt kifordúl.

Márványra festett pompa, kevély nevek!
 Fényes hiúság képi, nagy oszlopok!
 A semmiség bús éjtszakája
 Csalfa világtokat elborítja.

VII. Bátorítás ¹.

Oh szent Igazság! aki hatalmat
 S megtisztelendő fényedet e csalárd
 Világ előtt elrejtve tartván,
 Számtalan üldözetek között vagy:

Jer, jer! födözd fel mennyei képedet
 A pártütőknek, kik koronás fejed
 Ellen kikelvén, ostromolják
 Trónusodat buta fegyverekkel:

S megszégyenülvén színed előtt, dühös
 Bűnének átkát fogja kesergeni
 A fényes erkölcs mord irigye,
 A fenekedni szokott gonoszság. —

A nagyra termett, bátor az ég szakad,
 S bús csattogással mennykövi hullanak,
 A nagyra termett, istenének
 Féli s imádja dücső hatalmát.

Ama borostyánágokat, érdemes
 Lantodnak ékes címerit, a kaján
 Heába bűbájolja; zölden
 Fognak azok fejedén maradni.

¹ Kazinczy Ferenchez fogságában.

VIII. A kényes szenvedőhez ¹.

Békételen szív! mit panaszkodol?
 A durva láncok s tömlőcök a nemes
 És fényes erkölcsöt homályba
 Rejtik ugyan, de le nem gyalázzák.

Mig büntelen türsz, fennmarad érdemed,
 S való örömmel tartja reményedet.
 „De a hazáért“ szép dicsőség;
 Csak ne fakadj alacsony panaszra.

IX. A bölcsről.

A bölcs magában bízik; az ellene
 Felkelt Szerencsét, mint valamely kemény
 Szirt a haboknak csapkodását,
 Érzi, de fértiasan megállja.

A nap, mikor feljön, s köd emelkedik
 Súgári ellen, fényszekerén nevet,
 És megszokott útját kijárja:
 A buta pára lehull, s enyészik.

Amaz kiszegzett célja felé siet;
 Ha néki gátot vetnek irigyei,
 Nagy lelke, csendessége mellett,
 Érezi emberi hivatalját.

Bár sok veszélyek közt forog élete,
 Azt tiszteletben tartani nem szűnik.
 Ha sorsa nem változhatatlan,
 El meri várni dicső halálát.

Zengd győzedelmét mennyei lantodon,
 Músám! s azoknak szíveiket, kiket
 Kaján szemekkel tart az álnok
 Cimbora, bátorodásra gerjeszd!

¹ Kazinczy Ferenchez, kit akkor, az obrovici fenytőházban koronként elhagyott lelkének minden ereje. L. „Kazinczy és Kora“ című munkám 187. s köv. 11.

X. A szent.

Mikép magasztal tégedet, isteni
 Erő, dicsőség anyja! kis énekem?
 Nagyságodat reszketve nézi
 A legerősb s ragyogóbb magasság.

Előtted, ámbár homlokodon szelíd
 Tekintetednek kegyjele fénylik is;
 Csak a reménység nyelve tudja
 És meri megmagyarázni szívét.

Elég, ha völgyem rejtekes öbliből
 Mostan tehozzád felkesereghegek.
 A háladóság zeng örömmel.
 Lelkem örülj! közelít az óra.

XI. Auróra.

Mely szép neved van, mennyei harmatok
 Szüléje! Még is szebbek az érdemid.
 Arany kocsidból intesz, és fut,
 Futva fut a lator éj setéte.

Fény és kiesség jó veled: életet
 Adsz s vigaságot: tégedet e való
 Jóért az ártatlan madárcák
 Hálaadó szavaikkal áldnak.

Nem félik a körmös denevér fogát,
 S a vért eresztő vércse dühös szemét;
 A fényre húnyorgó bagolynak
 Rút huhogásain általestek.

De változások közt forog ami van,
 Csak a teremő szüntelen egy, s az ő
 Törvénye: állandót kivüle
 Más hatalom nem ad e világnak.

XII. A spártai nő.

Polgáraink most hírlelik :
 Spártára készül nagy sereg,
 Ártalmasabb mint fergeteg ;
 S még is dühét nem kérlelik.

De mindenütt ez hallatik :
 Kiben piros vér van s meleg,
 Kiben szabad lélek piheg,
 Ím néki dücsre út nyílik.

Fiam ! hazánknak szültelek,
 E korra felneveltelek,
 S hallád vigan beszédemet ;

Példákkal ébresztgettelek,
 E szent paizsra kértelek :
 Vedd most, s vigasztald éltemet.

XIII. Phyllishez.

Oh Phyllis ! nem igen gyakorta járnak
 Már a csintalan ifjak ablakodra ;
 Víg dalt zengnek ugyan, de bánatodra :
 „Alszol, Phyllis ? Aludj“. S magadra zárnak.

Eltüntét nevetik vidám sugárnak :
 Nem vágnak vetekedve bal karodra
 Mint hajdan, sem örömszülő borodra ;
 Rózsákból koszorút fejekre várnak.

Nékik zöld kikelet virága tetszik,
 Melyet gyenge Zephyr szelid kezével
 Dajkált, s óva nevelt egek vizével.

A lombot, ha csörög s törik, lemetszik,
 S hajtják Mulciber égető kohába,
 Vagy szélről zajosan folyó Dunába.

XIV. Petrarca és Koplegyi.

Hát csakugyan megházasodol, jó Koplegyi, s többé Senki tanácsának nem akarsz helyt adni? valóban Féltetek én téged, netalán megbánjad idővel. —
 „Rá szántam magamat, s meg sem változtatom, amit Feltettem.“ Ha szabad tudnom, terjeszszed előmbé Diszeit eljegyzett mátkádnak: régi barátod Kér, ki szeret szívből, ki szerencsédet nem irigyl. —
 „Elmondom, halljad: gazdag mátkára találtam.“ —
 Örvendek; ha megegyeztek, ha tenéked is annyi Van, mint néki, vagy öt gazdagsággal megelőződ: Másként a feleséged urad lesz holtig, igába Fogván, mint ökröt szamarat fog hajtani, verni. —
 „Minden jót várok: pénzes mátkára találtam.“
 Oh te szerencsétlen, vagy is inkább balgatag! aki Készantag magadat lezuhintván a Dunapartról Elvesztet! mit akarsz többet már? Koplegyi, rab vagy. —
 „Boldog az én sorsom; vagyonos mátkára találtam.“
 Ó vagyonos, te szegény vagy: hány nyakgyöngye van,
 annyi Lánedarabot zörget rád, sujt is majdan: Övé lesz Tested, lelked: örök rabságod tetszik-e, mondd ki. —
 „Jól tudom azt, hogy igen gazdag mátkára találtam.“
 Jaj neked! életedet keserűvé tetted örökre.
 Nem lesz nyugtod; ezer meg ezer pör, patvar, irigység, Mord szemek, orresavarítások; majd ablakok, ajtók Öszvecsapása, ruhák hányása, vetése, szidalmak, S több efféle pokolvázok rettenteni fognak. —
 „Örvendek; mert hölgyemnek szép kertei vannak.“
 És én mennyi tövis kórókat látok azokban!
 S még mely nagy számmal fognak nevedkedni! reméllyén Rózsákat, tüskéket aratsz: nosza Koplegyi örvendj! —
 „Hála Hymennek; gazdag feleségre találtam.“
 Kérlek! mondd meg már valahára, ha szép-e, tudós-e? —
 „Régi vitéz eleit nem győzi csudálni hazája.“
 Nem sok üdöre vitéz szívét meg fogja mutatni:
 A győzöttek közt te vagy első: hajtsd meg előtte Térdedet, és fejedet, s készülj az igába, fajankó! —
 „Hála Hymennek! gyönyörű szép lányra találtam;
 Aki csak egy ízben láthatja, dicséri, csudálja.
 Aki...“ Mit ér mátkád mástól tudod. Egyet ezerből Mondj nékem, ki magát rútnak gondolja, s ítélje. —

„Szép orcájáról rózsák mosolyognak; örülök.
 Mennyei liliomok mulatnak rajta; örülök.“
 Majd az üdö, s siető vénség felszántja leányod
 Orcáját, s azon ál festék bálványa göröngyre
 Változik. Ámde örülj! tehenét kiki tartsa fejérnek. —
 „Mindenek azt mondják, hogy nincsen párja Pozsonyban,
 Pesten, Szekszárdon, Szalabérben, s Kassa vidékén.“
 Mostan nagy titkot mondottál. Pénze tenálad
 Van: szépsége talán és szíve... valóban örülhetsz. —
 „Hírlelik, a mátkám szép, csinos, tiszta, szemérmes.“
 Hírlelik? Oh te bohó! de azonban higgyük el: úgy is
 Gondok s félelmek fognak búsítani halálig. —
 „Nagy tudománya vagyon; jó hárfás, énekes; olvas,
 Ír verset: Márót recitálja, beszéli meséit
 Másónak: ki ne kívánná társának ez angyalt?“
 Hószínű hollót fogtál! jól tudja betéve
 Márót; és így barlangját Didónak is úgy-e?
 Másónak gyönyörű Músája kecsegteti szívét:
 Társa Corinna tehát: mondd meg most angyal-e? s milyen?
 „Mint a gyenge viasz hajló, mint gerlice csendes.“
 Mint a gyenge viasz mindenhez hajlik erőszak
 Nélkül — már sokat is mondtam; vizsgáld meg eszeddel
 Ezt a mély örvényt. Ha akarsz jól oldani, jól köss.
 Még egy szót: Cyprusba ne menj; nagy tengerek őrzik
 E szigetet, s veszedelmekkel vagyon útja kirakva.

XV. Az Epigrammák közül.

Laurához.

Laúra, szabadságod vesztén keseregsz-e? De megvan
 Mert azt férjednek két szeme őrzí; ne sírj.

Cupídó.

Bé van kötve szemed, s még is tudsz löni, Cupídó?
 „Mert önkényt a vad nyílám eléjbe szalad.“

Örömféhez.

Monddsza, miért félt és őriz feleséged, Örömfé,
 Téged? „Azért mert én öneki kincse vagyok.“

Arany kereszt.

Téged, drága! megérdemlett (oh hogy ne! utánad
Nagy fáradsággal jára sok) aki visel.

Bandalíhoz.

Amit ígértél volt, nem adod meg, Bandalí. Méltó
Vagy szép dűcsre: te megtartod ígéretedet.

XVI. Lydiához.

Horácból.

Hor. Míglén kedvesed én valék,
S hószinű nyakadat míg nem ölelgeté
Más kedvesb ifú: igen
Boldog, mint valamely persa király, valék.

Lyd. Míg másért te nem égsz vala,
S míglén Lydia volt, nem Chloe, szívedé,
Voltam Lydia, nagy nevű
S híresb mintsem ama római Ília.

Hor. Engem most Chloe bír, Chloe
Jó hárfás, s gyönyörűn énekelő leány.
Én érette, csak éljen ő,
Lelkemnek böcsűsebb másfele, meghalok.

Lyd. Énbennem Kalais tüze,
És őbenne viszont szüntelen ég enyim.
Kétszer, csak sokat éljen ő,
Én érette vígan szenvedem a halált.

Hor. Hát majdan, ha Venus reánk
Pártoltakra tekint, s újlag egybeköt?
Ha a sárga hajú Chloét
Elhagyván, te nekem, Lydia, nyitsz kaput?

Lyd. Ámbár estveli csillag ő,
S szebb annál: te hi nád vagy, s imez Adria-
Tengernél haragosb: veled
Elnem nékem öröm, s halnom öröm veled.

CSOKONAI VITÉZ MIHÁLY.

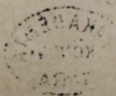
1773—1805.

Csokonai Vitéz Mihály nov. 17. 1773. Debrecenben született, hol atyja József köz kedvességű seb-
orvos volt. Első nevelését gondos anyja, Diószegi
Sára vezette, egy a magyar olvasást buzgón s értel-
mesen gyakorló nő, kinek mívelő környezetében
gerjedt fel a kis Csokonai olvasó kedve, mely első
ifjúságában már szenvedélylyé erősödött. Ehhez
járult a két Budainak, Ferenc és Ézsajásznak, magán
oktatásuk, melyeknek ő főleg tudományos irányát
köszönte; a verselésbe id. Kovács József vezette
bé. A gymnásiumi osztályokat 1788. a debreceni
collegiumban végezvén, az akadémiai folyamra ment
által, s mint togátus a bölcsészeti, történelmi és
hittudományokat ugyan ott hallgatta. Nagy kedvvel
üzte a természeti tudományokat is, s különösen a
növénytanban némi jártasságra vergődött; a régi és
új nyelvek és irodalmakban pedig nappali és éjjeli
szorgalma által korán terjedelmes és összefüggő
tudományos ismereteket szerzett magának, úgy hogy
collegiumi éveiben már, a bibliai, a latin, úgy az
olasz, francia, német nyelvekben jelesen képezé ki
magát, sőt angolul is olvasa; ezek mellett korán
verselgetett is, eleinte Kovács befolyása alatt a
leonínus Gyöngyössi János módja szerint, melyet
azonban nem sokára elhagyott, midőn, Kazinczy is

mint költő lépven fel, Csokonai egész lélekkel ehez, s az új irányhoz csatlakozott. Ezen első időszakából számos leíró s alkalmi költeményeken kívül, melyek írására főleg az iskola s iskolai viszonyok által gerjesztett, a satirai költészetben tett néhány, ebbeli talentomát tanusító, kísérleteket, mikhez többi közt az akkori politikai eseményekre vonatkozó *Békaegérharc* (1791) a Blumauer modorában, s *Tempefői* című első vígjátéka (1793) tartoznak; ezek mellett több rendbeli fordításokat is készíttetett a classicusok, de főleg Metastasióból, kinek dallamos nyelve technikájának kifejlődésére nem csekély befolyással volt. Mind ezek még kéziratban forogtak a debreceniek közt; a közönség 1793-ban olvasta először nevét a Magyar Hírmondóban, mely utóbb gyakran hozogatta verseit (különösen 1801—3); a Kármán Urániája 1794-ben hét darabját közlöt, de névtelenül. A szerény ifju Kazinczy sürgetései ellenére is, kivel 1792 óta levelezett, nem lépett még ekkor ki a nagy közönség elébe. 1794 tavaszán segédtanítónak tétetett, s itt kezdődik szerencsétlensége. — Becsének érzése, tanítványai lelkesült szeretete elbizottá kezdvén őt tenni, rendetlenséget engede magának, mik az intézet fenytékével összeférhetetlenek, kivált tanítói állásban; mire az érdemlett szigornak makacsságot, tiszteletlenséget szegezvén ellent, iskolai perbe fogott. De elvett büntetése dacára is új panaszra adott nem sokára okot, midőn 1795. a husvéti jótétemények elvételére Halasra küldetvén, Pestre rándult

fel, hol a klastromi nyügtől szabadnak érezve magát, időn túl mulatott, s tökéletlen számadásai miatt új pert vont magára, mely elől kitérvén, a collegiumból kizáratott. Elkeseredett kedélylyel, melyet a Magyar Hírmondóban megjelent előfizetési jelentése után tapasztalt hidegség még nevelt, s azért lemondva az írói pályáról, Patakra ment, s ott Kövy alatt a törvény tanulására adta magát. De nem sokára a költészet szeretete hatalmasan visszakövetelvén jogait, ráúnt a jogászi pályára, s be nem várva az 1796-ki tanév végét, e várost elhagyta, s egy ideig Kovács Sámuel bicskei rectornál tartózkodván, az őszre Pozsonyba hirdetett nádorválasztó országgyűlés őt e városba vonta, hol alkalmat reménylt magát bővebben megismertetni, s igyekezteinek pártfogókat szerezni. E végre egy költői hetilapot indított meg *Diétai Magyar Músa* cím alatt, melyet részint kész, részint az akkori események által előidézett iránykölteményekből egy maga állított ki, s ez országgyűlés végeig, a XI. számig, folytatott. Olvasták, dicsérték, de a Maecén elmaradt. Az országgyűlés befejezésével Komáromba intézte vándor lépteit, hol 1797 ápril 26. tartatván a felkelő gyűlés, Csokonai ez alkalmat két tüzes költeménynyel üdvözölte: *A nemes Magyarságnak felülésére*, Kom. 1797. Itt ő Fábíán Juliánna akkor ismeretes magyar költőnő házánál Vajda Juliánnával ismerkedett meg, kivel szőtt szerelmi viszonya, miután Csokonainak semminemű jövődjé a

polgári életben nem volt, kilenc havi rövid tartam után a leánynak férjhez adatásával megszakasztott. Míg e viszony tartott, Csokonai hol Bieskén Kovácsnál, hol a városban tartózkodott, s ekkor készült jó része szerelemdalainak, mikben kedvesét Lillának nevezte. Elmúlván e dolog, ez év végén vagy a következőnek elején a Festetics György által állított csurgói ref. gymnasiumnál talált alkalmazást, melyben először ugyan az alsó, a második tanévben már a felső osztályokat látta el. De ez állásában is 1800. februárban már utódot kapott a községgeli ízetlenségek következtén, miknek egyedüli oka, úgy látszik, gyakori mulasztásai voltak: miután a környék urainál nagy kedvességben állván, majd egyhez, majd máshoz ki-kirándult. Csurgói lakása idejében készültek *Virgúl Georgicái* ¹, „*Dorottya*“ című satirai eposa, továbbá három vígjátéka: *Gerson du Malheureux* ² felv., *Az özvegy Karonyóné s két Szeleburdiak* ³ felv., és *A kultúra* ³ felv. ², miket tanítványai által játszatott el; továbbá több alkalmi költeményeken kívül azon szép *népdalok*, mik „Ódái“ közt állnak, a „Lilla“ sok dala, anakreoni dalai egy része stb. Így megrakodva kész

¹ Csokonai maga állítja ennek befejeztetését; Festetics Györgynek meg is küldte a második könyvet; de az egész, nyom nélkül elveszett — hacsak a keszthelyi könyvtárban nem rejlik.

² Ennek valami húsz év előtt jutottam birtokába Körmeny Sándor úr jóvoltából. E darab az, melyet Cs. „Pofók“ címen említ írásai közt, s végkép elveszettnek tartottam volt.

munkákkal, öt évi távollét után haza tért, hol 1800. májusban érkezett meg, s anyja házának kis kerti szobájában üttötte fel magányos tanyáját, hol ezóta némelykori, de most ritkább ki-kirándulásait egy vagy más barátja vagy tisztelőjéhez kivevén, egy évig elvonúltan, s kirekesztőleg irodalmi foglalatosságainak élt. Mindenek előtt öszves munkáit kívánta szárnyra bocsátani, hogy mindenkorra letevéen gondjokat, s adósságait kifizetvén, azon túl „halála napjáig azon az heroica epopoeián dolgozhassék — mint maga írja — melyet *Árpádról*, vagy is a magyarok kijöveteléről kívánt a maradék számára Homerus és Tasso nyomdokin készíteni“. Gyültek is váratlanul szép számmal az előfizetők, minek folytán, hol ezek szaporítása, hol a munkák censeáltatása és kinyomatása végett majd Váradon, Patakon, Komáromban, Pesten találjuk őt, de különösen a censúrával annyi akadályai és késedelmei támadtak, hogy *Kleist-ján*, *Dorottyán* s néhány alkalmi darabjain kívül semmi sem volt a közönség kezében, midőn gondok, füstbe ment tervek, s gyengélkedés által elkeserített pár év után, tüdősorvadásból 1805 január 20-kán anyja karjai közt meghalálozott, harminckettődik évében.

Egy tagban adom itt éltében külön megjelent valamennyi munkái sorát. 1. *Serkentés a nemes magyarokhoz a mostani országgyűléskor*. Cantáta (Weber német eredetiével együtt). Pozsony, 1796. 2. *Diétai Magyar Músa*. Pozsony, 1796. 3. *A Haza Templomá-*

nak örömnappja. Nagym. gr. Széchényi Ferenc ő exjának a ns Somogy vármegye főispáni székébe júl. 4. 1798. lett beiktatására. Pécs, 1798. 4. *A Szépség ereje a bajnoki szíven.* Borbély Gábor kapitány úr és Vay Zsanetta kisassz. menyegzőjek alkalmatosságával. Debrecen, 1800. 5. *A Tavasz.* Írta Kleist, fordította Cs. V. M. Hozzájárúlnak Kleistnak némely apróbb darabjai. Komárom, 1802. (másodszor Várad, 1806). 6. *Amaryllis.* Idyllium Schraud kir. tanácsosné halálára. Pest, 1803. 7. *A Pillangóhoz egy óda,* muzsikáját készítette Hayden úr; A Szemrehányás, egy dal, a muzsikáját készítette Stipa úr. Bécs, 1803. háránt ívréten. 8. *Dorottya,* vagy is a dámák diadalma a fárságon. Furcsa vitézi versezet IV könyvben. Várad és Vác, 1804. (másodszor Várad, 1808). 9. *Halotti Versek,* melyeket néh. mélt. Kohányi Kacsándy Terézia asszony... eltemetésekor tartatott tisztességtételre készített és el is mondott... apr. 13. 1804. Várad, 1804. — Halála után jelentek meg: 10. *Lilla,* érzékeny dalok III. könyvben. Várad, 1805. (második kiadás u. o. 1808). 11. *Ódák két könyvben.* Várad, 1805. (másodszor u. o. 1809). 12. *Alkalmatosságra írt Versek.* Várad, 1805. 13. *A Pásztor király.* Énekes pásztorját. három felv. Szerz. Metastásió Péter. Ott, 1806. 14. *Galatea,* szerz. Metastásió Péter. Ott, 1806. 15. *Amintas,* Tassónak eredeti meséje. Olasz. Ott, 1806. 16. *Anakreoni Dalok.* Bécs, 1803. (megjel. 1806). 17. Csokonai Vitéz Mihály Élete s némely még eddig ki nem adott Munkái, Domby

Márton által. Pest. 1817. Legnagyobb érdemet Csokonai körül azon időben Márton József tett két rendbeli ízléses kiadásai által, ú. m.: 18. *Csokonai Vitéz Mihály Poetai Munkái*, négy kötet. Bécs, 1813. 16rétb. 19. *Nevezetesebb Poetai Munkái* két kötetben. Bécs, 1816. 12rétb. Húsz esztendei szünet után a kassai „Zsebkönyvtár, magyar írók remekei“ első és második kötetében jelent meg: 20. *Anthologia Csokonai Vitéz Mihály Munkáiból*. 2 kötetb. Kassa, 1836. 16rétb. Mind ezeknél teljesb az én kiadásom, mely a „Nemzeti Könyvtár“ részeként ily cím mel jelent meg: 21. *Csokonai Mihály Minden Munkái*. A szerző saját kézíratai- s az első kiadásokhoz gondosan egyengetve, számos kiadatlanokkal bővítve, jegyzésekkel világosítva s életrajzzal bévezetve kiadta Dr. Schedel Ferenc. Pest, 1844. (helyesben 1843—46), 4rétb. Részben egykorú ezzel: 22. *Csokonai Vitéz Mihály Munkái*. Három kötet. Közli Kelemföldy. Lipcse, 1843—48. 16r. Ismét tölem: 23. *Csokonai Válogatott Versei*. Pest, 1859, s újra 1862. gyémántkiad. és 24. *Csokonai Válogatott Munkái* 3 kötetb. 1864.

I. Konstancinápoly.

Amint a Bosporus Európát mossa,
 Másfelől Ázsia partjait csapdossa,
 Itt büszke hajjai dicsekedve folynak
 Kevély fala alatt Konstancinápolynak,
 E másik Rómának pompás dűledéki
 Borzasztó árnyékot bocsátanak néki.

De jöszte be, Músám, a városba velem,
 Téged nem rettenthet itt semmi félelem.
 Mennyi kincs, oh Músám! mely sok gyöngy s patyolat,
 Mennyi nép, melyet visz csak egy parancsolat!
 A tágas utcákon sok veres selyembe
 Öltözött törökök találkoznak szembe,
 Kevélyen ugratják az arabs paripát,
 Szíván ázsiai dohánynyal tölt pipát.
 Csillámló kardjoknak gazdag briliántja
 Az olesó aranyat megvetéssel szántja.
 Itt néz ki egy dáma, de irígy fátyola
 Minden szépségeket tőlünk béburkola.
 Jer, Músám, láthatsz még sok száz szebbet szembe,
 Hogyha bémegy ama firhangos hárembe.
 Ez olyan magazin, vagy inkább kalitka,
 Amelyben csirinpól a császárnak titka.
 Oly templomsegestye, melyben a zultánnak
 Erőt, egészséget sok hívek kívánnak,
 És ha érkezése hallatik Szélimnek,
 Sok száz előkontyú turbékol egy hímnek.
 De kisiess, Músám, mert majd — —

— — — — —
 A szemfűl heréltek utánad zúdúlnak.
 Jer más oldalára a fénylő Stambulnak.
 A roppant templomok nézd miként kérkednek
 Nevével a benne lakó Mahumednek!
 Amelyekbe sok szent bögések halla
 Az ezekben igen gyönyörködő Allah,
 Ki örül hogy nevét a felhőkre hánnya
 Zöld selyem turbánban fénylő muzulmánja,
 S könyörülván hozzá-esdeklő táborán,
 Szentebb lesz az ilyet ígérő alkorán.
 Tí is itt állatok, kőszálnyi mecsetek,
 Melyek a fellegek közé rejtettetek!
 Hegyes tetőtöknek aranyozott holdja
 Fényével az égi holdak számát toldja.
 Oh, e népre, oh mely sűrű felhőt vona
 A szentség színével bémázolt babona!
 Denevér babona! bagoly vakbuzgóság!
 Meddig lesz körmöd közt a mindenhatóság!
 Míg ülsz a királyok koronáján, kincsen?
 A vitézek kardján, s a népek bilincsen?
 Míg az emberi-nem hajdan a természet
 Együgyű keblében nyugva heverészett,

Nem emeltesd még fel kiáltásod szavát,
 Hogy keresd a vak éj fiainak javát:
 Boldog volt a világ! — —

— — — — —
 Állott a természet örök építménye,
 Élt az emberiség legszentebb törvénye.
 De miolta ennek sok romlást szenvedett
 Oldalába raktad bal madárfészkedet:
 Azolta számodra rakja a lenyomott
 Értellem azt a sok felséges pagódot;
 Azolta adja ki a kenyért házából,
 Kikapván éhhez holt kicsinye szájából
 A szent névre vágyó balgatag anya is,
 Hogy tudjon mit rágni dervised foga is.
 Természet! emeld fel örök törvényedet,
 S mindenek hallgatni fogják beszédedet.
 E kézzel fogható setétség eltűnik,
 Az éjnek madara huholni megszűnik.
 Egy jóltevő világ a mennyből kiderül,
 S a sok kigondolt menny mind homályba merül.
 Ah, tí már is abból fakadt indulatok!
 Nyelvemre harsogóbb hangokat ontsatok.
 Emelkedj fel lelkem! — előre képzelem
 Mint kiált fel szóval egyet az értelem,
 S azonnal a setét kárpitok ropognak:
 A szívről az avúlt kérgek lepattognak;
 Tárházát az áldott emberiség nyitja,
 Édes fiainak sebeit gyógyítja;
 A szeretet lelke a földet bételi,
 S az ember az embert ismét megöleli.

— — — — —
 Siess, késő század! jövel, oh boldog kor!
 Én ugyan lelketlen por leszek már akkor,
 De jöttödre vígan zengem énekemet:
 Vajha te csak egyszer említnél engemet!
 Úgy e bagoly világ ám rémitne tőle,
 Nemes utálással halnék ki belőle.

II. „A lélek halhatatlanságá”-ból.

(1. és 2. ének.)

1. Rémitő s vidító kétségek.

Lenni? vagy nem lenni? — kérdések kérdése!
 Melynek nehéz, kétes, szép a megfejtése.
 Nagy kérdés, amelyet ha mélyen vizsgálók,
 Még több mélységeknek mélyére találok.
 Lát és habzik az ész, a szív fél és óhajt,
 S bennem a kérdésben forgó lélek sóhajt.
 Érzem nemes voltom, érzem gyengeségem,
 S reményem béborúl és derül kétségem;
 S mikor a mozgó sárt az égig emelem,
 Az isteni lángot egy porba nem lelem.
 Csillagok közt hordnak aetheri szárnyaim,
 De a sír partjára húznak ön lábaim;
 Az ég s a föld között függök utóljára,
 Én angyal meg állat, vagy csak por meg pára.

Ha most vagyok, látom, mindég is kell lennem:
 S ha nem lések, csapás volt az élet bennem,
 És ha el kell múlnom, mi szükség volt élni?
 Egy elveszendőnek miért kell remélni?
 Azért? hogy ezer baj, bú, betegség között,
 Mint egy számkivetett és mint egy üldözött
 Vágyakozzam dicsőbb rendelésem felé,
 Egy méltóbb országba, s még se menjek belé?
 Légyek, hogy szenvedjek és bánjam léteimet?
 Reményljek, de ez is gyötörjön engemet?
 Így, örök semmiség! óhajtlok tégedet,
 Vedd vissza méhedbe vexált gyermekedet. —
 Boldog! százszor boldog, aki nem született,
 Aki nem ízlelte még meg az életet!
 De jaj! aki egyszer van és kezdett lenni,
 Örök halál annak semmiségbe menni.
 Ha nem levék vala, e nagy jót nem tudnám,
 S a nem esmért halál karjain aludnám:
 De az élet bennem mihelyt szikrát vetett,
 Fellobbant a hozzá vonzódo szeretet.

Létel! te mennyország ezer inségbe is,
 Nem-létel! te pokol még nem érezve is!

Itt állok virágzó éltém szigetjében,
 Egy kőszikla tornyán a hab közepében,
 Itt nézem partotok kétes messziségét,
 Az én lételemnek folyását vagy végét.
 Alattam a chaosz bögő torkolatja
 Az elementumok fogát csattogtatja,
 S varázsló bal kezét sárgán nyújtván felém,
 „Elveszel!“ így ordít, s rémülést önt belém.
 De kárpítja alól a kék reménységnek
 A testvér csillagok mosolyogva égnek,
 Biztatván hogy mennyből szállt belém a lélek,
 S ha elvész is e test, jobb részemmel élek.

Oh, édes érzési az örök lételnek,
 Melyek vigasztalnak s erőmbe nevelnek,
 A halhatatlanság kezdeti már ezek,
 Amiket most bennem gondolok s érzek!
 És te, ki így érzed tulajdon lételed,
 Ki önnön erődet vizsgálod, képzeled;
 Te ki esmérni tudsz sok ezer dolgokat,
 Azoknak formáját, számát, nagyságokat;
 Ki itélni is mersz, te kinek nem elég
 Ez a megteremtett levegő, víz, föld, ég,
 Hanem magad körül építsz új világot,
 Majmolván a munkás mindenhatóságot;
 Te, ki által mozgok, nővök és dolgozok,
 Esmélek, itélek, vágyok, gondolkodok,
 Örvendek, búsúlok, reménylek és félek,
 Te csuda valóság, belém szállott lélek;
 Te igazgatója e pormachinának,
 Teremtett istene e kis planétának,
 Szálj magadba, nézd meg ön természetedet:
 Meríts erőt abból s fejtsd meg lételedet.

2. Okoskodások, érzések.

Tudom hogy létedet nem lehet tagadnom,
 És hogy nem vagy te test, azt is meg kell adnom;
 Miért vitatja hát oly sok gondolatlan,
 Hogy ami meg nem tud halni, halhatatlan?
 Úgy van! mert csak ott győz a lerontó halál,
 Ahol megosztható részeckékre talál,

Amelyeket külön szedvén vas ujjával,
 Egyesíti önnön elementumával.
 Ront ugyan, ily jeles machinákat ront el,
 De mindent új képre s új életre bont el;
 Ő a természetnek segédje s szolgálja,
 Őáltala forog ennek karikája;
 De legkisebb rész sem veszhet el kezéről,
 Ő csak bont, de számol minden részeeskéről.
 Mert aki e mindent semmiből alkotta,
 A megsemmisítést magának tartotta.
 Nem halhatsz hát te meg, oh nemes valóság,
 Hacsak maga egykor a mindenhatóság,
 Ki akart, és véled közlötte lételét,
 Lángodra nem fújja a semmiség szelét.

De egy böles istenről azt állítani vétek,
 (Sőt hogy emlitem is, tán azzal is vétek)
 Hogy ő egy a maga képére teremtet
 Nemes valóságot csak azért teremtet,
 Hogy a bú baj közül semmiségre hía,
 S önnön lehelletét mintegy visszaszítja.
 Emberek jó atyja! tudjuk valójába,
 Hogy egész mivoltunk por s árnyék magába,
 És amit adtál is azt sem érdemeljük;
 Úgy van! hatalmatat rettegve tiszteljük.
 De te, oh jósnak kútfeje s tengere,
 Kitől e lelkes sár ennyi áldást nyere,
 Örvendhetsz-e egykor, örvendhetsz-e annak,
 Hogy halált mennydörögj egy halhatatlannak?
 Hogy aki áldhatná felséges nevedet,
 Elveszszén, átkozván a lételt s tégedet?
 És aki lenni kezd, előre rettegjen?
 A böleső és sír közt mordon ténferegjen?
 A megholtak közül ne említsen senki?
 S az életre minden irtózva lépjen ki?
 Oh nem! nincs becsesebb javunk az életnél,
 És te oly kegyetlen soha nem lehetnél,
 Hogy e legfőbb jóntól megfosztanál minket,
 S megcsalnád az erre vágyó lelkeinket.

Igazság istene, jók s rosszak bírása!
 Kinél bévall mindent az esztendők szája,
 Ki részrehajlástól soha meg nem rontott
 Jobb kezedd tartod a mérséklő fontot,

Hogy vonhatsz a sírnak szélén örök határt,
 Ha addig oly ritkán fizetel méltó árt?
 Ha azok, kik sujtó pálcádtól nem félnek,
 Veretlen maradnak, sőt még vígan élnek;
 És aki a virtus pusztáján bújdoklik,
 Sir, szenved, a bűnnek körme közt fűldoklik?
 Uram! te, ki magad vizsgálod szívemet,
 Tudod rólad való tiszta érzésemet:
 De mihelyt az erkölcs világába megyek,
 Nem tudom, mit higgyek, érezek vagy tegyek;
 Ha az embereknek dolgait vizsgálom,
 Azt a jó, bölcs, igaz istent nem találom,
 Kit a természetnek világába leltem,
 S ki előtt oly megtölt szívvel térdepeltem.
 Mert ám a virtusnak semmi bece nincsen:
 Ne is légyen! senki még rá se tekintsen,
 Ő az ily szíveknek mindig elég bére,
 Akik érdemesek annak érzésére.
 De mikor azt látom, hogy őt csuffá teszik,
 Szidják, háborgatják, üldözőbe veszik,
 Verik, tömlöcözik, halálra hurcolják;
 Már ezek a szívet nagyon marcangolják.
 S kivált, mikor látom, hogy a gonoszoknak
 Tündöklő napjaik kényekre forognak,
 Szabadon ferednek az ártatlan vérbe,
 S a szüzek erkölcsét nyerik érte bérbe,
 A szegényt a törvény útján megkéselik,
 S a rongyos árvának kenyerét bénýelik,
 Magok az álnokság hálóját hintik el
 S a törvény kötelét csúfolva tépik él:
 Még is a boldogság mosolyog le rájuk,
 Szívek víg és nyugodt, virít az orcájok!

Hát ezekért folynak Pactolus habjai?
 Ezekért vésődnek Quito havasai?
 Ezekért jön-e fel a nap minden reggel,
 Hogy jót tenýesztessen fénnyel és meleggel?
 Fűljanak a zajba habba minden gályák,
 Melyek az öt világ kincsét vondogálják,
 Száradjon el a fű, fa, erdő, mező s kert,
 Minthogy nagyobb részt csak rosszakért hevert,
 Az áldott nap váljon tűznek katlanjává,
 Ezt a szép világot tégye bús pusztává,

Süsse ki a kényén élő gonoszokat,
 S egy nagy földindulás falja bé hamvokat!
 Legalább e közös vég veszedelemben
 Az a vigasztalás fog szállni szívembe,
 Hogy a tomboló bűn jajját is megérem,
 S az igazság karját egy részről dicsérem.
 De hát a szenvedő jámbornak jutalma
 Hová lett? hol van a virtus diadalma?
 Azt e düledékek ormán, a félelem
 Rettentő mezején nem látom, nem lelem.
 Itt együtt hever a lator palotája,
 A jámbor kunyhója és akasztófája;
 Egy szél fúja hamvát itt egy jó atyának,
 Egy szelíd gyermeknek s ezek gyilkosának;
 A végső káromlás, a végső könyörgés
 Hangjait egyszerre fogta el a hörgés;
 E kerek föld pusztán forog az üregben
 Hordozván a néma halált gyász leplekben;
 Bús gyomrába zárta az emberi nemet,
 S egy sorsra juttatta a vétket s érdemet;
 Nagy sír! de amelyre csak ennyit írhatok:
 „Itt laktak tollatlan két lábú állatok“.

Úgy van! csak állatok! sőt még a barmoknál
 S a porba fél napig mászó kukacoknál
 Még annyival ezek szerencsétlenebbek,
 Amennyivel nálok voltak nemesebbek.
 Őket a beléjek oltott ész megcsalta,
 Az erkölcs ösztövére reménnyel hízlalta,
 És ők, kik kérkedtek a szabad lélekkel,
 Most együtt hevernek a hitvány férgekkel.
 Ti boldog tigrisek, ti boldog madarak,
 Boldog halak, kígyók, férgek és bogarak,
 Te szerencsés holló egynehány száz télig,
 Te szerencsés kérész reggeltől estvélig,
 Ti a természetnek szülöttei vagytok,
 S egy ily édes anyát soha el nem hagytok:
 De mi az erkölcsnek, e száraz dajkának,
 S az észnek, e tőlünk vállalt mostohának,
 Hideg intésein makacsúlva járunk,
 A nyert jót megvetjük s képzelteket várunk.
 Néktek szőrt és tollat ad édes anyátok,
 Mindennap terített asztallal vár rátok,

Igaz szomjatokat kristályvízzel oltja,
Hajlékotok a föld, vagy az erdők boltja!
De mi mezítelen jövünk e világra,
S azonnal szükségünk van a társaságra,
Etünk, itunk, ruhánk izzadságba kerül,
S még fiatal fejünk gondba s őszbe merül,
És, hogy bátorságba tehessük magunkat,
Im fel kell áldoznunk a szabadságunkat.
A tí érzésitek fájinak, tartósok,
Elmétek egyforma, lábotok futósok,
S egyiket is a szív lázadt indulatja
Szokott fekvéséből ki nem forgathatja;
Sem az elmélkedés szomorú hagymáza,
A táplálás útját meg nem tofánázza,
Látástok, hallástok élesek tinéktek,
Hogy meg ne ronthasson ravasz ellenségtek,
S hogy az enni valót feltalálhassátok,
S e múltó életet jobban kóstoljátok;
De a mi szemeink könnyet is hullatnak,
Füleink rezzennek, ajakink jajgatnak,
Mikor édes hazánk a szélvészeken között,
Mint egy ronesolt gálya a szirthoz ütközött,
Mikor vallásunkra készül új fergeteg,
Mikor embertársunk rab, koldus vagy beteg,
Mikor szüléinket vagy magzatjainkat,
Szerelmes párunkat vagy jó barátunkat,
A Halál karjain meghűlve csókoljuk,
S kínunkat a fáknak s néktek panaszoljuk.

Hát még a becsület, melyet akkor adott
Nékünk a természet, mikor megtagadott,
Mikor eredeti forrásit bédugta,
S vad lábunk a virtus csóváit felrugta;
Hát még a becsület hányszor búsít minket,
Hányszor lázasztja fel déleceg érzésinket?
Tí, tí, mindezeket még nem érzettéték:
Kevés, de jó s nyugodt érzés a tiétek.

Még ez mind elmúlnék; de nagyobb kínunkra
Rá van az eszmélés vetve a nyakunkra,
Hogy régi fájdalmunk felmaradjon ebben,
S amin általestünk, rágjon mérgesebben;
Sőt hogy a jövődő bajtól is rettegjünk,
S még a jók között is féljünk, keseregjünk.

Istenem! ha szét kell csakugyan oszolni,
 Ah, mit is kell a te munkádban vádolnom!
 Még a reménység is, e legfőbb orvosom,
 Csalárd ajándékod, hóhérom, gyilkosom.
 Miért szükség nekem az haláltól félni,
 Ha csakugyan egykor meg kell szünnöm élni?
 Mért oly édes nekem az halhatatlanság?
 Ha ez a reményem merő hasztalanság?
 Bizony drágán vesszük ama színes jókat,
 Melyek elcsábítják a vak halandókat,
 Ha ez a vágyásunk csak magunk szerelme,
 S hiábavalóság és lélek gyötrelme!
 Ugyan, ha már ételkiváns van bennünk,
 És még sem lehetne itt e földön ennünk;
 Ha a leghevesebb szomjúság unszolna,
 S ez egész planétán egy csepp víz sem volna:
 Nem azt mondhatnám-e, hogy aki teremtett,
 Kegyetlenségének tárgyává engem tett?
 Meg ne ütközzetek ha ily nagy ügy felől
 Egy alacsony példát merek hozni elől:
 Egy együgyű állat, egy gólya mit szólna,
 Ha néki jó szárnya s egy ország nem volna,
 Amelyben bújdossék; pedig a teremtő
 Belé adta volna, hogy oda vágyjon ő?

Úgy van! e bölcs isten, ez élők jó atyja
 Még a barmoknak is szívét megnyugtatta,
 És bétöltvén minden állat kívánságát,
 Örvendő szemléli kedve-tölt világát.
 Ugyan hát, oh, ugyan csak az ember volna,
 Mely többet kívánna, semmit sem kóstolna?
 Kinek az erkölcsi világ csak kárt tenne,
 A természet pedig mostohája lenne;
 Ki az emberek közt nyomna vagy nyomódna,
 S még mint állat is csak tengene, kínlódna?
 Én ugyan, ha nincs más élet énértem,
 Meg nem köszönhetem, hogy emberré lettem;
 És im egy ily fényes gyűlés hallatára,
 Az emberi hitvány kevélység truccára,
 Letésem az eddig viselt méltóságot,
 S az állatok között kérek boldogságot.

Te, ki Ermenonville rideg szigetében
 Nyugszol a nyárfáknak lengő hívesében,

Ébredj fel, és bámulj egy lelkes állatot,
 Ki mér tenni nálad nagyobb áldozatot;
 Te a társaságban az apróbb hibákat
 Nem tűrvén, óhajtál oly messze pusztákat,
 Hol még nyers fiai a nyers természetnek
 Kevélyek, gonoszok, hiúk nem lehetnek.
 Én pedig őket is kerülni kívánom,
 S hogy hasonló lelkem vagy, azt is bánom,
 Akarom hogy elném setétségbe ejtsem,
 A vétket, a virtust, mind mind elfelejtsem.
 Ez odvas makkfának kongó oldalában
 Eszem, alszom, egyéb állatok sorában,
 Az égre nem nézek, földön jót nem teszek,
 Itt élek, itt halok, itt rothadok, veszek.

De mely sűrű homály gombolyog felettem?
 Mely váratlan szélvész ordít, zúg mellettem?
 A zápor lerohan, s az ég sarkalatja
 Lelkemet s e bérces erdőt rázkódtatja;
 Míg szólok, ím cserfám menedék tövére
 A sustorékoló gyantaláng leére,
 Fut minden fenevad, — én magam maradok, —
 Futnak ők, — én fádom, s — a tűzért szaladok.
 Hah! hogy lehet még is oly erő lelkembe,
 Hogy e tűzről is az ember jut eszembe?
 A vadak e körül meg nem mernek állni,
 A pongó szereti, de nem tud csinálni,
 Érzem hogy lelkemnek teherbőre nagyok,
 Hogy én a fő lélek helytartója vagyok,
 Hogy már e földön is több vagyok baromnál,
 S tán messzi reményem több csupa álomnál.
 Érzem hogy, ha itten bétöltöm helyemet,
 Édes ráeszmélés fogja fel lelkemet,
 S így lebegvén az én uram trónusáig,
 Kilátok az örök létel központjáig,
 Hol eredetemnek kezdetét fellelem,
 S a végetlen idők kerekét képelem.

Isten! akit fednek általlátszó leplek,
 Még egyszer zsámolyod előtt letérdeplek,
 Add vissza a tőlem lehányt istenképet,
 Melyet a makaesség orcámról letépett:
 Nem! hanem a kevély alázatosságnak,

A rendetlen széltől forgó okosságnak
Csalóka míve ez. — Bocsáss meg, istenem!
Ha vakon nem lehet hinnem, reménylenem;
Hogy, az igazságot keresvén, tántorgok;
A tetőled adott lámpásodnál forgok,
Mely mikor megbotlom, jóra akkor vezet,
S azon pontban érzem a mennyei kezét.

Ímé míg magamat embernek számláltam,
Az emberiségnek becsét nem vizsgáltam:
És most, hogy elhagytam az emberi nemet,
Négy milliárd ember tölté be szívemet.
Uram! mind egyforma teremtesid ezek,
Kikkel én egyaránt gondolok, érzek;
Csakhogy némely része már kifejtve vagyon,
A többi még buta, kicsinyég vagy nagyon;
Ki dolgoz, ki lomha, ki tüzes, ki hideg;
Ki durva vagy szelíd, ki társas vagy rideg,
Még is mindenkinek szívében van egy pecsét,
Mely jegyzi és őrzi az emberség becsét.
A London utcája, a Húron posványa
A jövődő boldog életet kívánja;
A csendes kínai s a kóborló tatár,
Érzi hogy a halál nem legvégsőbb határ;
Sőt az a kannibál, ki dühödt bélibe
Önnön embertársát vendégeskedi be,
S az ötig olvasni nem tudó déli nép,
Hiszi hogy lelkestől a halálba nem lép.
Ha ezek mind hisznek, én kételkedjek-é?
Sőt ha hibáznak is, én bölcsőbb legyek-é?
En is ember vagyok: én embertársamnak
Köz hibáját miért szégyenljem magamnak?
Ha úgy nem ítélek és érzek, mint ezek,
Talám akkor botlom, vakúlok, vétkezek.
Négy milliárd ember: felséges társaság!
Hamarább vét négy öt, mint ily nagy sokaság,
Sőt ha ez mind görbén találna is nézni,
Nem tartoznám szemem szemekhez intézni?
S kívált mikor szívem így verne belőlem:
„Ah ez édes hibát ne zavarj el tőlem!”
Sem több, sem kevesebb, csak ember lehetek,
Sem barom, sem angyal lenni nem szeretek.

De itt ezt kérddheti egy világ polgára:
 Hogy jutott minden nép ennek tudására?
 Barátom! hányd fel bár a könyvek asztagát,
 Meglátod, hogy egy nép sem formálta magát:
 Egy ember, egy nem köz lélek, egy isteni
 Szokatlan erővel felruházott zseni
 Látták, amit mások nem láttak, s a vadon
 Népnék előadta, szelíden, szabadon;
 A gyenge fél hitte az erősnek szavát,
 S nem tudva érzette önnönmaga javát:
 Látták, hogy a szíve nem kiált ellene,
 S hogy ez az ő nemes sorsához illene.
 Vagy is amely bimbót nyerses természete
 Még béburkolt kérgek alatt rejtegete,
 Mihelyt egy boldog fény s meleg kifejtette,
 Mindjárt magáénak vallotta — s szerette.
 Én ugyan állítani nagyon merészelem,
 Hogy régebb út a hit, mintsem az értelem,
 S hogy minden nép elébb lett theologussá,
 Mint kételkedővé vagy philosophussá. . . .

III. Barátságos búcsúvétel.

Már hát külön választ a végzés bennünket,
 Megosztja egymáshoz forradott szívünket?
 E kötéssel egygyé azért kellett lennünk,
 Hogy annál keserűbb búcsút kelljen vennünk?
 Hát amit annyi sok esztendő érlele,
 Most vész el, s nem lehet már most élni vele?

Oh gyászos végezés irtóztató pontja!
 Mely két szerető szív frigyeit felbontja;
 S így a legkedvesebb vagyonuktól megfoszt,
 Mikor két barátot kegyetlenül megoszt.
 Barátság! barátság! oh édes nevezet,
 Melyre sóhajttással sok szív emlékezett!
 Be gyakran méreggel van mézed keverve,
 Bontván örömléket szívünk új keserve.

Véltem, hogy egymástól holtig meg nem válunk,
 S megosztatónk lehet csupán csak halálunk:

De lám más lappangott egy gyász fátum alatt,
 Amely most közöttünk vont örökös falat.
 Külön válunk tehát egymástól egészen,
 De lelkünk tovább is egymás körül leszen.
 Bár én nyomorogjam Spieberg havasain,
 Te lakjál a festett hottentott partjain;
 Én Amerikán túl vonjam magam hátra,
 Téged tartóztasson a forró Summatra;
 Az én estvém légyen tenéked reggeled:
 Még is együtt élek s együtt halok veled.

Mostan kedves színed tán utólszor látom,
 Ah! már isten hozzád, szerelmes barátom!
 Hozzád ez utolsó szó rebeg ki számon:
 Légy te hív Pythias, lészek én hív Dámon.

IV. Zsugori uram.

Esmerek én egy vént — Ki az? — Neve nincsen,
 Régen eladta már aztat is a kincsen,
 Sőt még birt is véle, magában tartotta,
 Mert mondani másnak ingyen sajnálotta.
 Hol lakik? — Ott látszik ama kapu megett
 Egy ház, melyet náddal önnönmaga szegett.
 Van két palotája a piac-utcába,
 De ezt a rácoknak adta árendába;
 Maga e kunyhóba éhezvén kucorog,
 S elméjébe mindig a drágaság forog.
 Ül pénzes ládáján sovány ábrázattal,
 Tisztelvén a mammont örök áldozattal.
 A bús gond bésett orcájában hever,
 Mérget kedveltető kincseiből kever.
 Oly sárgák orcája sovárgó gödrei,
 Mint aranyára vert királyok képei,
 Mint a sírból feljött halott utálsága,
 Amelyről minden húst a párka lerága.

Most is azért sóhajt és dül fül magába,
 Mért nem adhatja az áert árendába,
 S öszvecalculálván saját számadását,
 Nyögve kárhoztatja szörnyű pazérlását.

Gyász idők! így kiált vádolván az eget —
 Lám, csak egy rövid nap mennyit elveszteget:
 Ma csak harminc arany jött bé a kasszába,
 Még is kileneven pénzt adtam ki hiába.
 Azonba mely szörnyű károm következe —
 Itt jajgat s fejére kulcsolódik keze —
 Mely szörnyű kár! egy szél pénzem elrablotta:
 Lantornás ablakom ketté szakasztotta!

Úgy tünődik, s talám azt is sajnálja ő,
 Hogy a versbe ingyen s potomra jött elő.

V. Az anákreoni dalok közül.

11. Búkergető.

Ha szíhatok bőrocskát,
 A gondjaim csucsúlnak.
 Ki boldogabb halandó
 Mint aki nem sohajtoz?
 Ki boldogabb magamnál?
 Héj! vízivók! be sűrű
 Pocsolyába foly világtok!

Szép volt Phyléta, s ifju,
 Szellem s dalok barátja;
 De békamódra zengett,
 Csigaként tudott szeretni,
 Bámulsz-e? vízivó volt.
 Héj viziszák! be sáros
 Elmétek és világtok!

Kancsót fiú, veszendő
 Ez élet, és előlünk
 Mint egy palack bor elfogy.
 Hát kurta napjainkból
 Hányat lelopnak a bűk!
 Mért bokrosítsam a bajt?

Miért fogyasztszam életem,
 Míg a gohér virágzik?
 Iszom ha szívem örvend,

Iszom ha bánat éri;
S ha szíhatok borocskát
A gondjaim csucsúlnak.

Most jázminos lugasban
E nyári hűvös estvén
Lillámmal ülök együtt:
Lillám velem danolgat,
És csókolódva tréfál,
Míg barna szép hajával
Zephyr susogva játszik.
Itt egy üveg borocskát
A zöld gyepágyra tettem,
Es gyenge rózsaszállal
Száját be is csináltam.
Amott Anákreonnak
Kellő danái vannak
Kaskámba, friss eperrel.

Egy öszveséggel ily sok
Gyönyörűt, becest ki látott?
S ki boldogabb Vitéznél?

13. A s z a m ó c z a.

Illatja rozmarinnak,
Méz íze a fügének,
És a rukerc pirossa,
Szájunknak és szemünknek
S orrunknak is mi kellő!

Hát még, ha egyesülnek
E kedves érzések?
Ímé az ért cseresznye
Mely édes és piross is;
A sárgadinnye szagja
Nárdus, s az íze nektár;
A rózsza színe bíbor,
S illatja finom ámbra.
De rozmarinnal együtt
A kis rukerc, fügecske,
Cseresznye, sárgadinnye,

Es rózsá, öszveséggel
 Van elvegyítve a szép
 Szamóca bíborában!
 Szép színe drágalátos,
 Méz íze száját enyhít,
 S illatja a velőkre
 Mint egy nepenthe felhat.

Kedves szamóca! téged
 Én, én az isteneknek
 S az istenasszonyoknak
 Tennélek asztalára.
 Sőt, csak beszélni tudnál,
 És csókot adni, mindjárt
 Hasonlatos lehetnél
 A Lilla ajakához.

14. Orgiák.

Mind. Lantom, danold Lyaeust!
 A szíveket feloldó,
 A gondtörő Lyaeust
 Méltó danolni néked.

Egy. Ő a kegyelmes isten,
 És ő az, aki nélkül
 A szép Cythere fázik,
 Tompán lövöldöz Ámor,
 A Grátiák alélnek,
 S egész gyönyörködésben
 Nem úszhat az halandó.

Mind. Lantom, danold Lyaeust!
 A szíveket feloldó,
 A gondtörő Lyaeust
 Méltó danolni néked.

Egy. Ő a kegyelmes isten,
 És ő az aki mellett
 A büszke nagyravágyás
 Rezzenti tarka szárnyát,
 S a tölt pohárba szállván
 Megaláztatott örömmel
 Fül a szelid habokba.

Mind. Lantom, danold Lyaeust!
 A szíveket feloldó,
 A gondtörő Lyaeust
 Méltó danolni néked.

Egy. Ő a kegyelmes isten,
 És ő az, aki által
 A megpirúlt gerézdben
 Nyájaskodó barátság,
 Öröm, kacaj, ledérség,
 S tréfás szavak teremnek;
 Hogy a szegény halandó
 Felejtse szíve terhét.

Mind. Lantom, danold Lyaeust,
 A szíveket feloldó,
 A gondtörő Lyaeust
 Méltó danolni néked.

Egy. Ő a kegyelmes isten,
 Ő aki képzetünkben
 Teremthet új világot.
 Ő int Polymniának,
 S mennybéli zengzetével
 Olvasztja szíveinket.
 Ő gyűjtja a poétát
 Érzékenyebb dalokra,
 És bájoló borával
 Édes ragadtatásban
 A menny felé repíti.

Mind. Lantom, danold Lyaeust,
 A szíveket feloldó,
 A gondtörő Lyaeust
 Méltó danolni néked.

15. Keseredés.

A rózsza szép virágszál,
 De tüske szürdal ágán.
 Ha mézet ad is a méh,
 Fülánkja néha megcsíp.
 A bor betölt örömmel,
 S mámort okoz gyakorta.

Szép vagy te Lilla, s édes,
Vidít kegyes szerelmed;
De mennyi, ah, de mennyi
Kín is gyötör miattad!

16. A szeplő.

Mint egy megért boróka,
Mely tiszta hóra hullott;
Mint a delin fejejlő
Rózsába bújt bogárka;
Mint a korinthy szőlő
A cukoros kalácson:
Úgy bársonyollik, oly szép,
Oly édes egy kerekded
Szeplőske Lilla mellén.

Ez az a kies szigetke,
A melybe a Szerelnek,
Ha keble tengerének
Téjhabja kézt fürödtek,
Enyelgve szárogatják
Hajok vizes aranyját.

Tí szóljatok, reája
Hullt csókjaim! ha méltó
Dühödés-e Lilla mellén,
Egy földi Nympha mellén,
Imádni az hibát is?

VI. A Reményhez.

Földiekkel játszó
Égi tünemény,
Istenségnek látszó
Csalfa, vak remény!
Kit teremt magának
A boldogtalan,
S mint védangyalának,
Bókol úntalan:

Síma száddal mit kecsegtetsz ?
 Mért névetsz felém ?
 Kétes kedvet mért csepegtetsz
 Még most is belém ?
 Csak maradj magadnak !
 Biztatóm valál ;
 Hittem szép szavadnak,
 Mégis megcsalál.

Kertem nárciszokkal
 Végig ültetéd,
 Csörgő patakokkal
 Fáim éltetéd ;
 Rám ezer virággal
 Szórtad a tavaszt,
 S égi boldogsággal
 Fűszerezted azt.
 Gondolatim minden reggel
 Mint a fürge méh
 Repkedtek a fris meleggel
 Rózsáim felé.
 Egy hiát ismertem
 Öröminnek még :
 Lilla szívét kértem ;
 S megadá az ég.

Jaj, de fris rózsáim
 Elhervadtanak ;
 Forrásim, zöld fáim
 Kiszáradtanak ;
 Tavaszom, vígságom
 Téli búra vált ;
 Régi jó világom
 Méltatlanra szállt.
 Oh! csak Lillát hagytad volna,
 Csak magát nekem :
 Most panaszra nem hajolna
 Gyászos énekem.
 Karja közt a búkat
 Elfelejténém,
 S a gyöngykoszorúkat
 Nem irigyleném.

Hagyj el, oh Reménység!
 Hagyj el engemet;
 Mert ez a keménység
 Úgy is eltemet.
 Érzem: e kétségbe
 Volt erőm elhagy,
 Fáradt lelkem égbe,
 Testem földbe vágy.
 Nékem már a rét himetlen,
 A mező kisült;
 A zengő liget kietlen,
 A nap éjre dült.
 Bájoló lágy trillák!
 Tarka képzetek!
 Kedv! Remények! Lillák!
 Isten véletek!

VII. A feléledt pásztor.

Thyrsis. Amott, hol a nyájas patak
 Kövecscsin játszadoz,
 Laurám a zöld fűzfák alatt
 A völgybe' szunyadoz.
 És addig e kopár kövön
 Panaszlok, jajgatok,
 S a déli nagy hévség alatt
 Miatta bágyadok.
 En kértem úntalan
 Szívét; de hasztalan.
 Te jőj most, gyenge Szellet!
 S lengvén hajfűrtje mellett,
 Sűgd néki ezt: hogy Thyrsise
 Végsőt lehellett.

Laura. Megállj, haldokló pásztorom,
 Tartóztasd lelkedet!
 Tartóztasd! oh mert lelkem is
 Lelkedre éledett.
 Altomba' épen, édesem,
 Terólad álmodám,
 Midőn Zephyr keservesen
 Nyögvén fuvalla rám.

Ez a szintén megholt
 Zephyrke lelked volt,
 Amelyre Amor üle,
 S melyembe bérepüle;
 Addig csikolt, hogy szívem is
 Reád hevüle.

VIII. Parasztdal.

Ama fehér nyárfák alatt, a part felé,
 Sűrű rekettye közt vezet egy róna bé.
 Oh! mert ez a hely énnekem irtóztató;
 Ott egy vityilló, abba nyög a szép Kató.

Hiszen no csendes este van, nincs semmi szél:
 Mégis hogyan, hogyan rezeget a nyárlevél.
 Oh szép Katóm! nem reszket úgy a nyárlevél,
 Mint én térted reszketek: hová levél?

Katóm! Katóm! ki sem jöhetsz te tán soha,
 Úgy bécsukott az a guta vén mostoha,
 Mióta szép orcáidat, szép violám,
 Ott benn az ajtósark megett megcsókolám.

T'od azt hazudtam volt neki: csak a pipát . .
 Hogy a manó el nem vivé a vén szipát!
 El sem hivé, rá sem hagyá egy szómat is;
 Kikergetett, s lelúgozá subámat is.

Azóta erre jönni is nem mertem én;
 Tudod, pemetén jár az a puruttya vén.
 Csak itt nyögök hozzád, Katóm! e fák alatt;
 Tudom te is nyögsz a setét kémény alatt.

Füstöl, galambom! füstöl a kéményetek;
 Mert tán bizony nagyon alá tüzeltetek.
 Héj, héj, az én szívembe is nagy tűz vagyon,
 Héj, héj azért sóhajtók én ilyen nagyon.

De még az isten módot ád — tudom hogy ád —
 Kimentlek én, vagy meggebed a vén anyád.
 Ha más különben nem lehet, felégetem
 Azt a vityillót, s őtet is belé vetem.

A szívem is majd meghasad, kedves Katóm!
Hogy képedet még csak nem is csókolhatom.
Szegény legény vagyok; de csak egy csókot adj:
Ihon van a szűröm, nesze, gatyába hagyj.

De már reám setétedett az éjjel is:
Még is csak itt kesergek én potomra is.
Bús sorsomat kesergem én, s a szép Katát.
Rózsám, aludj helyettem is. Jó éjtszakát!

IX. Szerelemdal a csikóbőrös kulaeshoz.

Drága kinszem, galamboeskám,
Csikóbőrös kulaesoeskám!
Érted halok, érted élek,
Száz leányért nem cseréllek.

Megvidító orcáeskádat,
Csókra termett kerek szádat
Ha a számhoz szoríthatom,
Zsuzsiét nem csókolgatom.

Oh hogy kótog a kebeled,
Melyben szívemet viseled!
Oh milyen szép az ajakad,
S arany láncra méltó nyakad!

Karcsú derekadon a váll
Halhéj nélkül is szépen áll;
Nem úgy ám, mint a Mancié,
Vagy a — majd megmondám kié.

Szép a hajad szép szála is,
Ha kis csikó hordozta is,
Nem akasztott ember haja,
Mint a Trézi rőt vuklija.

Édes a te danolásod,
Jérceforma kotyogásod:
Kittykottyod innepi ének
Bús szívemnek, szegénykének.

Ha bánatim közlöm véled,
Egy szódra lelke megéled;
Ha jó kedvem csucsorodik,
Általad megszaporodik.

Mikor hideg szelek vagynak,
Elveszed mérgét a fagynak;
És mikor a hév nyár lankaszt,
Nékem te megfrissítéd azt.

Oh ha téged nem láthatlak,
Be óhajtlak, be síratlak!
S ha képed kezembe akad,
Szememből örömköny fakad.

Téged hordozlak utamban,
Téged öllelek ágyamban;
És valahányszor felkelek,
Szerelemről énekelek.

Együtt be sokszor feküdtünk,
Bár soha meg nem esküdtünk!
Az éjjel is, csak megintsem,
Együtt hálunk, úgy-e kincsem?

Oh ha szívünk szerelmének
Kis zálogi születnének,
S ott ülnének hosszú sorral
A kuckóban tele borral!

Bár csak a feleségemmel
Addig cserélhetnélek fel,
Míg fiakat, leányokat
Szülnél, apró kulacsokat:

Zsanám meg kulacsosá válna,
Borral mindég színig állna.
Az ő bőre úgy is csikó,
Belé férne négy öt akó.

De jaj, engem idetova
Elvisz a szent Mihály lova,
Szerelmed megemészt végre,
És te maradsz özvegységre.

Keserves sors! adjatok bort!
Lakjuk el előre a tort;
Ami menne más gyomrába,
Jobb, megy a magunk torkába.

Akadtam még egy bankóra,
Kit szántam szemborítóra:
De vakságtól ki már nem fél,
Minek annak a szemfedél?

Kincsem, violám, rubintom!
Itt az utolsó forintom:
Érted adom ezt is, tubám!
Csak szádhoz érhesen a szám.

Oh csókollak, oh öllelek!
Míg motszanok, míg lehellek:
Tested tegyék holttestemhez,
És ezt az írást fejemhez:

„Útas, köszönj rám egy pint bort:
Itt látsz nyugodni egy jámbort,
Kedves életpárjával,
Csikóbőrös kulacscsával!“

X. Szegény Zsuzsi a táborozáskor.

Estve jött a parancsolat
Violaszín pecsét alatt.
Egy szép tavaszi éjtszakán
Zörgettek Jancsim ablakán.

Épen akkor vált el tőlem,
Vigan álmodott felőlem,
Kedvére pihent ágyában,
Engem ölelvén álmában:

Mikor bús trombitaszóra
Ülni kellett mindjárt lóra,
Elindulván a törökre,
Jaj! talán elvált örökre!

Sírva mentem kártélyáig,
S onnan a kertek aljáig.
Indúlt nyelvem bús nótára,
Árva gerlice módjára.

Csákóját könyvvvel öntöztem,
Gyász pántlikám rá kötöztem;
Tíz rózsát hinték lovára,
Száz annyi csókot magára.

A lelkem is sírt belőlem,
Mikor búcsút veve tőlem:
„Isten hozzád!” többet nem szólt,
Nyakamba borúlt s megcsókolt.

XI. Dorottya.

II. könyv. 149—424 vers.

Már épen elüte nyolcat a toronyban,
Estve volt, s elég lett a tánc egy húzomban;
Szakadt az izzadság mindegyik vendégről,
Kiki panaszkodni kezdett az éhségről,
A hajdúk, lokájok asztalt készítenek,
Ezüst kések, villák, kanalak pengenek.
„Míg, úgymond Belinda, asztal fog készülni,
Avagy nem jó lesz-e egy játékhoz ülni?
Míg feljő a leves, eleget játszhatunk,
Tán egy sor zálogot addig kiválthatunk.”
Egy tágas sarokban Belinda szavára
Leülnek a dámák s az urak jobbára,
Mindjárt különbféle játékokhoz fognak;
Vigadnak, divatja vagyon a zálognak.
Midőn: „A! kit szeretsz?” ez a játék jára,
Reá megy a kérdés egyszer Dorottyára.
A! kit szeretsz! — Felel: Akárkit szeretek.
Mit adsz enni? — Annyit, amennyit vehetek.
Hová viszed? — Ágyba. — Brávót kiáltanak,
S a nagy kacaj miá majd hanyatt hullanak.
„Ágyba? (felszól Ecse egyik szugolyába)
Koporsóba! úgy is ott áll a fél lába.
Megvette a hideg már benne az ikrát,
Vén üszög a madám, nem vethet már szikrát.

Csak lássák az urak! a jó lélek mit vár,
 Ha a banyaposz is virítani akar már?“
 A vén Adelgunda hallván e szavakat,
 Dorottya fülébe feccsenté azokat;
 Kézről kézre adák egymásnak a vének,
 S kótyogós szívekben megkeseredének.
 Galiba lett volna a compániába,
 De a levest épen hozták a szobába.
 „Imádkozzunk! együnk! esitt! hallgass! ne neved!
 Együnk! (felszólalnak), majd elhül a leves.“
 Asztalhoz ülének, evéshez fogának,
 Édes tréfák között együtt mulatának.

De Éris, egy mérget keverő babonás,
 Akitől származik minden visszavonás,
 Ki a jó szíveket öszveháborítja,
 A férjt feleséget egymásra buzdítja,
 Ki az édes mézbe vegyíti a mérget,
 A legszebb virágba, gyümölcsbe rejt férget,
 Ki a csendes lelket bújítja háborúval,
 Nyugvó bizodalját zavarván gyanúval,
 Ki jajgat a szelíd békesség láttára,
 S ha pert, lármát sajdít, fakad hahotára,
 Éris kaján szemmel nézván a vígságot,
 Amely mulattatta e szép társaságot:
 „Hát az én hatalmam? így szól bús kedvében,
 Hol orrát, hol vakarván mérgében,
 Hát az én hatalmam, amelyet mindenek
 Az egész világon eddig ismértenek,
 Így csonkíttasson meg? így nézzem húnyt szemmel
 Mit tesz a barátság a víg szerelemmel?
 Ezek örvendjenek? én csak epedjek-é?
 Oh nem! — a triumphus nem lesz ám ezeké.
 Hóh barátim, ahol legtöbb kedvet vártok,
 Ahol nyerekedni készültök, ott ártok.
 Hálá istenimnek, hogy társaságtokba
 Vén banyák is vannak; búvok majd azokba,
 Ordas epesárral torkig töltöm őket,
 Öszveháborítom az örvendezőket.
 Rajta! Per! Irigység! Bosszúállás! Szégyen,
 Vénlányharag! Kudarc! Kofaság! így légyen!

Ezek hát, s többek is, véle felkészülnek,
 Denevér szárnyakon utána repülnek.

Maga beléüle egy nagy katulyába,
 Rongyos pudermantelt vetvén a nyakába,
 A szélnek ereszti öszvecsapzott haját;
 Két kis pudli húzza lebegő hintáját,
 Melyben a szellőkön magát felemelé,
 S az éj homályában tart Kaposvár felé.

Valahol végig ment, borzadtak az egek,
 Küszködtek a holddal borongós fellegek.
 A baglyok civódtak a több madarakkal,
 A zúzos fák egymást verdesték gallyokkal.
 Kapos udvarába mihelyt beléptete,
 Mindent megigézett mérges lehellete.
 Az udvari kopók s agarak morogtak,
 Benn az istállóban a lovak hortyogtak.
 Üstökbe ment Jancsi esatlós a kocsissal,
 Pörölt a kis Náni az öreg Marissal.
 Mihelyt a konyhába a fejét bedugta,
 Főbe verte egymást fazékkal a kukta.
 Fridrik szakács perbe szállván a dajkával,
 Leöntötte nyakát egy zsajtár csávéval.
 Onnan a szálába bésuhanván Éris,
 Zúgni kezd a dáma és a gavallér is.
 Serteperthy uram azon kezd pörleni,
 Hogy ő az asztalnál megúnt vesztegleni!
 Kopóházy feddi, hogy az gorombaság,
 Holott még mulatni akar a társaság.
 A dámák között is néhány szúrós szóba
 Egy kis esataforma esik hébe-hóba.
 Ízetlenségre kezd a barátság válni,
 De okát senki sem tudja feltalálni:
 Érist ők nem látták; ki tündér orcával
 Bojgatta már őket mérges párájával.

A volt legfőbb gondja, hogy egyet válaszszon,
 Kire leghathatósb dögséget áraszszon:
 De ki lett volna az egyéb Dorottyánál?
 Éris is hát ennek áll meg a hátánál.
 Azon töprenkedik, miként verhetné be
 Pestisét legjobban az öreg nénébe.

A szegény Dorottya, nem lévén már foga,
 Csak holmi lágyacskább csemegén nyámmoga.

Néhány kráfli álla tányérján előtte,
 Melylyel göresös gyomrát apránként töltötte.
 Éris hát tündéres erejét felvevé,
 S magát egy gömbölyű kis formába tevé;
 S midőn a fortélyban jó módot találá,
 Dorottya tányérán egy kráflivá vála.
 Ah! vigyázz kisasszony, most vigyázz ám nagyon,
 Im a tányérodon méreg s veszély vagon.
 Ne higj minden színnek s kráflinak; mert veled
 Ezer bajt szereztet, meglásd, ha lenyeled.
 Ah, kérlek, kisasszony! kérlek ősz hajadra,
 Úgy sem vagy már gyermek: jól vigyázz magadra.
 Mit tészek! — im íme a kráflit felveszi
 A gondatlan öreg, s nagyon mohón eszi.
 Megeszi — Megette! — Megvan! — már hiába!
 Éris kívánt célra jutott szándékába.
 Már látom: reszketeg fogja el tetemét,
 Már vasvilla-módra hánnya a két szemét.
 Morgásra áll, szája, forog benn a nyelve,
 Keserű aggsággal van mellye megtelve.
 Bús melancholia gőzölög a fején,
 A harag rozsférge bántja ülőhelyén.
 Éris őszvejárja belől minden tagját,
 Szívére, májára kiönti maszlagját.
 Minden belső részre utat fúr magának,
 Kivált hol fészke van a hiszterikának.

Most a mértékletlen öröm erőlteti,
 Hívságra, kacajra, dévajságra veti;
 Majd egyszerre csügged feje komor bútól,
 Haragtól fojtódik és irigy gyanútól;
 Egy indulat erőt vesz más indulaton,
 Mint mikor hullámmal zajog a Balaton.
 Végre a fekete sárepe elteli,
 S minden más érzésit egyszerre elnyeli.
 Felpattan a székről, s Érist a gyomrába
 Béviszi magával egy oldalszobába,
 Hol egyedül lévén, pályát nyit magának,
 Szabad gyeplőt ereszt minden haragjának,
 Szűz ráncait hideg könnyekkel áztatja,
 S aszú kököresinjét ekképen siratja :

„Egek! már én tehát csak azért születtem,
 Hogy férfi soha se feküdjék mellettem?

Miért juttattatok hatvan esztendőre,
Ha szert nem tehetek egy rossz főkötőre?
Vártam, sokat vártam, azt nem mondhatjátok;
Várásom bérét hát mért meg nem adjátok?
Mindég jó hiszembe ültem az adventet,
Hogy tán tesz egy kérő nálam complimentet;
A fársángot mindég töltöttem vígsággal,
Hogy tán nem gyötörtök többé a lyánysággal:
Mit ért? nem is véltem, s már itt volt húshagyó;
Húshagyó! húshagyó! engem itthon hagyó!
Mivel érdemlettem? egek! ugyan mivel?
Lám lett volna mivel, csak lett volna kivel.
Sem pénzét, sem eszét én nem néztem volna,
Sem nemét, sem képét, csak férfi lett volna.
Mondtam, hogy akárki légyen, hozzá megyek,
Kezet csapok vele; csak leány ne legyenek.
Boldogabb férfit nem lett volna, mint ő:
Úrrá tette volna ötöt egy főkötő.
Hordtam volna mindég saját tenyeremen,
Csak könnyörült volna pártát únt fejemen.
De hiába! mégis egy sem jött eszére:
Be bolond volt, aki engem meg nem kére!
Akárkinek tárva volt szívem birtoka;
Az ég, a föld tudja, én nem vagyok oka.
Sokszor végig néztem ezt a világot már:
A legény előttem úton-útfélen jár.
A férfi megannyi, mint az asszony, látom:
Mért nem jut hát köztök nékem egy sajátom?
Mért kell nékem ilyen bőségben szűkülni,
S szomjan a kád vízben Tantulusként ülni?
Mért alkotott az ég asszonynak engemét?
Vagy hát mért teremtett férfiúi nemet?
Ha asszony nem volnék, vagy férfi nem volna:
Edes boldogságom ürmöt nem kóstolna.
De ime aggságban emészttem napjaim,
Az idővel együtt terjednek kínjaim,
Komor magányosság fonnyasztja éltemet;
S még hajadon fővel eltemet engemet.
Hogy nyújtóztatnak ki, hogy megyek pártába,
Oh, majd a szenteknek paradicsomába?
Oh, szégyenletemben meg kell halnom ott is,
Mikor vén lyánynak mond egy hitvány halott is.
Holott ime most is e kis társaságba
Annyiszor keverik az embert csúfságba.

A nélkül nem esett egy tánc, vagy egy játék,
Hogy illetlen dolgot, vagy moeskot nem láték.
Hát már, hát így kell-e nékem holtig élnem,
Hogy szerelem helyett csúfot kell remélnem?
Nem! nem! — Vagy azokon bosszút fogok állni,
Akik oly vastagon mertek volt tréfálni;
Vagy azt megmutatom, hogy idős létemre,
Erővel is ifjat kerítek kezemre,
És így tán — ah, megállj! csendesedjél szegény,
Te csak egy leány vagy, de hány ott a legény?
Mit gondolsz Dorottya? jobb, magad meghúzod,
Vén vagy, a meghült bőrt már hiába nyúzod.
Mit érne harcolnod? Fért azzal nem kapnál,
De ám ha kapnál is, s véle kezét csapnál,
Mit tenne e kurta kis gyönyörűség,
Midőn a halál is candidált már téged?
Mit próbálsz? mit kezdesz? belőle mi hasznod?
Úgy is leányfővel kell néked megasznod.
Ám lássad — Hát mégis? — nem lehet — fussatok!
Fussatok elméből gyáva gondolatok!
Bosszút kell állanom. Sokba megbántottak,
Sokba csúfot tettek, azt az átkozottak
Nem csak rajtam, hanem több leányokon is,
Mártán, Adalgundán, Rebekán, másokon is.
Az a zálogosdi játék sokat sérte;
Hát a mátrikula? — s én ne szóljak érte?
A! á! — az nem lehet; bétörök, bérontok,
Asztalt, compániát, táncot széljebontok,
Földig legázolom őket a nyelvemmel,
Másszor ne játszszanak a becsületemmel.
Kivált a Fársángot — mert másként is ennek
Tulajdoníthatom az okát mindennek —
A Fársángot — azt, azt, még lejjebb gázolom,
Haját széljeltépem, szemét kikarmolom.
De, hogy annál jobban megszegyenüljenek:
Minden hajadon lányt felbújtok ellenek.
Orsola, Rebeka, Magdaléna, Márta,
Adalgunda; mind, mind, akinn csak van pártá,
Sőt ha pártá nincs is, de férj nélkül maradt,
Nem ad kéresemre tán üres kosarat.
Nem ad; szemeikből olvastam előre,
Miként borzadozott mindeniknek szőre.
Őket veszem mellém. — Várjatok, várjatok,
Tí, kik a lánykákkal oly csúfúl bántatok.

Várj, Fársáng!“ E szókat alig rebegé ki:
 Orrán, száján forrtak a méreg tajtéki,
 Es újabb lángoktól lobbantatván vére,
 Az oldalszobában egy commódhoz ére;
 Ahol öszveszedvén minden indulatját,
 Így tette meg a vén lányok áldozatját.

A frizérszerpenyőt egy szugban meglelé,
 És azt a commódra köhögve emelé.
 Fenekére rakott kéngyertyát, s e felett
 Néhány bálbiletet s szerelmes levelet.
 Három szűzkoszorút, három fűrt hajával
 A rakásra teve egy tucat kártyával.
 Ott volt „Florentina“ s a „Tündér Ilona“,
 S valamennyi tőkét életében vona.
 Ezeket meggyújtá; s nem győzvén szellővel,
 Gerjesztette tüzét az előkötővel.
 Ekkor, mint megannyi áldozó marhákat,
 Kiválaszt száz derék fekete balhákat;
 Augsburgi láncokkal öszvepórázolja,
 S áldozó tűzére mindnyáját feltolja.
 Mint midőn a háromképű Hekaténak
 Ünnepe áldozni kell egy vén papnénak,
 Az áldozat füstje gombolyog a lángon,
 S a fekete bikát hozzák az istrágon:
 Így áldozik itt is Dorottya. Végtere
 Egy üveg tímolajt önt a szeneckére,
 S felémelvén szemét: „Oh édes Szerelem!“
 Így szól: „tégy már egyszer, tégy kegyelmet velem.
 Ha most is sohajtok, szemem most is nedves,
 Ha ez áldozatom teelőtted kedves:
 Ennyi férfi közzül juttass egyet nekem,
 Aki felépítse puszta düledékem.
 Vagy, ha még hatalmas szódra nem hajolnak,
 Ha engem s társaim tovább is csúfolnak:
 A bosszúállásra segéljed munkámat:
 Dupla áldozattal adom meg hálámat.“

Ámor ezt hallgatta, nevette, és jelül
 Egy kisdéd mennydörgést durranta balfelül,
 Melyre az áerbe magát felémelte
 Éris, s az áldozat tüzét elpeselte.

XII. „Tempefői“ satirai játék első felvonásából.

(Jellem- s iránybeli mutatványúl).

III. JELENÉS.

Báró *Serteperti*, hosszú tetejű kalapba, térdig érő bőv anglus kaputrokba, három nagy gallérra, szarvasbőr bugyogóba, letúrt szárú nagy bőv csizmába, felfrizírozva, egy nationál-spiel a kezébe, és *Rozália*.

B. Ser. (Egy nagy otromba complimenttel.) Lebilincseltetett sklávja nagyságos kisasszonynak.

Roz. Kész szolgálója a bárónak! Nem érdemlette csekély személyem nagyságod tiszteletéből származott szerencsését.

B. Ser. (Egy különös, de absurdus complimenttel.) Ah! (Csaknem a földet üti az orrával).

Roz. Instálom alázatosan, hadd én szolgáljak felvételével; miét méltóztatta nagysád elejteni?

B. Ser. (Mint azelőbb) Ah! arra épen érdemetlen a nagyságod személyének imádója. Ah! én épen semmit nem vesztettem el. De talán nem olvasta még, nagyságos kisasszony, azt a gyönyörű munkát, a mely most jött ki franciából németre fordítva. Gyönyörű munka, megérdemli, hogy minden nemes szívű ember megtanulja eleitől fogva végig; én ugyan részemről nem adnám fele jószágomért, és ha annak írójával egyszer szembe lehetnék, meg nem állhatnám, hogy meg ne csókoljam.

Roz. Magnifik munka lehet az.

B. Ser. Ah! párja nincsen, kedves kisasszonykám; ez az embert földi angyallá teszi. Méltóztassa megtekinteni, mely finom kupferstikkék vagynak benne. Ez a többek közt azt a complimentet festi, a melylyel én nagyságodnak kívántam az imént udvarolni. (Mutatja a képet).

Roz. Én másképen gondolkoztam; megengedjen a báró, ha vélekedésemet szabadon kifejezem. Én ezt a festést úgy gondoltam, hogy ez egy szánakozásra méltó embert mutat, akit a köszvény húzott össze, vagy legalább, ha ép ember, kaukler zsidónak mondtam volna.

B. Ser. Ah! épen nem. Úgy van amint én mondtam. Ezt a hasznos könyvecskét *Betriege* typographus úr, derék fáin ember, maga költségén lefordíttatta és kinyomtatattatta; én ötet ezért egy gazdag ebédre hívtam minden cselédjei-

vel s inasaival együtt a Sas vendégfogadóba, és ott gazdagon megvendégelttem őket. A házához egy fias tehenet hajtattam a publicumhoz való szívességéért.

Roz. Bámultatja, velem az úr nemesszívűségét, ki-kérem —

B. Ser. Ah! a könyvet? nagy szerencsém — de instálom alázatosan, bátorkodom kérdeni, mivel tölti a kisasszonyka unalmas óráit?

Roz. Látja a báró ezt a kised magyar könyvtárt? e teszi énnékem gyönyörűségessé legkedvetlenebb óráimat is.

B. Ser. (Nézegeti a könyveket, akadozva olvassa a könyvek nevét, Rozália félfelől mosolyog.) „Porá — ábol — mege — élledette P. h. o. e. n. i. k. sz.” (Helyre teszi) E szép lehet. (Mást vesz fel) „Hunniás, vagy Magyar Hunyadi” s a mind-egy? már a dolog, Hunniás annyit tesz mint magyar Hunyadi? igaz hitemre mondom, még azt mind ez ideig sem tudtam, nagy dolog ez.

Roz. Instálom az urat, ezt méltóztassa nézni, ez az amely a világba nagygyá tette Voltairt.

B. Ser. Voltért — Voltért? jaj szépséges kisasszonyom, a voltért semmit sem ad a zsidó.

Roz. Voltaire írta, Péczeli és Szilágyi magyarra fordították. Áldja őket a tudós haza.

B. Ser. Ah! én hallottam, hogy az a Péczeli sokat dolgozván semmit se csinált; nem is becsülte ötet a hazafiak java, holmi magoknál is okosabbaknak láttatni kívánó urak imádták, de ő ugyan bizony az én ítéletem szerint bár inkább aludt volna addig. Szilágyi csak olyan, és ötet nem is tudom egyébért becsülni, hanem hogy egy volt a legfáinabb trancsírozók között.

Roz. Oh kérem nagyságodat, ne alázza olyanokkal azt a két embert, akik a magyar hazának csillagi voltanak, és akiket, ha most némely bölcsebb méltóságainkat kivéven, nem tudtak is a magyar urak érdemek szerint becsülni, magasztalni fogja még az okosabb s háladatosabb maradék.

B. Ser. De mivel érdemlették volna ők ezt a tiszteletet?

Roz. Péczeli a magyar nyelv csinosodásának atyja volt, szép könyveit lehet olvasni. Hazánknek némely nagy oszlopai, akiknek túl látott elméjük a módinál, tulajdon leveleikkel tisztelték meg ötet. Szilágyi nem csak trancsírozni tudott mindenk felett, hanem tüzesze lévén, mindennemű tudományokban otthon volt: melyet, az embereket egy tekintetből ítélő József meg is esmért, meg is tisztelt, s róla még

idegen országokon is megemlékezett. Ha nem terhelem nagyságodat, imhol olvasok az ő fordításából egy darabot.

B. Ser. Kedves nagyságos kisasszonyka, kedvéért meghallgatom, ámbár a fejem —

Roz. Kérem alázatosan méltóztassa meghallgatni.

A roppant cirkalmok kimért közepekben
Utjok s messzeségek nincs nálunk rejtekben.
A nappal csillagát isten meggyújtotta,
Lángozó tengelyén el is indította,
A szép világosság forr ebből szüntelen,
Minden test eleven, hogyha e van jelen.

B. Ser. (Előveszi a nationálspieljét, azt, egyedül arra figyelmeztvén, fel s alá rángatja.)

Rozália.

Körülte lebegő világok rendeit
Kiosztja, nappalit, éjlit s esztendeit.
Mind ezek megtartják a nyomási törvényt,
S egymáshoz vonúlván kerengik az örvényt.
Szép renddel, s egymásnak segéd s mérték lévén,
Kikí kölesön adja fényét, kölesön vevén.

B. Ser. (A nationálspielje megbontakozik) Koc tau-send! (Szedegeti rendbe) Uh, uh, mord —

Roz. (Magába) Én ezt a bárót úgy gondolom, hogy nagyon későn érkezett szegény feje az észosztásban. Vagy ha helyes eszekre talált is az észmagazinba, azt más német méltóságoknak engedte által ex policia. (Felszóval):

Szám s vég nélkül való világok; ő mutat
Végtelen üregbe mindezeknek utat.
Fenn minden egeken lakik egek ura.

Érezheti csak e kevésből is nagyságod, mely ékesek és gyönyörűségesek légyenek ezek az én mulatságaim; nem csudálhatja, ha az én szívemet a komor bánatok és unalmak el nem lankaszthatják.

B. Ser. (Összeszedi a nationálspieljét s a zsebébe dugja) Hol kell már ezt nevetni, kedves kisasszonykám?

Roz. A vidámság, az öröm, s a vígaság nem mindig a nevetésben áll; s a magát édesdeden mulató szív nem hahotával trombitálja ki kedves gyönyörűségeit.

B. Ser. Oh az igaz! De odakint jár a folyosón gróf Fegyverneki úr ő nagysága, aligha ide nem jön.

Roz. Az atyám?

IV. JELENÉS

Gróf *Fegyverneki* (derék magyaros ember) és a *Voltak*.

G. Fegy. (Bészól az ajtón) Hát a mademoiselle miben töri most (Meglátja b. Sertepertit.) Megengedjen az úr, bizony nem vettem észre. Jót kívánok életének!

B. Ser. (Az előbbi complimenttel) Ah! én a legnagyobb szerencsém közé számlálom, ha legkisebb szolgálai között egy lehetek nagyságodnak: most pedig kimagyarázhatatlan örvendezéssel örvendek, és csaknem megreped a szívem örömembe, hogy nagyságod méltóságos személyének tiszteletére s udvarlására lehetek. Nem különben —

G. Fegy. (Bémegy) Hát mivel mulatják magokat?

Roz. A báró úrnak igen szép verseket olvastam *Voltaire* Henriásából.

G. Fegy. Oh fiam, te mindég olyan haszontalanságokba főzöd az eszed, olyannal töltöd az idődet, ami mondván egy fél pénzt sem ér. Az a méla *Tempefői* egészen mélévá tesz már tégedet.

B. Ser. Az igaz, én magam sajnálom a kisasszonyt, az a méla *Tempefői* egészen mélévá teszi már, hogy úgy szóljak. Mindég ezeket a potom könyveket búvja, pedig mind öszye nem adnék érte egy babot. A társaságokban ritkán jelenik meg, magát kevéssel tudja kedveltetni, s azok is pedig mind olyanok, akiket a világ okosoknak tartván messze kerül, mint a minő a méla *Tempefői*.

Roz. Most megdicséré a báró úr, és minthogy akarátja ellen cselekedte, én is köszönöm akaratom ellen.

G. Fegy. Gyermekek, gyermek! mikor lesz már eszed, hogy ezt a díbdábságot (a könyvtárra mutat), mely rangodhoz s úri nemedhez nem illik, véggépen megutáljad?

B. Ser. Az igaz, azért kár volt nagyságodnak a gyermek-i játékot elhagyni, hogy azután még nagyobb gyermek-ségek között pazérolja becses esztendeit. Nagy része az itt lakó s megforduló nagyságoknak igen alacsony szókkal emlékeznek nagyságodról, hogy ilyen illetlenségekkel mocskosítsa úri méltóságát. Hagyja nagysád az ilyeket a méla *Tempefőinek*, s az ő boldogtalan sorsosinak.

Roz. Nagyságod, mikor a más szavait láttatik szólani, úgy tetszik mintha a maga gondolatit fejezné ki azokkal. Nagyon megsérti ezzel az én személyemet, melyet a nagysádnak, és a lantornán néző világnak ítélete szerint

csak azért is kellene tisztelni, hogy ez a négy betű van előtte g. r. ó. f. — Higyje el nagysád, a tisztán látó világgal, hogy a méla Tempefői, amint ötet méltóztatik nevezni, sokkal józanabban gondolkodik a világiakról és az erkölcsiekről, mint a nagysád német könyvének írója. Én (a könyvtárba nyúl) ezt mindjárt világos példával mutatom meg az ő tulajdon verseiből, amelyekbe —

G. Fegy. Hagyd el fiam! Te a báró úrról alacsonyúl láttatol vélekedni, aki egy a legpallérozottabb politikusok közzül, aki egy politikus magyar méltóság. Te a te könyveidből, melyeket a paraszt világ firkált, s a többek között a méla Tempefői írásaiból, aki egy rusticus és alávaló gustusú emberecske, kineveted a csinos világot. Hagyd el azokat a semmire kellő holmikát, és intéztessed úgy életedet, hogy sem a világnak, sem fényes familiádnak ne legyen oka a tégedet szégyenlésre. Ha úgy tetszik nagysádnak, menjünk az én szobámba. (Elmennek).

V. JELENÉS

G. Fegyverneki, b. Serteperti és Éva.

G. Fegy. Tessék bémenni. (Megnyitja az ajtót).

B. Ser. (Az újmódi complimenttel) Ah! legszorosabb lánczaival lebékózott sklávja nagyságos kisasszonyomnak.

Éva. (Egy ehhez a complimenthez illő capriollal) A nagysád nemes érdemeinek martalékja! (Hajtogatják magokat).

G. Fegy. Örülök az úr jelenlétén. (Tisztességes magyar főhajtással) Te fiam, tégy a báró úrnak egy széket ide az ablakhoz.

Éva. Méltóztassa magát megalázni nagyságod!

B. Ser. Csókolom kedves kisasszonykám, kezeit!

G. Fegy. Megengedjen az úr, én pipázni akarok, s talám terhére is lesznek vele.

B. Ser. Ah! épen nem! Sőt inkább par compaigne magam is instálok egy pipát.

G. Fegy. Azt szeretem. Imhol nagyságodnak ezt a kis pipát ajánlom. Egy deák hagyta nálam némely verseivel: minthogy még ilyen takaros figurájú debreceni pipát nem láttam, elkértem tőle, melyet ő által is adott egynéhány tisztelgő versekkel, ezért én öneki egy fáin tajték pipát adtam, melyet hajdan egy aranyon vettem.

B. Ser. Ah! nagyságos uram, a verseiért méltóztatta adni? kár volt olyan semmire kellő ajándékért vesztegetni.

G. Fegy. Oh nem a verseiért, távol legyen, hanem ezért a makra pipáért, amelynél én ugyan tetszetősebb formájú pipát nem láttam. Az ilyen derék manufactúrákat készítő hazafiakat az ország kasszájából illő volna megjutalmaztatni. Uram! gyönyörűséges munka ez!

B. Ser. Az igaz, az a deák fickó megérdemlette ezért a pipáért a jutalmat. De hát a verseiért mit adott neki nagysád!

G. Fegy. Azokat megköszöntem, és egyszersmind megmondottam, hogy ezután ne fáraszsza magát olyanokkal. A verseit mikor a szakácsomnak akartam volna általadni, hogy jó lesz neki holmit belé takarni, Rozália rám esett, kért, hogy ne bántsam azt a becses portékát, hanem adjam neki. Én engedtem az ő gyermeki eszének.

Eva. Oh soha sem látott a báró úr olyan különös természetet, mint azé az én nénémé. Ő egy komor szívű a gavallérok társaságába, és igen kevés kedvét mutatja, hanemha némelyekkel állhat discursusba, akiket ő nem tudom micsoda balitéletből a világ okosainak tart, akik esztendőket töltöttek az angliai, a francia, a német s más akademiákba, akik szüntelen az új könyvekről beszéllegtenek...

B. Ser. Én igen sajnálom azt az angyalkát.

Eva. Én eleget vertem a fejébe hogy vesse el azt az alávalóságot, amelylyel a világ megszólja. Jusson eszébe, hogy ő nem köz személy, s annál fogva úgy kelljen magára vigyázni, hogy rangjához nem illő alacsonyságra ne vete-medjen.

G. Fegy. Én ötöt, hogy okosabbodjon, a német gavallérok közé vezettem egy nóbelsbálba. Ott táncra is kerekedett, el is járt egynéhány menuettót; s egyszer észre vesz egy berlini professort, és beszédbe elegyedik vele.

B. Ser. Ugyan mivel tudta distrahálni az a német phantasta?

G. Fegy. Sokkal: legtöbbet fecsegték valami Gellertről.

B. Ser. Tán az a világ tudósa nem látta többet még a szent Gellért hegyét, arról kérdezősködött.

G. Fegy. De uram, valami embernek kellett annak lenni, mert amint a szóból észrevettem, Németország pallérozójának fecsegte. Még egy Hallert is emlegetett, s azt hazudta róla, hogy a német volt, s göttingai professor.

B. Ser. Én ötet kivettem volna mint egy gazembert, hogy mert egy gróf kisasszonyt igazság nélkül való beszédjeivel elcsábítani. Gróf Hallerek mind hazánknak nagy méltóságú fiai, ő még is németnek mondja: hogy akarta azoknak nagy érdemeit maga nemzetére ruházni? Igaz hogy azok közül sokan voltak a professoroknak nagy fautorai, amelyet sajnálok is, de göttingai professor egy sem volt. Hazudott az ámitó pribék.

G. Fegy. Akkor haragomat türtöztettem, de végre meg nem állhattam, ki kellett fakadnom. A leánnyommal kezdett cimborázni, nyájasabban beszélgetett vele, mint a legkinyíltabb bécsi policia is hozta volna magával. Maggyarra fordították a beszédet. Nem tudom mit mondott Rózsai, s azt feleli reá a politikus professor: sétáljon hozzá a mademoiselle vacsora után, én megmutatom szeme láttára hogy nem lesz ing.

B. Ser. Tausend Himmel!

G. Fegy. Én erre előpattantam, s haragosan azt kértem tőle: s hát nem lesz? Amelyre azt feleli minden szemérem nélkül a német professor: épen semmi módon nem lesz, a Németországnak egy szép erkölcsöt tanítója. Megbosszankodom: nem lesz, nem lesz ing — hát gatyá, annyival inkább nem lesz nationálcharaktere szerint az úrnak? Már forrott a méreg bennem: melyet látván egy német gavallér, aki maga is a külső akademiákban hat esztendeig fársángolt, így szóla: csendesedjen az úr! másképen van a dolog. A kisasszony a professor úrral némely poetékról discurrált, s a többek között azt mondotta, hogy amint vélekedik, „A tavasz“ nevezetű versecskét Lessing írta. Erre a professor úr azt felelte, hogy annak írója Kleist volna, egy prussz kapitány, s nem Lessing. Az úr erre azt kérdezte: hogy nem lesz? melyet ő úgy értvén, hogy az úr azt akarja kérdeni, nem Less-é az írója, ama híres, erkölcsi tudományt író göttingai professor, azért felelte azt, hogy épen nem. Less Németország erkölcstanítója. Hanem, kérem alázatosan a nagyságos gróf urat, semmi rosszat ne véljen.

B. Ser. Azokkal a nevekkal a nagyságod szemeit akarták békőtni.

G. Fegy. Meglehet! elég az, hogy énnekem derogált tovább civődni.

Éva. Én is elvittem egyszer Rozáliát a kávéházba. Ott voltak derék politikus német tisztek. Ott én biliárdhoz

ültettem ötet is, játszott is egy darabig, hanem egyszer csak az ablakhoz megy, s ott az újságok közt felvesz egyet, amelynek ilyen francia címe volt: „Journal des Savans“, azt olvasta sokáig egy olasz poetájával a bécsi udvarnak, míg végre haza nem fordúltunk. Én ötet az úton eleget nevettem, s ő engem még jobban nevetett, hogy én ötet nevettem. Minden módon megintettem volna, de fel sem vette beszédemet, s magamat kinevetett.

B. Ser. Der Teufel! nem vagyok capabel ezt a nyers dohányt meggyújtani.

Gr. Fegy. Eredj fiam, te tudod hol vannak a hasonló dolgokra applicálandó papirosok. Adjál a báró úrnak.

Éva. (Oda megy egy szugolyhoz, s egy nagy rakás könyvből egyet elővesz, oda adja Sertepertinek) Maga gustusa szerint éljen vele nagyságod, szakaszszon magának.

B. Ser. (Kiszakaszt két levelet a könyvből.) De előbb megnézem, mi bolondság van rajta. (Olvassa)

Megveti szállását Venus, s nem akarja lakását
Páphusi vára körül: tengeri víznek örül.

No e rendes: mi lehet az a Páphús? Talán pápahús? Ezt nem tudom, hanem ezen csudálkozom, hogy tengeri, víznek örül. Meggyvizet, rózsavizet, levendulavizet, de még tengeri vizet nem láttam. Nagy mester lehet az, aki a sóvány kukoricából olyan vizet készíthet, amelynek maga a delicatesse madame Venus is örülhet. (Tovább olvassa)

Elveti hintóját, tengernek ereszi hajóját,
Kis fia véle hajós, nem lehet útja bajos.
Szíve nem irtózik: mint tengeri dáma hajózik,
Jussa van ím ehez is, tengeri — — —

No már megint tengeri, az én gavalléri gustusomnak már fáj az ínye: s többet el nem olvashatok belőle. (A pipájára teszi s meggyújtja róla).

— — — — —
B. Ser. (Complimentirozva) A nagysád kegyességébe ajánlom magamat. (El).

Éva. Igaz híve maradok nagyságodnak. — Sajnálom ezt a báró urat szívem szerint: ő egy fáin politikus magyar méltóság!

